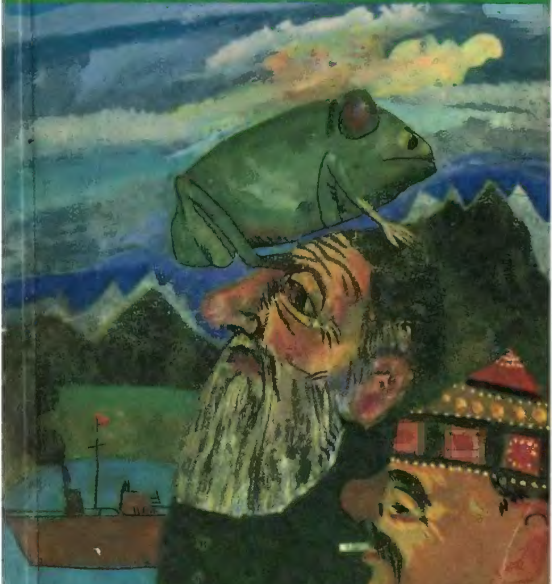
VSEVOLOD IVANOV

Nisipuri albastre

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE

Grafica: Viorel Popescu

Ilustrația: Ștefan Câlțea

După ediția:

ВСЕВОЛОД ИВАНОВ

Содрание Сочипений

ТОМ I

(ПАРТИЗАНСКИЕ ПОВЕСТИ)

Государственное издательство
художественной литературы
МОСКВА 1958

GLOBUS

Vsevolod Ivanov

NISIPURI ALBASTRE

Traducere de
Aurel Lambrino
și
Igor Block

EDITURA UNIVERS
București
1977

CARTEA ÎNTÎI

...Hoarda pătrunsese valvîrtej în pustia U-Bo, pe care n-o cunoştea nicicît. Zile şi nopţi merse ea printr-astă pustie. Osteniseră peste măsură oameni şi cai, precum şi elefanţii ce-i aveau oştile cu ele, şi atît de vlăguiţi erau toţi, încît nu le mai rămăsese puteri nici măcar să adoarmă. Înfricoşarea şi moartea dădeau tîrcoale inimilor. Deodată luară toţi hotărîre strigînd : „Să ne oprim aici ! Aici să rostim cea mai de pe urmă dorinţă a noastră !" Atunci oşteanul Ţe, un copilandru, a vorbit cu glas mare, să-l audă toţi : „Mie limpezi mi-s ochii, că mi-s tinerei. Văzut-am văzut albastrele nisipuri ce împresoară oazele pline de tufişuri de mirodenii şi de lămîi cu îmbătătoarea lor mireasmă şi de pomi cu roade fără seamăn. Păsările care zboară acolo din copac în copac sînt fermecate : cel ce le-aude cîntecul trăi-va de-a pururi, trăi-va pînă atunci cînd acele păsări vor osteni şi nu vor mai cînta ; dară ele nu ştiu ce-i osteneala şi nici somnul. Văd, văd al-

bastrele nisipuri... Priviţi şi voi !"
Şi toţi s-au înturnat cu feţele încotro arăta copilandrul şi au văzut cele ce vestise el cu glas mare...

(„Isprăvi vitejeşti din poghiazul ce-au fost de s-a făcut asupra Ţării Birmanului")

Capitolul întîi

Preşedintele harabalelor

Pînă înainte să plece din Moscova, Vaska Zapus chefuise zdravăn, se înhăitase la jocuri de cărţi şi se tot încurca fără noimă cu nişte scîrbe de muieri. Era el chipeş şi băiat de viaţă ; avea acel neastîmpăr voios care place atît de mult unora, fiindcă li se pare că printr-asta îi pun pe ceilalţi mai prejos de ei. În vagon, timp ce trenul străbătea agale stepele siberiene, trăgeau la măsea care mai de care fie basamac, fie spirt denaturat, fie brajcă — un fel de bere ţărănească. Stricîndu-se de rîs, Zapus înşirase bancuri peste bancuri, le ştia de pe unde mai fusese trimis în delegaţie ; şi cu cît se afunda trenul în stepă, cu cît se ivea miliţia tot mai des în vagon, cu cît toţi cei din vagon trăncăneau şi mai şi despre bandiţi sau şi despre cazaci, cu atît el, Zapus, simţea că i-a sporit neastîmpărul şi că vorbeşte din ce în ce mai tare. Prea se-ntrecuseră pesemne cu băutura, îl turba o durere de cap, nici că-l mai

slăbea, iar în gîtlej îi sta dop un tremur vîscos pe care, oricît se forța, nu reușea să-l scuipe odată afară.

La Ișim (de unde, conform tuturor calculelor, nu mai putea fi decît doar o zi de mers cu trenul pînă în gara Omsk) trenul poposi bună bucată de vreme, așa încît Zapus se gîndi să pornească pe străzi la plimbare. Își amintea că i se mai brodise a trece prin Ișim, să tot fie de-atunci vreun an, era cu un eșalon de matrozi, însă din tot ce văzuse în oraș cu prilejul acela nu-i mai rămăsese în minte decît doar giganticul covrig împletit care, agățat sus pe zid la intrarea într-o brutărie, slujea drept firmă.

Stația — ticsită de lume. În marginea orașului, stepa — înfumurată, posacă. Dur, înfumurat, vîntul mîna din stepă încoace nisip mașcat : întruna auzeai zgomotul ușurel al firicelelor de nisip izbite de șinele căii ferate ; doar cît treceai de locomotivă, se și auzea zgomotul acela mărunt al nisipului. Iar locomotiva sta pe loc buimacă, murdară, boantă.

Zapus apucă îndărăt spre gară.

O babă îmbrobodită cu casîncă rozalie îl îmbie în șoaptă să cumpere de la ea niscai trăscău. „De unde știe că beau ? Mă dă mutra de gol !“ se întrebă Zapus ca de obicei cu sfidătoare neliniște. Figura bătrînicăi îi părea cunoscută. O privi mai cu atenție și-și aminti : odată, la Moscova, pe cînd pleca beat de la un prieten al lui care locuia la etaj, se întîlnise pe scări cu o femeie tînără și tot așa, îmbrobodită, și broboada ei parcă tot roz. Era dis-de-dimi-

neață. Femeia ținea în mînă o geantă mare de pînză de sac și, continuînd să urce, se ferise mai spre perete, ca să-i lase lui Zapus cale slobodă, însă lui atunci dintr-o dată-i venise un gust să stea de vorbă cu femeia aceea. Se luase după ea și — probabil fiindcă ea, la față, aducea puțintel a țigancă — o întrebase în glumă : nu-i dă în cărți ? Deloc surprinsă, femeia își pusese geanta jos, scoțînd imediat la iveală un joc de cărți, slinos. Îi ghicise-n cărți lui Zapus cum că o să trăiască pînă la adînci bătrînețí și că-i e dat să aibă mult noroc în viață și copii mulți !

Suna un mare alean în glasul ei, pricepeai de îndată că femeia asta, dînd altora în cărți, dorea să le prezică binele de care ea n-avusese parte în viață. Ascultînd-o, lui Zapus îi era din ce în ce mai clar că ea, femeia, crezînd cu adevărat cele ce i se arătau în cărți, de fapt, pizmuia soarta celor cărora le ghicea. Și că tocmai de aceea dădea în cărți cu dragă inimă oricui : poate-o avea prilej să se mai și bucure de răul cuiva ! Zapus își lăsase brusc palma peste asul de caró și, uitîndu-se țintă în ochii femeii, o întrebase :

— Dar că pe ziua de azi o să te-arunci în gîrlă și-o să mori acolo înecată — asta știi, fă ?

Ea atunci începuse a-și strînge cărțile încet. Lui i se făcuse milă de ea și totodată rușine că-i venise a umili un om, dar și că bravase astupînd cu palma asul acela de caró. Îi trecuse prin minte : „Mai știi ? O apucă vreo toană și gata — bîldîbîc în apă.“ Ea totuși — nimic, nu se simțea ofensată ; își luase gologanii dați

de Zapus, spusese : „E arşiţă de cu dimineaţă" şi plecase. Zapus gîndise privind-o cum urca scările : „Se cunoaşte că nimic din ce-i pe lume n-o mai surprinde, s-a bălăcit în toate, le-a prins tîlcul la toate." Şi-i dispăruse mila.

Îmbrobodită cu şăluţul cel rozaliu, baba care-i ieşise acum în cale avea trăsături tot atît de istovitoare ca şi femeia de-atunci, pe scări ; Zapus o întrebă ceea ce, pe cealaltă, nu cutezase şi, dealtfel, nici nu apucase a o întreba :

— Ei, mătuşică, ia zi : ai isprăvit cu toate pe lume, aşa-i ?

— Isprăvit, dragu' mătuşii.

— Ţi-a mai rămas doar să mori, aşa-i ?

— D-apăi de, acuşi-acuşi mi-o veni rîndul.

Zapus reveni grabnic în staţie, îşi luă din vagon sacul de merinde, zăbovi cîtva pe peron pînă să vadă cum pleca trenul şi după asta porni iar spre oraş. Deplin încredinţat că pentru cei din Işim el nu era deloc un oarecare, se prezentă urgent la comisariatul local şi — întocmai : primire deosebit de cordială. Unul dintre furieri, chel şi totodată grav, suferind de arzătoare dragoste faţă de orice erou din război, îi făcu la iuţeală ordin scris de cartiruire într-o cameră în oraş. Stăpîna casei unde-l cartiruise furierul — amabilă cu el, cu Zapus, pînă la slugărnicie. Impresionat însă de ceea ce-i răspunsese mai înainte băbuţa cu casîncă rozalie, Zapus era dominat acum de un anumit simţămînt şi anume : că acum, pe loc, numaidecît, trebuie să mediteze serios şi să hotărască ce noimă avusese viaţa

lui de pînă atunci, de ce se ținuse el necontenit de chefuri, de ce se purtase urît cu atîția oameni, de ce se purtase urît pînă și cu el însuși ? Simțămîntul acesta îl îngrijora, îl apăsa ; chiar numai frazele prin care avea să și-l mărturisească, trebuiau să fie nu simple fraze-acolo ca atîtea altele, ci... O rugă pe gazdă să-i împrumute samovarul, își făcu ceai ; unul suculent, numai morcov (era o raritate pe vremea aceea un ceai chiar de ceai). Uimitoare, aroma ceaiului : îi evocă dintr-o dată candoarea vieții familiale ; începu să-l soarbă, turnîndu-și cîte puțintel în adînca farfurioară albastră-sinilie a ceștii, dar îngrijorarea îl stăpînea din ce în ce mai mult : își termină ceaiul anevoie, preocupat. Pe giurgiuveaua din afară a oberlichtului poposi un porumbel care, foșnind greoi, se-apucă să-și șteargă ciocul și pe-o parte și pe cealaltă de penetul unei aripi (roz părea ciocul lui așa, în lumina amurgului). Peretele dinspre camera de alături era foarte subțire : se auzea cum cei din camera de alături, niște actori, desigur, repetau fără contenire aceleași și aceleași replici, învățîndu-și pesemne rolurile pe care le aveau de jucat în vreo piesă vajnic de revoluționară. „Trăsnit mai trebuie să fie — gîndi Zapus — care-și închipuie că se poate face o revoluție cu asemenea fraze ; ba, culmea : le mai și așterne frumos pe hîrtie și-apoi le dă drumul la tipar..." Suna în vocile actorilor un zel și o atît de profundă convingere, încît dori să-i vadă, să-i cunoască. Eh, d-apăi că el n-a venit aici să stea la taifas cu niște actori ! Își înhăță cascheta și plecă.

Ciudat de pustiu părea orăşelul. Cîinii nu lătrau, se uitau la Zapus speriaţi. Trei mori tronau mute pe roşcatele coline mai mult nisip decît pămînt, din preajma orăşelului. Împopoţonat cu iarbă galbenă ţepoasă, un drumeag făcea cot îndată ce sosea în dreptul morilor. Pe drumeag, cîteva perechi de îndrăgostiţi, la plimbare. Zapus — hai şi el la deal pe urma lor. Cînd ajunse pe culme, i se aşternu înaintea ochilor cogeamite fîneaţă năpădită pe dreapta şi pe stînga de crînguri costelive, cu arboretul uscat. În depărtare, spre orizont, punea capăt fîneţei un pîrăiaş care-şi furişa undele printre limbi de nisip şi prin trestiişul plin de trosnete ; dincolo de pîrăiaş, ruginie, stepa îşi desfăşura imens imensele-i aripi. Cotind din nou, drumeagul ducea spre unul din acele crînguri care, uscat, parcă se tot schimonosea de durere, îţi venea a crede că-l devastase un incendiu. Perechile iuţiseră pasul, se pierdeau în crîng. Trecu grăbit pe lîngă Zapus şi apoi îl lăsă în urmă un surtucar cărunt, cu ochi bulbucaţi ca de nebun. „Na, hop şi moşul !“ gîndi Zapus. Şi pe urmă, cu dispreţ : „Alt loc nu şi-au mai găsit ăştia să toarne copii. Cică-i amor ce fac ei aici ! Crîngurile astea mai curînd îţi dau ghes să te spînzuri decît să giugiuleşti o femeie.“

Pe o latură a drumeagului, puţin mai încolo — zăplaz de uluci. Moşneguţul sta pe loc, se chiora printr-o spărtură a zăplazului. Îi zvîcneau umerii neîncetat, ai fi zis că umerii lui erau două noduri care, prost făcute, dădeau întruna

să se dezlege. „Da' ce gineşte el acolo ? Vreun omor ceva ?“ se întrebă Zapus fără prea mare interes, însă ducînd mîna la şold numaidecît, să descheie tocul revolverului. În aceeaşi clipă, moşul se răsuci, ochii lui holbaţi îl ţintiră falnic pe Zapus. Făcu semn cu ochii alături, spre o altă crăpătură între uluci. Zapus se alătură, iscodi şi el cu privirea prin gard. Pesemne că pîn' nu prea demult fusese depozit de lemne în curtea aceea. Zăceau ici-colo buşteni aruncaţi la voia întîmplării, vedeai lucind mătăsos coaja metrilor de mesteacăn din stivele acum năruite, risipite. Zapus abia izbuti să indentifice fosta gheretă a paznicului, care fusese durată sub un plop rămuros.

Moşneguţul îi şopti tainic :

— De-acu-ncepe...

În gheretă, probabil din cauza coroanei plopului — întuneric. Vineţie, prelungă, patinase în gheretă pe tăblia mesei, făclia unui chibrit. O ghitară semănînd întrucîtva cu botul unei ştiuci, căscat, parcă dădu niţel îndărăt de lîngă marginea mesei, cînd se aprinse lampa. Începu să cînte cineva, acompaniindu-se la ghitară ; voce bărbătească, joasă, iar cîntecul — nespus de trist. Zapus se dezlipi de zăplaz cu dispreţ, îşi îndreptă pe şold tocul pistolului şi chiar se îndepărtase cîţiva paşi, voia să plece. Dar glasul cîntăreţului lua acum note tot mai nalte, tot mai nalte. Cotropit de nisip, drumeagul avea o paloare cadaverică. Zapus, prins de-o nelinişte, reveni la gard.

Nu vă uimiți, prieteni,
Că eu ades cu voi
La vreo petrecere, pe gînduri rămîneam...

Așezată în celălalt capăt al mesei, lampa nu scotea din întuneric decît partea de jos a figurii unei bătrîne : bărbie ascuțită și adusă jalnic ; în dreptul bărbiei, o mînă descărnată care parcă împletea la ciorap, dar nu, nu era ciorap : mîna bătrînei se afunda într-o mănușă de bumbac gros ; în locul degetelor, mănușa avea doar niște găuri. Zapus nu-și mai lua privirea de la mîna și mănușa bătrînei, pentru că-i venea foarte greu să se uite la cel ce cînta : o gură larg deschisă, buzele pline, fața — împietrită și înspăimîntător de palidă. Ți-era destul doar o privire : dintr-o dată gura aceea deschisă îți mărturisea clar deznădejdea, cumplita suferință ce umplea pînă la refuz cîntecul. Crispate, buzele se contorsionau sălbatic. După ce dădea drumul vorbelor, gura se agita frenetic cîtva timp acolo, în aer, deasupra mesei, ca și cum ar fi încercat să prindă, să-și ia îndărăt vorbele rostite. Și în cele din urmă chiar le hăpăia, însă le elibera imediat, preschimbate într-un vaiet prelung, penibil, aproape urlet. Iată, vaierul acesta îl silise pe Zapus să revină la gard.

De fiecare dată cînd se întrerupea vaietul, vedeai licărind o clipă, ca-ntr-o fulgerare pe împietrita față a celui ce cînta, mărturia unei răvășeli sufletești vecină cu groaza ; abia în clipa aceea îți puteai da seama că nu cînta un bărbat : cîntărețul era femeie. Impresia pe care o produceau oricui zbuciumul ei lăuntric, as-

pectul ei de ființă pustiită de trăsnetul iubirii, groaznica scălîmbăială a trupului ei devorat de flăcările iubirii, ale unei iubiri nemărginite — toate acestea Zapus le întrezări de asemeni în felul cum își holba ochii la el moșneguțul :

— De trei săptămîni, cetățene, mereu cîntă-așa ! Vinde baba bucată cu bucată ce rufărie le-a mai rămas prin casă, împletește pentru oștire mănuși de-astea, c-un deget... Dă lenjuri pe cartofi, face orice, numai să nu stea asta nemîncată ; și ea, uite-o, cîntă !

— De foame cîntă ; nu-ți dă prin gînd ?

— E și de foame, nu zic, da' și de ce mai e cu ea. Cît mi ți-e nopticica, întruna cîntă. Se strînge aici la gard pe la miezul nopții tot orașul, vin toți unul după celălalt, tiptil. Ei i se năzare că nu, cică-aici e casă-n pădure, nu-i lume, crede că n-o aude nimeni, baba-i surdă-oală. Și-atunci, na, iacătă-o : cîntă.

— O toantă ! De asta cîntă : de toantă ce-i.

— Aveți perfect dreptate, cetățene. Dar însă oricum : mare jale pe ea. Poate i-a murit iubitul, i l-or fi spînzurat, mai știi ? ori i l-au pus la zid... Ori că s-o fi amurezat el de-o alta ? Ce părere aveți ? Lume pretutindeni, un' să te-ascunzi cînd te ia jalea ? De trei săptămîni cîntă-așa întruna, o văd cu ochii cum se topește. Din zi în zi se face la față și mai albă.

— Că-și dă cu sulimanuri. Mîine-poimîine ajunge actriță, o să joace-n piese de teatru — de aceea cîntă. N-are alt motiv să cînte în felu-ăsta, pricepi ?

— De n-ar fi, domle, viața care-o duce ea și nu și-ar ține sufletul doar cu barabule — po-

sibil : ar ieşi din ea mare artistă. Da' aşa, cît o să mai trăiască ? Încă vreo săptămînă, mult două, şi-o ia benga. Fi'nc-aminteri (îndruga mai departe localnicul) ce să facă ea, cetăţene ? Ia, de-o pildă, numai gîndiţi-vă'mneavoastră ici, împreună cu mine...

Zapus îi întoarse spatele. Nu se mai simţea deloc moleşit. Pufnise în rîs.

— Staţi, cetăţene, să vă spun ce...

Zapus — pe ici ţi-e drumul. Chestia cu actriţa o trîntise nu atît pentru el : mai mult pentru moşneguţ. Lămurească-se moşneguţul cum că un om ca Zapus, om cu drept de port-armă, nu poposise aici în oraş la ei ca să asculte cîntecele unei scrîntite. Dragoste, cînd eşti militar, fă repede, voios şi fără marafeturi. Asta-i !

Stătu din mers, mirat şi el că totuşi se oprise :

— Cum zici c-o cheamă ?

— Hristina Vasilievna, îi răspunse localnicul, speriat.

*

Din orăşelul Ust-Mongolsk, cînd sosise acolo Zapus cu eşalonul lui de matrozi la bordul vaporului „Sfîntul Andrei apostolul", atamanul Artemi Trubîciov şi de asemeni inginerul Ciokan Balihanov, coborîtor dintr-un neam vechi, de hani kirghizi, precum şi un număr de ofiţeri din căzăcime o tuliseră la iuţeală în stepă. Artemi Trubîciov n-o putuse lua cu el pe nevastă-sa, Olimpiada : o lăsase la Ust-Mongolsk ; lui Balihanov, la rîndu-i, îi rămăseseră la Ust-

Mongolsk o mulțime de costume europenești și de geamantane, tot europenești, de piele crem. Dar, pomenindu-se refugiat în stepă, Ciokan Balihanov arborase numaidecît un aer marțial, călca țanțoș și în același timp adoptase față de toți o atitudine spășit-triumfală. Atamanul îl preveni :

— Ia să vezi, au să-l trimită contra noastră pe Zapus-ăla, renumitul, care-ți spînzură un om cît ai bate-n palme. I s-a dus vestea *cekistului* * ăstuia, mi-e să nu contribui și eu la faima lui. Și matrozii care-i are el sub comandă — tot unul și unul.

— Desfacem corturile, plecăm cu tabăra mai departe, ne ducem în Mongolia, în China. Harabalele noastre kirghize țin și la drum de mii de verste. Și-apoi eu, care-s han aici...

Lung privind șoricia întindere a stepei, unde pînă-n zare nici un *aul*, nici un sat adică — atamanul vorbi melancolic :

— Nu ești han, Balihanov, ești președinte. Președintele Harabanelor noastre. Ia zi : de ce resurse dispui, ca să-l batem măr pe Zapus ?

— Problema asta încă n-am analizat-o.

— S-ar impune totuși.

Patru zile se-mplineau de cînd Artemi Trubîciov, așternîndu-și peste crăcănatele-i picioare de cavalerist un prea frumos covor oriental,

* De la *Ceka*, denumire prescurtată a „Comisiei extraordinare pentru lupta împotriva contrarevoluției, sabotajului și speculei" — respectiv, poliția politică din primii ani ai regimului sovietic.

şedea tolănit în cortul hanului Ciokan Balihanov.

Prin violeta învolburare a prafului stîrnit de vînturile primăverii, cîmpul mişuna de oi care, toc-toc de colo-colo, cu copitele lor mici, înotau în mireasmă de iarbă crudă, fragedă; printre ele — cai scundaci, cu ochii în patru, ca ai lupilor, şi boi cu nări cît pumnul. Lînii oilor, părului cailor, părului boilor li se ştersese peste iarnă culoarea, arătau ca bărbile soldaţilor neluate de săptămîni cu briciul.

Nici că putea-nţelege atamanul ce căuta inginerul Balihanov aici, în stepă, zilnic călare şi tot la galop de dimineaţă pînă seara printre turme. Şaua lui Ciokan miroase greu: a sudori pătrunse-n ea din buni-străbuni; şi ce nefiresc spînzură portul tradiţional kirghiz, halatul, pe sfrijiţii umeri ai inginerului!

I-o fi săltînd lui inima-n piept de bucurie, atunci cînd străbate potecile ce duc de la o turmă la alta? De aceea oare îşi avîntă bidiviul la galop nu dîndu-i călcîie, ci, precum e obiceiul la kirghizi, necontenit aruncîndu-se din şezută înainte, cu tot trupul, spre oblînc? Kirghizii, ori de cîte ori pătrunde hanul Ciokan Balihanov în vreo *iurtă* de-a lor, aşadar în vreunul dintre corturile lor de nomazi, îl cinstesc conform datinei cu lapte de iapă: *„kumîs“*, şi-l ospătează cu naţionalul *kurdiuk*, carne din cea grasă, de la coada oii.

Sînt cincisprezece ani şi mai bine, de cînd Ciokan n-a mai pus piciorul în stepă: era în Anglia, avea serviciu la „Sternberg et comp.“ din Londra, se deprinsese acolo cu somieră şi pipă-n

gură şi-i sărea muştarul dacă rîdeau unii de engleza lui pocită. Acum, revenit în stepă, mereu i se face greaţă de carnea de la coada oii, şi kumîsul îl balonează. Atamanul, în gîndul lui : „Unora le place să stea cu nevasta, altora — cu turmele de oi."

Într-o zi, Balihanov venise la ataman împreună cu un ofiţer polonez. Mutra leahului, prelungă, lucea mat ca lama unei săbii. Acest ofiţer din armata ţaristă, un *porucic* (locotenent), Ian Naleţki, îşi luase cu el, refugiindu-se în stepă, numai epoleţii : în loc de uniformă purta suman ; în picioare, pîslari ţărăneşti făcuţi din blană de ren. Pîslari — cînd vine vara...

Ruşinat de asemenea ţinută, ofiţerul îşi bomba şi mai tare pieptu-i, vorba ceea, de aramă.

— Am onoare a raporta : Am reuşit să domiciliez trei săptămîni, clandestin, în Ust-Mongolsk sau vecinătăţi... Cu ocazia unei razii în perimetrul unde mă aflam momentan, am dat peste Zapus.

Balihanov hodoronc-tronc, rîzi. Porucicul :

— Aşa... Mi-au cerut actele, au zis : Suspecte ; şi m-au arestat... Ce adînc e nisipul, domnule ataman, în localitatea aceasta unde v-aţi repliat ! Am obosit teribil...

— Cred şi eu.

Balihanov, fîlfiindu-şi cu mîna poalele halatului :

— Las', o să te refaci dumneata aici, la noi. Ia uite numai ce bogat echipament avem ! În privinţa mesei — nici o grijă : te iau cu mine în vizită pe la kirghizi. Li-s han.

Scoţîndu-şi epoleţii din buzunar, lui Ian Naleţki îi dăduseră lacrimile :

— Domnilor ofiţeri...

După vreo trei zile sosiseră în stepă şi generalii fugiţi din Omsk. Lamentîndu-se că ruşii făceau aşa şi pe dincolo, îi ceruseră lui Ciokan să înceapă odată răscoala, să-şi arunce kirghizii în luptă. Mai întîi de toate ar fi fost necesară cucerirea Ust-Mongolskului. Din relatările lui Ian Naleţki rezulta că cehii şi polonezii subjugaseră Kazanul, cum şi toată regiunea Volgăi şi că în prezent cazacii de pe Irtîş sînt gata de război : îşi dau mitralierele cu ulei, le-au şi scos din hrubele în care le pitiseră mai demult.

— Ulei comestibil, sărat ? dorise a şti Ciokan.

Salutînd cu mîna la cozoroc, Ian Naleţki replicase cu voce uşor alterată :

Sarea-i corozivă, domnule han, atacă oţelul.

După asta, Ciokan se-apucase a-i presa pe generali :

— Luaţi dumneavoastră legătură cu căzăcimea din Ural, c-apoi atunci şi eu...

Generalii — scurt pe doi, ordin lui Ian Naleţki :

— Avansezi prin stepă direct spre Semireciev ; de acolo îţi continui marşul pînă la cazacii din Ural. Iei legătură cu...

— La ordin !

Mereu călare, Balihanov îi condusese o bucată de drum pe Naleţki şi pe ataman prin labirintul cărărilor dintre turme ; peste tot în aer, de-a lungul cărărilor — miros de lînă, mirosul acelor floace de culoare ştearsă. Ciokan le declarase celorlalţi doi cum că stepa avea o influenţă

magnetică asupra moralului său; atamanului însă i se păruse că Balihanov pur şi simplu încerca să dea a se-nţelege că el, „hanul“, plecase din Ust-Mongolsk *nu* de frică.

— Toţi am dat bir cu fugiţii, Ciokane...

Naleţki ciulea urechea la orice zgomot venea din stepă; avea urechi mari, fără sînge, aproape străvezii. Atamanul gîndi: „Şi ăstuia i-e frică de nu mai poate.“

Naleţki:

— Eu, domnilor ofiţeri, execut ordinul dumneavoastră, o să parcurg stepa, deşi ignor complet limba kirghiză. Maică-mea, femeie în etate acum, e la Tomsk, şi totuşi eu mă deplasez în direcţie diametral opusă Tomskului.

Ca să culeagă unele informaţii de la kirghizi în privinţa drumului pe care trebuia să-l urmeze polonezul după ce-o rămîne singur, Ciokan Balihanov pornea din cînd în cînd răzleţ, în fuga calului, pe-o potecă sau alta, să întrebe, să afle. Zădărnicie... Se întorcea înălţînd din umeri, iritat:

— O să mai întrebi şi dumneata pe drum din aul în aul... Nu-i mare lucru, nu-i periculos.

Deodată, amintindu-şi pesemne vreo scenă din cine ştie ce romanţ ieftin, îl îmbiase emfatic pe Naleţki:

— Ia să-ţi dau să-l ai la dumneata inelul meu. Vrei?

Polonezul se înviorase pe loc, îi scuturase mîna, recunoscător. Ciokan — surîs maiestuos:

— O să-ţi folosească la multe sigiliul acesta de pe inelul meu, doar sînt han.

După care se descoperise luîndu-şi în mînă „malahaiul“, buhoasa-i cuşmă (ţeasta lui Balihanov — albăstruie, rasă ca-n palmă) şi rîsese piţigăiat, clătinînd din cap, iute :

— Domnului ataman i se urăşte în tabără, îi vine să cutreiere şi dumnealui stepa. Absolut sigur : i-ar face mare plăcere. E de o vitejie fantastică domnul ataman, cu asta ne-a cucerit stima la toţi. Dar întrucît dumnealui doreşte să revină la Ust-Mongolsk, noi, evident, o să-i satisfacem dorinţa. Ce rol joacă oare Zapus acolo ? Ai remarcat la bolşevici vreo unitate de vederi între ei ?... Care-i atitudinea lor faţă de activităţile culturale ?... Dacă vrei să tragi o raită pînă la Tomsk, discută problema cu domnul ataman, eu ţi-am asigurat itinerariul numai prin satele kirghize, mai mult nu pot, nu-s aici decît han.

Atamanul strîmbase din nas. Hanul, dintr-o dată gheboşîndu-se peste oblînc, îşi flutură cu mîna malahaiul spre ceilalţi doi : a şi pornit în galop îndărăt, spre iurta lui. El e într-o situaţie absurdă, îşi dă bine seama şi-i e ruşine. Poartă nerozia asta de halat bălţat... Monarh al unei gloate de primitivi care de aproape două secole nu mai au han. *Oghiun-ordî* se numeşte gloata lor desprinsă din marea hoardă kirghiză *Alaş* ; pînă de curînd, suveranitatea asupra celor din Oghiun-ordî o exercitau diverşi înalţi slujbaşi ruşi, care guvernau prin intermediul *bailor* — un „bai“ este maimarele unei plase, numit dintre autohtoni. Acum, de cînd s-a terminat cu slujbaşii ruşi, baii au hotărît că spiţa Balihanovilor să moştenească dreptul de a-l proclama

han pe unul dintr-ai ei, întrucît Balihanovii se trag din neamul cekmen, sînt os de hani.

Atamanul Trubîciov participase la o consfătuire a generalilor fugiți din Omsk. Inșiraseră acolo generalii fel de fel de fraze răsuflate. Era și Ciokan, care nici una, nici două, începe a se lăuda cu gloata de sub oblăduirea lui și a ridica în slăvi tactica de luptă a kirghizilor călări. Deprimat, atamanul stătuse tot timpul cu ochii pe beregata lui Ciokan, beregata aceea oacheșă emitea un scîrțîit continuu, de parcă tîra cineva pe dușumele vreun odgon dat cu catran. Și se întreba : De ce și-au luat tălpășița din oraș generalii ? (Cazacii adăpostiți aici, în stepă, împreună cu atamanul lor, Trubîciov, nici nu-i mai salutau.)

De-o parte și de alta a drumurilor, în stepă, șanțurile sînt pline de bălegar gălbenatic cu miros de ciuperci : provizie de îngrășămînt. Aspectul acesta face una cu gîndurile atamanului, probabil fiindcă el, atamanul, are acum viziunea unui astfel de drum în lungul căruia, chiuind fără priceperea consîngenilor săi, hanul se îndepărtează la galop, urmat de, tot călări, generali cărora li se ciocnesc burțile pe oblîncuri necontenit.

Ieri-alaltăieri, noaptea, după ce se chercheliseră bînd kumîs, generalii luaseră vorba despre fetele kirghize. „Pietroasă cărniță“, comentase cu aprehensiune unul din ei.

Tot timpul elaborau planul iminentei lor ofensive în direcția Omsk. Pe atamanul Trubîciov nu-l invitaseră la nici o consfătuire de acest gen. Atamanul atunci se mutase într-un

alt aul: *Alta*, aşa-i zice acestui alt aul. S-au aciuat aici în iurta acestui han de viţă cekmenă, cîţiva zevzeci de conţopişti. Rolul hanului îl deţine unul de pe la Poştă-şi-Telegraf, unul cu deprinderi contractate în străinătăţi, în Anglia. Scribi de prin percepţii, travestiţi în generali.

Dar el? În ce constă travestitul lui? Pe cine maimuţăreşte el, atamanul?

— Mişeilor! striga Artemi Trubîciov la toţi ăştia, în gîndu-i. Pun să vă împuşte!

Se adunaseră în Alta mulţime de cazaci fugiţi de prin satele lor căzăceşti. Atamanul — hai să-i descoase: „Ce-aţi mai auzit despre Zapus?"

Cazacii — hir-mîr, ţi-era şi silă să-i mai asculţi, îi miroseai de la o poştă: de frica atamanului, minţeau, se pierdeau cu firea numai cît auzeau răsunătorul şi veşnic poruncitorul lui glas. Trubîciov totuşi, nimerind ca Irimia, îl trimisese la Ust-Mongolsk tocmai pe cel mai sperios dintre acei cazaci şi-i dăduse ordin să intre-n vorbă acolo cu membri de-ai partidului socialist-revoluţionar, să-i tragă de limbă, să dibăcească ce plan şi-a făcut partidul lor. Generalii ăştia sînt incapabili să conceapă cu adevărat autocratic situaţia. În loc de a premedita serios restaurarea monarhiei absolute, n-au în cap decît cum să mai deguste niţel seu de-ăla de oaie, fiert cu meşteşug pînă capătă gustul slăninuţei. Ei sînt buni numai de pălăvrăgeli pe tema puterii de stat, dar ce înseamnă într-adevăr autoritate, mînă de fier, habar n-au.

După nu mult timp, se întoarse de la Ust-Mongolsk cazacul cel foarte disciplinat. Atamanul îi ascultă cu atenție raportul, apoi îl lăudă luîndu-și un aer protector: „O să iasă om de ispravă din tine“, și-l mai iscodi încă puțin.

— Altceva ce-ai mai auzit pe-acolo?

— Păi, cică... Bun înțeles, *lumea* zice, nu eu... Cică Zapus ăla, comisarul, cum s-a pripășit el acasă la 'mneavoastră în canțălerie, se cam tot dă la coana Olimpiada.

Atamanul îi tăiase vorba numaidecît.

— Gura lumii, slobodă. Asta-i distracția lor.

Peste noapte însă, părăsi aulul Alta. În față-i, stepa: vastă, sinelie, soră bună cu nalta cerului cupolă. Greu să răzbești prin pustietate, printr-o stepă ca asta, pînă la prăpăditul tîrgușor Ust-Mongolsk; dar și mai greu — să te aștepte acolo vreun bine.

*

Specialitatea antreprenorului Kirill Miheici Kaceanov erau binalele de școli și biserici. Tată-su, Mihei Polikarpîci, se trăgea dintr-un neam de țărani din Rusia, de prin părțile Permului — dintr-acolo venise el cîndva aici, în Siberia, neguțînd. Fire altminteri blîndă, visătoare, însă, la trup — fier. Cu vîrsta, lui Mihei Polikarpîci îi merseseră afacerile tot mai prost, acum fecior-su, Kirill, mereu îl repezea și mereu ținea să-i amintească de cîte ori dăduse greș el, bătrînul — d-apoi ce părinte-i fără vină în ochii odraslei lui? Las' că, nu-i vorbă, Kirill chiar și avea motiv să-l desconsidere pe

tată-său. El, Kirill Miheici, era om înfipt și perseverent, îi și plăcea negoțul, se pricepea la afaceri, dar în special se gîndise că, trăind prin regiunile acestea asiatice, îi era mai rentabil să ia în antrepriză binale — fie biserici, fie orice soi de clădiri mari. Dorea din adîncul inimii să se îmbogățească, să poată face lux, de aceea contracta comenzi peste comenzi, mai obținea și de la stat... cînd numai ce-au irupt în stradă groaznicele steaguri roșii și a vuit orașul de cîntecele din topor și... s-a dus dracului tot ce-și visase Kirill Miheici.

Colac peste pupăză, îi mai otrăvea și nevastă-sa viața !

De baștină, Fioza Semionovna, nevastă-sa, era de la țară, din Lebiajî, un cătun. Kirill o înțolise din cap în picioare așa cum poftise ea, luxos ; și-apoi zaharicale, dulciuri — mănîncă, nevastă, cît îți cere inima. Fioza îi umpluse casa de cimotii de-ale ei, niște babe. „Sporovăie cu ele, femeie, mai bine așa decît să calci strîmb : pot lipsi de-acasă fără grijă, cînd mă duc la treburile mele." Ți-ai găsit ! După ce trecuse valul de stegulețe roșii și discursuri de aceeași culoare, hop Artiușka Trubîciov, cumnatul lui Kirill : i-a venit gust lui Artiușka să candideze la tronul țarului, vrea să fie împărat. Kirill se certa acum în fiecare zi cu nevastă-sa, nu-i convenea cum tot mărșăluiau soldații pe stradă, prin fața casei... După atamănoiul de Artiușka, na ! altul și mai și : unul din Londra, inginer, Ciokan Balihanov, urmaș cică de-al lui Gingis-Han ; și lăudăros : „Eu sînt cineva, sînt han... La porunca-mi, milioane de căruțe kir-

ghize or să apuce spre hotarele Indiei..." Kirill, în gîndu-i : „Şi eu sînt cineva, n-avea grijă ! Numai cîte biserici am durat în gubernia asta ! Atîţia şi atîţia Hristoşi au azi aici casă de mine făcută ! Cîţi dintre ei nu rămîneau pe drumuri, de n-aş fi fost eu ! Şi cu ce m-am ales din toată munca" ?...

Fumînd, terminase ţigara. Dădu s-o arunce în scrumieră, însă chiştocul nimeri alături, pe jos ; îl strivi cu piciorul, îi frecă cenuşa acolo, pe covoraş, tăvălugind-o sub talpa cizmei, turba de furie. Se întipări pe negru-vişiniul covoraş o dîră căruntă.

Şi totuşi nevastă-sa, Fioza — grăsană, ce-i drept, cum sînt toate astea de pe-aici, dar gospodină altminteri — nici măcar asemenea faptă nu luase în seamă, are sînge căzăcesc în vine, e încăpăţînată-al dracului : gătită, pudrată, cum o prinsese momentul, stă cu nasu-n pernă şi dă-i, boceşte.

Da' poate-i vine şi lui să plîngă, nu numai ei ! Dracu mai ştie ce-i asta ! Îşi trecu degetele apăsat peste obraji, tuşi uşurel.

Ea — nimic. Boceşte.

Atunci îl apucară dracii iarăşi, strigă scos din fire :

— Ia mai termină !... N-auzi ? Termină odată ! Să-ţi faci de cap, da, te pricepi !... La tăvăleală, da, mi te pricepi !... Ne duce şuvoiul cu el, na !... Unde-o să ajungem, Doamne, unde-o să ajungem ?

Ea — plîngi. El :

— Ba iacă nu, eu tot n-o să mă las ! Vreau să-mi fac meseria !... Să construiesc biserici !

Să iau clădiri în antrepriză!... Tocmai acum ţi-ai găsit să-ţi faci de cap!... Urli! A dat primăvara şi v-au apucat căldurile, mîţe-mpuţite ce sînteţi cu toatele!... De ibovnici îţi arde!

Cu nasu-n pernă, Fioza scînceşte şi mai fără ogoire. I s-a înroşit ceafa de-atîta plîns, i s-a ridicat fusta la spate pînă deasupra ciorapului, de i se vede pielea albă-trandafirie.

Kirill Miheici trecu dincolo, în camera lui de lucru; se lăsă pe un scaun, şezu aşa cîtva timp, apoi făcu boţ în mînă bileţelul trimis de unul Kostîriov, arhitect, Fiozei. Coarne!... Inimă zdrobită!... Cum se leagă la cap Kostîriov ăsta fără să-l doară! Toate muierile-s totuna, ca primăvara frunzele : fac ochi dulci oricui.

Îşi tufli pălăria-n cap şi plecă precum se afla, în izmene şi cămaşă — izmene de pînză groscioară cu dunguliţe roşii şi cămaşă de cit, albastră. Încolo, cînd nu uita să se îmbrace, purta surtuc — lung în poale, aducînd a redingotă, cum erau surtucele pe-atunci — şi nădragi nevîrîţi în cizme, lăsaţi pe deasupra carîmbilor; rufăria, în schimb : cum o apucase el de copil prin părţile Permului — aşa-i plăcea, şi-n culori mai tăricele.

Cînd fac scene consoartei că i-a trădat, cei din elită sînt îmbrăcaţi totdeauna ca de ieşit la plimbare, şi crimele respective tot în ţinuta asta le comit. Omul de rînd, cînd îşi ia muierea la sudalme şi la tîrnuit, musai să nu aibă pe el decît primenelele : ca să răzbească slobodă afară cumplita miroaznă a trupului său încins de mînie.

Tare i s-ar mai fi cuvenit Fiozei s-o pocnească !

Dar nu șade : el, antreprenor, om știut în tot județul — să-și bată soția ca cel mai de pe urmă soldățoi ?... Nu, nu-i șade bine lui să dea-n ea. Și la urma urmei, ce ? Hei, Doamne, dar cîte alte scrisori de amor nu-s pe lume, și încă mult mai usturătoare decît asta !

Scrisorica lui Kostîriov, arhitectul, e prostească dinadins, Kostîriov i-a scris Fiozei în bătaie de joc :

„Scumpă și iubită Fioza Semionovna ! Dat fiind incendiul inimii dvs., fii amabilă a confirma în scris prin aducătorul prezentei că ești de acord să avem randevu la domiciliul meu personal oricînd veți considera convenabil..."

Bătrînul Mihei Polikarpîci, tatăl lui Kirill, locuia într-o cocioabă din spatele casei ; în cocioabă — piuă de bătut lîna, că îndeletnicirea lui Mihei Polikarpîci asta era acum : să facă pîslă și pîslari.

Cum ieși din casă Kirill, se și auzi pietrișul scrîșnind în curte sub pașii cuiva ; de după colțul unui zid se iviră de îndată o pereche de cizme scîlciate și, în același timp, bărbuța stăpînului lor — avea un aer tare șmecheresc bărbuța asta deasă ca o bucățică de pîslă sură, iar răsfrîntele buze de sub care se izvodea bărbuța semănau cu un smoc de lînă neagră, din piuă.

— Ce-ai acolo ? Altă comandă ? Îți merge, îți merge...

Fecior-su dădu să vîre hîrtia în buzunar, numai că buzunare — ioc, ieşise în izmene. Făcu din nou scrisoarea boţ, o ţinu în pumn.

— Cît e ceasul ?

— Opt trecute, măi flăcău... Garantat trecute.

Kirill cercetă iute cu privirea binaua din curtea casei : mormane de cărămizi stacojii clădite una peste cealaltă ; gropi de var mirosind acrişor a cocă ; împrăştiate pe jos la poala binalei, bîrne mari, grăscene, de culoarea trupurilor despuiate : semănau însă mai curînd cu nişte peşti enormi, lucioşi, îmbulziţi în apă la malul oblu pe care-l închipuiau zidurile deja nălţuţe.

— Zidarii iarăşi au lăsat lucrul ? Doar le-am mărit plata, ce naiba mai vor ?

Polikarpîci îşi puse mîinile la spate numaidecît şi, sucind capul de-i ajunse bărbuţa la umăr, vorbi răstit :

— Scîrnăvii, nu zidari. Unde-s zidarii de pe vremea mea ?... Pe-ăştia de-acu, oricît i-ai plăti nici că-i poţi ţine la lucru. Asta-i tot : scîrnăvii, oameni de nimic. S-au dus buluc la Irtîş ; a venit cică un vapor, îi zice „Apostolu-Andrei", şi cu vaporu-ăsta, dragu' meu, cică a sosit la noi unul de-a fost el pe fronturi peste tot : îşi istoriseşte de-a fir-a-păr cîte şi cîte a văzut acolo ; Comisaru — aşa-l cheamă.

— Comisar e grad în armată, nu-i nume de om.

— Aşa ? Ei, mă rog ! Heee, da' iacă ce-nseamnă să nu mai fie ţar : s-au apucat ăştia la scornit grade...

— Taică, ce comisar a venit ? Nu ţi-au spus ce nume are ?

— D-apăi că ăsta-i numele lui : Comisaru. Şi, din una-n alta, zidarii zice : Facem grevă. Ca să se arate că ţin la el ; la Comisaru-ăsta adică. Le zic eu : Apăi, dacă aşa-i chestia, faceţi-o. Şi-au s-o facă, dragu' meu, să ştii. Şi-apăi de-or pune rabja pe Artemi, că pîn' şi asta poa' să fie, tot pentru motivu' acela o s-o păţească şi el : c-a trăit bine. Că ziceau : Îl împuşcăm imediat.

— Artiuşka s-a cărat în stepă, n-are el grijă, bea acolo kumîs cu hanul.

Lăsîndu-se cătinel pe o rînă şi oprindu-se doar în răstimpuri, cînd îl apuca vreo tuse, moşneagul porni a trăncăni despre bolile de care pătimea. Fecior-su, fără să-l asculte, contempla binaua : late şi totuşi sprintene, zidurile viitoarei clădiri treceau acum de zăplaz, se avîntau spre cerul verzui, secetos. Pe o ulucă a porţii poposi din zbor o coţofană, îşi undui coada în aer, cîrîi ostenită.

Kirill Miheici curmă sporovăiala bătrînului :

— Puştiul lui Kostîriov arhitectul a mai dat pe-aici ?

— D-apăi eu de un' să ştiu ? Că eu mai tot timpul — în cămăruţă la mine. Da' ce-ai cu el ?

— Cînd o mai pune piciorul pe-aici, ia-l la goană.

— L-oi lua. Ce, l-ai prins furînd ?

Kirill dădu cu piciorul într-o cărămidă :

— Şi pe Kostîriov, tot aşa : ia-l la goană ! Fără nici o discuţie ! înşfacă o despicătură şi

croiește-l. Pe răspunderea mea. Umblă fleaura amîndoi, își vîră nasu-n toate !

Bătrînul mai întîi oftă neputincios, mîngîie cu palmele capătul unei bîrne. Într-un tîrziu, apucîndu-se de răzuit cu o așchie rășina de pe bîrnă, îngăimă :

— Ei, bun... Așa 'oi face.

Kirill, grăbit :

— Văpsea n-ai idee unde s-o mai fi găsind de cumpărat ? De-o mai ține mult războiul, aleluia și cu văpseaua. Și-mi trebuie pentru interior, lambriurile vreau să le fac imitație de lemn de stejar, acoperișul — să-l dau cu verde spaniol... Eu clădirea asta — ține minte : o termin fie ce-o fi !

Devale, pe stradă, prin dreptul binalei, trecură călcînd larg ca pe catalige, cum e mersul lor, cîteva cămile cu povară în spinări : sare ; asta cărau : sare. Roz-auriu țîșni praful fluturîndu-și în aer voalurile de mătase și apoi începu să le ningă peste zăplazuri domol, înfierbîntat.

— Faci o partidă ? îl ispiti Polikarpîci pe fecior-su.

Juca moșul „dame" de-i lăsa pe toți cu gura căscată : îl luau pe vremuri negustorii de prin iarmaroace, să-l arate lumii ca pe o minunăție.

— Chiar că de asta-mi arde ! Ce mă fac eu de-acum cu antreprizele ? Dacă ne-a venit comisar, iarăși au să fixeze contribuție.

— Asta fără discuție.

— Eh ! Ia să mă duc la binaua cealaltă.

— Du-te.

Kirill se îmbrăcă repede, porni spre cimitir ; avea și acolo o bina : la biserica Sînt-Ilie Prorocul.

Strada — strada. Purtînd centuri de grilaj de lemn, scund — plopi prăfuiți, plopi dogorînd de-atîta stat în soare ; pe sub plopi, prin umbra grilajelor ici-colo, pisici. Aurii, ochii pisicilor ; și numaidecît îi stîrnește orice, parcă-s praful de pe stradă.

Dincolo de șiragul caselor, vine Irtîșul. Dincolo de Irtîș, stepă zăpușitoare și iarăși stepă zăpușitoare, la nesfîrșit. Deasupra Irtîșului, în cer, alte stepe : albastre ; și soarele — veșnic ar zori, veșnic pas alergător peste ele dintr-o zare în cealaltă.

Azi, Kirill Miheici se uită cu alți ochi la toate acestea : e jale mare în privirea lui, dusă.

Îi iese-n cale pe stradă părintele Gavril. Trupeș, bărbat, protopopul Gavril Buiko ; păr negru, mustăți țapoșe ca Wilhelm al nemților, numai barba — cîtă iarbă în stepă iarna : deloc nu-i crește, face venin dintr-asta protopopul. Cu glasul lui sumbru ca și sutana-i, îl întreabă pe Kirill :

— Te-ci la bina ?

Miheici își scoase pălăria, să-l blagoslovească părintele, după care și-o îndesă înapoi în cap, răspunzînd :

— La bina. La biserică.

Apucîndu-l de braț mai sus de cot, protopopul îl împinse îndărăt ușurel. După asta, puse deoparte undeva în sineși glasul cel sumbru și vorbi precum nu-i era felul : în șoaptă :

— Nu te mai du. Să nu dai de-un bucluc. Am fost eu s-o văd, ți-e mai mare dragul cum...

Fiindcă nu-i veniră pe limbă cuvintele trebuitoare, arătă unduind cu palmele în sus ca și cum fasona ceva în aer :

— ...cum se-nalță ea mereu... Așa încît cerul vine tot mai aproape de pămînt... Da' m-am întors din drum. Nici n-ajunsesem la capătul străzii. M-am lăsat păgubaș ! În loc de liniște, că doar acolo-i țintirim, loc sfînt... aș ! Miting. Gloată.

— Zidarii ?

Cînd murea de ciudă, protopopul avea obicei de se plesnea cu trei degete peste spîna-i bărbie. Ceea ce făcu și de astă dată ; pe urmă, din nou îl împinse ușurel îndărăt pe Kirill Miheici, apucîndu-l de braț mai sus de cot :

— Lasă binaua, hai acas' la mine, tragem un ceișor cu dulceți de năramză. Am și pepene galben, din cei buni, de Dolon, că mi-a adus cineva. Îți fac tratație. Și mai am și niscai vești de la Artiușka.

— Ba mă duc la bina... Am antreprize, am de construit !...

— Nu-i bine să te duci. S-a strîns lume acolo din tot orașul. Le ține discurs comisarul ăla, Zapus, care a picat azi cu vaporul. E-o larmă... Și vorbe care de care mai buruienoase, mai fără cuviință. Smintiți. Nu te mai du.

— Ba da. Trebuie să văd ce fac cu lucrul, m-au lăsat zidarii baltă.

Popa — pleosc cu palma peste bărbie. Și pleacă, se tot duce pe stradă încolo de-a lun-

gul grădinițelor de flori de după garduri și de-a lungul șirului de căsuțe cu acoperișuri țuguiate ; sumbru, trupeș, cu picioarele bătînd poalele sumbrei sutane : clopot bucșit de-un dangăt dintr-altă lume.

Șezînd pe mormanele de cărămizi care sînt proprietatea lui, a lui Kirill Miheici, șezînd pe coama bine legatelor, înfloritoarelor ziduri ale binalei bisericii și pe schelele ei tămînjite de var — lume ciucure, mulțime de cămăși ba cîrmîzii, ba sinilii, ba azurii. Stau toți de-ascultă.

Kirill Miheici rămîne locului, ascultă și el...

Ține o cuvîntare cineva încălărat pe-o gloabă de-a fostei poliții județene. În '905, calu-ăsta fusese botezat „Mikadoul" ; după încheierea păcii cu Japonia, nu se mai potrivea, au început toți a-i zice numai „Kadoul". Acum — „Suveran". Calul — fire bună : „Vreți să mă cheme Mikadou ? Hai. Vreți Suveran ? Hai și-așa." Laie, bălaie, ce-o fi, ce n-o fi, el tot nechează. Are copite mici, gingașe ca încălțămintea domnișoarelor, căpșor — sculptat, nu alta, buze cărnoase, vîrtoase, dinții — oțel... Îi priește !

Și iată-așa : călare pe mîrțoaga fostei poliții județene, ține cineva un discurs. Curat aur chica ăstuia, că tare-i blondă, și la ceafă mițele i se răsfrîng în sus vălătuc pînă peste margina bonetei militare — una de-astea de-acum, sistem colțunaș, fără cozoroc ; jur împrejur pe marginea de deasupra, unde-i fundul bonetei — tiv roșu para focului. La șold, individul de pe cal, parc-ar fi cazac, poartă sa-

bie încovoiată, cu ferecături de argint pe ea.

Kirill îl întrebă pe cineva de lîngă el :

— Ăsta-i Zapus ?

— Ăsta.

Kirill atunci :

— Şi-n ce chestie, mă rog, îşi dă cu presupusul ?

Unul dintre cei de pe stivele de cărămizi, răbufni cu glas gros :

— Leoarba ! Ai de replicat contra ? O să zici p-ormă.

Kirill Miheici tăcu, aşteptă pîn-o putea zice şi el ceva.

Cuvintele de le rostea Zapus — nu cuvinte : otgoane din cele date cu smoală topită — asemenea tărie aveau în ele ; şi pline-pline de căldură. De căldura lor, răzbea năduşeala prin toate acele cămăşi de stambă, se înălţau aburi din ele, iar pe deasupra creştetelor ascultătorilor mai şi adia un puişor de vînt cu miros pişcăcios. Grozavă mutră, Zapus ăsta ! Dă cu barda-n Dumnezeu — doar n-are nimic de pierdut. Vreo dragoste-ceva, să-l ţină-n loc — aş ! Familie, nici atît.

Mai-mai c-aşa-i apăru Zapus şi lui Kirill Miheici, măcar că, de fapt, Kirill nu pricepea iotă din spusele comisarului, nu putea prinde tîlcul adevărat al vorbelor ce răsunau pînă departe de cum se desprindeau de pe buzele acelui om aburcat pe un cal cu şa verde, kirghiză.

— Tovarăşi !... Să revendicaţi anularea tratatelor, tratatele sînt o înşelătorie !... Să revendicaţi instituirea unui alt guvern, ăsta al

lui Kerenski e slugă într-ascuns a capitalismului ! Luaţi puterea în mîinile astea ale voastre, bătătorite de muncă !... Jos războiul !... Luaţi puterea...

Fiindcă întruna smuncea din cap în sus, ţi se părea că, de fiecare dată cînd şi-l cobora, bătea şi bătea întruna cu ciocanul bărbiei unul şi acelaşi gînd, ca pe un piron, în minţile celor de-l ascultau : că într-ale cui mîini, adică, să treacă puterea Şi mai pe urmă, numai ce se înălţară în văzduh sumedenie de mîini noduroase, trudite, mîncate de fel de fel de leşii de prin fabrici şi înnegrite de ţărînă : de acord, sînt toţi gata să ia puterea...

Kirill Miheici cătă în juru-i. Printre cei strînşi aici, la binaua bisericii — nimeni cu surtuc, doar el. Îşi scoase pălăria din cap, îşi simţea părul ud de sudoare, şi-l greblă cu degetele. După ce-şi şterse cu batista palma învîrtoşată, bulgăroasă de bătături, îl fură cu coada ochiului pe Zapus.

Unul, Grişka Zabotin, zeţar, care pînă şi aici la miting venise cu vingalacul în mînă — nounouţ, vingalacul îi sclipea argintiu între degetele vineţii — se apropie de Zapus, îi spuse ceva în gura mare. Kirill nu-l auzi, dar gura lui Zabotin, cu buzele ei mînjite de cerneluri, gura aceea o zeţarului negricioasă ca o matriţă tipografică folosită de nenumărate ori — se holba la Kirill. Şi ăla, Zapus, atunci, tot aşa : cu ochii pe Kirill Miheici.

„Ba eu antrepriza asta a mea o duc la capăt orice-ar fi !“ îşi hotărî Kirill şi vîrî batista

îndărăt în buzunar; porni spre casă bombănind:

„Flecari... Ce mai... Ăştia — şi politică!"

Dar să vezi păţanie pe el, la întors:

După ce laşi în urmă Piaţa Cazacilor, că acolo era binaua bisericii Sînt-Ilie, dai într-o străduţă prin care nici un vehicul nu se-ncumetă, e numai lut: cum plouă, se fac aici nişte noroaie galbene şi vîscoase parcă-s miere; şi adînci, de nu mai au fund. Pe de lăturile străduţii s-a aşternut drept aceea, ca la ţară, cîte o podişcă de scînduri: trotuar.

În piaţă, continua hărmălaia, strigau delaolaltă acolo toţi răzvrătiţii. În oraş pe străzi, iarăşi zarvă: mărşăluiesc coloane de voluntari, cîntă voluntarii fel de fel de marsilieze subversive. În schimb dincoace, pe străduţă — pace şi linişte, n-auzi decît cum bocăne în trotuarul de lemn tocurile ghetelor tale marca „Skorohod" („Mers spornic"). Că te încornorează nevasta, că umblă arhitectul să-ţi tragă clapa, ce-are-aface, tu vezi-ţi înainte de mers, boc-boc cu tocurile în podeţ. Aşadar Kirill Miheici îşi căta în tihnă de drumul lui.

Şi numai ce-aude deodată în urmă-i tropot de cal. E gros de tot praful pe străduţă, tropotul răsună moale ca o bătaie cu pernele. De ce să-ntoarcă el capul, Kirill, să vadă cine-i călăreţul? Vreun kirghiz. De ţîngău, de cum ajunge a purta pe el o treanţă, ca să nu mai umble despuiat, kirghizul — veşnic călare. Sînt la kirghizi aici cît nisip, cît praful ăsta, gros.

Mergînd, întoarse totuşi capul, privi îndărăt. Înălţă o sprînceană, stătu locului.

Iute depănînd din picioare, „Suveran“, telegarul fostei poliţii judeţene, împroşcă praful rotocoale-rotocoale, galben, pe burta-i pepene. În şa — Zapus : cu boneta lui militară sistem colţunaş trasă pe frunte şi ochii aţintiţi ghiduş asupra lui Kirill Miheici. Iată-l sosit în dreptul lui Kirill ; nările calului, jilave, îşi bufnesc respiraţia drept în pieptii de postăvior ai hainei antreprenorului — şi postăviorul parcar fi păr : se face măciucă. N-apucă Miheici a-şi sumeţi fruntea şi, tuşind scurt, să-şi dreagă vocea a da să întrebe : „Ce te legi de mine ?“ că umerii celuilalt, negri, în haină de piele, se şi apleacă, în timp ce stăpînul lor îşi împinge scurt boneta pe ceafă. Printre ţepi de barbă blonzi, că nu era proaspăt ras comisarul, se iţeşte un vîrf de limbă de-un cot ! Şi-i face din ochi Zapus, lui Kirill : întîi cu un ochi, pe urmă cu celălalt... După care, şuierînd printre dinţi, îi arde o palmă la iuţeală „Împăratului“ peste grumaz şi pe ici ţi-e drumul, galop.

Da, asta i-a trîntit omul de la obraz lui Kirill Miheici, ca şi cum l-ar fi prevenit : „Te mănînc de viu ! Şi după aia o să-mi ling buzele cu limba uite-aşa, vezi-mi-o ce roşioară-i, şi nici urmă n-o să mai rămînă pe lume de unul Kirill Miheici. Îi ştiau muncitorii de frică, avea el construcţii în antrepriză, se îndărătnicea, bruftuia în dreapta şi-n stînga, da' iacă s-a prăpădit, l-a lut gaia !“...

Eee, ia mai lasă-te de braşoave! Că astea-s numai braşoave de-ale tale!... N-o să-l ia pe Kirill Miheici nici o gaie, are el învăţ de la asiaticii printre care a crescut aici de mic: temeneli la nesfîrşit şi viclenie la fel. Şi antrepriza asta a lui, biserica Sînt-Ilie, tot o s-o ducă la bun sfîrşit, fie ce-o fi!

Spre seară, acasă la el, tocmai îi soseau în curte, aducîndu-i cărămidă, nişte cotigi de-astea ale kirghizilor, cu două roţi şi osie neunsă, cînd numai ce aude alături peste gard, la vecin, hodorogeală cumplită ca de lăzi sparte cu toporul. Năvălind în casă prin obloanele date de pereţi, soarele amurgului era groaznic, căta înăuntru în casă cu mii şi mii de ochi sclipitori, de fiară.

— Da' ce-i dincolo? Dau ăia cu ranga în ceva? îl întrebă Kirill Miheici pe Bikmulla, un simbriaş al lui.

Bikmulla îşi smuci în sus şalvarii (pentru că totdeauna, cînd va să răspunzi cu şart, cuvine-se mai întîi a-ţi sălta nădragii şi a legăna din cap cu tot cu tichia-ţi din creştet), după care cuvîntă:

— Estem la noi venit un bai. Afiţer el mare, ghinărar. Şi zice el: Aici mare oraş, trebuie toţi oile tăiem, altfel haleală ioc. La oraş ăsta mare, afiţer acu-acu pe toţi taie. Amo!... Halal...

În gard — crăpături cît pumnul. Trase cu ochiul Kirill Miheici în curtea vecinului. Ce să vadă? Nişte căruţe cu coviltir, nimic altceva; totodată însă („A! Exact cum bănu-

iam.“) descoperi și pricina tărăboiului : Gorcișnikov, tîmplarul (dar ăsta ar trebui să fie acum la lucru pe binaua bisericii, nu aici) drege ușa... îi bate scoabe să nu se mai hîțîne. Scoabe de aramă. Nu le-o fi șterpelit de la bina ? Îl strigă :

— Hei, Gorcișnikov !

Ăla — nimic, bate mai departe un cui ; pe urmă se dă un pas îndărăt, verifică din ochi dacă a bătut cuiul temenic, îi mai atinge un ciocan... Acu, da, poa' să răspundă jupînului :

— Sal'tare, Kirill Miheici.

Printr-o crăpătură de gard se zgîiește la Gorcișnikov o mutră de venetic de prin părțile Permului : îi vin fălcile pînă-n ochi, bărbuța și-a cănit-o — da' căneală faină, de import : absolut neagră, ca plombagina — și un dinte galben, pus.

— Pen' ce nu te-ai dus la lucru, mă ?

— D-apăi eu, de ! cum zice obștea. Dacă-i rivuluție...

— Putori mai sînteți !

Cu toate că se afla acum la zece metri de ușă, dulgherul o examină din nou cu privirea așa, de la distanță, grijuliu. Înălță ciocanul și voi să plece, să-i mai șteargă cuiului o poacă.

— Stai puțin, mă ! Ia spune-mi, cine-a sosit în oraș ?

— Una Sajenova, care bărbat-su-i gheneral. E din Moscova ea. Și-a pus lucrurile în zece cară, de le-a adus de la Omsk pînă aici ; că vapoarele fac grevă acum, așa zice lumea. Și aici la noi tot așa se-aude, zice : dacă n-or da ăia jos guvernul...

— Mai stai ! Singură a venit ?

— Cu fată-sa și doi băieți. Amîndoi — răniți, s-au luptat pe fronturi. Da' la 'mneavoastră în delegațiune încă n-a fost nimeni dintre-ai noștri ? Cu rivindecațiile care le-avem noi.

— Ia mai car-te de-aici !

În curte, lîngă harabale — flăcări : își puseseră kirghizii ciorba la fiert. Îmbrobodiți în cojoacele lor de oaie și, în cap, fiecare dintre ei cu jerpelita-i căciulă mițoasă *malahai*, ședeau roată la foc toți. De cealaltă parte a harabalelor, în întunericul albastru-negru sclipeau portocalii cătăturile fixe ale cîtorva dulăi.

Kirill Miheici plecă în casă, la cină. Se așeză la masă ca de obicei împreună cu nevastă-sa și cu sora nevesti-si, Olimpiada, care locuia în cealaltă jumătate a casei. Se apucă să mănînce fără să scoată o vorbă. Îmbuca zdravăn, clefăind înadins cît putea și lăsînd să picure grăsime pe fața de masă. Cu priviri spășite și ochii încă umezi, Fioza Semionovna, proaspăt pudrată și suspinînd ușurel din cînd în cînd, pălăvrăgea :

— Las' că vine el acuși Artiușka și-o să ocupe orașul. Vai de mine și de mine ce de mai persoane au estreminaț ăștia aici !

— Exterminat ! O să scapi una de-asta, parcă te văd, chiar și cînd o fi lume de față. Incultă-mi mai ești !

— Și ce ? Las', știu eu cum să vorbesc cînd e lume de față... Că zicea Artiușka : Să nu-l fi dat ăștia jos pe țar, demult era pace și-i

băteam pe nemţi ; da' aşa, iacă, au răsărit de peste tot o droaie de ocîrmuitori şi fiecare din ei vrea numaidecît să aibă ţara lui. De asta-i război. Sergheevna, adu ceaiul !

— Că multe mai ştie cumnat-tu ăsta ! Şi toacă-n cer... Iacătă, a sosit de pe front unul chipeş, comisar. Tăbărîţi pe el, muieret, suiţi-vă poalele-n cap !

Olimpiada turna ceai în ceşti. Protestă :

— Nu s-or îmbulzi ele chiar toate !

Ca primăvara nişte păsări negricioase, aşa zburau de colo-colo mînuşiţele ei pe deasupra ceştilor albe. Faţă prelungă de culoarea ceaiului chinezesc, fruntea joasă, năpădită îndărătu-i, ca tuturor celor băştinaşi din stepă, de un păr negru catran.

Fioza Semionovna se grăbi să schimbe discuţia :

— S-a refugiat în oraş la noi o generăleasă, Sajenova îi zice. Casa, cînd şi-a cumpărat-o, nici n-a stat mai întîi să se uite la ea, s-o vadă. Casa ei din Moscova. N-ar fi rău să-i trimiţi o vorbă, Miheici ; poate vrea să-i faci reparaţii.

— N-am atribuţie să scriu răvăşele de amor, atribuţia mea este să construiesc biserici.

— ...A adus cu ea şi toaletele fiică-si : cufere peste cufere, abia le-au putut căra patru oameni. Să trecem într-o zi pe la ea, Olimpiadă. Mare lucru de nu şi-o fi adus şi jurnale de modă.

— Da' cuuum să nu !... Că-s prea puţini, cosînzeano, cîţi îţi fac şi aşa cu oblonul. Uuuf, albă ca zăpada ce-mi eşti, cu bălegar pe ea !

Nu-şi mai bău ceaiul Kirill, ieşi în curte. Un cîine, adulmecindu-l, nimeri cu botul lui redutabil unul dintre genunchii lui Kirill Miheici şi imediat o rupse de fugă chelălăind nedumerit.

În curtea de-alături, bătrînul Polikarpîci se aşezase la taifas cu kirghizii, le istorisea ce mai aflase el despre comisarul ăsta nou. Kirghizii se minunau că-i atît de tînăr comisarul. Strigă unul din ei din pîntecele unei harabale :

— Phii ! O fi băiatul ţarului, te pomeneşti !

Îi aţîţa pe toţi mai ales chestia cu sabia comisarului, sabia aceea a lui cu ferecătură de argint. Întrebau şi iarăşi întrebau despre sabie şi hotărîră să se ducă şi ei a doua zi la miting s-o vadă.

Cel din haraba se apucă apoi de cîntat, schimbînd însă vorbele cîntecului aşa cum îi trăsnise lui atunci, pe loc, în minte : „Argintul ca dinţii, dinţii-s tinereţe..." Un alt kirghiz începu a băsni despre „gheneralu Artiuşka" : Era mic de tot în grad şi iacătă, acum a făcut o sută de mii de prizonieri şi a luat trei oraşe şi cinci plăşi şi ce mai de-a nemţi a luat el prizonieri... Şi acum Artemi Trubîciov adună oaste mare în stepă ca să-l răpună pe comisar. Însă după asta, comisarul o să-i ia viaţa...

Da' au ei habar, kirghizii, ce-i viaţa unuia ca Artiuşka ? Eh, măi kirghizilor, degeaba cîntaţi voi frumos, tot jigodii cu tidva chilugă rămîneţi !

Opri Kirill Miheici o birjă, se duse la dame. Într-o cameră acolo, la o masă rotundă cu faţă

de masă pe ea brodată și petromax suspendat în plafon, șade țanțoș cu două fete în brațe — cine? Kostîriov, arhitectul; pus pe chef și comunicativ și sociabil... Ce să facă Miheici? Să-l ia la refec? Să tacă?

Arhitectul — comandă unei chelnerițe:

— Asia! Bere la domnu' antreprenor Kaceanov!

— Da' cum vine asta? îl întrebă Kirill, revoltat.

— Ce anume?

— Zic de activitatea mea de constructor oarecum stînjenită acum de evenimentele în curs. L-am văzut pe Zapus. Un bandit. Instigă populația... Pînă și protopopul se plînge. Nici un om cumsecade nu mai are chip să treacă pe stradă acum.

— Fleacuri! E o bere bună aici. E de la țăran. Țăranii nu pun în ea tutun, s-o facă mai tare.

— Eu totuși îmi pun mereu următoarea întrebare: cu ce intenții a venit acest Zapus în regiune la noi?

— Lasă, bea, Kirill Miheici. Vrei o fată? Ți-o dau pe-asta, na!

Și, înșfăcînd pe la spate de amîndouă coatele una din fete, Kostîriov o împinse repede spre Kirill, i-o făcu plocon. Kirill simți numaidecît că-l furnică pe toată șira spinării: uită ce spunea, îi vîrî fetei în mînă un pahar, degetele ei erau grase și moi. După ce goli paharul, fata îi aruncă lui Kirill Miheici un surîs plin de subînțelesuri. Kirill:

— Cum zici că-ți zice?

— Frosea.

„Ia mai adu-aici bere, vin! Şi pentru fetele-astea, bomboane. Eu plătesc! He-he, arhitectule, arhitectule, toate cele şaptesprezece biserici cîte le-am făcut, pe toate le pun la bătaie, pe toate le bem!“

Îşi uniră mesele:

— Ce-aveţi de mîncare? Friptură de berbec? Perfect, fă-te-ncoa cu berbecul!

— Aşa, haliţi, trageţi-i băutură!... Eu plătesc!

Mereu se găsea careva să-l laude:

— Doar v-am spus: unu-i Kaceanov, antrepenorul, ehe!

— Barosan! Pe urmă picară din oraş încă trei: Dolonko, fost praporcic; un altul, Belenki, fost preşedinte al cercului căzăcesc judeţean; şi un profesor de liceu, Agatov... Peste scurt timp, ţine-te dans! Ca un şarpe se răsucea armonistul în timp ce-şi fugărea degetele pe clape. Namila de Agatov se apucase a cînta, are o voce subţirică, leşinată, de tenor din cap. Din timp în timp, cîte o fată se ridica de la masă, ieşea în coridor împreună cu cineva din comeseni.

Mereu pretindeau fetele altă şi altă trataţie; Kirill Miheici — de cuvînt.

Cînd ajunseseră cu toţii la Dumnezeu mai ştie a cîta balercuţă de bere, Kirill îşi scoase dintr-o dată surtucul şi, suflecîndu-şi mînecile cămăşii — hai la drum viteješte pe coridor în urma Frosei: ea, la carne, era cît un car cu fîn: multă. Dar tocmai atunci dădu buzna din stradă în coridor o altă fată, una

cu rochie roz ; bătu asta cu pumnii în pereţii de scîndură dintre coridor şi camere, chiui prelung ca la ţară, pe cîmp :

— Fetelooor !... 'Ai pe vapor, ne cheamă-acolo !

Zdrang-zdrang toate uşile. Kirill Miheici — singur, lîngă unul dintre pereţi. Zboară şaluri la iuţeală pe vînjoşii umeri ai fetelor :

— Marinarii ! Au venit la noi marinăraşii !

În umbră, intrînd pe uşa care dă din stradă în coridor — un matelot în veston gri, civil ; pare a fi Artiuşka ! Ba nu, acum e în coridor, îl bate-n faţă lumina : nu seamănă deloc cu Artiuşka... Marinarul tăcea, alegea, arăta cu degetul care fete să-l urmeze pe vapor. Îi făcu semn şi Frosei.

— De acord, declară Kirill Miheici.

— Cu ce ? îl întrebă arhitectul, surprins.

Fără să răspundă, Kirill Miheici se uită pieziş la tontul ăsta de Kostîriov şi-apoi scuipă.

Capitolul al doilea

Cheile „Raţa-mamă"

Toi — adică zaiafet — în munţi, la Cheile „Raţa-mamă". Acolo îi poftise Ciokan la o consfătuire pe mulţi dintre *baii* în vîrstă — *baii* sînt căpetenii de-ale kirghizilor. Se tăiaseră pentru asta berbeci şi mînji cu nemiluita. Învitaţii îl aşteptau pe Trubîciov care sosise de cu seară. Trubîciov însă, frînt de oboseală, se culcase în cortul hanului şi adormise buş-

tean. De atîta așteptare, bailor cam începuse a le sări țandăra. Ciokan totuși nu-și mai încăpea în piele de mîndrie : noaptea aceea putea deveni falnicii zori ai unei noi perioade în viața lui. Din toată stepa se adunaseră aici, chemați de el, reprezentanții vitejilor luptători kirghizi. Baii făgăduiseră să-i pună la dispoziție o oaste numeroasă. Multe și bune schimbări se vor petrece astă-noapte în cugetele tuturor.

— Să fie chemat hatmanul ! hotărîră baii în cele din urmă.

Ciokan spuse :

— Mă duc chiar eu să-l poftesc.

Și în timp ce baii își continuau ospățul, delectîndu-se cu friptură de carne de cal și bînd kumîs, muierile kirghize abia pridideau să le aducă la masă alte și alte oacheșe și aspre (dar numai la pipăit !) burdufuri doldora de băutură, Ciokan Balihanov plecă să-l cheme pe hatman. Era în puterea nopții.

La intrarea în cortul hatmanului, Ciokan poticni, călcă pe o movilă de harnașament.

— Dormi, hatmane ?

Trubîciov aprinse lampa. Buzele îi erau nefiresc de răsfrînte, clăpăuge parcă, vestonul — prea lung, un buzunar lipsă. Chinuindu-se să-și vîre-n cizme strîmbele-i picioare de călăreț, bodogănea :

— Doar ți-am spus, Ciokane : refuz categoric să vin la petrecere. Mi-e penibil să înșir iarăși și iarăși aceleași fraze cu privire la scopul pe care-l urmărim... Probabil că în pustiul acesta opiul constituie o necesitate

pentru cei ce mă ascultă aici, frazele mele nu-s nici măcar un opiu, ci preferă corturile prostituatelor.

— Ba chiar cam prea des.

— Şi tot aşa nu-mi vine a crede că baii vor accepta propunerea pe care o să le-o faci dumneata, hanul lor... Cu toate că, dacă nu mă-nşel, eşti coborîtor din neamul Gingis-Han şi ai avut în familie un mare cărturar — unul, tot Ciokan Valihanov. Sau e numai o simplă potrivire de nume?

— Eu mă numesc Balihanov, el — Valihanov. Numele meu începe cu „B", al lui cu „V". O simplă potrivire de nume.

Şi rîse Ciokan cine să-l mai ştie de ce. Pe urmă îşi desfăcu halatul în faţă: pe dedesubt, peste scurta-i hăinuţă kirghiză — „beşmet" — purta o cingătoare de argint moştenită din străbuni. Zuruindu-şi zorzoanele cingătoarei, adăugă netulburat:

— Numai că eu sînt han! Aici, în stepă, pot spune asta în gura mare, nu cu timiditate ca la Petersburg. Am însă impresia că ar fi ridicol să-ţi reamintesc cine sînt eu.

Dinspre focurile care ardeau pretutindeni printre corturi venea fum cu miros de iarbă. Înfăşuraţi în cojoace, cazacii dormeau duşi, se visau acasă la ei. Hatmanul porni spre cortul lui Balihanov, dar pe drum se opri deodată în faţa unuia dintre acele focuri; răscoli cu sabia tizicul, să-l aţîţe şi-l întrebă melancolic pe Ciokan:

— Ţi se întîmplă uneori să visezi Petersburgul?

Ciokan minţi :

— Da... Nu des, dar mi se-ntîmplă.

— Uite, eu Mongolia — niciodată... Pentru mine asta-i de neînchipuit : cum să viseze stepa cineva ?

— Baronul Unghern ne-a trimis invitaţia scrisă, ne pofteşte la o consfătuire cu el. Invitaţia subliniază marea importanţă a misiunii dumitale aici.

— E şi normal că m-a înştiinţat în primul rînd pe mine : eu sînt rus.

— Mda, însă aici ne aflăm în stepă, în Mongolia. Unde eu sînt han.

— Baronul Unghern e rus.

— Însă doreşte să devină han. Hutuhta, gîghen *...

— N-o să mai rămîn aici cu voi. Mi-e lehamite, mi-e să n-ajung şi eu mic la suflet...
Răzbi de hăt departe, din stepă, urletul unui lup. Stufăriş se înălţară dintr-o dată coarnele vitelor. Plecînd de lîngă foc, Ciokan se apucase a scotoci prin iarbă, căuta ceva.

— Care îţi e patria cu adevărat, Ciokane ?

— Dumneata, hatmane, din fragedă copilărie te simţi legat de patria dumitale, care-i una singură. Pînă la treizeci şi cinci de ani, eu am locuit la Petersburg şi-mi spuneam : Patria mea este Rusia. Acum însă nu mai ştiu ce să cred. Altora — de exemplu bailor — mi-e foarte uşor să le explic că, de drept, stepa e patria noastră, nu a ruşilor. Ei se declară imediat de acord şi-mi spun că, odată

* Ranguri superioare în ierarhia clericală lamaistă.

ce stepa-i patria lor, n-au de ce să plece cu cazacii în Rusia. Cazacii doresc să cucerească mai mult decît stepa și apoi iar să revină aici, la noi.

Găsise, în sfîrșit, ceea ce căuta : o spată de oaie. O puse pe foc.

— Ia s-o văd ce ne prezice. De s-or ivi pe ea plesnituri întretăiate una cu cealaltă, înseamnă că la iarnă sîntem în Rusia.

— De ce vrei în Rusia ?

— Așa cum mă îndemni chiar dumneata mereu. Și-apoi am trăit o vreme la Petersburg, acolo doresc să fiu proclamat han al Mongoliei. Hee, eu țin la civilizație, nu vreau numai să cuceresc stepa și-atît.

Tare-i veni hatmanului să-l înjure pe baronul Unghern, dar în loc de asta spuse :

— Azi mi-am amintit iarăși de Zapus... Cu cît ne apropiem de Ust-Mongolsk, cu atît nu-mi dă pace gîndul : Nu cumva Olimpiada într-adevăr trăiește cu Zapus ?

Și, după ce scuipă cu necaz în foc :

— Mi-au luat tot, tot : casa, satul în care m-am născut, Irtîșul, ba și nevasta. Îi urăsc ! Și pe Zapus și pe oricine : pe toți cei care-mi iau ce-i al meu.

Ciokan exclamă pe neașteptate, hohotind de rîs :

— Aurul !

— Ce aur ?

— Zic de părul lui Zapus, auriu. În ochii rușilor, părul blond — ca aurul pentru un zgîrcit... Este ? Sau adică, ce ? l-ai scos definitiv din inima dumitale pe Zapus ca rus ?

— Asta, nu.

— E bine de dumneata : ai o singură patrie. În ce privește cealaltă chestie : cu femeile — eu unul nu mă gîndesc la asta niciodată... mai ales aici, în stepă... Călăria favorizează considerabil abstinența.

— Eu îi datorez multe soției mele.

În același moment, Ciokan : un chiot năprasnic și-și împlîntă paloșul în spata de oaie ; o scoase din foc, o aruncă deoparte în iarbă, se aplecă s-o privească.

— Eee ! Plesnituri paralele ca trase cu sfoara. Nu mai ajungem noi în Rusia, hatmane. O să trebuiască să plec cu turmele mele în India.

— Cunoști itinerariul ?

— Cine se ia după atlasele geografice n-are cum nimeri în India. O să ținem drumul pe care l-or apuca turmele de oi. În timpul acesta, dumneata, smerindu-te în fața ocîrmuirii sovietice, o să ceri iertare.

— Ciokane, măsoară-ți vorbele !

— Doar nu degeaba mi-am făcut studiile la Petersburg. Acolo nu crede nimeni în ceea ce prezice o spată de berbec. Și nici dumneata nu crezi. Ferice de cei ce știu care le este patria — pentru că într-adevăr, colonele, ea există, seamănă cu aceea din „Cîntecul despre oastea lui Igor“ : de citit, această poemă se poate citi, dar să văd cum te descurci cînd încerci să folosești limbajul ei în vorbirea curentă... Mergi la ospăț cu mine, să gustăm ceva ?

— Nu, mulțumesc.

— Dacă i-aş trezi din somn pe cazacii dumitale şi le-aş spune cam ce gînduri îţi trec prin cap... ar rupe-o de fugă călări ; şi tot cîte cinci sute de verste ar face în fiecare noapte... pînă or ajunge în Rusia, fireşte... ca să lupte, nu să se predea.

— Ascultă, Ciokane, sîntem prieteni vechi... Totuşi dacă...

Strecurîndu-şi mîna sub braţul hatmanului, sus, spre subsuoară, Balihanov îşi jucă degetele uşurel, cu un anumit tîlc, apoi se depărtă cîţiva paşi. Mergea legănîndu-se. „Malahaiul", cuşma lui de blană de vulpe, aducea cu o barcă săltînd pe valuri.

— Domnule colonel, întrucît odată cu scrisoarea baronului Unghern mi s-a remis şi o lădiţă cu sticle de coniac, hai să le bem frăţeşte. Bînd, vom discuta pe îndelete despre viitorul patriei... Negura viitorului se risipeşte negreşit, dacă înceţoşezi prezentul cu o beţie acătării.

Hatmanul acceptă invitaţia.

Aşezîndu-se la ospăţ cu baii în scundul cort al lui Balihanov şi bînd kumîs cu ei, Trubîciov le spuse :

— Avuţia lui Zapus e una singură : vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul", vapor cu tunuri şi mitraliere şi mateloţi neînfricaţi. Zapus susţine că vaporul nu-i proprietatea lui, dar acest vapor înseamnă aici, la noi, puterea ; Zapus ţine la putere ca la ochii din cap, că asta-i singura avere a celor ce se apucă de revoluţii. Acum e ora... (îşi consultă ceasor-

nicul, iar kirghizii, la vederea acestei scule de aur, își ațintiră privirile cu și mai multă încredere asupra hatmanului)... e ora trei. La cinci, vaporul va exploda, praf și pulbere o să se aleagă de avutul lui Zapus. El s-a amorezat de soția mea — vă închipuiți ce greu îmi vine să vorbesc despre asta. O să mă duc s-o aduc aici, la voi, pe nevastă-mea. Cînd o vedea că nu mai poate nădăjdui nimic în privința nevesti-mi, Zapus o să-și piardă mintea.

— Foarte bun plan, Artiușka, încuviință cel mai mic de ani dintre bai.

Și toți ceilalți întăriră această spusă a celui mai mic de ani dintre ei, iară Ciokan porunci să mai aducă muierile kumîs la masă : „Multe-multe burdufuri de kumîs să aducă..."

După asta, hatmanul plecă la culcare. Ajungîndu-l din urmă, Ciokan îl întrebă :

— Chiar ai organizat dinamitarea vaporului, hatmane ?

— De n-o sări în aer așa cum am organizat eu, tot au să-l distrugă acuși-acuși mateloții lui Zapus : în noaptea asta ca și-n toate celelalte, ei se tăvălesc pe punte cu tîrfele, alături de grămezi de proiectile. Își pun grenade sub cap în loc de pernă. Pe la vreo cinci, sare-n aer vaporul, sigur.

— Te creeed...

— Cere-le kirghizilor cît mai multe căruțe. Ne trebuie foarte multe, hane, ca să avem mare mobilitate : trebuie să ducem lupta aici, în pustiu.

— Bun. Fac eu rost de căruțe.

— În cazul acesta, îți promit solemn : capitala dumitale va fi Alaș, în regiunea Semipalatinsk.

Ciokan îi strînse mîna cu recunoștință. Ciudat om și Balihanov ăsta ! E bun — bucuros pînă și de un tîrgușor unde-s numai cocioabe, numai căsuțe de vălătuci — dar să și-l poată institui capitală. Tare neplăcută-i obligația de a pune mîna pe putere...

Cei-kem care la confluența cu *Ga-kem* își schimbă numele în *Uleam-kem*, înseamnă în traducere : *Cel-ce-curge-repede*. Băltoasele-i verzi maluri pot fi asemuite berilului, pentru că mireasma lor îi desfată pe cai, tot atît cît pe oameni strălucirea unei pietre prețioase : crapă caii de sete, li-s jerpelite buzele aidoma cizmelor celor ce-i mînă din urmă cu biciul, adică stăpînii lor, refugiații. Cînd ajung pe aceste locuri, caii nechează, ochii prind să le bată în verde pal ca berilul.

Și totuși șiragul de căruțe lasă-n urmă-i mireasma acestor maluri de beril, lasă-n urmă-i apa Cei-kem, ține drumul mai departe spre culmi de piatră seacă, spre munți. Și scîrțîie, scîrțîie : s-a uscat toacă, s-a făcut pulbere și în pulberea drumului a picat tot catranul cu care au fost date acasă osiile lor.

Hatmanul Trubîciov poposi la stîncile Altain-nuru. de unde i se așternea înaintea privirilor pustiul prin care înainta încet lungul șir de căruțe. Ciokan îl însoțise o bucată pe acest drum spre Ust-Mongolsk și apoi, urîndu-i succes, se-ntorsese în tabără. Hatmanul

poposise la stincile Altain-nuru ca să se aşeze pe un bolovan şi să citească în tihnă scrisoarea pe care tocmai i-o înmînase un trimis al baronului Unghern; dar mai întîi se oţărîse şi scuipase cu năduf: Uf, departe-i satul Urga, unde se află Cartierul general al baronului! De-o fi să aibă el, hatmanul, de mers pînă acolo, caii pe drum au să se cufunde uneori pînă la burtă în nisip...

Iată ce-i scria baronul Roman Unghern: „Tăria unui stat constă în tăria monarhiei sale şi a credincioşilor auxiliari ai monarhiei: nobilimea. Noi, nobilii, avem un singur ideal, un singur scop, o singură cauză a noastră: să reîntronăm ţarismul. Pe cînd în Apus omenirea, sub influenţa doctrinelor socialiste şi anarhiste, a apucat calea pierzaniei, în Orient ea, păstrînd în cugete principiul de bază al monarhismului, reînvie..."

Plic de hîrtie japoneză, dungată... Eh, nu-şi pune hatmanul nădejdea în armata baronului. O armată care s-a oploşit pe meleaguri străine seamănă cu un stol de păsări în migraţie: păsările acestea nu scot pui, nu luptă să-şi apere vremelnicele cuiburi. Însă aducătorul scrisorii — un ofiţer cetluit în curelele uniformei lui — păru a nu aprecia alegoria la care apelase Trubîciov. Sub straşina căştii de plută care o umbrea, mutra emisarului — impasibilă. Hatmanul, de sus, de pe stînca pe care se cocoţase, îi trase atunci emisarului o înjurătură zdravănă, căzăcească. Bătînd din pinteni, trimisul baronului salută cu mîna la cozoroc şi plecă direct la hanul Balihanov. În

aceeaşi seară, corturile kirghizilor şi, de asemeni, cortul alb cu broderii de mătase al hanului Ciokan, aveau să se deplaseze mutîndu-se în capătul dinspre nord al văii. O fi fost cumva din pricina căruţelor ? Căci pe firul văii întruna, întruna treceau hodorogind alte şi alte căruţe cu refugiaţi din Siberia.

Se ţinu hatmanul cu mîna de stîncă, în timp ce întorcea capul spre aghiotantul de lîngă el. Sub palmă, steiul : tăios, rece ; munţi dintr-o ţară străină ! Se ridică imediat în picioare :

— Să se ia cu mare atenţie interogatoriul fiecărui refugiat. Am informaţii că printre ei se află agitatori bolşevici. Atenţie şi mai mare la femeile refugiate : cazacii nu le prea rezistă ; or bolşevicii se pricep teribil să exploateze astfel de slăbiciuni.

Născocea acolo, pe loc, toate minciunile acestea şi dădea crezare el însuşi, numaidecît, la tot ce înşira pe seama refugiaţilor. Aprinsese o ţigară. Adăugă, scuturînd capătul ţigării de o muchie a stîncii :

— Las' că ştiu eu ce se discută la ei !

Aghiotantul vede numai cu un ochi, celălalt ochi i-l acoperă un bandaj negru, murdar, pus de-a curmezişul pe frunte. Ai crede că aghiotantul vorbeşte încet din cauza bandajului pe care-l poartă : abia-abia îşi clinteşte buzele cînd răspunde :

— Am înţeles, domnule colonel.

— Şi să fie supravegheaţi îndeaproape toţi cei de la trenul regimentar.

— Am înţeles, domnule colonel.

— De asemeni să fie supravegheat îndeaproape hanul Balihanov.

După asta, hatmanul își aruncă privirea spre puzderia de corturi din capătul văii. De departe, corturile semănau cu mușuroaiele pe care le iscă primăvara popîndăii, cînd își sapă vizuini. La fel își fac kirghizii corturi aici, în Mongolia ca și acasă la ei în Stepa Flămîndă, pe malul Irtîșului ; la fel se înalță fum din corturile lor aici ca și acolo. „Au ăștia nevoie să se mai întoarcă în stepă ?"

— Da' la urma urmei, de ce adică să-i supraveghem ?

Aghiotantului parcă-i iese ochiul din orbită. Cînd se îmbată, el își smulge bandajul și se fălește că ochiul (celălalt) i l-au scoc bolșevicii, și că el atunci, drept răzbunare a împușcat cu mîna lui 73 de inși. Îl cheamă Sandgren, ordinele scrise le semnează însă „von Sandgren". Ținîndu-i hatmanului scara ca să-l ajute să încalece, îl informează :

— Cazacii au dibăcit aici o turmă de antilope siberiene.

— Vîneze-le !

— Nu doriți să luați parte și dumneavoastră la vînătoare ?

Înălțînd cravașa — una groasă, de curelușe împletite — hatmanul își arse calul peste burtă. Sandgren tresări, abia avu cînd sări deoparte.

Mai pe urmă, galopînd de-a lungul nesfîrșitului șir de căruțe ce urcau panta, hatmanul se întreba : „Astora li s-or fi părînd că acolo, pe culmi, e mai cald fiindcă-i mai aproape de

soare ? Prindea frînturi din cele ce-şi spuneau refugiaţii între ei cu obidă. Unul, în timp ce-şi tot potrivea pe cap, din mers, zdrenţăroasa-i şapcă albastră (indiciu că era slujbaş la stat), icni : „Acu nici să mori tihnit nu mai găseşti unde.“ Scurtînd brusc dîrlogii calului, hatmanul zbieră :

— Cum te cheamă ?

— Ufimţev... Ufimţev Stepan.

— Să te prezinţi imediat după-amiază la Statul-Major, la mine. Te înrolez în detaşament, o să ai unde muri. Hîrca, două oase-ncrucişate, punct !

Dinspre corturi soseau necontenit turme de oi şi, ca într-o ceaţă, se tălăzuiau mai departe, necontenit, pe coclaurii năpădiţi de pelin galben-sur. Parcă de-o viaţă întreagă treceau aşa întruna, prin pelinişul acela, mereu călcînd în picioare praful dospit pe faţa cîmpului sterp.

...Şi, după un timp, iată cortul hanului Ciokan : şed în cort la masă cîţiva monahi lama, toţi îmbrăcaţi gros şi cu mînecile veşmîntului atît de lungi, încît — dacă nu-s suflecate — capetele mînecilor trec mult de tot peste degete, se bălăbănesc goale în aer. Monahii mănîncă ; au străchini de lemn în faţa lor, în ciorba din străchini înoată bucăţi de carne de oaie, înadins tăiate mari şi ei tot înadins pescuiesc carne cu degetele, pentru că nu vor să ţină seamă că sînt vreo mie de ani de cînd a fost inventată furculiţa. Fostul inginer Ciokan Balihanov — de asemeni cu degetele.

Hatmanul luase loc pe un cufăr ; monahii lama — jos, pe ţolinci de lînă bătută-n piuă.

Unul din monahi, tînăr, purta ochelari chinezești : lentile rotunde, mari cit roata carului. Prin lentile, ochii — o despicătură orizontală — i se vedeau ca nervura din mijloc a unei frunze de plop. Monahul acesta îl rugă pe han să-i dea să probeze *pince-nez*-ul lui, al hanului. Ciokan îi făcu pe plac. Tînărul lama pipăi cu grijă lentilele și apoi :

— Inglez face iconomie la metal. Sticlă goală. Nu-i bun la ochi sticlă goală, sticla-i ca muierea : s-o îmbraci în aur, așa trebui.

Mai mult, monahii lama dădeau vina pe ruși pentru orice. Acum ei opinează că Rusia s-a dat cu englezii și că de aceea îi fuge în Mongolia ofițerimea și căzăcimea : ofițerii ruși și cazacii nu vor să-i slugărească pe englezi.

Răspunzîndu-i monahului, Ciokan se apucă să înșire fraze sforăitoare care, firește, nu spuneau nimic. Totuși hatmanul interveni :

— Deși nu prea cunosc mongola, am înțeles ce discutați. De ce nu-i dai asigurări că Rusia n-a încetat să existe !

— Tradiția la noi, colonele, este să nu-i contrazicem pe musafiri. Și, pe lîngă asta, mi-e că monahul o să-mi replice : De ce fug rușii din țara lor, odată ce ea n-a încetat să existe ? În ce ne privește pe noi ăștilalți, kirghizii, am ce-i răspunde : noi umblăm cu turmele, căutăm pășuni.

— Baronul ți-a scris probabil și dumitale că aici, în Orient, omenirea revine la viață...

— Cum nu ! Eu doar am sosit aici în același timp cu baronul

Dintr-o dată hatmanul ridică vocea :

— L-am alungat azi din fața mea pe emisarul baronului. Drept care el a dat fuga la dumneata... Ascultă ici : te poftesc să mi-l predai !... Nu recunosc autoritatea baronului, am să-i spînzur emisarul de huluba unei harabale.

Ciokan porunci să se mai aducă la masă kumîs. Își lăsa el mustața să-i crească, însă deasupra buzei tot și-o lua puținel cu briciul : i se zări freamătul unui surîs în colțul gurii. Hanul Ciokan purta în seara aceea un halat de mătase alb, cu reflexe opaline ; poate că Ciokan surîde așa, fiindcă-i pare năstrușnic halatul ăsta — are uneori Ciokan o anumită doză de ironie.

— Emisarul, colonele, mi-a înmînat și mie un mesaj din partea baronului. Mesajul către mine se referă de asemeni la instaurarea monarhiei aici, în Orient. Mie, ca descendent dintr-o familie domnitoare, îmi convine pe deplin această aspirație. I-am dăruit emisarului baronului un halat ; el acum, mulțumit de primirea pe care i-am făcut-o, se odihnește, doarme undeva într-un cort. Avem puțini ofițeri, hatmane, de ce să-l spînzuri ? Dacă totuși ții atît de mult la asta, spînzură-l mai bine pe careva dintre cazacii dumitale : tot nu ți-s vinovați ei cu nimic, întocmai ca și emisarul baronului... Sau, în cel mai prost caz, spînzură zece-doisprezece prizonieri.

— Eu acum sînt gata din toate punctele de vedere : aștept iarna, ca să-i văd pe țărani sătui pînă-n gît de bolșevici, și atunci înain-

tez cu armata mea spre Irtîş. O să decretez mobilizarea tuturor refugiaţilor...

— Eee, sigur! Forţa unei armate sporeşte odată cu bătăliile la care ia parte.

Ciokan trage din pipă, are o pipă subţire cît un fir de trestie. Tutunul lui e tibetan: fum mirosind vag a pelin. Cu un zîmbet tot atît de vag, Ciokan îi priveşte curios pe monahii lama, care însă iau acum în discuţie teme comerciale: se plîng că negustorii chinezi plătesc mai prost decît cei ruşi şi că, pe de altă parte, marfa chinezească n-are nici o trăinicie, „se fărîmiţează ca muşchiul de pe scoarţa copacilor". Hatmanului au început să-i zvîcnească tîmplele: prea-i plin cortul de miazma lîncedă a pieilor de oaie, prea te îneacă fumul lumînărilor chinezeşti, rituale.

— Într-adevăr, colonele, puterea trebuie cucerită, nu ne-o face nimeni cadou... Te felicit din inimă pentru hotărîrea pe care ai luat-o.

— De ce nu-i răspunzi la fel şi baronului? Ia spune-mi, Ciokane, aşa, în general, ce ai de gînd să-i scrii baronului, cînd vei răspunde la mesaj?

— Deocamdată, colonele, eu spuneam ce este mai sănătos să faci dumneata, nu mă refeream la baron. Baronul s-a proclamat Hutuhta, deci a devenit sacru, e ca un Buddha...

— D'apăi 'mneata eşti mahomedan.

— Proverbul zice: „La vreme de război şi de restrişte, închină-te oricărui sfînt".

— Ascultă, hanule, de ce ţi-ai mutat tabăra aşa departe de trupea mea?

— Fiindcă mi-au spus ciobanii c-a dat o molimă în caii cazacilor de-atît stat pe loc...

Și aici, Ciokan făcu „Hîc !“, îl apucase pe neașteptate sughițul, apoi continuă :

— Nu mă pricep la zootehnie, am încredere în experiența de secole a păstorilor mei. S-ar prea putea ca tratamentul pe care-l prescrie baronul Unghern... Mai dorești puțintel kumîs, colonele ?

Muieri kirghize aduceau iarăși kumîs la masă, dar colonelul plecă. În cort, imediat după ce ieși hatmanul, glasul lui Balihanov se înălță răgușit, spart de furie : pesemne că han Ciokan îi făcea de două parale acum cine mai știe pe cine și pentru ce. Cu pleoapele lor roz, străvezii, jumătate coborîte peste lumina ochilor, mînjii, afară, dormitau priponiți la par.

Hatmanul se îndepărtă, ducîndu-și calul de căpăstru. O oră pe ceasornic merse așa, pînă trecu valea și sosi în tabăra trupei lui. De-atîtea ori își hotărîse să se ducă la Ust-Mongolsk ca să arate cine-i și de tot atîtea ori se întorsese în stepă fără a fi ajuns la Ust-Mongolsk... Iată pentru ce a fost înălțat în grad, iată pentru ce i se dau decorații ! Cîtă nevoie au ei va să zică să stimuleze bravura...

Într-o latură a taberei, nu departe de bălegarul strîns de mongoli acolo mormane, te întîmpinau trei corturi de pînză neagră, zdrențuite : sălașurile negustorilor de opiu și ale prostituatelor. Pe meleagurile acelea, profesia de „mă răstorn la comandă“ n-o socotea nimeni drept rușinoasă. De cu dimineață veneau

deseori în vizită la prostituate monahi lama. Trecuse pe aici în cîteva rînduri și starețul mănăstirii Tanuu-ola, drept care, la fiece vizită a starețului, fusese înjunghiat cîte un berbec lîngă corturile acestea. Noaptea soseau călări aici nu puțini ofițeri chinezi, ca să fumeze opiu. Cazacii însă veneau ziua-n amiaza mare și apoi, de ce — de ne ce, se duceau cu femeile în stepă, prin peliniș.

Ofițerilor chinezi nu le zăreai decît doar frunțile : își țineau mîna la ochi, nici măcar nasul nu li se mai vedea ; ghiceai de îndată ce era cu ei : arătau buhăiți la față, nedormiți, și toți — cu guri mici, ciudat de mici. „De asta mănîncă ei atît de puțin ?" se întrebă hatmanul, pătrunzînd în unul din corturi.

Cu gesturi deosebit de ceremonioase, o femeie sulemenită, mongolă, îl pofti numaidecît la plimbare cu ea prin stepă, spunînd : „Darmîs !" și-i traduse pe loc : „Haidem acolo !" El o dădu deoparte. Ea atunci se ghemui din nou lîngă vatră, să țină aprins focușorul la care trebuiau încălzite pipele cu opiu.

Lungit jos chiar la intrarea în cort — un cazac cîrn cu mustață stufoasă, roșcată ; drept căpătîi, harnașamentul lui așezat reglementar ; fornăia din greu cazacul, dar nici că izbutea să doarmă adînc, degeaba-i mai lucea de sudoare năsucul. Făcu ochi mari de îndată ce-i puse hatmanul mîna pe umăr și se tîngui :

— Crăp de ciudă, nu alta !

Hatmanul îl întrebă : de ce ? Cazacul : Că s-a abătut pe-aici, să vadă cumu-i chiolhanul la chineji, „ziceau să mă-mbăt odată și eu cum

se-mbată ei, da'opia asta, văd, nu-mi face nimic".

— Să visezi frumos, măi, nu să te-mbeți, îl corectă hatmanul și-i ordonă să spună mongolei pe limba ei că vrea și el, hatmanul, o pipă.

Cazacul îi puse în vedere :

— Cui vine aici întîia oară, ăștia îi dau mai întîi să fumeze opie amestecată cu o buruiană, *ubur* îi zice buruienii, să nu rămîie omul tehui de cap. Numai după ce te deprinzi îți dă opie goală.

Hatmanul se răsti în timp ce-și descheia tunica și trăgea spre el o pernă :

— Ia mai du-te naibii ! Zi-i să-mi dea cu buruiană de-aia.

A doua zi după ce plecă hatmanul, han Ciokan îi convocă la el pe maimarii bailor, pe monahii lama și pe hogi. El luase loc în fața cortului, așezîndu-se pe stîrvul unei iepe chiar atunci tăiate (din iapa asta urmau să se înfrupte la masă, mai pe urmă, toți cei convocați de Balihanov, dar mai întîi, înainte de ospăț, aveau datoria să asculte un discurs al hanului).

Baii (dintre care unul singur nu avea sprîncenele colilie), monahii lama (cărora de belșugul bucatelor alese ce fermentează în burta lor, li-s buzele sumese precum stă răsfrînt în sus acoperișul unei pagode), hogii (ăștia, în semn de doliu, nu-și spală niciodată albele turbane), așadar toți cei veniți să asculte cuvîntarea hanului ședeau roată în jurul lui și roata aceasta de bărbați cuvioși semăna cu un

iaz; pentru că aşa cum la vreme de arşiţă te răcoreşte binecuvîntata iazului apă, tot astfel ceea ce va cuvînta hanul va alina suferinţa omenească pricinuită de război. Ascultătorii îşi ţineau mîinile pe genunchi în aşa fel, încît să li se vadă bine degetele, ceea ce are tîlcul următor: întrucît mintea lucrează mai repede decît degetele, ea se apleacă în faţa înţelepciunii şi i se supune precum îngenunchează cămila în faţa celui ce va s-o încalece şi s-o mîne.

Ciokan vorbi fără grabă: se trudea să reproducă pe de rost frazele pe care şi le notase în ruseşte pe o fiţuică:

— Din stepele unde azi turmele noastre sînt la păscut de cei care ţin partea culorii roşii, mi-a sosit ştire cum că... ăăă... Dară şi lupului îi place cînd se înroşesc frunzele toamna şi cerul se face cer de toamnă, că toamna oile-s grase, nu mai au sprinteneală să fugă. Într-adevăr aşa este, ştiu eu bine, doar sînt han...

— Da, tu eşti han, eşti cel mai mintos din noi toţi, confirmară într-un glas monahii lama, hogii şi maimarii bailor, apăsîndu-şi cu palmele genunchii.

— Veşti scrise mi s-au trimis din stepă, înştiinţîndu-mă cum că ruşii pornitu-s-au cu flamurile lor roşii înspre Mongolia. Aşadară nu le este lor mare lucru să ne ia turmele, că ei vin dimpreună cu alţi ruşi care-s fugiţi de prin puşcării şi, fugind, au furat armele temnicerilor. Ce-i drept, este anevoios drumul

vara și toamna prin pustie, însă iarna puștile acelea scurte și groase care le au ei, o minută numai de prind glas, răpun mai mulți oameni decît am eu dobitoace în toate turmele mele. Că iarna rușii își aburcă pe sănii puștile acelea ale lor scurte și groase de le zice mitraliere, pun săniilor pînze roșii — ăsta le e steagul, se-ncalță cu schiuri și hai : cu săniile și schiurile lor pot străbate-n fugă într-o singură noapte toată întinderea de zăpezi din pustiul Gobi ; și-apoi dimineață trag cîntece, omoară lume și ne mănîncă oile... ăăă... Drept aceea, Marele Hutuhta, Maiestatea-sa imperială baronul Roman Unghern, presimțind că va fi război, ne poruncește să strîngem oaste, ca să putem ține piept dușmanului.

— E bine oaste, încuviințară monahii lama și hogii.

Monahii lama au buze late, cărnoase, ei sînt mari mîncăi ; hogii, la rîndul lor, zadarnic nu-și spală turbanele — ei, și ce ? dacă te lași murdar, înseamnă smerenie ? Ori au să plece cumva hogii și monahii lama să înfrunte ploaia de gloanțe a acelor puști scurte și doape ca niște dovleci, de le zice mitraliere ? Ba au să se ducă toți care-ncotro să-și facă rugăciunile și-apoi au să apuce drumul spre corturile negre unde nu vor mai fi ruși, fiindcă rușii atunci vor fi la război. Muierile din corturi, aceste „mă rostorn la comandă", au învățat multe de la ruși ; dealtfel, știi, e și măgulitor pentru unii să aibă a face cu ele după ce rușii le-au... Cel puțin așa se exprimase unul

dintre bai, om cu buze subţiri şi uscate ca piciorul vrăbiei („i s-au uscat buzele de-atîtea oi cîte are întruna de numărat, susţinea monahul Cia").

— ...O mie de cai şi o mie de călăreţi tineri le-am dat noi ruşilor pînă acum. Mai mult nu le mai dăm, chiar dacă şi-au pus alt ţar. Cazacii mereu îşi aleg alt ţar şi pe urmă şed, aşteaptă. Aşteaptă pesemne să le crească mari plozii cîţi i-au făcut cu de-alde astea de „se răstoarnă la comandă", asta aşteaptă ei : să se ducă la război odraslele în locul lor... Cu scîrna de cazaci cîtă s-a strîns în jurul căruţelor, poţi îngrăşa întreg deşertul Gobi...

Ca un lup rînjea baiul care răspunsese în felul acesta. Şi toţi ceilalţi bai, cum şedeau ei roată în jurul hanului, aveau acum acelaşi rînjet de lup :

— Cazacii ? Nişte căcăcioşi !

— Ca şi hatmanul lor !

— De ne-om întoarce în stepa noastră, cine ştie ? poate că ruşii nu ne-or căsăpi tot aşa cum ne-au căsăpit aici cazacii. Mai lesnicioasă-i pocăirea decît să porţi război.

Atunci hanul Ciokan Balihanov grăi astfel :

— Pe lîngă veştile ce v-am spus c-am primit, mi s-au mai adus din stepă şi nişte hîrtii : le-au lăsat ruşii lipite pe stîlpi de telegraf sau le-au agăţat în crăpăturile din scoarţa mestecenilor. Trei hîrtiuţe de-astea avem. Scrie în ele cum ne putem întoarce la ruşi : cît anume am avea de plătit pentru asta şi ce s-ar cuveni să ne plătească şi ei nouă.

Monahii lama și hogii se împotriviră :

— N-avem nevoie ! Rușii mint ca o muiere beată de kumîs. Multe mai rabdă hîrtia !

— Baii în schimb, stînd fiecare pe țolincul lui de lînă bătută, începuseră a nu-și mai afla stare :

— Monahii atît știu : ce cred ei ! Da' uite că trebuie să te mai și pricepi a neguța și să ajungi a te învoi din preț.

Însă nici baii pînă în cele din urmă nu mai voiră să ia în seamă îmbierile din hîrtiile rușilor.

După asta, se apucară cu toți — bai, monahi lama și hogi — să ospăteze. Mîncară iapa.

Rîgîind întruna, sătui, baii, monahii lama și hogii plecară apoi, unii să-și facă rugăciunile, ceilalți să-și vadă de turme. În străini, fînețele nu-s îmbelșugate ca la ei pe malurile Irtîșului sau prin vîlcelele umbroase de-atîta verdeață și pline de mireasma ierbii. Ceaiul chinezesc este el verde și are aromă, ce-i drept, dar nu-i tot atît de concentrat și de tare ca „N-rul 42", care-i Ceylon veritabil.

Pe de altă parte însă, baii, avînd ei neveste, ciobani, turme — cugetau ; și cugetau mai adînc decît hogii și monahii lama. Așa încît peste cîteva zile, ducîndu-se din nou la han, îi spuseră :

— Ia citește-ne ce anume scriu rușii.

Era o hîrtie albastră, groasă, din aceea în care se învelesc căpățînile de zahăr (aha, înadins au tipărit pe hîrtie de-asta groasă : ca să n-o rupă vîntul). La mijloc, de sus pînă jos, linie. De o parte a liniei — rusește de cealaltă,

în limba kirghiză. Începea așa : „Tovarăși muncitori ai stepei !“ La sfîrșit : „Președintele Statului-Major Revoluționar al diviziilor de stepă — Vasili Zapus“. Cele trei hîrtii erau la fel toate : buchii rusești masive și rotunde ca locomotivele ; alături de ele — scrisul kirghiz, firav ca iarba cîmpului toamna.

Hanul dădu să citească scrisul kirghiz. Baii :

— Nu ! Zi-l pe cel rusesc.

Monahii lama și hogii nu erau de față, își făceau rugăciunile.

Sînt veșnic jilavi mînioșii munți ai Mongoliei, au năduşit pîn-la piele de crîncen ce-și încoardă mușchii. Melancolice, stelele scriu cu alb-lăptos fila cerului. Și totuși de pretutindeni urcă din pustie spre culmi secetoasa respirație a stepei. Lîncezeala ei își pune pecetea pe orice se află aici, în munți : steiuri, turme, păstori ; stepa n-are oameni, are numai ciobani și ciurdari. La munte-i pe dos decît acasă în izbă : oricît de sus te-ai cățăra, nu dai de mai cald.

Ardeau în munți peste tot focurile aprinse de căzăcimea pornită în bejenie. Jucînd cărți, cazacii își puneau la bătaie, drept bani, ibovnica — erau cu ei în bejenie destule muieri. Pe fiecare dintre cazaci „a lui“ îl întreabă neîncetat : „Cînd ne-ntoarcem acasă ? Nu mai este mult pînă atunci, da ?“ Închipuindu-și că muierea moare și piere de dragul bărbatului viteaz, fiecare dintre cazaci abia așteaptă să se avînte-n luptă. Cel mai îndrăgit de căză-

cioaicele bejănite este cel ce le răspunde: „Da' cum să nu? Ca mîine!“ Pe ăsta-l giugiulesc ele chiar și de-l văd că pică de somn; el mai-mai n-are nevoie să cîștige-n cărți o femeie.

Astfel de gînduri îi trec prin minte hatmanului în timp ce-și inspectează detașamentul. Ar trebui luată, în sfîrșit, ofensiva, dar Ciokan numai cît flecărește mereu despre asta, și atît. Eserii (social-revoluționari), de promis i-au promis ei hatmanului c-au să arunce vaporul în aer, dar s-or și ține oare de cuvînt? Și chiar de s-or ține, ce folos? El trebuie acum să plece la Ust-Mongolsk și-i vine teribil de greu. S-a lăudat bailor cîndva (sau poate numai hanului? Nu-și mai amintește) că a avut curaj într-o zi să treacă prin oraș. Mințea firește. Însă i s-a și dus vestea numaidecît cum că s-ar fi plimbat în plin centrul Ust-Mongolsk-ului, pe strada Skobelevskaia, cu sabia la șold și cu epoleții lui de aur pe umeri. Și că marinarii, luîndu-i urma, porniseră în goană după el prin stepă, chiuind ca la nuntă și trăgînd asupra lui cu mitraliera, că ei — cică — săriseră grămadă într-un automobil de-al lor, albastru. Numai că după cîtva timp li s-a împotmolit automobilul în nisip... Iată-așa se născuse legenda asta!

Hatmanul e om sobru. Și milităros. Dar aici, între kirghizi, cui să pretinzi disciplină, cui poți cere să nu întreacă măsura? Kirghizilor le place patosul, grandilocvența, ei cînd vorbesc, parcă declamă hexametri.

A medita, asta-i cel mai greu din toate — conchide hatmanul întru sine. Cel mai uşor este să treci la fapte. De aceea dă ordin :

— Şaua pe calul meu !

Ciokan Balihanov :

— Pleci departe, hatmane ?

— Mă duc să pun bazele unei dinastii mongole.

— Dinastia împăratului Ciokan ?

— Te-am pupat, iubitule, *orvoar* !

— Te pup, hatmane...

Zapus ţinea o dare de seamă la Căminul Popular. Citea cu glas tare tot ce-şi notase pe hîrtie : În preajma pădurii Dolon au apărut „verzii“, şeful lor este un oarecare conte Stroganov. Judeţul Ust-Mongolsk a rămas în urmă cu predarea produselor agricole. În acest judeţ, locuitorii mai în etate uneltesc : stînd pitiţi acasă la ei îndărătul gardurilor de uluci nalte cît toate zilele, se roagă lui Dumnezeu să-i scape de puterea Sovietelor ; în sipetele lor mari, cît toate zilele şi ferecate în fel şi chip, ce găseşti la fund, învelit bine în cîrpe ! Portretul ţarului Nikolai. Bine-nţeles, ei îşi pun nădejdea în contele Stroganov. Mai mult : Serviciul secret de informaţii aduce la cunoştinţă că în judeţ există preoţi monarhişti şi de asemeni fabricanţi de rachiu clandestini şi deplînge în rapoarte confidenţiale faptul că la Casele de lectură nu vin ziare şi cărţi... Ar cam trebui strînsă-n chingi Poşta...

Pe Mironov, preşedintele Sovietului local, acest ultim punct al dării de seamă, Dum-

nezeu să-l mai știe de ce, îl indignă din cale-afară. Slab țîr, ochi lăcrimoși, privire sfiită, Mironov ăsta nici că se hotăra odată să șadă pe scaun lîngă Zapus, se tot ridica, zicînd: „Las' tovar'șu!, mai bine stau în picioare". Acum izbucni:

— I-auzi, sări-le-ar ochii, ce tot îndrugă ăia de la Casele de lectură! Ei nu vor să știe de haosul economic care-i azi la noi...

Astupînd cu palma filele dării de seamă, Zapus îl întrebă:

— Dar dumneata, tovarășe Mironov, știi cumva că aici la voi doi președinți au fost rupți bucăți de o explozie și că mie mi-a găurit umărul un glonte? Aici este necesar să impunem cea mai strictă disciplină revoluționară. Or, în oraș, starea de spirit revoluționară — slăbuță. Tare slăbuță.

— Da, cam slăbuță, oftă Mironov.

— Trebuie neapărat întărită.

Drept răspuns, Mironov oftă din nou. Se temea să nu-l fi turnat cineva lui Zapus că el, Mironov, avea grădină de zarzavat „particulară". Se justifică scărpinîndu-se în creștet ușurel și foarte semnificativ:

— Păi, dacă-i război, sări-le-ar... Că măcar că s-au stîrpit clasele sociale care...

Lui Zapus îi trecu prin gînd fără să vrea: „Ăsta negreșit trebuie schimbat, o să ținem alegeri noi!" și, ca să-și dea mai bine seama ce-i cu acest Mironov, îl rugă să-i istorisească amănunțit cum de izbutise el nu prea demult, împreună cu numai doi ostași roșii, să lichideze o șleahtă de „anarhobandiști", cum le

zicea Mironov, în număr de 40 de inși, pe unii împușcîndu-i, pe alții arestîndu-i. Acest caz urma să fie anchetat chiar în ziua aceea la tribunalul special al diviziei, președinte al tribunalului fiind însuși tovarășul Zapus.

Mironov, pe scena Căminului Popular, lîngă Zapus, începu să povestească :

— Mai întîi și-ntîi mașina...

Între timp, Zapus își vîra în servietă filele cu darea de seamă. Dădu în servietă peste o tăietură dintr-un ziar, o știre ; luase cu el la Cămin peticul acela de ziar, fiindcă voia să adauge știrea la cele ce-și notase în darea de seamă : „*Comandantul detașamentelor albgardiste din nord-vestul Mongoliei este hatmanul Trubîciov, ucigașul atîtor muncitori și țărani siberieni. Tovarăși ostași ai Armatei Roșii...*" Cînd colo hîrtiuța — boț în servietă, Zapus la Cămin uitase de ea. Sau poate că se răzgîndise...

Mironov, cu mîna la gît, sfios :

— Tovarășu' Zapus, mai bine hai fuga cu mașina la cărămidărie, la miting.

Luîndu-l cu el în mașină, Zapus îi ceru să istorisească mai departe cum și ce a fost cu șleahta. În vreme ce Mironov istorisea, șoferul — unul cu ochi negri, iuți — mereu întorcea capul îndărăt spre președinte și rîdea mut, cu gura la urechi.

— Vezi de ne răstoarnă ! îl apostrofă Mironov.

Șoferul către Zapus :

— A dat buzna cu mașina în bandiști. Să nu fi fost mașina...

Epizod scurt, fără complicații : *Anarhobandiștii* abia poposiseră într-un sat, noaptea, cînd numai ce se năpustește asupra lor un camion cu prelata pusă. „Pe la mărgini de sub prelată, ieșeau în afară cîteva vîrfuri de pari, să semene a țevi de mitralieră, și noi zbieram : Treci în față ! Aia, ce să mai facă ? Treceau cîte doi în fața farurilor. Pe care i-am văzut mai blajini la mutră, pe loc i-am împușcat : poți să vîri patruzeci de inși într-un singur camion ? Am luat numai copii. Ăștia, sări-le-ar și răsări-le-ar, gîndeau c-om fi vreun batalion care-am împresurat satul."

— Grozav ! exclamă Zapus.

— Grozav, ce-i drept, se declară Mironov de acord.

Sticlindu-și dinții, șoferul confirmă :

— Eee ! Păi asta-i Rusia : grozavă...

Mașina trecea acum prin piață, unde țipenie de om, prăvăliile kirghizilor — goale ; rătăceau prin piață de colo-colo, cu coada-ntre picioare, niște cîini hămesiți.

...Ținîndu-și discursul la cărămidărie, Zapus nu stărui asupra revoluției sociale și nici asupra împărțirii pămîntului la țărani. Muncitorilor de aici le sta pe suflet altceva (chiar dacă el nu-și dădea bine seamă ce anume). Ei numai cît se strîngeau din ce în ce mai mult în jurul șubredei mese pe care se urcase Zapus. Văzute așa, de sus, șepcile lor aduceau a cărămizi ciobite ; cînd repetau vreo expresie a lui Zapus, fălcile lor se mișcau anevoie de parcă mestecau lut.

Fără să știe de ce, lui i se păruse că, după ce va termina cuvîntarea, n-o să audă aici ca peste tot în alte părți reproșuri că prea-i puțin ce se dă pe cartele, că nu mai găsești nicăiri îmbrăcăminte și încălțăminte, că va să zică degeaba a fost desființat comerțul particular. Și lucrurile se petrecură întocmai cum i se păruse lui Zapus. Însoțindu-l pînă la automobil, cărămidarii îl impresurară și mai deaproape ; unul dintre ei, un kirghiz, strigă aprobativ :

— Așa-'șa !

Dintr-o dată alte voci răpăiră uscat, trosnit — aveai impresia că se năruia o stivă naltă de cărămizi bine coapte-n cuptor :

— Uraa !... Așa, Vaska... ! Dă-i-nainte !

De la miting, Zapus — repede cu mașina pînă foarte aproape de sediul Serviciului Special, unde-l lăsă pe Mironov care trebuia să facă acolo depoziție în legătură cu „anarhobandiștii", și-apoi îndărăt la Căminul Popular, să-și ia servieta : din grabă, o uitase pe scenă, pe masă.

Ușa din față a Căminului — vraiște. „De nu mi-o fi ciordit careva servieta", se îngrijora Zapus mereu. În sală — nimeni. Brînci în fugă scaunele care-i stăteau în cale. Trase lîngă scenă un taburet, încălecă rampa, se văzu, în sfîrșit, dincolo, pe scenă. Pe un scaun la masa pe care se afla servieta : o femeie.

— Mă scuzați, servieta-i a mea, îi spuse Zapus.

— Știu.

Grosuțe sprîncene mai are femeia asta ! Părul însă, pesemne că ea nu voia să i-l zărească ni-

meni : purta pe cap o broboadă galbenă de cașmir, legată larg — la orice mișcare, broboada îi juca pe cap ca bluza la piept. Brațe goale pînă deasupra coatelor ; la încheietura coatelor, înăuntru — cîte o cută mică, trandafirie.

— Nu mă recunoașteți ? întrebă necunoscuta.

Voce joasă ; ai fi zis : grosuță ca și sprîncenele.

Zapus :

— Cînd ai intrat aici ? Ori ești actriță la cămin ?

Din buzunarul hainei ei ieșea la iveală capătul unui tenculeț de file scrise : „Rolul", presupuse Zapus.

— Joc într-o piesă. Te-am așteptat mult timp afară, la intrare. Și cînd dumneata și tovarășul Mironov...

— Dădusem dispoziție să nu intre nimeni.

— D-apăi eu, Vasili Antonîci, eram afară, la intrare. Și pe urmă, cînd te-am văzut că pleci fără servietă, zic : „Bun, va să zică se întoarce". Te opream eu să vorbim, dar mi-a fost frică de Mironov.

— De Mironov ? De tovarășu-ăsta ?

Albă mai e la față femeia asta, nu umblă deloc prin soare pesemne ; Zapus deci s-ar fi cuvenit să-și amintească figura ei. Totuși, clătină din cap, tăgăduind :

— Nu-mi amintesc de dumneata.

Neascunzînd că se simțea ofensată, femeia împinse servieta spre el, pe masă. El se așeză pe un scaun alături și privi lung durduliile brațe ale femeii, cum se sprijinea ea în coate

pe masă ca înadins. Necunoscuta surîse. I se arcuiră buzele, oarecum luminîndu-i întreagă figura. Sta acum cu pleoapele coborîte, se uita pe sub gene de parcă-şi contempla surîsul.

„Mda ! Femeie..." cugetă Zapus şi-şi scoase boneta.

— Eu-s Olimpiada... A prescurăresei.

Lui Zapus îi cam veni sîngele în obraz :

— Eşti fata prescurăresei ?... A, aşa... Ei, şi ce mai face mama ? Bine, sănătoasă ?

— Slavă domnului ! Aici la noi e linişte acum.

— Linişte ?

Roşi Zapus din nou şi, cu ochii ţintă la buzele ei, repetă uimit :

— Linişte ?

Ea îşi luă mîinile de pe masă, dar Zapus, în loc să remarce acest gest, observă numai că obrajii Olimpiadei se învăpăiau uşor şi că lungile ei gene se înălţaseră dintr-o dată, ca o bătaie din aripi, spre aceleaşi mereu negre sprîncene ale ei de odinioară.

— Da, linişte, insistă Olimpiada. Absolut nimeni care să ne...

El izbucni în rîs. Ea :

— Mi-e rece. Mă simt mai bine în camera actorilor, este un divan acolo.

Brusc, apucîndu-şi cu două degete servieta, drept care masa oscilă alarmant, Zapus îi dădu ajutor Olimpiadei să coboare de pe scenă şi totodată îi spuse :

— M-aşteaptă maşina, am un miting.

La uşa dinspre stradă a Căminului, Olimpiada îi strînse mîna repede şi plecă foarte

grăbită, se îndepărtă imediat, ţinînd drumul de-a lungul trotuarului de scînduri.

„Ce-ar fi să-i spun c-o aştept să vină mîine la mine-acas'?" se întrebă Zapus şi în aceeaşi clipită servieta începu să-i lunece dintre degete. Şoferul sări, prinse ca din zbor servieta, plesni cu palma-n ea şi apoi, aruncînd o privire-n dungă spre Olimpiada care se tot îndepărta, exclamă :

— Pupuicăăă...

Totuşi lui Zapus îi făcu plăcere exclamaţia şoferului. Din maşină o mai petrecu puţin cu ochii pe Olimpiada. Şoferul, demarînd, adăugă furios :

— Tăiat fărîme-fărîme ar trebui ăla, nu pus la zid !

— Care ăla ?

— Bărbat-su. Anarhobandistul de Trubîciov.

— Al cui bărbat, omule ?

— Al ăsteia, na, ia uite-o ce mai joacă din şolduri ! răspunse şoferul.

Zapus scurt :

— Opreşte !

Ea, pe trotuar, întoarse capul şi zîmbi încîntată. Zapus dădu fuga la ea :

— Nu cumva te-am mai văzut vreodată ?

— Nu.

— Mă gîndeam : O fi cîntăreaţă. Poate c-ai dat vreun concert şi...

— Nu. Niciodată.

— Va să zică eşti soţia lui...

— Da.

— Şi-ai vrea să... ?

— Doar ţi-am spus că doar la dumneata venisem.

Cînd, reluîndu-şi locul în maşină, Zapus îi ceru cu glas autoritar şoferului să pornească din nou, şoferul se răsuci îndărăt spre volan, înciudat. Maşina porni glonţ spre cheiul rîpos la care acostase „Sfîntul Andrei Apostolul".

Şi neîncetat luau fiinţă şi înfloreau pe străzi aceleaşi trîmbe de praf aurii, de culoarea pielei goale. Bălăbănindu-şi ugerele, vaci şi iar vaci plecau la păscut în stepă. Boi cu coarne ţapoşe cărau la tîrg un fîn înmiresmat de te da jos. Răzleţe, cu priviri mucalite, cămile ici-colo călcau mare prin nisip, iar în timpul acesta un pod umblător plin de cai şi cazaci scîrţîia din toate încheieturile traversînd Irtîşul ca să-i ducă pe cazaci la instrucţie pe malul dimpotrivă.

Kirill Miheici îl făcuse cu ou şi cu oţet pe şeful de echipă al binalei. Îşi pusese-n gînd că, pentru cele şaptesprezece biserici pe care le avea de construit, să-şi tocmească şefi de echipă originari din ţinutul Dolon, acolo-s oameni şi vînjoşi şi aprigi la treabă. După asta, trecuse pe la tăbăcărie : cînd argăsesc pieile, ăia, dacă nu faci ochi mari, strică toată lîna. Ieşind apoi din oraş, trăsese o fugă, că tot era călare, pînă la cărămidărie : se coceau straşnic cărămizile în vara aceea, era mereu vreme caldă, o să fie toamnă cu belşug. La cărămidărie îl înştiinţase pe unul din lucrători, Bikmulla, c-o să-i mărească simbria.

Acum se întorcea acasă flămînd, năduşit, dar întru totul satisfăcut. Din mers dădea jos din cînd în cînd clăbucii de spumă de pe greabănul calului. Calul atunci trăgea cu un ochi îndărăt spre stăpîn-su şi forăia.

Acasă la Kirill Miheici în poartă — dulgherul Gorcişnikov, cu o hîrtie în mînă. Gorcişnikov — desculţ, capul gol, cămaşă verde, plină de praf ; la piept, o fundă roşie.

— La muncă, la muncă ! glumi Kirill, bine dispus.

Gorcişnikov îi întinse hîrtia :

„Comitetul Executiv al Sovietului de deputaţi M.T.S. şi C. ai judeţului Pavlodar înştiinţează prin prezenta pe cetăţeanul K. Kaceanov (...) să-şi restrîngă spaţiul locativ, două din camerele casei sale fiind repartizate tov. Vasili Zapus, comisar al detaşamentului special.

Anul (...), luna (August)...“

Cu aerul că vrea să-şi îndrepte pălăria pe cap, nu să se ia cu mîinile de păr, Kirill Miheici înălţă ochii spre ceruri. Pe unul dintre parii nou-nouţi ai porţii văzu bătut în cuie un steag roşu. Zîmbi acru, îi jucau fălcile sub piele :

— Nu puteau... măcar să-l prindă-n cuie ca lumea... Uite-l s-a şi strîmbat.

Păsării, providenţa i-a hărăzit aripi ; omului, cal.

Oriunde se ducea Kirill Miheici, se şi pomenea că-i iese-n cale, ivindu-se grabnic dintr-un mare rotocol de praf roz-gălbui, calul fostei poliţii judeţene, „Suveran“. În curte la Kirill

Miheici, „Suveran", nesinchisindu-se că-l vedea stăpînul casei, călca în picioare, împrăştia şi strivea sub potcoave orice bucăţi de cărămidă care încă mai puteau folosi la ceva, orice scîndurele pentru aştereală puse cu grijă deoparte... La fel intra şi Zapus în biroul lui Kirill Miheici : ca un cal în ogradă. Şi tot fără să-i pese de proprietar. Mustăcioară, buze rumeioare ca o fată, boneta pe-o parte ca o floare-n păr — aşa trecea Zapus zilnic pe lîngă Kirill Miheici fără să-l învrednicească nici c-o privire ; şi detunau duşumelele sub paşii lui mai rău decît sub copitele unui cal...

Kirill avea de întins pe masă în birou planurile a şaptesprezece binale : el face biserici, biserica nu-i — de-o pildă — porumbar, s-o construieşti la voia întîmplării, planurile a şaptesprezece biserici nu-s o fiţuică s-o poţi vîrî, păturită, într-o cutie de chibrituri goală. Cînd colo, pe masa lui din birou — ploaie de afişe şi de apeluri către popor, tipărite, şi toate cu litere de-o şchioapă, rotunde ; la fiece cuvinţel din hîrtiile acestea, parcă-ţi miroase a cozonac, îţi lasă gura apă.

Se întoarse Kirill Miheici în odăiţa lui (care fusese mai înainte a Olimpiadei, însă acum el, strîmtorat, o scosese de aici pe Olimpiada, înghesuind-o cu lucrurile ei într-o altă cameră, ce-i drept mai mare) şi o găsi pe nevastă-sa, Fioza Semionovna, şezînd pe vine în faţa scrinului, cu un pahar la gură : un stacan din cele mari, de bere. În stacan, rachiu. Jos pe duşumea, lîngă unul dintre dolofanii genunchi ai

Fiozei — o hîrtioară. „Iarăşi îi scrie arhitectul ?“ Fioza, de spaimă, se cutremura.

Nici un răvaş. Proclamaţie către femeile muncitoare.

Fluturînd cu profundă indignare proclamaţia şi arătînd cu astă hîrţoagă spre sticla de rachiu, Kirill Miheici se-apucă să-şi bruftuie consoarta :

— Fi'ncă te-am luat să fii în rînd cu lumea, de-aia umbli tu să mă vîri de viu în mormînt ? Tot neam de-al tău ai rămas, parşivo ! Neam al dracului, căzăoesc... Tragi la măsea, ai ? Da', mă rog, ce amaruri pofteşti adică să-ţi îneci în băutură ? Ba te prind cu ţidulă din partea arhitectului, ba din partea comisarului...

Fioza Semionovna, presimţind că iarăşi se abate asupra ei grea cumpănă, izbucni în plîns. Bărbat-su îi mai făcu vreo două reproşuri, apoi, scuipînd cu lehamite, o întrebă :

— Mult mai are comisaru-ăsta pînă să se cărăbănească de la noi ?

Ce să alegi din bolboroseala unui om beat ? Fioza, drept răspuns, îngăima :

— De un' să ştiu eu, Kirill ?

— Da' hîrtia asta cin' ţi-a dat-o ?

— Nu... Am găsit-o. Ziceam, poate ne-o prinde bine la ceva.

— Ne-o prinde ! o îngînă el, urmărindu-şi o anumită idee. Apoi : Zici că nu ţi-a mai spus nimic ? Da' n-ai stat de vorbă cu el ?... Hai, spune-odată !

De lîngă scrin, Fioza — doar o mormăială gravă de om beat turtă. Dospeau în ea laolaltă şi rachiu şi nişte năluciri care-o dogoreau. Pe

fereastră, se vedea cum trece prin curte o cioară călcînd rar și legănîndu-și ciocul în sus și-n jos în cadența pașilor. Iar Fioza continua să mormăie :

— 'abar n-am de nimic... nu mă mai năuci și tu atîta... Lăsați-mă toți în plata Domnului, dați-mi pace...

Numai că, imediat ce Kirill Miheici ieși din cameră clocotind de supărare, Fioza Semionovna, luînd de jos proclamația pe care o boțise în pumn bărbat-su, se mută de lîngă scrin, se trase la fereastră. Puse hîrtia pe unul dintre dolofanii ei genunchi și se apucă s-o netezească.

Afară în curte, cioara, cu o boantă zbatere din aripi, zburase mai încolo, pe-o bîrnă ; acum, de pe bîrna aceea, privea cu aer neîncrezător cum sta la geam o ființă omenească rozalbă care (parte femeiască, desigur), punînd buza ca un copil și lungindu-și gîtul de i se destindeau plinuțele cute de grăsime de sub bărbie, nu-și mai lua ochii de la un om cu moțul galben — un om care sta în picioare lîngă calul lui. Cum s-ar zice — Zapus.

Cînd să iasă Kirill Miheici pe poartă, îl și luă în primire Sajenova, generăleasa. Îl apucase de braț, îl invita cu glas răstit :

— Hai cu mine în casă, drăguță... Hai mai iute ! De ce n-ai mai dat pe la noi ? Îți faci păcat.

Și după ce intrară amîndoi în antreu la ea, femeia se opri. Din mătăsurile în care-și înfă-

şura colţuroasele-i ciolane, răzbea miros de naftalină. Un capăt al şalului gri, pufos, i se tîra pe podele.

— Ce se mai aude ? Nu se pune cumva la cale vreo noapte a Sfîntului Bartolomeu ?

Kirill Miheici, moale :

— Cin' s-o pună ?

Mătăsăria cu duhoare de naftalină se alătură de el mai să-i ia în răspăr părul pieptănat lins (el — cîrmirea nasului într-o parte) şi îi şopti la ureche :

— Bolşevicii ăia... de pe vapor... Cică-i cheamă pe kirghizii din stepă să ne hăcuie.

— Aş ! Eu îi ştiu bine pe kirghizi. Dacă n-are motiv... kirghizul nu face nimănui... nici un...

— Ba habar n-ai dragă... Las' că ştim noi ce ştim...

Pe urmă, cu voce groasă, răstită, în timp ce-şi neteza şalul la piept :

— Fii sincer : cînd o să se ţină congresu-ăla al lor ? Am doi băieţi, amîndoi răniţi... Şi o fată. Îţi dai seamă ce simte în cazu-ăsta o mamă ?

— Clar.

— Ei, atunci uite : capul răutăţilor, comisarul, stă la tine ; prin urmare tu nu se poate să nu ştii cînd o să fie congresul lor.

— D-apoi eu, zău dacă...

Sajenova, energic şi de sus :

— Dacă nu ştii, află ! Urgent. Află şi vino să-mi spui. Stă ăla în casă la tine sau nu ?

— Da, la mine.

— Dibăceşte-i intenţiile. Ia-i urma pas cu pas şi citeşte-n gîndul lui ca-ntr-o carte deschisă.

După care, întredeschizînd uşa unei camere — ton duios :

— Cea care şade pe canapea e fiică-mea, Varvara. Pricepi ?

— Clar.

Ştergînd de praf cu capătul şalului cizmele lui Kirill Miheici, genărăleasa îl conduse în cameră, îl prezentă :

— Vecinul nostru, Kirill Miheici Kaceanov. Constructor. Are o casă în lucru.

— Pentru mine personal, preciză Kirill Miheici. Cu etaj.

Feciorii Sajenovei, cei doi ofiţeri, jucau cărţi. Lăsară cărţile din mînă, ziseră din vîrful buzelor, neglijent, că le pare bine de cunoştinţă. Cu vocea ei subţirică, fata începu numaidecît să-l întrebe pe Kirill Miheici ce-i cu comisarul, iar el îi spuse că-i greu să-ţi dai seamă dintr-o dată ce zace în sufletul unuia picat de pe alte meleaguri şi că el, Kirill Miheici, nu ştia absolut nimic despre Zapus — adică de unde anume-i individul ăsta şi de ce a venit la Ust-Mongolsk.

Fata purta un şal la fel cu al mamă-si, însă verde, şi avea braţe mai albe decît Olimpiada, şi mai subţirele.

Kirill Miheici luă loc lîngă cei doi ofiţeri, să chibiţeze ; după ce răspunse politicos la cele ce-l întrebau ei, întrebă şi el la rîndu-i :

— Dacă, să zicem, vin bolşevicii la putere, oare o să mai fie voie la noi să se construiască biserici ?

— Aleluia, îl asigură unul dintre cei doi fraţi.

— În nici un fel de stil ?

— În nici unul.

— I-auzi !

Bubui glasul generălesei :

— Au să ne hăcuie pe toţi pînă la ultimul. Nici de montă n-au să lase...

Fiica Sajenovei, cu vocea ei subţirea ca un fir de borangic :

— Vai, mămicoo !

— Afară de prostime, natural... Ferească Dumnezeu să ai a face cu prostimea ! Li s-a dat frîu slobod golanilor. Amarnic o să vă mai căiţi ! Ehe, dacă...

Noaptea — noapte, dar Kirill Miheici nu reuşea să dea geană-n geană. În pat lîngă el, nevastă-sa întruna se răsucea, rigîind şi trăsnind a rachiu. În camera Olimpiadei — lampa aprinsă şi se auzea bîzîind acolo o balalaică. Dinspre bucătărie venea iz de ciorbă de varză ; şi de aluat pus la crescut.

Ieşi din casă aşa cum se afla, în indispensabili şi cămaşă. Începu să se învîrtă încet, fără noimă, prin binaua din curte. Amintindu-şi că zidarii nu veniseră de trei zile la lucru, îşi mai făcu sînge rău şi dintr-asta. Se zvonea că s-au distribuit arme zidarilor şi că ei de-acum înainte or să se numească Gardă Roşie.

Ia uite : a rămas deschisă poarta ; intră careva, fură din scînduri şi pe ici încolo i-e drumul... Da' cum să nu-ţi faci sînge rău ? Şi nu-i chip nici măcar înjurături de mă-sa să tragi cui te pradă, fiindcă de' acum, de cînd cu democraţia...

În lungul zidului, peste cărămizile lui albastru-negre cu licăriri ruginii : calpa lumină a lunii. Privi lung Kirill luna, fără să ştie de ce ; alte dăţi n-ar fi luat-o-n seamă : cine-i nebun să muncească pe bina la lumina lunii ? Noaptea dormi, şi-atît.

Umbre — pete de catran zbîrlite — înfulecau lacom din gropile de var. Clisos miros mai are varul stins, aduce întrucîtva cu al aluatului...

Şi deodată — o voce în spatele lui :

— Proprietarul, nu-i aşa ?

Cunoştea el bine această voce : a ăluia cu boneta sistem colţunaş şi chica inele. Răspunse :

— Da, eu.

Ăla se aşeză pe un clit de cărămizi în umbră ; îi zdrăngăni sabia ; zise :

— Mă-ntrebam cin' să umble noaptea-n alb pe aici ? Mai întîi era gata-gata să trag în aer, să-l sperii. Cînd auzi pe neaşteptate o împuşcătură, dumneata nu te sperii ?

Şade urît să fii în izmene şi să te pui la taifas. Şi-apoi ăsta nici măcar nu-ţi arată consideraţie, nu l-ai auzit ? era gata să tragă cu revolverul... Totuşi nici să pleci nu-ţi dă mîna : o să zică ăsta că ai fugit de el. Uite-l, şade pe cărămizi drept în calea ta, unde-i umbra cea

mai deasă, vînătă, şi nu distingi din el aproape nimic, doar două dîri argintii : ţigara şi sabia. Îţi place, nu-ţi place, hai — fă conversaţie cu el :

— Se întreabă kirghizii mereu : ce soi de ferecătură o fi asta de pe sabia dumitale ?

Glasul celuilalt — scăzut, dar voios, hîtru, n-ai cum fi sigur : înşiră gogoşi ori spune drept ?

— Nu-i a mea sabia, a fost a generalului Sajenov. Ai auzit cumva de generalul ăsta ?

Lui Kirill Miheici îi slăbiră genunchii, se aşeză şi el pe o grămăjoară de cărămizi ; zgrunţuroase şi călduţe, cărămizile.

— Aaam... auzit...

— Era a lui. S-a înecat, l-au zvîrlit soldaţii în rîu şi după asta mi-au făcut-o mie cadou sabia lui.

Şi Zapus adăugă, arătînd cu jarul ţigării spre casa vecină :

— Familia lui locuieşte acolo. La doi paşi de-aici... Toată familia Sajenov. Eu îi ştiu pe toţi. Aşa-i că acolo locuiesc ei ?

— Aaa...colo, da, bolborosi Kirill Miheici.

Zapus continuă cu ton binevoitor :

— Trăiască-n pace, n-au decît. Sînt doi băieţi, amîndoi ofiţeri, şi sora lor, Varvara. Îi ştiu.

Tăcură o vreme. Ţigara lui Zapus clipi o ultimă oară mai tare şi se stinse. Zapus întrebă, căscînd :

— Ai insomnie ?

— O durere de cap, minţi Kirill Miheici. Apoi :

— 'Mneata o să stai mai multă vreme aici la noi ?
— Vi s-a și urît cu mine ?
— Nu că de-aia. Mă interesează politica.
— O să stau mai mult. Vine congresul.
— Vas' zică se ține ? I-auzi !
Vîrful săbiei hîrjîi în niște sfărmături de cărămidă. Sună ca sticla cărămida. Cerul, tot așa : sticlă albastru-închis ; și se-aude-n el printre stele, departe, un vuiet firav, tînguios — „12". Douăsprezece asemenea vuiete, unul după altul. De ce-o fi avînd ăsta insomnie ? Căscă lung Zapus, înainte să răspundă la întrebarea despre congres :
— Se ține. E congresul deputaților muncitorimii, țărănimii, soldaților și cazacilor. Cum îți zice 'mnetale ?
— Kirill Miheici.
— Mie, Vasili Antonîci. Da-n mod obișnuit — Vaska Zapus... La congres, o să treacă în mîinile noastre puterea și-apăi, după asta, puterea Sovietelor poate că o să ajungă și în China, în Mongolia... Că de aici e aproape pîn-acolo :... Turkestanul, Buhara, Manciuria...
Kirill Miheici oftă cu supunere :
— Ce mai de-a țări... Așa multe !
Zapus, bătînd cu piciorul în pămînt și șuierînd încetișor printre dinți :
— Păi, da ! Multe !...
Kirill Miheici întrebă apoi cu fereală :
— Bine, bine, da-n ce privește măcelurile... o să vină și asta ? Vreau adică să spun că-n afară de ce-o fi să fie în Turkestan și-n China

— şi la alte neamuri de oameni... Că lumea aşa vorbeşte tot timpul...

Stînd nevăzut în umbră deasă, Zapus făcea el acolo ceva, se tot sucea, i se auzea sabia zdrăngănind, lovită de cărămizi : bătea uşurel cu pumnul în zid, să-l curăţe de moloz ; pe urmă, luînd o surcică, începu să ricîie pe zid de parcă desena :

— Aici, neică, vine Mongolia. E ca şi a noastră ! Dincoace, stimabile Kirill — China : cinci sute de milioane. Care, ăştia, ei nu ştiu ce-i frica, pentru ei moartea... un rahat. Ei ţin la viaţă numai de-atît că au copii. Şi-s cinci sute de milioane, îţi dai seama ?... Şi-apoi Turkestanul, neiculiţă, ehehe ! Ai noştri peste tot ! Asia Roşie !... Tii, ce s-a pornit vîntul ăsta dintr-o dată !

Hohoti de rîs Zapus, se gîrbovi, să poată ţine piept vîntului (care într-adevăr se stîrnise te-n-trebi cînd) şi porni în fugă spre casă, din fugă adăugînd :

— Mă duc la culcare... Phii, drace, da' grozav vînt !

Mai pe urmă, Kirill Miheici, tiptil — direct la casa vecină, la generăleasă. Dulăul lăţos din curtea casei genărălesei îl întîmpină cu bucurie, se prefăcu doar în treacăt că dă să-l muşte de picior, apoi fîrnăi şi plecă îndărăt sub cerdac, unde-şi avea culcuşul. Kirill Miheici ciocăni la uşă, încet.

Din antreu, o voce joasă, tunătoare :

— Care-i acolo ?

— Eu, Kirill : Kirill Miheici. L-am adus pe...

— Un moment ! Copii, nici o grijă : e vecinul nostru.

Zăngăni lanțul pus la ușă pe dinăuntru. Generăleasa dădu ușa de perete și abia în clipa asta, cînd se pomeni pe atîta lumină în față-i, Kirill Miheici își aminti că n-avea pe el decît izmenele și-o cămașă de stambă. Făcu : „Ah !" lăsîndu-se imediat jos, pe vine, ca să-și acopere genunchii cu poala cămășii.

În picioare, la spatele lui Kirill Miheici, zîmbea fără veselie hatmanul Artemi Trubîciov.

Capitolul al treilea

Cățelandru de vulpe tungusă

Se perpelea de grijă și spaimă Fioza Semionovna : zice lumea c-or să se confiște hainele de prisos ale femeilor și — cine mai știe în ce scopuri secrete — chiar și pudra și fardurile, dacă-s de import. Va să zică sulimanurile Fiozei, pe lîngă că scumpe foc, că-s franțuzești, nici n-or să mai fie de găsit de-acum înainte... Îl rugă pe bărbat-su s-o ducă la un miting, ca să-și poată da seama și ea ce-i adevărat și ce nu din cîte zvonește lumea. Că mitinguri, de cînd a sosit Zapus în Ust-Mongolsk, mai nu-i oră să nu se țină sau într-o parte sau în alta a orașului. Pun toți țara la cale acolo, vorbesc de fac spume la gură. Te și crucești cum le fug ochii atîtor fete după băiețandrul acela de Zapus...

Auzind-o, Kirill Miheici trînti un scuipat pe dușumele drept în dreptul picioarelor Fiozei Semionovna : foarte aproape de gingașele și rotunjoarele ei gambe, care îi purtau ca într-un dans dogorîtorul și îmbelșugatul corp.

— Stricato ! Dezmățato ! Nu te-ai mai săturat de craidoni ? Da mai lasă-mă-n pace, am de lucru la bina.

— Da' cin' nu te lasă-n pace, Kirill Miheici ? Mai degrabă parcă mătăluță nu dai pace de multe ori altcuiva...

— Bine, bine, du-te tu la miting și-ți arăt eu miting pe urmă !

S-a dus la miting numai el. S-a întors posac, cu pălăria subsuoară. Cizmele — murdare, de parcă nu și le mai făcuse de trei zile ; pantalonii la genunchi — cu urme de praf de cărămidă pe ei. Văzîndu-l în ce hal se întorsese, Fioza Semionovna renunță să-l mai întîmpine în prag : se învîrtea în jurul lui, prin cameră, compătimitoare, își frîngea mînuțele moi, catifelate. Cu glas tremurînd de ciudă, el o repezi :

— Ce mai poftești ? Ce mi te vîri așa în suflet ?

Totuși, după cîtva timp, se tufli pe un scaun și, cu picioarele întinse înainte pe dușumele, ordonă :

— Pune de ceai.

Probabil însă că vorbise la întîmplare, fiindcă în același moment își schimbă hotărîrea :

— Ba nu ! Nu vreau.

— Păi, cum să fac dară ? se nedumeri Fioza Semionovna.

Bărbuţa lui Kirill Miheici era albă de praf şi încă încinsă de căldura de-afară ; sprîncenele — încruntate de oboseală. Veni pisicul din casă, unul fumuriu ; se frecă de picioarele lui Kirill. Amintindu-şi cum îl văzuse dimineaţă pe Zapus jucîndu-se cu pisicul acela, Kirill Miheici îi trase un picior (pisicului), de-l proiectă de perete. După un timp, vorbi cu gura pungă :

— M-am întîlnit la portiţă cu Varvara generălesei. Vrea pesemne s-o ia lumea drept kirghiză : poartă pe umeri cergă de cal, ca kirghizele. Curat mîrţoagă... Spune-i aşa, între voi, ca femeee : n-are minte, ce naiba ? Umblă-n modu-ăsta caraghios, cu cerga-n cap... Oricît şi-o schimba portul, ei, cînd o fi, tot au s-o dibăcească.

— I-oi spune.

Fără veste, Kirill plesni cu palma în scaun, strigă scos din fire :

— Zbierau toţi acolo, la miting... Da' toţi parcă vorbesc altă limbă, nu pricepi boabă din ce spun ei. Erau şi kirghizi. Dintr-ăştia de-aici, din oraş.

— De la noi, din Lebiajîi — nimeni ?

— Ba da. M-am văzut cu Mitri Saviţkih. Zic : „Măi, Mitri, şi-o să te apuci şi tu de ucis oameni în noaptea de sîn' Vartolomei ?" Zice : „D-apăi bun înţeles, bade Kirill. Io-s bolşevic, la noi disciplina-i sfîntă. Mi s-o da ordin să iau viaţa cuiva ? Gata, mă duc şi vîr cuţitu-n ăla." Zic : „Şi-ai fi în stare să mă înjunghii şi pe mine ?" Da' el : „Păi dac-aşa o fi ordin, nu te supăra, n-o să am încotro." Atunci i-am

spus : „Află că de azi înainte, netrebnicule, nici nu mai vreau să știu de tine!“ Era cît pe ce să-l scuip în ochi, însă m-am răzgîndit : să nu intru în vreun bucluc.

— Ia uite ce scorpie, golanul ăsta de Mitka !

— M-am dus la mitingul lor numai de atît că-mi ziceam : Casă nu-și mai face nimeni acum, da' cum sînt vremurile azi poate găsesc lume acolo care să vrea să se-apuce de ceva negoț. Am eu niscai stambă pusă bine deoparte, n-o fi rost s-o dau cuiva în comision ? Pe dracu, stambă ! Care stambă ? Că ăștia și-au vîrît în cap să-mpartă totul la toți, deopotrivă. După aia, zic ei, orice-o să avem, să avem în devălmășie.

— Cu femeile cică tot așa vor să facă...

— Și ție, mă rog, ce ? Îți pare bine ?

Povestind, Kirill Miheici mereu se-nciuda ; sărise de cîteva ori în picioare și-apoi iarăși se prăbușise îndărăt pe scaun. Din vreme-n vreme, își trecea palma peste obrajii lui ciolănoși de ins băștinaș de prin părțile Permului. Era tuns proaspăt, îi lucea trandafiriu pielea la tîmple.

— Da' adică de ce să-mparți totul, mă scîrnăvie ? Ce, ai făcut tu ceva din tot ce este ?... Na, uite, îți dau cele șaptesprezece planuri ale mele de biserici, fă tu bisericile astea, dacă poți !... Aș ! El, jigodia, rîde, își bate joc...

— Dare-ar neaga-n ei de căpcăuni ! îi ținu hangul Fioza lui bărbat-su.

Și totuși, nevenindu-i a crede cele ce auzise la miting, Kirill Miheici îl rugă pe Zapus să-i dea să citească programa bolșevicilor, o cărțulie

cu coperţile roşii. Deschise cărţulia şi citi, citi şi iar citi, după care — leop ! pălăria pe masă peste cartea deschisă şi plecă la bina, furios : „Orice soi de plan de construcţie mi-e clar ; am ridicat biserici în tot judeţul ; eh, dar de ce să mi se ia mie avutul meu — asta, bate-mă că tot nu pricep !"

Iată însă că Olimpiada şi Fioza Semionovna se năpustiseră apoi să vadă şi ele cărţulia. Văpaie-i trupul Fiozei Semionovna, văpaie cu mireasmă de parfumuri şi cu păr negru des de tot şi cu ochi tulburi care cătau pe sub sprîncene lupeşte ; ieşind din horboţica mînecii capotului, mîna Fiozei se-ntinde spre cărţulie şi arde, o să dogorească, o să scorojească filele cărţuliei.

Olimpiadei, cum s-a repezit şi ea în aceeaşi clipită asupra cărţuliei, oacheşii sîni i se întrevăd prin capot ca două muncele abia desluşite departe în stepă, la orizont. Oacheş dealtfel miroase şi corpul ei : arome kirghize de aul, de şatră, de fum înălţîndu-se din corturi.

— Lasă cartea ! strigă Fioza la sor-sa. Las-o, n-auzi ? Te spun lui bărbat-tu ! Te omoară Artiuşka !

Olimpiada îşi arătă colţii, dinţii ei deşi, alb-gălbui. Tresare, ţipă sfidînd :

— Cuuui ? Aluia ?... Da' n-ai decît ! Eu pe cine-l doresc, i-l smulg din mîini lui Artiuşka... uite-aşa, cum fac cu cartea asta acum.

Şi, înhăţînd cărţulia, plecă în fugă, ieşi din cameră, trîntind uşa.

Într-astă vreme, Kirill Miheici, isprăvind treburile ce avusese la bina, apucă spre casa

generălesei Sajenova, aşa cum îşi pusese-n gînd de mai înainte, dar pe drum îi veni în minte altceva : apucă în altă direcţie şi se pomeni la debarcader. În locul acela, amîndouă malurile rîului sînt nalte cam de un stînjen : rîpi, nu maluri. Cînd albastră, cînd verde, cînd alteori tulbure-vineţie, apa-i la debarcader sprinţară, şi voioasă. Din loc în loc, legate la mal — plute : trunchiuri de copaci ude leoarcă şi cu un luciu întunecos, de-ţi vine a crede c-or fi mai curînd cine ştie ce peşti gigantici. Dracii de copii — năvală şi de pe plute, ţuşti în apă, la scăldat.

Ca totdeauna — podul umblător, scîrţîiala lui din toate încheieturile ; sub pîntecul podului umblător, apa Irtîşului cea negrăit de lată şi negrăit de vînjoasă, deşi altminteri în imensitatea stepei Irtîşul e numai o vinişoară albastră, abia-l distingi.

Priponit cu otgoane la mal — vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul" al firmei „M. Plotnikov et comp." Halal companie, măi vapor cu hogeagul necontenit albastru ! Ori s-a mărit firma cu tine ? Dar cei de la bordul tău se simt perfect, îi văd veseli, cîntă toţi...

Din biroul cooperativei „Consumul" iese în stradă protopopul Gavril Buiko. După popă, Pignatti, directorul centralei cooperativelor din judeţul Ust-Mongolsk. Membru al partidului socialist-revoluţionar, Pignatti este în acelaşi timp fotograf amator şi de asemeni foarte amator a se organiza viaţa întregii omeniri pe baze absolut echitabile. Are braţe scurte şi un căpşor

de pasăre, însă e avid de cunoştinţe enciclopedice ; îl interesează nu atît faptele, cît mai ales ipotezele, oricît de puţin justificate ar fi ele.

Odată cu Pignatti ieşise din birou şi Florinski, preşedintele consiliului de administraţie al cooperativei : Florinski era şi primar al oraşului. Ghiontindu-l uşurel cu cotul pe Florinski şi arătîndu-i din ochi vaporul, Pignatti spuse :

— Vezi ? Au sosit la noi cîţiva apostoli din Roma contemporană, vor să scape de la pieire spiritul creştin local. Căpetenia lor : Zapus.

Părintele Gavril le aruncă amîndurora o privire duios-compătimitoare :

— D-apăi las' că duh creştin ca-n Roma zilelor noastre avem şi-aici destul. Bunăoară domnul Florinski...

Lui Florinski, fire contemplativă, îi plăceau tare mult solitudinea, filozofarea, dar în antrepozitele din port ale cooperativei „Consumul" se aflau cam un milion de puduri de grîne şi la vreo treizeci de mii de puduri de untură. Administrînd asemenea capitol, n-ai cum te izola şi totodată ar fi deplasat să faci pe modestul. De aceea Florinski ripostă :

— In privinţa grînelor noastre, şeful apostolilor veniţi din Roma păstrează o tăcere suspectă, nu ne-a convocat la nici o consfătuire.

— O să ni le ia şi-o să le dea foc, se amestecă pe neaşteptate în discuţie Kirill Miheici, vorbind mai mult pentru sine însuşi decît pentru ceilalţi.

— Să dea foc grînelor ? De ce ?

— Uite-aşa !

Pignatti :

— Ca un act de eroism, da ?... Păi, să crezi că Zapus, ca eroism, ar fi în stare și de una ca asta.

Părintele Gavril îi întrerupse :

— Mai bine să chibzuim toți laolaltă, iată ce cuvine-se. Deci dară haidem la mine-acas'.

— Eu, nu. Eu o să vin mai pe urmă, îngăimă Kirill Miheici, dînd repede cîțiva pași îndărăt.

Protopopul șopti cu spaimă : „Și-a pus în gînd să ne denunțe !", după care, uitîndu-se mîhnit la Kirill Miheici, insistă cu glas tare :

— Hai, Kirill Miheici, de ce să nu mergi cu noi ?

— N-am cînd. Am venit, fiindcă aștept să-mi sosească niște plute cu var, din Dolon. M-am înțeles cu plutașii să-mi aducă varul cel mai tîrziu pînă mîine, va să zică plutele ar putea sosi chiar și azi.

Lînceda, bătrîneasca privire a protopopului călătorește un răstimp cu Irtîșul la vale. S-a iscat o adiere de vînt din senin, călduță : sutana de șantung a protopopului tremură — ori îi bîțîie cumva popii genunchii ? — dar nu tremură mai mult decît pe bună dreptate.

— S-ar prea putea să le dea foc, totuși, meditează cu glas tare părintele.

— Adică de ce, mă rog ?

— Dară parcă auzit-am c-ai fost la congresul lor, domnu' Pignatti ?

— Am fost.

— Și luat-ai aminte la tot ce-au cuvîntat ei acolo ? Auzitu-i-ai ce proclamă ? (Aici protopopul înălță un deget mai pînă în dreptul unei

sprîncene a lui Pignatti). Ziceau : „Puterea să fie a muncitorilor și a țăranilor“. D-apăi asta, fiule, înseamnă c-au să ne ia tot ce avem în antrepozite. Nu ne mai rămîne decît să fugim, altminteri au să ne ia și pe noi. Într-altă privință nu se-ncape vreo îndoială. Că pe urmă or să se țină lanț războiurile și uciganla. Ca să ne prade, tîlharii ăștia sînt în stare de orice... Frică mi-e să nu se încumete ei a jefui pînă și catedrala. Să stai cu ochii pe Zapus, fiule. Cum bagi seamă că cevacumva... Mîine o să-ți trimit un kirghiz care ți-o da îndrumări într-altă privință. Să faci numai cum ți-o spune el... Frumos vapor, așa-i ? L-or fi furat de pe undeva ?

— Ce folos ? bombăni Kirill Miheici stînd mai departe de ceilalți trei și uitîndu-se chiorîș la vapor. Unde nu mi-l dau ei mie acum, să-mi car cu el varul ! Varu-i azi la mare preț. Ar fi un ce folos...

După asta, protopopul plecă. Mergînd drept, fără să se legene, lăsa ca neatinsă învîrtejirea prafului în aer, galbenă. Pe pămînt în urma lui, umbra i se tîra pirpirie, caraghioasă, ca a unui ciomag.

Mai departe, în sus pe malul rîului — răchitiș ; și rațe în luncă, albe, ițindu-și ba colo, ba colo creștetele argintii.

Kirill Miheici se abătu din nou pe la bina. Aici — tot țipenie ; pe cine să-și verse focul ? Tare-s gugumani oamenii : nici măcar pentru ei înșiși nu mai vor acum să clădească ceva.

Păi, atunci cum să te mai porți, cum s-o scoți la capăt? Te mai și alegi bătut, pînă la urmă.

Trecu pe drum o căruță; în căruță, salahori de la moara Pojilovei, toți cu hainele albe de făină, toți cu panglică roșie la șapcă și fiecare din ei — cu pușcă la umăr. „I-auzi i, strigă: *Totul juma-juma!* Hiii, tartorilor!"

Acasă la ea, generăleasa — la portiță: îl aștepta. Generălesei, ca totdeauna, nimic nu-i scapă din tot ce se zvonește c-o sa se mai întîmple. E trasă la față, obrajii i-s cleioși, i se usucă pe ei dîri lucioase de transpirație, parcă-s o beteală dîrile acestea. În loc de șal — o scurteică zdrențuită.

Cum îl zări pe Kirill Miheici, Sajenova, gata-gata să dea în lacrimi, îngălă cu vocea ei groasă:

— A pornit încoace căzăcimea de prin sate... S-o încăiera oare cu bolșevicii? Dă, Doamne, maica Ta"! Numai de i-ar birui... N-ai aflat, dragă, au și început prădăciunile? Întîi și-ntîi, parcă-i văd, au să se-apuce de jefuit prăvăliile. Nu mai este chip, trebuie să fugim!

Deocamdată însă, nicăiri nici un fel de prădăciuni. Or să-nceapă la noapte? N-ar fi oare posibil să se obțină o adeverință din partea lui Zapus cum că ea...? Are doi băieți, amîndoi răniți, și o fată. O să-i ia zavergiii și-o să-i arunce în Irtîș... Plîngea baba; în timpul acesta, Varvara, fiică-sa, cu cergă pe umeri ca o kirghiză din sărăcime, se-nvîrtea prin curte, strîngea de pe jos tizic. „Se fandosește", își spuse Kirill Miheici și, dintr-o dată făcîndu-i-se foame, trecu alături, la el acasă.

Dădu nas în nas în poartă cu tată-su, Polikarpîci, care ținea în mînă un pîslar de blană de ren. Tare bucuros mai arăta la față Polikarpîci și nu puteai pricepe de ce : că meșterise bine pîslarul ori că stătuse bine la masă ? Îl vesti pe Kirill de departe în gura mare și făcîndu-și cruce :

— Auzi, cică s-a schimbat ocîrmuirea ! Dă, Doamne ! Poate le-o fi mai bine oamenilor de-acu înainte... Și cică cei care-au fost pîn-acu la putere își iau tălpășița. Au chemat droaie de kirghizi cu căruțele, să le care averea, păcat de ea să se piardă.

Plesni bătrînul cu palma în pîslar, cătă lung la fecior-su :

— Ți-e jale c-o să se ducă avutul tău pe apa sîmbetei ? Las', mă băiețel, nu te potrivi, agonisim noi iarăși. Și-apăi tu ești om cu familie grea, n-o să-ți ia nimeni nimic... Cîșșș ! Cîș de-aici, afurisitelor ! — și zvărli păslarul într-un stol de vrăbii, care poposise în curte nu departe de el.

În sala Căminului Popular, Zapus și Olimpiada stăteau în picioare umăr la umăr, privind harta agățată pe un perete ; pe hartă operațiile militare în curs. Arătînd cu degetul un punct sau altul de pe hartă, Zapus se topea de rîs. Bluza lui cazonă, strînsă cobză pe talie cu centura, făcea lungi cute în sus, de-a lungul spinării.

— Uite, îi spunea Zapus Olimpiadei : de-aici, din poziția asta, ne scoseseră ei atunci și ne

puseseră pe fugă... Tii, şi-apoi ce ne-au mai fugărit, ha, ha, ha... Era de pomină !

— Chiar v-au pus pe fugă ?

— Ba bine că nu ! Da' acu-i punem noi pe ei.

Din întunecata albăstrime a zorilor de zi ieşeau din ce în ce mai la iveală, obosite, brobonate de rouă, acoperişuri bătînd într-un trandafiriu slab. Pîlpăiră somnoroşi cîţiva porumbei, zburătăcindu-se. Dinspre şopron venea împrăştiindu-se în aer ceva ca o dulce aţipeală : mireasma fînului ; scosese caii argatul Bikmulla, îi aducea la adăpat. Cailor li se cutremura pielea din cînd în cînd ; fornăiau, sorbeau cu buzele din vălău ; apa — rece gheaţă.

Îl întrebă Bikmulla pe Kirill Miheici :

— La ce sculat tu aşa dimineaţă ? Muiere ai frumos, ţie trebă dormit mult. Ori vrei şi tu de fugit de-aici cu nevasta ?

Îi trase calului o palmă zdravănă peste crupă şi continuă plescăind din limbă :

— Spete lat el, vezi ? Încape stăpîna, mergem bine călare.

Auzind vorbă în curte, Mihei Polikarpîci ieşi numaidecît din atelierul lui de pîslari. Se întinse încă somnoros, îşi săltă nădragii şi-apoi, către fecior-su :

— Îţi iei lumea-n cap ?

— De ce să mi-o iau ?

— Păi, s-au cărat mulţi dintre negustori. Ca să nu-i măcelărească bolşevicii.

Dîndu-şi un pumn în piept, Bikmulla zise fălos :

— Bolşavic ? Bolşavic şi eu estem.

— Ian taci, mă prăpădıtule! îl luă în rîs Polikarpîci, cu prietenie. Tu — şi bolşevic!

— Într-adevăr, nu mai e chip de trăit aici, se tîngui Kirill Miheici lui tată-su. Plec în stepă. Dă-i lui Bikmulla oricît ţi-o cere, dar să-mi arate pe unde-i mai scurt drumul pînă-n fundul stepei. Nu mai pot îndura.

— Tot n-o să-ţi arate. Ba te-o mai şi pîrî lui Artiuşka.

— Plăteşte-i şi ca să nu mă spună lui Artiuşka.

Polikarpîci îi tălmăci pe îndelete lui Bikmulla toate aceste în limba kirghiză.

Bikmulla — foc; se răsti, îl făcu burjui pe Mihei Polikarpîci şi, după ce vîrî calului în bot, porni călare spre Giataki — o periferie a oraşului, locuită mai ales de kirghizi. Spusese: „La miting acolo“ şi că, de trădat pe Kirill Miheici lui Artiuşka n-o să-l trădeze, doar se cunosc de-atîta vreme ei doi, Bikmulla şi Kirill Miheici. „Spune asta la băiat a tău. ca să ştie el asta pe totdeauna!“

Polikarpîci, către fecior-su:

— Na, pune-i sare pe coadă! Li s-a urcat la cap... Da' ce i-a mai sărit muştaru! Acu se ţine mare pînă şi-ăsta...

— Şi ce-o să se întîmple cu Fioza? Se prăpădeşte.

— Las' că n-o să i se întîmple ei nimic, duce la tăvăleală, e tare, îl încurajă Polikarpîci clipind şugubăţ.

— Şi-am atîta de clădit! Şaptesprezece biserici mi s-au dat în antrepriză.

Numai ce vui deodată sirena vaporului : urla prelung, gros. Dinspre antreu aproape în acelaşi timp — zăngănit de geamuri : Zapus, ieşind din casă-n fugă, din fugă-i salută cu un deget la bonetă pe Kirill şi pe Polikarpîci şi-apoi — călare, galop. Calul i-l înşeuase din vreme Bikmulla.

— Mirşav om Bikmulla asta, făcu Polikarpîci. Ştia sigur c-o să înceapă acuşi-acuşi să ragă vaporul, au pesemne vreo adunare, şi-atunci hai şi el, kirghizul dracului : s-a dus puşcă să-i adune la adunare pe-ai lui, din Giataki. Ia să-i vezi de n-au să se apuce acuşi de răpus lume. Pe nas au să-ţi iasă ţie toate bisericile... şaptesprezece, sau cîte zici că ai.

— Da-s şi ei oameni, tată. Poate m-or ierta...

— Deie Dumnezeu! Mie unul mi se rupe inima de tine... Eh, da' unde poţi tu pricepe durerea ce-i de tată... Apăi de! Fă cum crezi.

În casă, Fioza, abia coborîtă din pat, îşi pusese un capot roz, umbla prin cameră cu poalele capotului fluturînd — miros de aşternut cald încă, şi de trup femeiesc. Reintrînd in casă, Kirill Miheici, cum dădu ochi cu Fioza, o şi repezi :

— Da' du-te-odată de te spală!

Îmboboceau acum bujori — tîrzii, dar focoşi — pe obrajii cam supţi de la o vreme ai Fiozei. Paşii ei pe duşumele sunau acum mai sprinten, mai fără teamă. Şi parcă-i citeai pe chip şi o vagă nelinişte, tăinuită n-ai fi putut spune unde : poate că în străfundul privirii sau, poate, în ceea ce n-ar fi mărturisit pentru nimic în lume gura ei, peticuţ de catifea roşie, uzată.

Fine și lipicioase ca un păienjeniș, sumedenie de scame de lînă se înălțau necontenit în zbor, plutind diafan deasupra stativelor din atelierul de făcut pîslă. Din cotlonul unde Polikarpîci bătea lîna, venea fără încetare duhoare de acru. Barba lui Polikarpîci — ca și păienjenișul : sură cu ape albăstrii.

Kirill Miheici se lungise pe pat în atelier. Îi dădu în grijă lui tat-su :

— Și să te-arăți prin casă cît mai des. Că ele, ca femeile : cum s-or vedea singure...

— Da' ce, chiar pleci ?

— Un' să plec ? La dracu-n praznic ? Asta ar fi trebuit mai demult, însă n-am putut. Acu-i prea tîrziu.

— Așa ?... Și-atunci ce crezi ? Au să te omoare ?

— Da' mai știu eu ? se cătrăni Kirill Miheici.

Polikarpîci îndesă lîna îndărăt în sacul din care o scosese : pe urmă, spălîndu-se pe mîini gospodărește, cu săpun, mormăi :

— Orice-i pe lume are un sfîrșit, eu așa gîndesc. O să te ajungem din urmă toți acolo unde nu-i nici întristare, nici bucurie.

— Pușchea pe limbă-ți.

— Hm ! făcu Polikarpîci ironic. Și continuă : Bun, așa să fie ! Adică ți-o că ieși în pagubă ? Da' chilipirul că osemintele ți-or fi slăvite ca niște moaște aici, în Ust-Mongolsk, nu vrei să-l pui la socoteală... Cît mi ți-e stepa kirghiză — țipenie de mucenic pînă acum. Ce mai locuri și astea... Eu, după ce-oi muri, o să fiu trecut în cartea unde se povestește despre viețile sfinților.

Şi se plesni peste şolduri, începu să rîdă. Kirill Miheici îi întoarse spatele, se răsuci cu faţa la perete. Mai întrebă Polikarpîci una-alta, îşi trase pe mîneci surtucul şi, după asta, chiorîndu-se într-o oglinjoară agăţată pe peretele plin de praf şi scame, dădu ştire :

— Mă-c în casă să mai văd ce fac muierile. Adevăru-i adevăr : cînd ai la dispoziţie asemenea muieri, de ce să fugi ? Nici raiul nu le-ntrece în dulceaţă. Mie unul, de ! mi-e uşor : nu tu avere, nu tu griji...

— Hai, pleacă-odată, gură spartă ! Om bătrîn şi...

Rămînînd singur în pîslărie, Kirill Miheici îşi aminti o cărticică pe care o citise cîndva demult : „Corsarul roşu". În cartea aceea, corsarii îi spînzură de catargul corabiei pe cei ce le cad vii în mînă. Lui Kirill îi fugi gîndul la protopop : „Ăsta-i huidumă, nu l-ar ţine catargul !" După ce se întîlniseră în faţa cooperativei „Consumul", părintele Gavril, protopopul, îl mai poftise odată acasă la el pe Kirill şi încă ce stăruitor ! Totuşi Kirill acum nu reuşea să-şi dea seamă : l-ar ţine oare catargul pe alde părintele Gavril sau nu ?... Catargele sînt date de obicei cu albastru, rostul lor e să se înalţe pe ele pavilionul. Te cred : un steguleţ e mult mai uşor decît un om...

Îşi aminti apoi de un alt atelier de făcut pîslă, unul de pe meleagurile Permului. Probabil că acolo, în Perm, citise „Corsarul roşu". De-atunci nu mai ţinuse în mîini niciodată, necum să citească, decît doar registre de conturi : linii roşii peste linii albastre ; sus, cu litere

mari : „Debit“, „Credit“, restul paginii — cifre ; cifre şi iar cifre cîtă frunză-n codru...
Atelierul de făcut pîslă e o coşmelie perete-n perete cu locuinţa lui Kirill Miheici ; din pat, Kirill aude dincolo paşi apăsaţi, dupăieli pe duşumele, „asta-i Fioza“ şi, în acelaşi timp, un alt mers, mai lin : Olimpiada, probabil ; „sau tata“.
Necheazǎ undeva în curte un cal : nechez prelung, subţiratic. O fi rămas neadăpată gloaba. Înserarea afară, tiptil — vulpe albastră. Şi vîntul miroase a miere, a turtă-dulce... La ora asta, s-ar cuveni să te aşezi la ceai dincolo, în casă, nu să stai ascuns ici, în atelier, fugind — de cine ? Ba încă : ascunzîndu-te chiar în casa ta !
I se făcu milă de cal — calul nu-i om, să-ţi poată spune cu vorbe ce anume îl doare. Se uită spre uşă. Verde, uşa atelierului ; tăbliile — crăpate. Îşi puse iute surtucul, întredeschise uşa. Afară, lumină slabă de tot şi un ropot de copite, rar. Fluieră fără grijă cineva : unul care-şi mînă pesemne calul spre grajd. Se aude o zornăială, se-aud nişte cizme scîrţîind. Pe urmă parcă se aud şi scările şeii lovindu-se una de cealaltă.
Din curte prin uşă pînă ici, în pîslărie, miros de năduşeală de cal şi — vocea lui Zapus :
— Moşule ! Dormi ?
Kirill — salt îndărăt, ţuşti în pat, îşi trase plapuma pînă peste cap. Împinge cineva uşa cu umărul, leapădă pe laviţă ceva care bufneşte greoi : şaua.
— Dormi, moşule ?

Kirill — mîlc. Ala şuieră încet printre dinţi, îşi aprinde o ţigară. Pe urmă, tot printre dinţi, după ce trage un scuipat :

— Doarme bătrînul... Da' lampa ce n-ai stins-o ? Poa' să ia foc pîslăria... Mde ! Hai c-o sting eu. Voiam să jucăm dame.

A suflat în lampă. A ieşit din atelier.

Dincolo, în casă — iarăşi paşi ; amestecaţi acum cu nişte clinchete argintii. Şi un rîset, parcă... „Aha, le-a adus Sergheevna samovarul, ăsta-i mersul ei mărunţel-mărunţel ca de şoarece."

Vine o noapte fără capăt, o noapte cît o veşnicie.

Se lasă amurgul. Acoperişurile în curte — stol de porumbei. Porumbei dormind.

În şopron — căruţele, mirosul lor de catran şi de scîndură de brad. Din zare-n zare, toropit de căldură, cîmpul îşi coboară pleoapele tot mai mult.

Numai sufletul lui Kirill Miheici nu mai ştie acum ce-i somnul, sufletul lui se tînguie şi se zbuciumă ca o jivină dusă de rîu departe, la vale, odată cu sloiul pe care s-a pomenit captivă.

Dînd iute din mîini de parcă vîslea pripindu-se, intră buzna în pîslărie Polikarpîci :

— S-a-ntors acas' jupînul. Văzu-tu-l-ai ?

— Văzut.

— Se strica de rîs. Zice : Pe mal lîngă vapor, de cine-am dat cu ochii ? De Kirill Miheici. Îngenunchease, îşi făcea cruci peste cruci...

— Minte de rupe, e-un porc de cîine !

— Du-te la el de-i cere socoteală... Şi, zice, îl salut, dau din cap cînd trec prin faţa lui — el, nimic, nu mă vede, se-nchină de zor... Dezrobitooorii !... Şi le întreabă pe muieri : Acum încotro catadicsit-au dumnealui a se cărăbăni ?... Da' Fioza...

— Ei ?

— Şi ea şi Olimpiada — rîzi... Îi trag eu Fiozei un ghiont pe furiş... Pace ! Pîntecul ei — ca bătătorul ăsta din piuă : una saltă, una saltă. Nu se putea ţine. Al dracului o mai zgîlţîie rîsul fi-i-ar ei... Vîr mîna-n foc c-au plesnit bernevicii pe ea de-atîta rîs !

În timpul acesta, Kirill Miheici îşi freca palmele apăsat una de cealaltă, de-ncepuseră să-l usture. În coasta stîngă, un junghi. Răsuflarea — anevoioasă. Se aşeză pe laviţă lîngă şa. Parcă-i făcu bine oarecum mirosul acela de harnaşament abia luat de pe cal.

— La urma urmei, băiete, chiar dac-ai ajuns la aman, măcar ai ajuns de voia ta. Cîţi alţii nici atîta mîngîiere n-au ! Pe cînd tu, vas'zică, ai luptat pentru dreapta credinţă din moşi-strămoşi...

— Ia mai car-te-n... cu tot cu ei !...

— Să ştii că la suduit sînt şi eu meşter. Şi-apăi a mai zis comisaru' că d-acu-n oraş e stare militară : adică nu mai este voie de umblat pe uliţe decît pînă seara la nouă, peste nouă să nu iasă nimeni din casă, că-i vai de el. Vine ca un fel de mobilizaţie. I-am spus : „Bun ! Eu, să ştii, vă dau dreptate, e bine să treceţi lumea aşa, prin darac. Foarte perfect..." Mi-am băut ceaiul şi-apăi am plecat. Hai, du-te

şi tu de stai în casă la vorbă cu ei. Că şi nevastă-ta mi-a zis — „Să vină!“ Te duci, nu?

— Nu te-amesteca! strigă Kirill Miheici. Nu mă duc nicăiri. Mi-e şi greaţă să văd toate astea.

Polikarpîci întoarse repede capul spre uşă. c-o trîntea vîntul chiar în clipa aceea şi-i strîmbase una din tăblii. Potrivi la loc Polikarpîci tăblia, bodogănind :

— A făcut-o pilaf, na!

Din curte, trăgînd cu ochiul peste gărduţul grădinii, Kirill Miheici vedea prin fereastră ceea ce se petrecea înăuntru, în cabinetul lui de lucru.

Parc-ar fi iarăşi dimineaţă : pe masă clocoteşte samovarul, acuşi o să dea-n foc, dihania (o dihanie de aramă, gata s-o zbughească de sub capac). Cu stomacul lipit de muchea mesei. Fioza — scîrnave şi hulpave ocheade... lui Zapus! Mai grozav decît samovarul arde sînul ei pus la popreală sub pieptţii capotului de mătase chineză. Gura Fiozei — sîngeriu bob de coacăză pe faţa unui cozonac... Tustrei : ea, Zapus şi Olimpiada, şed la masă, glumesc, rîd.

Ochii Olimpiadei — colţi de fiară ; şi Fioza rîde, i se zgîlţîie picioarele de-atîta rîs, joacă pe genunchii ei poala feţei de masă ; dintr-un rîs de-ăsta, femeiesc, ţi se brînzeşte sîngele-n vine ca un lapte nepus la fiert.

Şi chiar aici, în oraş, hatmanul Trubîciov umblă acum pribeag cine-l mai ştie pe unde... Nu-i da omului, Doamne, cît poate îndura!

Kirill Miheici scuipă lat şi plecă. Voise mai întîi să intre în casă, dar în acelaşi moment îşi amintise de generăleasă, de cei doi băieţi ai ei, ofiţerii, amîndoi şchiopi, şi de sora lor, Varvara : îşi trecuse iute palma peste moalele capului ; după asta, ca să scurteze drumul pînă la casa vecină, sărise gardul.

Cînd bătu în uşă, se auzi cum zdroncăne dincolo, în antreu, o găleată ; pe urmă parcă se făcu cioburi acolo o ulcea sau, poate, vreun alt vas de lut, şi tot atunci răsună vocea unui bărbat care părea mort de frică :

— Ciii...ne-i ?

Kirill Miheici dădu un pas îndărăt ; de politeţe, fireşte : ca să nu se pomenească prea nas în nas cu el cei din antreu cînd vor deschide uşa. Şi răspunse cam nesigur :

— Sînt... eu... Kirill Miheici.

— Cine-anume ?

— Kirill Miheici ! Vecinu' 'mneavoastră.

Alte zdroncăneli. Un zăngănit. Peste cîteva clipe, din antreu prin uşa mereu închisă răzbătură afară, în vînătă întunecime, vreo treipatru voci :

— Nu ştim cine eşti... Ce vii aşa, în puterea nopţii ? Aici avem răniţi de pe front...

— N-auzi ? Răniţi ! se turti de uşă cea mai groasă dintre acele voci. Ce pofteşti dumneata de la noi ? Du-te naibii !

Hămăitul cîinelui, în răstimpuri, lenos ca scîrţîiala cumpenei unui puţ... Dinspre binaua din curtea lui Miheici — miros de var stins. Porni Miheici îndărăt spre casa lui.

Cînd să intre în curte, vede un kirghiz care-l aştepta rezemat de unul dintre stîlpii porţii. Lîngă kirghiz, un cal priponit cu dîrlogii chiar de cingătoarea kirghizului.

Niţel peltic de parcă i se clătinau cîţiva dinţi, călăreţul acesta întrebă, vorbind ruseşte fără accent străin :

— Nu-i nimeni în pîslărie ? Comisarul s-a întors, l-am văzut — era călare.

Dintr-un pas apropiindu-se de aşa-zisul kirghiz, Kirill Miheici îl înşfăcă de cingătoare, exclamă cu glas înăbuşit :

— Artiuşka !... Ce-i deghizamentu-ăsta pe tine ? Mi-ai spus că te refugiezi din nou în stepă. Ai discutat cu Sajenovii tot ce-aveai de discutat, ţi-o fi, gata, de-acu şterge-o ! Mă şi mustră cugetul : risc consecinţe din cauza ta...

— Ssst ! Mai încet ! făcu Artiuşka, dezlegînd repede dîrlogii. Arată-mi un' să leg calul, să-l las să se mai odihnească... Va să zică nu vrei ?... Bine, plec. Mi-era doar de Olimpiada...

— Ia-ţi tălpăşiţa cît mai urgent. O să-ţi arăt străzile care duc de-a dreptul în stepă. Tot oraşul se refugiază în stepă. Numai să trec mai întîi pe la protopop acasă. N-aş vrea să mă duc, dar voi, cu insistenţele astea ale voastre, m-aţi...

— Bine, du-te, spovedeşte-i-te !

Din camera ei, Olimpiada, călcînd ca totdeauna în vîrfuri, elastic, veni repede dincoace, la Kirill şi nevastă-sa, fără măcar a fi apucat să lase din mîini ştergarul înflorat cu care se şter-

gea, după ce se spălase ; protesta cu încăpățînare :

— Ba da, ba da, trebuie ! O să fie azi o căldurăăă... Lac o să ne facem toți. Sergheevna, pune samovarul !

Și adevărat : se abătuse peste oraș canicula, începea o zi cu soarele pîrjol. De tăria vipiei, pînă și în umbra cea mai deasă lucea aerul : parc-ar fi fost bătut în fluturi mici-mici de sticlă neagră.

Samovarul pe masă, șuierînd, strălucea de-ți străpezea privirile, ziceai că uite-l acuși-acuși sare-n aer, nu-i samovar, e-o bombă de aur... Zăduf cumplit : îl treceau nădușelile pe oricine, pătrundea în scaune, în haine. Pomi, cărămizi, nisip sclipicios, totul în jur se tînguia că moare de cald, totul duhnea a sudoare.

Însă viața, care începuse acum, nu mai era deloc aceea care fusese pînă atunci.

Conversația la ceai, între Kirill și cele două femei — îngrijorată, desigur, însă ceea ce-și comunicau ei tustrei unul altuia era mai mult de mîntuială. Tot de mîntuială și pudra, rujul de pe fața Fiozei și de pe fața Olimpiadei, cum se dichisiseră ele în fugă de dimineață, și de asemeni rochiile lor încopciate cam la întîmplare.

Deodată sirena vaporului, horcăind, urlînd prelung.

— Ce-i cu ei ? Unde pleacă ? se alarmă Fioza.

— Pleacă vaporul ? Se duc de la noi ? întreba în neștire Olimpiada.

Numai Kirill Miheici :

— Dă, Doamne! Călătorie sprîncenată.

Răsărind în uşa casei ei, baba, generăleasa, cînd îl auzi pe Kirill, zise şi ea la fel.

Veni la gard la Kaceanovi, Varvara. Se uită în cameră prin fereastra deschisă. Vorbea înadins tare de tot şi-i era greu : o dobora căldura, îi curgea părul pe tîmple ud, descreţit :

— Frăţiorii mei se refugiază în stepă, li s-a terminat concediul de la regiment. Şi plec şi eu cu ei.

— Dar nu-s răniţi ?

— S-au făcut bine. La Petersburg au început instigaţiuni bolşevice, de-acum vai şi amar de toţi oamenii de treabă. Mama e foarte alarmată, a auzit că s-au pus în grevă cei de la calea ferată de-aici, din Siberia. Nu ştiţi cumva : o fi adevărat ?

Kirill Miheici : Nu, nu ştie. Golise reglementarele-i patru pahare de ceai, îşi tampona fruntea cu batista şi cugeta : „Ar cam trebui să mă duc..." La cine anume să se ducă — ştia şi prea ştia. Binaua o vedea prin fereastră peste gard, era pustie, nici urmă de muncitori în jurul ei. Şi nici în Piaţa Cazacilor nu lucrează nimeni. S-au strîns, bine-nţeles, pe chei la vapor. Trecuseră călări pe uliţă puţin mai înainte, kirghizi din Giataki : toţi — galop, direcţia cheiul.

Plecă la bina. Se învîrti fără rost cîtva timp prin preajma buştenilor din curte, mută unul dintr-un loc într-altul, doar aşa, să nu stea cu mîinile-n sîn.

Pe cine să-ntrebe ? Ştie cineva care-i adevărul ? De scris, da, se scrie o mulţime despre

asta, ninge cu manifeste și cărțulii, troieni de tipărituri de-astea au să se înalțe peste tot. Ei, și ? Să stea de vorbă cu Zapus ? De-ar fi Zapus om mai în etate cu mintea coaptă...

Numai ce i se înfățișă, venind cu sufletul la gură un kirghiz, argat de-al părintelui Gavril.

— Haida... Cheamă pe tine la el, la bostana, zice : la ceai poftim.

Și stînga-mprejur : plecă imediat îndărăt, cu mînecile *beșmetului* fluturînd și ascuțitele gurguie ale *baipacilor* arînd adînc praful străzii.

Bostana-i dincolo de biserică, biserica — în cimitir, la marginea orașului : sînt de străbătut pînă la bostană două piețe ; și e o căldură de te înăbuși, ți-e greu să faci chiar și numai cîțiva pași.

Totuși Kirill apucă la drum spre bostană. Prăvăliile în piață — deschise. Șirag unul în spatele celuilalt, ca prin locuri din stepă unde-i iarba naltă pînă la brîu : kirghizi ; treceau ca de obicei din prăvălie în prăvălie, să întrebe de preț, să se tocmească. Toți în portul lor din străbuni, *ceapanul*, un halat gros, vățuit, și toți sînt încinși cu fel de fel de curele peste ceapan și țin în mînă gărbaci. Femeile lor : pe umeri cu cerga albă numită *ciuvluk* și toate purtînd caftane de tafta în culori bătătoare la ochi.

Adunați cioatcă în piață ba colo, ba colo, negustorii discută cu însuflețire, arătînd întruna cu mîna departe, spre malul rîului. Arătați voi, arătați necontenit într-acolo, dar ce anume se petrece acolo, dracu știe. Ici în piață, pe gardurile de uluci — puzderie de hîrtii tămînjite cu pap : afișe, proclamații. Fără să desca-

lece, un ostaş din Garda Roşie lipea pe uluci alte afişe. Astea, verzi. De-a călare, îi venea greu ostaşului să dea cu bidineaua de pap pînă-n josul zăplazurilor. Dar afişele — lungi : partea lor de jos rămînea sul, nu se putea citi din mers semnătura de pe afişe. Care era : Vasili Zapus".

Sosind la bostană, Kirill Miheici nimeri în plină şedinţă sub cerul liber : aşezat în capul oaselor pe un ţolinc — părintele Gavril ; pe iarbă sau pe alte ţolinci în jurul popii — sau nu departe de el — musafirii.

— Bine-ai venit, Kirill Miheici, ia loc. Guşti din pepenele ăsta verde ?

— Nu, mulţumesc.

— Vrei de-ăstălalt, galben ?

— Nici.

— Mare ţi-e minunea ! Iacătă, nu vrea nici de-ăsta, nici de-ăsta.

Agatov, belferul de liceu, tuşi cu politeţe, luîndu-i protopopului din mînă felia de pepene.

— Dacă-mi dai voie, părinte.

Protopopul îi oferi şi briceag :

— Eşti un erou, mănîncă sănătos. Harbujii anu-ăsta au ieşit o străşnicie. D-apoi cantalupii ! De cînd sînt n-am pomenit asemenea cantalupi. Însă... la ce bun ?

Kostariov, arhitectul, îl susţinu :

— Hăt din Indii se aduc în Europa cîte şi cîte feluri de fructe. Numai că la noi, de cînd cu răzmeriţa, nu mai pofteşte nimeni nu zic pepeni, dar nici măcar struguri.

Agatov :

— Pe mine mă puteţi trata şi cu struguri. Mănînc.

În momentul acesta, Artemi Trubîciov, care pînă atunci şezuse turceşte, se ridică în genunchi. Îi era incomod să stea aşa, îngenuncheat : se sprijini cu vîrful degetelor de un pepene din faţa lui.

Dintr-o colibă aflată la vreo sută de paşi mai încolo ieşi de-a buşilea un moşneag : vedea că se lăsase pe tarlaua de floarea-soarelui un stol de ciori. Învîrti moşul o hîrîitoare, să sperie ciorile. Dinspre oraş se auzeau întruna urletele sirenei vaporului ; dinspre Irtîş, împuşcături. Sub ţolincul pe care se aşezase Kirill, trosnet mărunt de frunze uscate, sfărîmicioase. Şi aerul — plin ca de-o miere de mireasma tare a pepenilor galbeni care, adevăr grăise protopopul, erau enormi. Astei miresme i se adăuga cealaltă, uleioasă, a gîrbovei şi tuciuriei floarea-soarelui.

Bătînd darabana cu degetele în pepene ca pe o masă, Artiuşka se-apucă să ţină o cuvîntare :

— Cetăţeni ! Ne pîndeşte o mare primejdie : oraşul nostru riscă a fi ocupat de bolşevici. Conform informaţiilor pe care le deţinem, comisarul Zapus a venit aici de pe frontul de vest cu misiunea secretă de a face din Ust-Mongolsk un centru al organizării propagandei bolşevice în stepa kirghiză, Mongolia şi China. Avem de asemeni informaţii că banii daţi de guvernul german lui Lenin...

— Canaliile !... rosti clar cineva în spatele lui Kirill Miheici. Privind îndărăt, Kirill îi văzu pe cei doi fii ai generălesei Sajenova.

— ...Noi, pentru a contracara influenţa germano-wilhelmistă care urmăreşte înrobirea patriei noastre, avem datoria să-i opunem forţa noastră naţională, deci trebuie să continuăm războiul pînă la victoria finală, distrugînd forţa adversarilor naţiunii ruse. În acest scop noi aici, cu asentimentul părintelui Gavril, sîntem un grup de cetăţeni din Ust-Mongolsk, care vă invităm să ne consfătuim şi să stabilim împreună ce măsuri urmează să luăm pentru a-i împiedica pe bolşevici să ia puterea. Avem nevoie să înceapă a se constitui aici, în oraş, o forţă de rezistenţă, întrucît în judeţ, precum s-a adus la cunoştinţa Grupului de iniţiativă al salvării publice, recrutarea forţelor armate din rîndurile căzăcimii şi ale kirghizilor o asigură hanul Ciokan, eu fiind...

— Artiuşka ! strigă cu deznădejde Kirill Miheici.

— Nu mă întrerupe, Kirill Miheici ! îl admonestă Artiuşka şi, bătînd cu palma în pepene ca pe o masă, înşiră punct cu punct, energic, directivele stabilite de grupul salvării publice : a se captura vaporul ; arestarea lui Zapus (şi cel mai bine ar fi chiar acolo unde locuieşte) ; cazacii să dizolve Garda Roşie... Tot astfel : a se trimite la Omsk un delegat care să procure armament şi trupă... A se proceda la alegerea unui comitet orăşenesc al salvării...

Lîngă Artiuşka, pe acelaşi ţolinc, şedea Polaşciuk, vechi funcţionar la Poştă şi ofiţer de rezervă, avînd gradul de ştabs-căpitan. De şase ani era în vorbă Polaşciuk ăsta, flăcău tomnatic, cu Larisa, una din fiicele doamnei

Pojilova, proprietara morii din Ust-Mongolsk. Kirill Miheici nu-şi amintea să-l fi văzut vreodată la plimbare pe stradă altfel decît braţ la braţ cu Larisa. Îi trecu prin minte : „Atunci de ce n-o ia de nevastă ?"

Lîngă fraţii Sajenov, în spatele părintelui Gavril, şedea un alt invitat — unul chel, cu haine de pichet : contabilul Semionov de la administraţia financiară, om de felul lui tare duios — pînă şi ochelarii, cînd şi-i ştergea, parc-ar fi mîngîiat o pisică. Observînd privirea lui Kirill Miheici, contabilul, luneeuş pe fundul pantalonilor prin iarbă, se mută lîngă Kirill şi-i spuse la ureche :

— Va să zică să murim prosteşte. Frumos ! Chiar nu pricep de ce m-am vîrît în chestia asta...

Kirill Miheici, cu gîndul la altceva :

— Eu consider că-i rahat.

Fără să se mai sprijine cu vîrful degetelor în pepene, Artiuşka îi şi ceru socoteală lui cumnat-su :

— Adică ce consideri tu c-ar fi rahat ?

Kirill Miheici se fîstîci, îşi trecu dosul mîinii peste bărbuţă ; răspunse cu glas moale :

— Aşa, în general. E inutil totul. Eu aşa consider. Şi, amintindu-şi o vorbă a Sajenovei : Au să ne hăcuie.

— Cine, bolşevicii ?

— Absolut... E şi la mintea cocoşului, de pomană te mai zbaţi tu. Să ştii că pe nevastă-ta n-o s-o mai las să stea la mine în casă. Mi-e rudă, nu zic, dar ce interes am să mor din cauza voastră ? Dă-o-n-brînză... Ce nădejde ai

în cazaci ? Lăudăroşenii de-ale lor, ăsta-i adevărul. Am lucrat cu ei la binaua bisericii, îi cunosc. Mai răi decît kirghizii.

— Prin urmare dumneata eşti contra directivelor Grupului ?

Kirill Miheici îşi scoase batista din buzunar, îşi şterse sudoarea de pe obraji, îşi suflă nasul, vîrî batista îndărăt în buzunar :

— Da' n-aveţi armată...

— Două sotnii de cazaci şi chiar în momentul de faţă. Cu echipament, cai, tot ce trebuie.

— Nu mai scăpăm noi teferi... Mă rog, vă priveşte, însă eu, scuză-mă : Nu !

Bufnise ceva : protopopul, sărind în picioare, înşfăcase de jos harbuzul lui Artiuşka şi-l trîntise înapoi pe ţolinc ; acum striga scos din ţîţîni :

— Mai fă vreo treabă cu de-alde ăştia ! Căraţi-vă dară şi voi în stepă împreună cu ceilalţi... Căraţi-vă, ori vă ucid ! Cu cîrja asta a mea păstorească vă ucid !

Ciorile de pe tarlaua de floarea-soarelui fîlfîiră din aripi, speriate. Protopopul urmă cu glas mai strunit :

— Ştiind ce neînfricat luptător pentru patrie este Artemi Ivanîci, care ţi-e rudă, eu într-un rînd m-am şi întrebat : Da' nu-i strică lui oare, ziceam, rudenia cu Kirill Miheici ?...

— Sîntem rude prin nevastă-sa... O nevastă este numai aşa... în general...

— În general, în general ! se înfurie din nou protopopul. Nu-mi vorbi mie în general, vorbeşte-mi despre dumneata. Că doar ţi se vrea binele, de asta facem tot ce se face... Ţi-am

procurat comenzi de binale, cu ghiotura. Șaptesprezece biserici ai luat în antrepriză ! Te ucid !

— Da' ce-mi scoți atîta ochii, părinte Gavril, cu bisericile alea ? Doar n-am de gînd să le fur, vreau să le clădesc. Mai dă-le...

Înfricoșat de blasfemia ce era să-i scape din gură lui Kirill Miheici, protopopul făcu repede semnul crucii asupra păcătosului din față-i. Kirill Miheici se bătu peste gură, își scăzu vocea :

— Cu muncitorii care-s azi, un closet pînă-l construiești și tot îți iese sufletul, d-apăi clădiri in stil gotic ! Mi s-a acrit de ei ca de... Mult mai păgubim, Doamne-Doamne, și eu și ei... Da' mă rog, sînt de acord. Cu ce sumă trebuie să contribuiesc ?

După asta, se ridicară toți, încheiaseră consfătuirea. Kostîriov se apucă să strîngă sul țolincul pe care șezură protopopul și Artiușka. Bine crescut, Artiușka aduna cojile pepenelui spart de protopop cînd, răsucindu-se, țolnicul ajunse pe-aproape de Artiușka. Artiușka se-nciudă pe neașteptate : începu să calce în picioare, furios, cojile de pepene. Arhitectul pufni în rîs, rîdea de-i juca în cap casca de plută, colonială. Protopopul, zîmbind hîtru :

— Lasă, om pune noi totul, pînă la urmă, în bună rînduială. Ori așa, ori așa, ieși-vom noi in vreun fel la liman... Azi dimineață liturghie n-am mai făcut, predica am lăsat-o pe altă dată, voi din pepeni aici mai n-ați gustat... Ce lume !

Se întorceau acum cu toții de la bostană în oraș. Pe drum, Kiril Miheici îl întrebă pe protopop :

— Taică, nu mi-ai face bine cu niscai sămînță din bostana dumitale ?

— Da' de care sămînță anume ai pofti ?

— De harbuji. Cum sînt cei unde am ținut noi consfătuirea. I-am văzut mari, frumoși și mai cu seamă tari la coajă : de cîte ori n-a dat cu pumnul Artiușka într-al lui și tot nu l-a spart... Aș pune de-ăștia și-n grădină la mine. Ai mei, cînd îi trimit în piață la Omsk, se moaie pe drum. Pînă acolo, trebuie un soi tare.

Stătu cîtva la gînduri protopopul și-apoi se învoi.

— Bun. Ți-oi da.

Culegînd în răstimpuri scamele ce i se prinseseră de haine cît șezuse pe țolinc, Kirill își urmă vorba cu protopopul, i se jelui :

— Mai toată noaptea am stat de-am citit programa bolșevicilor. Da, părinte, am făcut și asta : m-am pus de-am citit-o... Ei, ce să-ți spun ? Nu-i construcție pe lume să nu-i ghibăcesc eu planul. Da' cu programa asta a lor și ce vrea ea și cum — taie-mă, că degeaba, tot nu pricep. E-o încîlceală.

— N-am citit-o. Nu mă-nt'resează.

— Bine-nțeles. Doar nu-i carte bisericească. Eu poate-am păcătuit că... Părinte, da' ce părere ai ? Dacă, să presupunem, vine ordin să ni se ia casa, avutul, una-alta... ni le-or lua oare pentru mult timp ?

— Apăi eu unul socot că, de ni le-or lua, bun luate rămîn Ni le iau și se-apucă să le dea foc. Bunul altuia e bun de haram.

Peste cîtva timp, ajunseseră cu toții în dreptul gropilor cu gunoi, de unde începea orașul,

adică nu departe de o mare clădire albă : Spitalul județean. Ceilalți se răzleţiră, mai rămaseră împreună doar protopopul, Kirill Miheici și Kostîriov, arhitectul : ei aveau de făcut împreună, fiecare spre casa lui, încă o bucată de drum.

În oraș, cînd să cotească tustrei pe după școala de agronomie, ca s-o ia apoi pe strada Treimii, iacătă chiar la colț, așteptîndu-i o gabrioletă ; în gabrioletă — Vera Nikolaevna, protopopeasa, parcă pierită la față ; un obraz îi zvîcnea întruna strîmb, și mîinile îi tremurau, abia mai putea ține hățurile.

— Un' te-ai pornit chiar de pe-acu ? se minună protopopul.

Abia atunci luară ei aminte că protopopeasa purta suman, în cap căciulă buhoasă, „malahai", cum au kirghizii, și în picioare — de ce ? — păslari. Trăgînd cu ochii în toate părțile și săltînd hățurile gata-gata să dea drumul cailor la galop, protopopeasa, drept răspuns, țipă scurt :

— Urcă !

Protopopul se uită și el roată. În grădinița din fața unei case, un vițel bălțat își trecuse capul afară printre șipcile gardului : se căznea să ajungă cu botul la frunzele de pe tulpina unui plop crescut dincoace, pe trotuar, însă șipcile, cam prea dese, îl zgîriau ; gîtul vițelului bătea în trandafiriu, ochii lui mari erau plini de-o mare nemulțumire.

— Sîntem urmăriți ! țipă protopopeasa și, cît ai clipi, înhăță de lîngă ea, de pe banchetă,

o zeghe strînsă boț, i-o zvîrli în brațe protopopului : Pune-o pe tine !

El desfăcu repede zeghea, să și-o tragă pe mîneci. Din zeghe se rostogoli la picioare, în praful străzii, o căciulă buhoasă „malahai".

Arhitectul îl zmuci ușurel pe Kirill Miheici de poala surtucului, îi șopti :

— Hai să ne cărăm... Ce ne privește pe noi ce-i cu ei ? Hm ! Cine i-o fi denunțat ?

Părintele Gavril, trăgîndu-și zeghea pe mîneci, îngăima :

— Da' cin' să mă urmărească ? Năzăriri de-ale tale...

— Urcă iute ! țipă din nou nevastă-sa. Vrei să te omoare ? Asta aștepți ?

Și, lungind biciul, îi arse calului în același moment un șfichi peste bot. Calul zvîrli ; pe urmă se așternu drumului la galop, stîrnind praf pînă-n cer și cotind cu tot cu gabrioletă pe-o hudiță de alături, care ducea de-a dreptul în stepă.

Kirill Miheici porni grăbit mai departe, spre casă. Din cîțiva pași în fugă, arhitectul îi luă înainte : îl opri, i se așeză în cale, desfăcînd brațele cruce :

— Nu ! Nu te las să pleci !

— Fugi de-aici, dom'le ! Ce, n-am voie să mă duc la mine acasă ?

— Nu te las...

Sta de-un deget praful pe haina de vară a arhitectului ; ici-colo pe casca lui colonială — fire de paie și mici urme de bălegar. Ras ca-n palmă cum era, buzele lui păreau acum și mai surpate. Gîfîia. Privirea — împrăștiată, răvă-

şită ca o măturică la baie, care se desmănunchiază. Desfăcu braţele şi mai tare, mîrîia, îi dădeau balele :

— Nu... Nu te las... O să ne denunţi... De-alde ăştia ca tine am mai cunoscut eu. Te ţii de spionaj, sînt sigur !

Kiril Miheici voi să-l dea deoparte. Kostîriov îl apucă de pulpana surtucului şi, aproape că lipindu-şi spînul bot de nasul lui Kirill, ţipă aidoma protopopesei mai înainte, cu deosebirea că-şi mai şi stropi din gură, fără să vrea, interlocutorul :

— Te gîtui ! Uite-acu pe loc te... Încearcă numai să...

Constrîns de împrejurări, Kirill Miheici înălţă un pumn în dreptul gurii lui Kostîriov, întrebînd totodată cu glas prevenitor : „Da' pe-ăsta l-ai cunoscut vreodată ?", după care — poc ! drept în mutra ăluia. Arhitectul : „Au !" şi, scăpind din mînă pulpana adversarului — tiva spre hudicioara de-alături. Kirill Miheici îl strigă din urmă :

— Stai, măăă... ăsta... (Uitase cum îl chema pe arhitect.) Fie, nu mă duc nicăieri ! Mi-era de nevastă-mea : să nu se îngrijoreze, dacă o să întîrziez.

Arhitectul făcu numaidecît cale-ntoarsă ; îi scutură mîna lung, cu recunoştinţă lui Kirill Miheici. Peste scurt timp porniră iarăşi amîndoi umăr la umăr spre centrul oraşului. Pe drum, Kostîriov îşi scoase casca din cap, vîrî în ea un pumn s-o poată ţine pe dinăuntru, şi începu s-o cureţe de paie, străduindu-se cu

acest prilej să-i şi refacă bombeul. Concomitent, îi dădea explicaţii lui Kirill :

— Eu, Kiril Miheici, sînt foarte nervos. Surmenajul... Cîteodată aş fi în stare şi de o crimă... Dar în privinţa soţiei dumitale să nu-ţi faci griji : îi trimitem o scrisorică printr-un kirghiz, ăştia nu pot fi suspectaţi.

— Care ăştia ?

— Eh, toţi ăştia, kirghizii... Şi-şi examină casca, zîmbind cu necaz : S-a turtit. Unde naiba mi-oi fi turtit-o aşa ?... Însă ştii, nici la mine-acasă nu putem merge ! Poate-s aşteptat, or fi vrînd să mă aresteze în casă. Hai mai bine spre piaţă, Kirill Miheici. La catedrală. Că lumea, văd, cam într-acolo parc-o tot ia.

De prin ulicioarele din preajmă, într-adevăr. răsăreau acum sumedenie de mahalagii. Îşi lăsau oamenii căsuţele lor de chirpici şi năvăleau în stradă aşa cum se aflau, desculţi : nu trecu mult, se umplu strada de gospodari de-ăştia. vedeai la tot pasul numai cămăşi de cit, care de care mai aprinsă la culoare. Oprindu-se în mijlocul drumului, bărbaţii cătau lung cum necontenit dădea fuga spre piaţă muieretul : forfotă mare de basmale trase adînc pînă peste sprîncene şi de fuste săltate cu mîna deasupra gleznelor. Curînd-curînd apucau şi bărbaţii spre piaţă, buluc, cu cîte-un par pe umăr ; şi erau mulţi, de stîrneau praful pînă-n tării, se-ngălbenise văzduhul de-atîta praf, mirosea totul a praf.

— Ce este ? Ce s-a-ntîmplat ? întreba mereu arhitectul.

Stătu din mers unul cu barba nisipie, ciupit de vărsat. Îi aruncă lui Kostîriov o privire adormită :

— Foc este ?... De-aprins ţigară.

Pe urmă răspunse, fără să pună deloc la inimă ceea ce relata :

— Fuge lume să iei la bătaie bolşevici, că, zice, a fost în biserică metraleră şi ei s-a dus s-o ia. Şi pe popa, zice, l-au suit în ştreang... la poartă...

— Ce tot minţi ? îi sări ţandăra lui Kirill Miheici.

Kostîriov, punîndu-şi casca la gură, să nu-l audă kirghizul : „Ssst !" dar ăsta acum se şi îndepărta fuga-fuga, să-i ajungă din urmă pe ceilalţi ; un crac al nădragilor fiindu-i mai scurt, ai fi zis că şchioapătă gospodarul.

— Te-ai lămurit ? îl întrebă arhitectul pe Kirill Miheici şi făcu semn cu mîna la gît, că adică : gata cu protopopul, l-au spînzurat.

— Da' de unde ? Nu l-ai văzut adineauri ?

— Ce-are a-face ! Au să-l spînzure. Într-o ţară civilizată e altceva ; pe cînd aici la noooi... în Ruuusia...

În gura pieţii, pe un tăpşan, bătea mătănii o babă zdrenţăroasă. Închinîndu-se de mama focului, baba privea mereu în sus spre crucea de pe turla catedralei şi-i curgeau lacrimile pe obraji ; de pe obraji, lacrimile i se prăvăleau pe mîini şi de pe mîini — jos, în iarbă. I se bălăbănea la şold o traistă doldora de cîrmoji, săreau din traistă cîrmojii unul după celălalt la fiecare mătanie a babei ; în jurul babei, cîţiva porumbei graşi, din cei încălţaţi, ciuguleau

fără nici o teamă cîrmojii căzuţi. Din trei paşi mari, Kostîriov ajunse lîngă bătrînă, se aplecă, îi spuse repede, poruncitor :

— Nu mai boci !

Ea atunci — bocete şi mai nestăpînite :

— Chiar în altar... pe toţi preuţii care erea ei acolo... pe toţi i-a tăiat bucăţi... cu săbiile... păgînii ! Că nu li-i destul ce i-au făcut lui Hristos. Maica ta, Doamne !

Dincolo de tăpşan, în faţa bisericii — lume peste lume, vînzoleală ca-n Vinerea Paştelui ; se bătătorea pămîntul de-atîtea călcături de cizme grele, nu mai aveai în faţa ochilor decît o viermuială de cămăşi de cit în culori ţipătoare.

Uşa bisericii — închisă ; pe uşă, lacăt cît toate zilele. Acolo, în faţa uşii bisericii, se închinau fără încetare o mulţime de femei : şi babe şi nebabe. Pe una, după ce ajunsese chiar lîngă lacătul de pe uşă, o apucaseră istericalele. Cineva striga de-ţi lua auzul :

— Fraţi creştini, să nu-i lăsăm să intre... Ucigaşii ! Antihriştii !

Creştea necontenit hoarda celor veniţi cu par pe umăr : pretutindeni, ţăranii scundaci, îndesaţi, cu cămăşi una mai fistichie la culoare decît cealaltă (că mai toţi îşi puseseră cămaşă nouă, de sărbătoare) şi toţi — năduşiţi leoarcă. Nu le păsa cum boceau muierile de parcă le tîrnuise cineva : împresurau biserica încet-încet, însă din ce în ce mai numeroşi... Şi fiecare dintre ei — un par ca o puşcă pe umăr... Tineret — nu ; numai oameni stătuţi, numai

bărbi cărunte. Sau — plozi : adunau pietre de pe jos, le făceau grămezi-grămezi.

Pe deasupra crucilor, de pe turle se rotea în aer un stol de porumbei, care deodată — ca un strigăt — se înălţă zburînd iute mai sus, spre cerul pustiu, palid, pîrjolit de arşiţă.

Croindu-şi drum prin mulţime, arhitectul Kostîriov îl trăgea mereu pe Kirill Miheici :

— Haidem la Irtîş, ne-ascundem acolo în cabinele de baie... Acuși-acuși au să-nceapă a șuiera gloanțe aici. Ce sens are să ne riscăm viaţa ? Haidem...

Kirill Miheici se îndesa în mulţime, despărțea coatele care-i tăiau drumul, se strecura printre spinări nădușite, printre bărbi mirosind a oloi. Îl striveau compacte rotunjimi femeieşti, îl împungeau ciolanele babelor. Avea întruna senzaţia că-i lunecă prin vine ceva care numaidecît se topea, ceva care-i ațîța poftele trupești și în același timp îl sorbea : un fel de cheag care, abia dispărut, iarăși se ivea, îl simțea circulîndu-i ba în sînge, ba în creier...

Cei ce-l cunoşteau se uitau la el ca și cum nu l-ar fi cunoscut niciodată ; dar nici ei, nici ceilalţi nu se mirau văzîndu-l acolo. Lui Kirill însă îi era imposibi să pătrundă cu adevărat în adîncul mulţimii : oricum se răsucea, mereu se vedea împins deoparte, spre margină ; atunci el se înverșuna, se înghesuia mai tare între cei din faţa lui.

— Haidem ! insista Kostîriov.

— Lasă-mă-n pace...

Arhitectul nu-i mai spuse nimic, nu-l mai trase de mînecă, totuși Kirill Miheici, vîrîn-

du-se neîncetat în vălmăşagul de omenire şi neîncetat înfruntînd mirozna ei de tutun prost şi de aluat necopt, continua să se împotrivească în neştire lui Kostîriov :

— Lasă-mă... Ce te ţii de mine ?

— Era, vezi bine, răscoală în oraş...

— Protopopu' ! L-au arestat pe protopopu' !

Se vedea pe stradă, venind de după colţ, dintr-o stradelă, gabrioleta protopopului. În aceeaşi clipită, Kirill Miheici se pomeni zvîrlit cît colo îndărăt şi apoi tîrît la întîmplare de mulţime : ara nisipul cu tălpile cizmelor, îl ara adînc-adînc şi laolaltă cu toţi ceilalţi, răcnea din răsputeri :

— Aşşşaa... Aşa-i bineee !

În gabrioletă, cel astfel întîmpinat de ovaţiile lui Kirill se apleca mereu în afară, peste marginea trăsurii şi, strîngînd la piept malahaiul ca pe o mare cruce episcopală atîrnată la gîtul lui, răspundea de-ţi spărgea urechile :

— Nu-i lăsaţi, creştinilor ! Nu-i lăsaţi să pătrundă în sfînta biserică... Mila Ta, Doamne !

Din timp în timp, se răsucea îndărăt, spre un ostaş din Garda Roşie, Gorcişnikov, care sta lîngă el în gabrioletă şi zîmbea. Numai că Gorcişnikov ăsta mai şi ţinea în mînă un revolver cu gura ţevii foarte pe-aproape de o tîmplă a părintelui Gavril ; şi striga şi el la rîndu-i către mulţimea ce mişuna în jurul trăsurii :

— Lasă drumul slobod ! Vreţi să trag în voi ?... Lasă drumul, ne ducem la vapor.

Preoteasa şedea pe banchetă alături de bărbat-su : *ea* mîna calul.

Mulțimea — urlete, gemete. Spate-n spate cu Gorcișnikov și tot în picioare — un alt soldat; ăsta însă, alb ca varul la față, capul gol și-i tresălta mîna în care ținea revolverul. Gabrioleta nu se oprise; în cealaltă mînă, soldatul care sta spate-n spate cu Gorcișnikov se sprijinea de gardina lui din față a trăsurii.

— Dați-vă deoparte! continua să strige Gorcișnikov. Dați-vă deoparte, că de nu, trag în popă!

Mulțimea — hohote de plîns, îmbulzeală, gîfîială, bărbi negre-albe de praf, dar cam începuse a se feri din calea trăsurii, deși continuau să urle, amenințînd:

— Staaai! Stai pe loc, că de nu...

Și atunci gabrioleta — dintr-o dată galop, na, mai oprește-o, dacă poți.

Iar Kirill Miheici, fără pălărie — c-o pierduse în învălmășeală — și poticnind la tot pasul și căzînd și iarăși numaidecît ridicîndu-se în picioare, o rupse de fugă după gabrioletă spre chei, împreună cu ceilalți. Acolo însă, protopopul — nicăieri, îl și urcaseră pe vapor. Protopopesei nu i se dăduse voie să-și urmeze soțul, așa încît calul așteptă cît așteptă, apoi, făcînd stînga-mprejur cu tot cu trăsură, porni trap-trap îndărăt, înoțăind ușurel din cap.

Lumea se bulucea în fața pasarelei; între lume și pasarelă — gard făcut din țevi de pușcă: apărau vaporul ostași din Garda Roșie — zidari, zugravi, tinichigii; zbierînd, mulțimea le pretindea necontenit:

— Dați-i drumu! Dați-i drumu...

Dar ei de astă dată nu mai aveau în mîini mistrii ori bidinea : își puseseră baionetele la armă. Și li se aprinse fața, arătau de neînduplecat.

Kirill Miheici își scoase repede surtucul : se lăsă în genunchi, fără să-i pese de praf, și strigă fluturînd surtucul în aer, ca să-l vadă muncitorii „lui“, ostași în Garda Roșie :

— Măi băieți, dar cum se poate ? Ăsta-i părintele Gavril... Dați-i drumu' !

— Ce, te crezi la bina ? Cotu' !

Pe puntea lui „Sfîntul Andrei Apostolul“ — argatul Bikmulla : desculț, cu tichia pe-o ureche, tîra o parîmă. Uite a trecut la ei și Bikmulla...

Se dezlipi de chei vaporul, sirena horcăi scurt de cîteva ori — semnal de alarmă — și se iviră dintr-o dată, pe punte, săltînd pe roțile lor, cîteva mitraliere.

Vuind speriată, mulțimea se destrămă repede, se revărsă pe malul rîului în partea cealaltă spre oraș, spre străzi.

Abia după ce ajunsese într-o ulicioară observă Kirill Miheici că-și pierduse pălăria și că-i plesnise un crac la pantaloni. Ba i se mai rupseseră și jartierele : peste una din ghetele lui cu nasturi, sta mototol ceva alb — ciorapul căzut.

Noapte. Întuneric în toată curtea.

Artiușka își smulse de pe el centura, curelele, apoi, rămînînd în picioare lîngă cal, îi resfiră calului moțul de pe frunte ud de nădușeală și începu să scurme în nisip cu vîrful

unei cizme : îşi movilea nisip aşa, degeaba, cu o cizmă pe botul celeilalte cizme. Spunea :

— Sînt tare obosit, Miheici. O să-mi poveşteşti mai pe urmă ce şi cum a fost.

— Dar au să ne facă de petrecanie la toţi !

— Cine ?

Repede, Miheici se dădu mai aproape : între el şi cumnat-su — capul calului, aşa încît vrînd, nevrînd, se uita la Artiuşka şi-i vorbea, stingherit întruna de botul animalului. Calul din cînd în cînd dădea încetişor cu botul în Kirill : parcă l-ar fi tot împins mai încolo, de umăr, cu nările lui moi şi jilave.

— A fost azi răscoală-n oraş, iacă ce-a fost ! Au sărit oamenii să apere biserica şi pe urmă s-a auzit c-or să vină cazacii. Şi că, zice, tu îi comanzi... Toată căzăcimea din staniţele de pe Irtîş.. Protopopul a fost arestat.

— Ştiu.

— Omule, ai grijă, nu te arăta prin oraş.

— Ştiu şi asta... Ovăz ai ? Mă duc la bătrînul, o să rămîn la el în pîslărie. Spune-i nevesti-mi să-mi aducă ceva de mîncare. Mi-e foame. Încolo, fă cum crezi.

Calul fornăi domol. Artiuşka îi scoase zăbala şi după asta, îşi strecură mîna pe sub ibîncă, să vadă : i-a trecut calului fierbinţeala, poate să-i ia şaua ?

Kirill Miheici — să moară de ciudă şi mai multe nu : se plesni cu palmele peste şolduri, înălţă un braţ, strigă învîrtind mîna pe sus, în dreptul frunţii :

— Da' ce-aveţi voi toţi cu mine ? Vreţi să mă ruinaţi ? Parcă v-aţi fi vorbit, lua-v-ar

dracu ! Popa trage de mine într-o parte, arhitectul într-alta... Ce să fac ? Să mă rup într-o mie de bucăţi ? M-am săturat pînă peste cap de asemenea viaţă, duceţi-vă naibii ! Cu ce m-am ales din toate ? Doar că mi se duc de rîpă antreprizele. Şi tocmai acum, Doamne, cînd e timpul cel mai nimerit ca să-mi aducă plutele cherestea...

Strigătele lui sunau totuşi mai curînd a tînguire în gura mare decît a protest.

Rostogol prin aer dinspre grădiniţa din faţa casei — o voce alene şi, nu ştiu cum, parcă galbenă ca un cantalup răscopt : vocea Fiozei Semionovna :

— Ce ţi s-a întîmplat, Miheici ?

— Vezi ? Dacă ţipi aşa..., îl mustră Artiuşka pe Kirill ; după care, adăugă pornind cu calul spre şopron : Spune-i că ţi-a adus cineva nişte harnaşament. De vînzare.

Într-adevăr : cînd din cameră, prin fereastra deschisă, nevastă-sa îl întrebă din nou ce s-a întîmplat, Kirill Miheici răspunse răstit :

— Mi-a adus cineva harnaşamente, dare-ar boala-n voi !

Din cameră pînă dincoace, în bezna din curte, vocea Fiozei Semionovna răzbătu din nou şi mai alene, semăna cu apa dintr-un vas plin ochi — doar cît îl atingi, dă pe de lături :

— Mai poţi pricepe ce-i cu el ? Zurliu !

Lui Artiuşka, în timp ce se îndreptă spre pîslărie, faţa nu i se distinge, prea-i stă pe frunte flocosul malahai, îi vezi lui Artiuşka numai dinţii sclipind în bătaia lunii. Şi cum se tot apropie el de atelier, din ce în ce mai

mult i se piteşte de după umeri ţarcul oilor, unde împărăţesc delaolaltă miros ca de gunoi putred — că aşa put oile acum, toropite de căldură — şi miros de fîn proaspăt cosit. Iată-l pe Artiuşka intrînd în pîslărie, la Polikarpîci. Care totdeauna se mira numai cînd n-ar fi fi fost de ce. Pesemne anume ca să se mire ceilalţi de mirarea lui... Împinse deci Polikarpîci mai spre un capăt al laviţei rău mirositoarele-i obiele aşternute la uscat pe toată laviţa şi, după ce răspunse fără tulburare la bună-seara celui ce-i intră pe uşă, întrebă liniştit :

— Te-ai întors ? Şezi ici. I s-o fi făcut dor şi nevesti-ti de tine. Te-ai văzut cu ea ?

— Vreau ceva de mîncare, îi spuse Artiuşka.

— Facem noi rost, dau o fugă la bucătărie.

Cu glas obosit, Artiuşka însă — tot scurt pe doi :

— Nu ! Vreau de la dumneata. Pîine goală. Şi aşterne-mi să dorm pe jos.

Cu vădită părere de bine că-l scutise de un drum pînă în casă, moşneagul se apucă de tăiat o felie mare de pîine. Venise şi Kirill Miheici : şedea posac, cu privirile aţintite în pămînt (în pîslărie, pe jos — lut) şi-şi ţinea pe genunchi noduroasele-i mîini. Artiuşka înfuleca, de parc-ar fi stat la masă în stepă cu kirghizii lui, mîncînd carne de oaie, nu pîine : muşca odată zdravăn şi-apoi înghiţea dumicatul repede, aproape fără să mestece. După ce isprăvi, se întoarse pe laviţă, îşi vîrî sub cap malahaiul, drept pernă. Sub malahai purta în creştet ca şi kirghizii tiubeteică, adică o tichie ;

tichia i se rostogoli jos, pe lut. Polikarpîci o ridică, i-o dădu lui Artiușka ținînd-o în vîrful unui singur deget ; întrebă, strîmbînd din nas :

— Ce-ai tu nevoie de asta ? Parcă-i un plasture-n creștet. După chip și asemănare, tu ești creștin... Mai bine pune-ți atunci fes turcesc : fesul măcar aduce oarecît a cușmă.

— Cine-a mai fost arestat ? întrebă Artiușka fără să-l ia în seamă.

Tot cu privirile în pămint, Kirill Miheici răspunse anevoie, icnind, de parcă sfărîma cu palma pe genunchi fiecare cuvînt pe care îl rostea :

— Cică numai protopopul. De altcineva n-am auzit.

— Ai discutat azi ?

— Cu cine ?

— Cum cu cine ? Cu Zapus.

— Nu.

Artiușka se supără foc ; cum rămăsese în mînă cu tiubeteica, o agită în aer ca pe o cravașă :

— Cînd o să-nvățați voi odată ce înseamnă a avea o răspundere ? În toată Rusia, stagiul militar ar trebui să dureze șaptezeci de ani fără întrerupere... Tîndăleală și iar tîndăleală ! Rogojina...

Fără să vrea, Kirill Miheici își aminti porumbeii aceia care, după ce se roteau în zbor pe deasupra turlelor catedralei, dintr-o dată se avîntau sus, în cer, semănînd acolo cu niște mari boabe de grîu, fumurii... Hîrcîi înadins, scuipă lat de-ai fi zis că bătuse din picior, nu că scuipase.

Artiușka :

— Rogojina, dacă-i numai papură, nu ține ; vîră-n ea și sfoară, leag-o strîns... Cu cazacii ce s-a făcut ? Au fost dezarmați ?

— Chiar trebuiau să vină ?

— Pe mine mă-ntrebi ? 'Mneata ce păzești aici ? Curu' muierilor ?

Polikarpîci — haz mare :

— Ce mai șmecher ! Nici el nu știe, da' le cere socoteală altora că ei de ce nu știu ?... Şi tot el cu gura !

Afară, în curte — pietriș scîrțîind sub pașii cuiva ; și un mic zăngănit senin, voios. Artiușka își săltă picioarele numaidecît, șezu pe laviță turcește și-și tufli tichia în cap, și-o trase pe sprîncene :

— Vine careva !... Cu de-alde voi, piatră să fii și tot îți ieși din fire.

Pe țolul așternut afară, de cealaltă parte a pragului — foșnet : își șterge cineva tălpile înainte să bată la ușă. Polikarpîci luă o prăjină ; fără să se ridice de pe margina patului, deschise împingînd ușa cu prăjina.

În prag, Zapus. Intrînd, Zapus făcu ochi mici, că-l bătea în față lumina lămpii ; aburcîndu-și diagonala — care de altminteri și-așa sta strînsă pe el cobză — vorbi cu glas tineresc, limpede — se-nșirau salbă vorbele care-i ieșeau lui din gură :

— Vedeam iarăși lumină-n geam la 'mneata, moșule, și-atunci, zic, ia să intru, să-ți mai țin de urît. Am încercat să rămîn în cameră la mine, să citesc ceva. Ți-ai găsit : mi-e capul

calendar... Însă... ai musafiri, văd. Nu vă stingheresc ?

— Nu. Poftim, zise Kirill Miheici.

Fără să mai zîmbească, Zapus îl privi cercetător o clipă-două ; pe urmă, încruntînd din sprîncene cu toate că ele nu-l prea ascultau, răspunse repede, voios :

— Salut, proprietarule ! Nu te-am recunoscut, arăţi parcă altfel la faţă... De ce ţi-ai luat aşa tare barba cu foarfecele ?

Polikarpîci aprobă zgomotos, punîndu-şi o mînă pe piept în dreptul inimii :

— Păi, nu ?... Şi eu i-am spus aşa, da' el nu, nu mă crede că s-a schimbat la mutră.

Zapus, arătînd din ochi spre Artiuşka :

— Ăsta cine-i ? V-aţi găsit alt argat în locul celui care a venit la noi pe vapor ?

— Altul, da, mormăi Kirill Miheici, indispus.

Artiuşka, netezindu-şi cu un deget mustăcioara spînatică, lăsată pe oală, pronunţă în limba kirghiză :

— *Pale* !

— Ştie vreo boabă de rusească ? îl întrebă Zapus pe Kirill Miheici şi Polikarpîci.

— Puţin-puţin, făcu Artiuşka.

— Ai venit demult din aul ?

— Numa-asar !

— Eşti dintr-un aul de stepă ?... Aul bogat ? Sînt mulţi *giatacinici* acolo ?... Tu, tot giatacinic ?

— Tot ! încuviinţă hatmanul cu mîndria unui autentic kirghiz.

— Perfect.

Zapus își flutură degetele în aer, clipi des de cîteva ori, în timp ce-și rotea ager privirea prin încăpere, apoi — ce-i veni ? — se așeză turcește, cu picioarele sub el, pe așternutul întins jos pentru hatman — căruia îi făgădui ca-n treacăt :

— O să mai stăm noi de vorbă, am multe a te întreba... Da'mneata, moșule, ce făceai ? Le spuneai povești dumnealor ?

— Nu, tinerețe. Eu povești nu știu.

Zapus își aprinse o țigară :

— Ba mie-mi plac. Este la noi pe vapor un fochist, unul Mironov : știe ăsta la povești... Da' le și spune strașnic. Asta, moșule, după cum e dăruit din naștere fiecare... Ai cărți de joc ? Hai să facem un popa-prostu, vrei ?

— Am, tinerețe, cum să n-am ? Da' poate-ar fi mai bine un șaizeci și șase, nu ?... Ca să jucăm în patru.

Zapus — de cuvînt : sări de jos, luă de pe masă ceainicul, ceștile, mută pita pe laviță peste șa, suflă repede în lungul scîndurilor mesei, să zboare de pe ea firimiturile și firișoarele de ceai fiert și gata, împinse masa la mijloc : „Hai să-ncepem !“ Și — lui Kirill Miheici :

— Ia loc mai aproape.

Kirill oftă, își trase taburetul la masă. Artiușka izbucni în rîs. Amuzat de subita veselie a „kirghizului“, Zapus — explicație pe loc lui Kirill Miheici :

— Îi place jocul de cărți, vezi ? Păcat că n-avem și votcă, l-aș trata...

Începură partida. Jucau perechi : Kirill și Artiușka înpotriva celorlalți doi. Lui Kirill nu-i veneau cărți bune, juca încet. Polikarpîci, tot încet : marea lui plăcere era să fileze cărțile. Zapus în schimb : repede, repede — acum lua carte, acum punea jos.

Lui Kirill Miheici cărțile i se păreau de data asta grele în mînă ca niște cărămizi ; și lipicioase : cărămizi cu varul încă ud pe ele. I se crispau mîinile de furie, avea impresia că trupul i se revarsă moale peste muchiile tăbliei taburetului, ca un aluat ținut prea mult timp la dospit...

„Manșă“ după „manșă“, Artiușka și Kirill pierdeau, intrau la apă. Înfigîndu-și degetele în bărbuță și scărmănîndu-și-o cu îndîrjirea unui cățel care s-ar fi apucat să flocăie o zdreanță de pîslă sură, Polikarpîci scheuna, exclama întruna, încîntat :

— Așa, atinge-i ! Învață-i minte pe burjuii ăștia !... Așa, ia-le atuurile din mînă !... Atinge-i !

Mustăcioara lui Zapus — găitan de borangic auriu ; sub mustăcioară, buzele : tot mai roșii și tot mai iute fremătînd. Ca un clopoțel îi suna vocea cînd spunea rîzînd din toată inima, de i se vedeau dinții albi :

— Fă-i zob acum și 'mneata, moșule ! Nu te lăsa !

Dar totodată ceilalți trei, în sinea lor : „S-ar putea să iasă mîine o încurcătură și mai și. Te pomenești că Zapus face mîine denunț... Sau numai ce-o să se ridice iute chiar acușiacuși de pe scaun și-o să zică :

„Tare mai sînteți voi suspecți !“ și gata : dă ordin de arestare.

Șaua și ibînca îmbîcseau tot aerul din pîslărie cu mirosul lor acru-amar de sudoare de cal. Lampa fila : țigară uriașă.

Zapus, trăgînd cu coada ochiului spre Artiușka :

— În oraș la noi, lumea vede multe, dar tace. Tot felul de indivizi suspecți dau tîrcoale prin piață, se-nvîrt prin preajma depozitelor de făină. Și s-a întețit și propaganda religioasă. Am auzit chiar că a sosit aici un predicator baptist din America.

— *Solai* ! răspunse Artiușka în kirghiză.

Zapus :

— Și eu zic tot așa, *solai*, adică... merge strună. Dar mai trebuie să și înceapă odată o răscoală în oraș.

Dădu pe față asul de atu și zîmbi mulțumit :

— Am 34 de puncte ; am cîștigat manșa. Moșule, sîntem în pragul victoriei. Da, da, o să izbucnească răscoala, sigur. Parcă văd cum o să se repeadă lumea să dea foc vaporului. Eu n-o să-l mut la malul celălalt, nu vreau să se spună că mi-e frică. (Și iarăși trase cu ochiul înspre Artiușka) : Nu știi cumva — burghezimea a început să se care din oraș ?

— De un' să știu ? bolborosi Artiușka, înciudat.

— Natural, n-ai de unde. Totuși... Așa, socotește, moșule, socotește punctele, mare bătaie de cap... Va să zică nu știi dacă se cară burghezimea sau nu...

Artiuşka — nimic. Mut.

Prin uşa brusc deschisă năvăliră în atelier peste duhoare de fum de tutun şi de pielărie, reavene pale de aer, verzui parcă, mirosind a noapte de vară şi a fîn abia pologit. În cadra uşii, Olimpiada. În spatele Olimpiadei : Fioza Semionovna mai-mai pîrlind pragurile şi usciorii cu dogoarea făpturii dumisale.

Apropiindu-se în grabă de masă, Olimpiada făcu deodată : „Ah !" Zapus, cu cărţile în mînă, se ridică dintr-un salt de pe taburet, întrebă îngrijorat :

— Ce-i ? Te-ai lovit ?

Polikarpîci îşi şi aşternu palma peste cărţile din mîna lui Zapus :

— Ai grijă, ţi le văd ăştia... Că ei, pezevenghii, atît le trebuie, ca să ne şmecherească !

În sfîrşit, Olimpiada îşi luă ochii de la tichia de pe capul lui bărbat-su :

— Nu. Nimic... Fumăria asta... Vasili Antonîci, au venit nişte marinari de pe vapor, întreabă de dumneata.

— Mulţi ?

— Trei.

Zapus se îndreptă de şale ; strîmbă din nas de i se strîmbă şi mustăcioara, suspină lung a lehamite, a necaz şi apoi îi puse-n mînă cărţile, Olimpiadei :

— Termină dumneata partida în locul meu, eu n-o să mă pot întoarce degrabă. Cînd te-am văzut intrînd, tocmai mi se făcuse o poftă de vîrît în pat... Aş ! Iarăşi şedinţă ! Pentru asta mă caută mateloţii : ca să mă cheme la şedinţă

pe vapor. Și eu venisem acasă mai devreme anume ca să mă mai odihnesc puțin...

O salută pe Fioza, luîndu-i mîna de vîrful degetelor și scuturîndu-i-o neglijent, în timp ce se înclina în fața acestui idol în rochie de mătase albastră : un idol cu aurării spînzurîndu-i ciucure de lobul urechilor roșii-mărgean ; și cu tăietura ochilor lunguiață ; ochi verzi ca frunza rogozului.

— Noapte bună la toți ! mai spuse Zapus plecînd cu pași sprinteni ; în curte, îndepărtîndu-se, începu să fluiere un cîntecel.

După ce plecă Zapus, Artiușka îl luă din scurt pe Kirill Miheici :

— Îți dai seama cu cine avem a face ?

— O canalie ! O bestie ! Însă... are un ideal al lui. Și înflăcărare. E capabil de multe eroisme.

Iritat, Artiușka îl consultă și pe Polikarpîci :

— Dar dumneata ce părere ai despre Zapus ăsta ?

— Pe vremuri, ieșea din el vreun sfînt, un mare luptător pentru dreapta credință.

Artiușka, înșfăcînd cărțile de pe masă, le făcu bucăți :

— Proști ați fost și proști rămîneți oricît și-ar bate ăștia joc de voi. E un pui de lele... și viclean, viclean ! Cățelandru de vulpe tungusă.

— Ce cățelandru ? Ce vulpe ? se miră Kirill Miheici.

— Era una de-și făcea ea vacul prin smîrcurile unde locuiesc tungușii. Cică împărățea nestingherită peste toate meleagurile acelea ;

îi mai rămăsese de cucerit doar Asia. Numai c-o ajungeau din urmă bătrîneţile, mai avea puţin de trăit. Atunci a poruncit să vină la ea cît mai mulţi vulpoi, s-a desfătat cu ei nopţi în şir şi-apoi a fătat la căţelandrii care de care mai viclean. Şi şi-a învăţat puii să şmecherească lumea, le-a făcut parte de tot ce ştia ea în privinţa asta, numai una a uitat să le-o spună : ce drum au de ţinut ca să poată ajunge în Asia. Aşa încît căţelandrii au greşit drumul, s-au rătăcit...

Polikarpîci chicoti ; adăugă turnînd gaz peste foc :

— Însă unul tot a nimerit. Să-l alungi, Artiuşka, înapoi în smîrcurile de unde a venit aici la noi.

— Aşa am să şi fac ! Nu trebuie să fugim din oraş. E mult mai bine să rămînem locului şi să-i îndopăm. Îngraşe-se din mîncarea noastră pînă n-or mai putea ! Istovească-le nevestele noastre toată bărbăţia !

Polikarpîci, chicotind din nou, întrebă şi mai cu venin :

— Nevestele, Artiuşka ?

Artiuşka nu-l luă în seamă ; îi spuse lui Kirill :

— Are ăla un „ideal al lui“ ? Aiurea... Un vulpoi !

— Să-i facem plocon nevestele noastre ? se revoltă Kirill Miheici.

— Da, să i le facem !

În aceeaşi noapte însă, lui Kirill Miheici — bufnete în tîmple, sub frunte şi în moalele

capului, de fierbinte ce i se învîrtejea sîngele în creieri. Şi degetele de la miini i se crispau întruna. Îi puse Fiozei palma pe gură, astupă frageda ei gură ; își înfipse unghiile în obrajii ei, ca să n-o lase să smucească din cap și, înălțînd celălalt braț, lovi orbește, pe întuneric, cu pumnul : o nimeri în gît. Trezită brusc din somn, Fioza horcăi, zvîcni din tălpi în creștet ; el atunci — cu pumnul în coaste... Și-o snopi așa mult timp, i se udă leoarcă lui Kirill mîna stîngă, cu care înăbușea țipetele și vaietele nevesti-si ; o izbi cînd cu pumnul, cînd cu amîndouă coatele ; mai pe urmă, desculț cum se afla, se cocoță pe ea, o călcă în picioare — o chelfăni gospodărește, să-l țină minte și să-i știe de frică muierea, pe viitor.

Zi și noapte, vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul" — bastiment cu două rînduri de punți, model american — croia firmamentul cu rînca lui de fum smulsă din hogege și umplea cerul nu de sînge : de-o ceață în care jucau pe-alocuri scînteieri gălbui. Uscățiv, vaporul, coastele lui — lemn și metal, dar trăgea greu, turtea sub pîntece apa Irtîșului, apă domoală, de stepă. Noaptea, reflectorul vaporului se repezea gata să străpungă norii cu iataganu-i portocaliu și de cele mai multe ori chiar îi zgîria ; ei atunci, lăsîndu-se pe o aripă, cîrmeau din zbor întraltă parte, pieziș : scăpau cu fuga, ca păsările.

Pe pasarelă, neîncetat du-te-vino în pas alergător : desculți, cu centiron de pînză încins de-a dreptul peste cămașa ieșită de soare, de spălat, de vechime, toți cei ce mișunau acolo

purtau capelă militară — treţăroasă, dar militară — şi fiecare dintre ei : cu vreun afiş în mînă sau vreun manifest ; în spinare, cu puşcă. Drept curea de armă — nişte sfoară mai groasă, curelele erau pe-atunci pe sponci, nu ca armele.

Supărat cine să se mai întrebe de ce, căpitanul, un bărbat cu sprîncenele roşcate, bombănea întruna, îi auzeai cîteodată şi prin portavoce ocările rostite cu glas gros :

— Rufoşi de-ăştia aici... Toţi neisprăviţii !... Golănimea...

Însă unul dintre aceşti neisprăviţi sta cot la cot cu el, coordonînd desfăşurarea revoluţiei. În loc de batistă, coordonatorul utiliza degetele, pe care apoi şi le ştergea de patul armei.

Pretutindeni, pe debarcader, afişe albastre cu tiparul parcă împroşcat pe ele. Negre, cum luminile ochilor, literele de pe afişe cătau ţintă la oricine. În oraş, la fel : de peste tot cătau grav la oricine literele acelea de pe afişe, dînd veste (deşi mulţi ziceau : „Eh, minciuni !“ chiar dacă în sinea lor luau foarte în serios ceea ce anunţau afişele) cum că :

„Comitetul rev. din Ust-Mongolsk al Sov. M.T.S. şi al dep. K. avertizează : De acum înainte încercările de răsculare puse la cale de burghezie (...) precum şi orice alte tentative de a smulge puterea din mîinile muncitorilor şi ţăranilor (...) sancţiuni necruţătoare, eventual chiar prin împuşcare pe loc a făptaşilor. Conform (...)

Contribuția burgheziei din orașul Ust-Mongolsk se fixează (...) cincizeci mii ruble.

Comisar

VASILI ZAPUS."

La fiecare colț de stradă, pe partea dinspre oraș a rîului — mitralieră. Patru inși și o mitralieră. Pe după garduri — țînci cu părul ca inul : li se scurg ochii după mitralieră ; sparg semințe-n dinți și se milogesc :

— Nene Igor, hai, trage măcar o dată !

Igor șade pe o ladă de cartușe, goală ; crănțănind și el semințe de răsărită, răspunde lenevos :

— Ia mai șterge-o de-aici ! Acu mă scol, intru-n casă la voi... Cînd te-oi spune mă-ti, îți rupe urechile.

— D-apăi mămuca nu-i, s-a dus la Gardă, că ea e-n Garda Roșie. Cic-o să se dea ghete acolo. Chiar e-adevărat, nene ?

Igor tace. Tac și țîncii.

Te ia cu lene, e o căldură de mori, nisipul zace nalt de-o palmă pe stradă, nu se mai zărește pavajul : de nicăiri nici cea mai mică adiere de vînt.

Da' las' : sînt numai două zile pînă la termenul de așteptare stabilit. Dacă nu plătesc ăia contribuția pînă-n două zile — dă-i, trage rafale în lungul străzilor. Cum intră țepușa în nisip doar cît o înfigi, uite-așa o să fie atunci

și cu gloanțele : pînă hăt departe pe stradă. Ori tragem, ori la loc comanda...

Se apleacă Igor tacticos asupra mitralierei lui, reajustează ochirea.

Coadă lungă pe șlepul-debarcader, și-apoi iarăși coadă, unul cîte unul, pe scări în sus, pînă în fața ușii unei anumite cabine de pe puntea superioară a vasului. Se cîrduiește la vapor marea negustorime din oraș, bogătași tot unul și unul. De cînd cu revoluția, au mai făcut ei coadă uneori, dar numai la bilete de tren, cînd aveau nevoie să călătorească ; totuși chiar și atunci rar îi vedeai stînd la coadă : își trimeteau de obicei vreun vînzător din prăvălie să le țină rîndul. Trenul, însă, care-i așteaptă acum, după ce că-l mai și plătesc din buzunarul lor, unde oare o să-i transporte ? Nu cumva pe cealaltă lume ? Of, căzăceilor, căzăceilor, ce ne-ați făcut ? Of, vai și-amar de noi cu tot cordonul vostru de protecție ! *.

Kirill Miheici venea al cincilea la rînd.

Într-astă vreme, lîngă debarcader, pe malul rîpos și nalt cît un deal — golănime de prin mahalale, tot soiul de băiețandri rupți în fund : șed la soare cu pielea, se prăjesc tologindu-se pe nisip și, de bucurie, n-au astîmpăr nici cît picul, — întruna îi vezi sărind în capul oaselor, cu picioarele frînte de la genunchi și genunchii la gură. Șiraguri de spinări goale, numai coas-

* Aluzie la așezările de cazaci întemeiate de-a lungul Irtîșului după ce Asia Centrală și Kazahstanul intraseră în componența Rusiei.

te ; ţurloaiele — găteje ; şi tare se mai cunoaşte ce mîncată-i de necazuri vorba acestor ţîngăi, murdară ca o otreapă. Prin rupturile otrepelor de pe ei se străvede nu mai puţin adevărul gol-goluţ :

— Iete-l, vine Afanasie Semionov, ăsta-i negustor întîia !

Şi toţi golănaşii — cor : „Huooo !“, curat urlet de lupi flămînzi întru întîmpinarea vestitului angrosist din Ust-Mongolsk, Semionov, om cu părul aproape alb. Na, iată unde ţi-a fost scris, negustorule, să auzi şi tu hohotele celor din sărăcime...

— Vine şi Kuleava Terioşka, morarul !

— Cu biştarii ? Du' de-i pune la bătaie, morarule !

Alte huiduieli şi chicote şi urlete şi şuierături, în timp ce scara pasarelei se leagănă sub călcătura nou-sositului, om cu ceafă groasă şi părul retezat frumos, ciobăneşte. Na, alt soi de făină aici, la moara ăstora, morarule...

— Cineee ? Samsonoaia ? A venit să cumpere lînă de chilipir ?

— Ce mai dărăceală ţi s-ar cuveni şi ţie, băboiule !

Naltă, îmbrăcată-n negru, uscată iască, de parcă-i lînă-n darac, hîrca de Samsonoaie dă să urce şi ea scara pasarelei. Eşti o martiră, negustoreaso, ăsta ţi-e calvarul, îndură-l, că şi tu — pe cîţi şi cîţi nu i-au martirizat... Samsonoaia se-nfurie, îi năvăleşte sîngele-n obraz ; pe scară totuşi, i se cam taie genunchii. O lasă puterile ? Nu-i nimic, cum dai banii, îţi trece.

— Iete-l pe Krîlov! Krîlov, cel cu manufactura!

Vultani, nu voci: ca nişte vultani care croncăne repezindu-se din zbor asupra lui Krîlov, să-l sfîrtece cu clonţurile lor gălbejite — aşa se înalţă dintr-o dată glasurile celor de pe prăvălaticul mal al Irtîşului.

— Scoate francii!

— Dă parale poporului!

— Ihihi... Ihaha...

— Fiuuu... Iuuu! Aaa...

Şi lanţ şuierăturile — un lanţ cu verigi ca înroşite-n foc — dinspre coasta malului spre pasarelă şi din josul pasarelei pînă sus, pe vapor.

În cabină, casierul scrie neîncetat, face chitanţe după ce ia banii în primire. Casierul poartă, se-nţelege, capelă soldăţească; pe bluza-i cazonă — o panglicuţă roşie; la şold — pistolul.

Cu sabia zdrang-zdrang pe scări — Zapus; coboară de pe şlep, apucă spre stîlpul de pe chei, unde-l aşteaptă calul, legat. Dinspre coasta malului, cînd îşi face Zapus apariţia — un singur fel de zbierete şi cam uzat el, zbierătul acesta, că-i vechi de vreo trei sute de ani, şi altul, deocamdată, nu este:

— Uraaa!...

Stînd la coadă, un moşneguţ adus de spate, Stepan Gordeevici Kolokolşcikov (unul cu barba galbenă de fum — face el mari gheşefturi cu tutun *angro*) holbă ochii, vorbi aşa mai mult cu ochii decît cu gura:

— De-acu, amin, au să ne măcelărească!

— Pen' ce ? întrebă iute Kirill Miheici.

Moşul lăsă capul în jos, ca şi cum încerca să-şi ascundă barba sub reverele surtucului ; replică expediindu-i în nas lui Kirill o puturoasă adiere de fum de mahorcă :

— Da' ştiu eu ? După ce zbiară cît zbiară, ăştia se-apucă de măcelărit. Cînd li se urăşte cu zbieratul, sar la oameni, vîră cuţitu-n oricine. Şi n-au să ne omoare numai pe noi cîţi sîntem aici, au să ucidă şi în oraş. Pe rudă, pe sămînţă.

Făcînd doi paşi înainte (unul dintre contribuabilii din faţa lui pleca : terminase), Kolokolşcikov împunse cu degetul în aer spre nisipoasa coastă a malului, potopită de soare : bîţîi din cap de sus în jos — inclusiv barba — şi mormăi cu glas molcom, dar ameninţător :

— Lasă, lasă, o să ne vină şi nouă timpul să rîdem de voi... Ba încă ce-o să mai rîdem !

Cîteva clipe, Kirill Miheici îşi simţi inima parcă mai uşoară, zise şi el şi chiar îi veni a crede :

— Ba încă ce-o să mai rîdem !

Alţi doi paşi. Kirill îşi pipăi aurul din buzunar, să se asigure : e acolo aurul lui, nu i l-a furat cineva ? Dar cine să i-l fure, că doar toţi în jurul lui la coadă erau oameni unul şi unul, negustori de vază. Avea însă Kirill Miheici năravul ăsta păcătos : să-şi tot pipăie buzunarele... Luase aur cu el, fiindcă umbla zvonul că nu se admite plata contribuţiei în bani de hîrtie, cică se pretinde aur. Fiecare dintre cei ce se-nşirau la coadă avea într-un buzunar monede de aur jilave de sudoare cum le tot pipăia

şi ràspipăia stăpînul lor şi, în celălalt buzunar — bacnote de asemeni jilave, parc-ar fi fost şi ele de aur.

Încă doi paşi.

— Se mişcă, se mişcă ?

— Da, parcă merge acum ceva mai repede.

— Doamne, fă să nu mi se întîmple nimic rău, să ne-alegem numai cu spaima...

A doua zi pe înserate, sosi la debarcader în goana calului un cazac care avea un umăr mai sus, celălalt mai jos şi mustăţi lungi, albe de praf. Cam şchiopătînd de stîngul, urcă pe vapor, intră în una dintre cabine. Era frînt de oboseală, abia mai putea vorbi clar. Căscînd ochii uimit la cele ce vedea în cabină : cîţiva palmieri artificiali, fără fir de praf pe frunze, şi un pian maro lustruit lună, cazacul raportă celor trei care formau comisia revoluţionară extraordinară (Zapus era şi el de faţă) următoarele :

Capii răscoalei urzite de *căpitanul* Artemi Trubîciov împotriva bolşevicilor se află în defileul „Raţa-mamă", complicii lui Trubîciov sînt : porucikul Kurko, rotmistrul Ian Saulit şi cîţiva comandanţi ai oştii căzăceşti. După asta — şi mereu privind cu ciudă cu mi se scuturau de pe nădragi în jos pe covor norişorii de praf galben — cazacul dădu în vileag numele altor opt inşi : fraţii Borovski (unul, Filip, celălalt, Spiridon), Alexei Pestreakov, Bogdanov şi Morozov, Konstantin Kuprianicev, Afanasi Sizeakov şi Vasili Kraiukin.

La sfîrşitul raportului, cei trei membri ai comisiei extraordinare îi strînseră mîna cazacului cu foarte multă căldură. Cazacul coborî pe chei, întări chinga calului, încălecă și porni îndărăt galop. Lîngă moara doamnei Pojilova, nu departe de oraş, dădu peste el, vreo oră mai tîrziu, o patrulă din Garda Roșie : cu gîtul străpuns de un glonte, cazacul zăcea mort în mijlocul drumului ; îl adulmeca și-i lingea sîngele un dulău c-o ureche spintecată.

Ziua următoare, într-amurg, morărița, Pojilova, dădu fuga la Kirill Miheici. El tocmai era la pătul : pusese scara, urcase, împingea cu piciorul în peretele pătulului, sus, să vadă care dintre nuiele, putrede, trebuiau schimbate. Cînd colo, uite, vine în fugă spre el prin curte cineva îmbrăcat în negru... o femeie cu rochia pînă la călcîie : Pojilova !... Alergînd, morărița întruna se tupila, i se bălăbăneau greoaie țîțele mari, căzute. Dar ciudată mai părea ea în acea lumină scăzută a amurgului : cum alerga cu fustele zbătute de glezne, o puteai lua drept un popă călare — un popă în odăjdii negre, cu cruce mare la gît, și care, la trap, se tot apleca peste coama calului.

Cînd ajunse lîngă pătul, doamna Pojilova își încleștă mîna pe unul din fusceii scării. Tuşea, gîfîia, se înăbușea :

— Au să ne omoare... Au să ne ia tot avutul... Dumneata ce crezi c-o să fie cu noi, Kirill Miheici ?

Kirill, scormonind cu botul cizmei niște putregai de paie din podul pătulului :

— Da' cine-s eu să știu ?

Veneau acum dinspre poartă, dar agale, și fetele morăriței : Larisa și Zoia. Amîndouă — bucățică ruptă Pojilova : tot așa pieptoase, mari la trup și cu mișcări greoaie ca de țărănci. „Am oare cum să le ajut ?" se-ntrebă Kirill Miheici. Amintindu-și că-l ținea ascuns pe Artiușka în pîslărie, zise :

— M-oi mai pricopsi și eu cu un glonte în... Dar vouă adică de ce vă e teamă ? Ce, voi l-ați omorît pe-ăla ? N-aveți grijă, o să se facă anchetă... o să se afle cine-i criminalul... oricine-o fi el...

Puțin mai înainte, Artiușka ieșise-n curte pe furiș. Auzind ce spunea cumnat-su, zîmbi, reintră în coșmoagă.

Pojilova își lipise un obraz de fuscel, plîngea. Lui Kirill nu-i veni deloc îndemînă să se uite așa, din vîrful scării, la morăriță și la fetele ei, ba încă să se mai și simtă dator, oricum, să le spună o vorbă de mîngîiere. Deci spuse :

— Las', n-o să fie nimic.

— Zace-n drum... la cîțiva pași de moară... cu glonțul spre mine...

— Cum, cu glonțul ?

— Cu găuritura aia a lui de la gît... Francis a dat de el mai întîi și-ntîi, cînd a ieșit din moară în drum. Nu se auzise nici o detunătură, vas'zică mortul l-a cărat cineva înadins pînă lîngă noi... Da' ei o țin una și bună, zice : Din moară de la tine s-a tras cu arma.

Francis — soldat italian prizionier de război — locuia la Pojilova, la moară, fără să se știe

bine ce hram anume purta el acolo: simbriaş de mare încredere al morăriţei? Stăpîn? Pojilova îl lua pretutindeni în oraş cu ea şi tot timpul îi netezea frizura; oacheş el, italianul, şi spilcuit: îşi da frizura cu pomadă. Lumea zicea că se iscau certuri deseori între morăriţă şi fetele ei din cauza macaronarului.

— M-au tîrît la judecătorie, mi-au luat interogator. Abia ne-au dat drumul, am tocmit nişte nevoiaşi să fie chezaşi pentru noi. Ţine-ne parte şi dumneata, Kirill Miheici... Cînd mă gîndesc ce contribuţie au să ne mai fixeze...

— Dar ce-s eu, bolşevic?

— Nu că bolşevic, da' poţi vorbi cu Zapus pentru noi. N-avea cine trage din moară. Mi-e să nu-i dea foc. Şi tocmai cînd s-a pornit iarăşi vîntul şi merge moara şi-avem de măcinat... Hai, te rog ca pe Dumnezeu, pune-o vorbă pentru noi...

— Nu pot. Dealtfel mă şi simt tare bolnav, mă dor toate oasele.

Ca să nu le mai vadă pe cele trei femei, Kirill se uită în sus, îşi plimbă privirea peste acoperişul verde al casei, peste bina, peste gropile în care se usca varul de pomana dracului şi dintr-o dată, în sfîrşit, îşi dădu seama, se încredinţă — şi i se şi făcu de-a dreptul greaţă cînd pricepu — că toate acestea nu-i mai erau de nici un folos, o să trebuiască să renunţe la ele ca la o haină veche, prea din cale-afară de jerpelită.

Se aşeză în capul oaselor pe stratul de paie mucede, sfărîmicioase, din podul pătulului, şi

nu mai luă aminte ce-i înşirau Pojilova şi fetele ei.

După o vreme, pe cînd cobora scara încet, fără vlagă (morărița și fetele ei plecaseră), constată că nu-și mai putea îndoi ca lumea nici picioarele, nici brațele. Abia jos, pe pămînt, îi veni parcă mai uşor întrucîtva ; gleznele însă tot nu prea-l țineau și neîncetat avea fiori, i se năzărea că puțin mai înainte, stînd sus pe pătul, văzuse năruindu-se peste el și casa și binaua... și că-l striviseră sub ele...

Ieși din casă în curte Fioza Semionovna, îi puse-n brațe un cocoș cu picioarele legate :

— Taie-l ! Ai grijă, ține-i aripile să nu-ți sară din mîini... Ce-ți tremură așa buza aia ? Iar îți trec cine știe ce prăpăstii prin cap ?

Kirill Miheici, înălțînd fruntea numaidecît :

— Pleacă de-aici... Unde-i toporul ?

Olimpiada veni și ea din casă, repede, ținînd în mînă o bardă mică, una din acelea pe care le poartă la ei soldații. Dintr-o dătătură, Olimpiada o înfipse cu un colț al tăișului într-o bîrnă de brad din curte. Nu fusese bine cojită bîrna, mai avea stropi de rășină pe ea. Olimpiada își trecu palma peste stropii aceia să-i șteargă și se așeză pe bîrnă alături de bardă. Kirill Miheici rămăsese în picioare în fața ei, cu cocoșul subsuoară.

— Ai auzit vestea ? A-nceput în stepă răscoala cazacilor, îi spuse Olimpiada cu un aer, ca și cum adică ea nu mai știa ce să creadă.

El :

— Habar n-am.

Olimpiada, netezind cu vîrfurile degetelor călcîiul toporiştei :

— Apăi voi atîta ştiţi : cu nasu-n pîslărie. Cîrpacilor !... Ce vă pasă vouă că-n stepă-i răscoală ?

Şi se strîmbă la Kirill :

— Bee... Stai aici pe loc şi behăi. Încă nu ţi-au luat ăştia binalele, cărămidăria ? O să ţi le ia... O să-ţi ia şi obielele din picioare, n-ai grijă !

— Au să-i zdrobească ai noştri.

— Cine să-i ?... De-alde tine ?

— Adică de ce nu ?

— Cîrpacilor !... Te-apucă vitejia doar cînd eşti pe nevastă-ta. Degetele-n ochi să-ţi vîre Zapus, şi tot n-o să zici nici cîrc. Zapus se duce să înăbuşe răscoala. A zis că piatră pe piatră n-o să lase din Lebiajîi.

— Se laudă.

— Laudă-te şi tu, dacă ai cu ce. Cînd o să-ţi pună juvăţul de gît, o să-l crezi. Sau poate că nici măcar atunci...

Kirill Miheici îşi ieşi din ţîţîni ; înşfăcînd cu o singură mînă cocoşul, îl zgîlţîi sus în aer, furios :

— Da' ce vină port eu ? Ce vă legaţi toţi aşa de mine ? Ce-i capul meu : clopotniţă ? Care cum vine se şi-apucă de tras clopotele-n dungă...

— Căzu în genunchi lîngă bîrna pe care şedea cumnată-sa. Îi curgea gîrlă năduşeala pe faţă ; lăsă capul în jos, îşi şterse obrajii de penetul cocoşului, apoi mormăi :

— Dă barda-ncoa !

Încercînd cu degetele tăişul, Olimpiada zise cu lehamite :

— Trage-i un topor şi-ai terminat.

— Ce topor ? Cui ?

Ea se ghemui dintr-o dată : se aplecă asupra cocoşului, mai-mai să-i atingă cu buzele înfoiatul penaj de la gît, care, în lumina amurgului, făcea ape safirii-violete. Cu vîrful unui deget apăsă una din trandafiriile pleoape ale gobăii, o închise, răspunse încet :

— Lui Zapus.

Kirill Miheici tocmai potrivea cocoşul în aşa fel, încît să-i culce gîtul pe bîrnă. Ripostă moale, cu glas îngăimat :

— Nu mai înşira prostii... Vrei să ne trîntească înc-o *contrăbuţie ?*

— Fă cum îţi spun eu ! După aia, n-are decît orice !

Se aplecă Olimpiada şi mai tare peste cocoş şi, dintr-o muşcătură, reteză cu dinţii gîtul păsării. Scuipă sîngele din gură, se ridică de pe bîrnă şi plecă strigînd spre fereastra deschisă a bucătăriei :

— Fioza, vin' de-ţi ia cocoşul ! Gata, l-a tăiat bărbat-tu.

De cu dimineaţă, Polikarpîci mai întîi se apucă să dreagă căruţa, o vedea că i se rupsese loitrea : înnădi loitrea cu o scîndurică de lemn de stejar. Pe urmă repară şi vîrtejul puţului, iar după asta se repezi pînă la cărămidărie, să vadă ce făceau kirghizii ? Lucrau ? Lucrau. Asta îi umplu sufletul de mulţumire.

În curte, lîngă atelierul de făcut pîslă, Kirill Miheici, aşteptîndu-l pe tat-su să se întoarcă, sta cu mîinile în buzunarele hainei ; degetele îi viermuiau în buzunare ca nişte căţei de-o zi-două, puşi laolaltă într-o traistă. Îl întrebă pe tat-su, cum îl văzu :

— La ce bun ?

— Ce, la ce bun ?

— Să munceşti.

— Da' cum altfel ?

— Păi, dacă tot au să ne ia totul...

Polikarpîci îi răspunse cu gîndul în altă parte :

— Las' că tot ne-o folosi la ceva.

Aduse vîntul cine să-l mai ştie de unde o mireasmă de răşină. În curtea de-alături începuse a cînta cineva din armonică. Uitîndu-se ţintă la bătrîn, Kirill Miheici se întreba : „Să-i spun ? Să nu-i spun ?"

Îi spuse :

— Uite ce : de-acum nu mai merge, trebuie să dosesc averea.

Cu degetele lui pătate galben-vînăt de-atîta fumat, Polikarpîci îşi răsucea o ţigară ; făcu, sceptic :

— Ai mai spus şi alte dăţi.

Kirill Miheici, surprins :

— Nu-mi aduc aminte.

La vorba asta, Polikarpîci începu să se aplece încet-încet din umeri spre pămînt şi deodată, ca şi cum ar fi ajuns la o anumită încredinţare, rămase aşa, neclintit. Pe urmă, cu un aer vajnic, îşi trase-n jos poala rubăştii şi-l împinse pe fecior-su în pîslărie, unde, cu gesturi nestă-

pînite, aproape că vîrîndu-și sub nasul lui palmele care-i duhneau acru a lînă smulsă de pe piei, îi șopti, suflîndu-i cald în obraz :

— Sub un morman de fîn, în șură, este un zemnic vechi. S-a făcut pleavă fînul acela ; și-i nalt ca la juma' de-arșin. Eu am săpat zemnicul, ți-aduci aminte ? (Aici, Polikarpîci chicoti ușurel și-l ghionti în spinare pe fecior-su.) Văd eu, văd, mai bună ținere de minte am eu, om bătrîn, decît tine... Și-n zemnic dedesubt — nisip pîn-la vreo cinci stînjeni adîncime. Vîri un mort acolo, nu mai putrezește o mie de ani... Ei, iacătă, măi băiete : acolo poți să ascunzi orice poftești. Încape în groapa aceea și o prăvălie întreagă.

Tot mai fierbinte respirația moșneagului. Pesemne îi era jale și lui că trebuia îngropată averea : se apucase a îndruga vrute și nevrute, vorbe de clacă. Totuși Kirill Miheici îl ascultă pînă la capăt, cu răbdare.

Jos pe pămînt, umbre înfloreau acum albastru-vineții. Zbîrlită, zidăria bătea mai tare în sîngeriu. Printre bușteni, lîngă bina, se ivise tîrîș o tufă de pelin pămîntiu, un miros amar ; pînă atunci nu mai fusese acolo pelinul acela.

În prag, cînd să intre în camera lui de lucru, Kirill Miheici se pomeni că-i iese-n cale nevastă-sa. Cu pași mici, legănați, lenevoși, ea se îndrepta spre ușă fără încă să fi apucat a-și înviora trupul dospit de dulceața somnului. Capotul ei, roz, era încheiat cu grijă pînă sus la gît, ea însă — desculță ; și picioarele, se cunoștea, încă-i erau încinse de căldura așternutului.

După ce-o brînci, înfigîndu-i zdravăn un cot între coaste, Kirill Miheici înălță brațul : îi venise poftă s-o cîrpească peste bărbie... peste bărbia ei cu gușuliță... Se răzgîndi în același moment și, fără nici o vorbă, o călcă pe picior, îi strivi cu cizma trandafiriile degetuțe. Fioza țipă. Dincolo, în camera de lucru, se auzi cum scîrțîie patul. Kirill Miheici o luă de păr pe nevastă-sa. Înfășurîndu-și în jurul încheieturii pumnului o șuviță groasă din părul cu cîrlionți al Fiozei, o trase pe nevastă-sa după el în camera de-alături ; o izbi aici de cîteva ori cu ceafa de marginea scrinului și de fiecare dată bolborosea :

— Tîrîtură... Tîrîtură... Tîrîtură...

După aceea o lăsă dracului. În antreu, rămase mult timp în picioare, pipăind cu vîrful degetelor peretele de scînduri al antreului și, cînd, în sfîrșit, ieși în curte, își scoase din palmă o așchie care-i intrase sub piele pe neștiute ; privea necontenit cu ochi goi spre portiță, de parcă tot aștepta o vizită.

Mai pe urmă se duse în atelier, la tată-su. Din resturile de lînă „prima“, Polikarpîci își meșterise o pălărie de pîslă, acum o călca bine cu fierul, întorcînd-o mereu pe dos și pe față. Cum îl zări pe fecior-su, îi spuse voios :

— Tot așa am să mi ți-l sucesc și pe comisar, cînd o-ntreba și-o vrea să ne confiște averea... Ciuciu !

Kirill Miheici se lungi pe pat cu fața-n sus ; își desfăcu brațele cruce, il dureau mușchii brațelor ; gemu ; apoi :

— Ia mai lasă-te de palavre !

Bătrînul, uitîndu-se îngrijorat la Kirill :

— Ce, nu te simți bine ? Vrei să dau o fugă la doftor, să-l chem ?

— Îți rîzi de mine, a ?

Polikarpîci pufni pe nas cu necaz :

— Eh ! Să-mi rîd de-un monstru ca tine...

A doua zi dimineață, în ziar — un Comunicat : „Moara familiei Pojilov a fost confiscată. Proprietarii urmează a fi imediat deportați. Orice alt avut al lor se confiscă de asemeni."

Artiușka, disprețuitor :

— V-am spus : ăștia vor să ne alunge din oraș. Totuși noi — nu, n-o să ne urnim de-aici, n-o să ne urnim ! Și-o să-i învingem.

— Cu ajutorul femeilor ? Tot ăsta ți-e gîndul ?

— Ce neveste avem noi doi, Miheici, ehe ! Pe cinste.

Kirill Miheici ieși din pîslărie, se opri în mijlocul curții în picioare, nemișcat ; auzea cîntîndu-se undeva : la generăleasă, în apartamentul ei deschis vraiște, zdrăngănea cineva la pian. Trecu spre șopron Fioza Semionovna cu o rochie pe braț. Kirill :

— Încotro ?

— S-o scutur, vreau s-o păturesc. O mănîncă moliile.

El :

— Vezi de cufere, adu-le-n cameră. La noapte o să fie nevoie de ele... Și adăugă repede : Chiar acu să le-aduci !

Fioza Semionovna, privindu-l peste umăr cu un nimicitor mic zîmbet al ei, plin de dispreț :

— Bine.

— Ia nu-mi mai sta botoasă ! Fă ce-ți spun.

— Fac. Ce, n-am voie să mă uit la tine ? Ascultam cum cîntă acolo cineva la pian... Doar n-oi plînge !

— Comisarul cînd pleacă ?

— De un' să știu, ce, io-s sovietu' dipotaților ? Du' de-ntreabă la Căminul popular. Că n-o să mai stau ciocan pe capul *lui !*

— Dacă mai scoți o vorbă, te...

Fioza imediat — țipete. Trînti rochia jos, de pămînt. O găină cu vîrfurile aripilor verzui fugi cît colo, înspăimîntată ; penetul ei : mototolit ca după somn — și cu mici pete violete pe el.

— Na, dă-n mine, dă-n mine ! Atîta știi : să bați !...

— Fioză !...

— Bate-mă, hai ! Bate-mă !

Se înrăise de tot, i se sumețea bluza la piept ca doi pumni grei, buzele — mai înlăcrămate chiar decît ochii. Și luminile ochilor : gata-gata să te trăsnească... I se auzi glasul apoi, tocmai hăt din bucătărie :

— Fire-ați voi de venetici de la Perm ! Cremenali din Ural !...

În curte, servitoarea, Sergheevna, se apleca să ia de jos rochia pe care o trîntise Fioza ; Kirill îi porunci supărat :

— Nu pune mîna !...

Mai pe urmă, urcă încet, obosit, în cerdacul casei Sajenovilor, văzu la ei pe parmalîc o

cîrpă întinsă la uscat și, peste cîrpă, cărămizi, să nu ia vîntul cîrpa ; îi trecu prin minte : „Ce i-aș mai sparge eu capul cu o cărămidă cățelandrului ăla de vulpe tungusă..."

Capitolul al patrulea

Pîrcălăbia berbecilor de piatră

Primăvară.

Noapte.

Kirill Miheici intră în pîslărie ținînd în mînă un felinar.

Tat-su se grăbi să-și tragă nădragii — păreau două mari bășici cracii nădragilor lui cît timp trudi moșneagul să-și vîre picioarele-n ei — și întrebă :

— Unde mergem ?

În lumina felinarului, fața lui Polikarpîci — galbenă ca gălbenușul de ou. Glasul — găoacea oului, spart.

Kirill Miheici :

— Nu-ți pune cizmele. Finul l-ai strîns ?

— Al din șopron ?

Pe-o beznă ca asta, orice vorbă-i un hop. De aceea Kirill și tat-su nici nu-și aruncă unul altuia decît crîmpeie de vorbă :

— Dă cazmaua !

— Așterne țolurile !

Au orbit felinarul, încotoșmănîndu-l cu un țol. Flacăra felinarului — țuguiată.

— Nu împrăștia țărîna. Trage-o peste țoluri.

Cu mormanul de țărînă pe ele, țolurile par acum altceva : arată galbene și burduhănoase ca niște vaci. Nisipos el, pămîntul ăsta, dar gras, untos.

În zemnic miroase a sloiuri de gheață. Pretutindeni pe scînduri — mucegai. Hai cu fînul ! L-au răsturnat în groapă.

După asta, cuferele. Le-au cărat împreună, le-au lăsat în beci pe rînd, cufăr peste cufăr.

Lui Polikarpîci îi dădură lacrimile ; ai fi zis că scoborîse cuferele în groapă peste trupul lui și-l striveau. Verzui ca mucegaiul, lacrimile bătrînului.

— Acu bocește, de !

— Mi se rupe inima. Ce să fac ?

— Îndeasă mai tare, altfel nu intră toate în groapă.

Din casa de-alături, a generălesei, un cîntec. Glasul — subțirel : Varvara. Și slab, înăbușit — par-ar fi cîntat închisă într-un cufăr. Polikarpîci se-nfurie, bătu cu călcîiul în pămînt :

— I-auzi-o : urlă. A pălit-o, mă rog, aleanul.

— Cîntă și ea, de !

— Asta-i cîntec ? S-o-nvăț eu. Altcum trebuie cîntat acu, nu așa.

E greu nisipul. Ca aurul. Bîldîbîc în beci tot nisipul ! Doamne, cît mai înghite groapa asta ! S-au dus cuferele la fund ca într-o fîntînă fără fund.. Polikarpîci stătu din lucru, se apucă să îndruge iute-iute o zisă știută de el din bătrîni, un fel de vrajă, ale cărei cuvinte nu se deslușeau :

Kirill Miheici totuşi le înţelegea :

Tu, pieirea tăinuitorului, tu nepătrunsă-ntunecime :
fugi din sat, nu înstrăina norocul din gropniţă, din ogradă
al lui robul lui Dumnezeu, Kirill. În cetate
la noi umblă sîn Dumitru cu tămîie,
cu-o lumînare, cu paloş de flacără şi c-o praştie.
Cin' ne-o jefui, în foc l-om arde,
cu vătraiul l-om culege din foc, cu mătura l-om mătura,
cenuşă turnare-om peste cenuşa lui, să nu calce el
pămînturile noastre cele juruite.
În pază fie avutul nostru, stămburile, catifelele,
mătăsăriile, argintul, aurul, arama cea tare
şi blănurile de preţ ale-albastre şi crucile şi icoanele —
toate, întru sfînta liturghie, în pază, în pază rămînă !

După asta, Polikarpîci netezi pămîntul deasupra beciului, îl bătători, trase peste locul acela fînul vechi, putregăios, dar şi fîn nou. Cînd să iasă însă din clădăria de fîn, odată i se muiară picioarele. Începu să plîngă cu suspine ca un copil, fără să lase din mînă felinarul ; felinarul tot dădea cu clonţul în jos, ciugulea : semăna cu o pasăre albastră, ciufulită.

— Ce-am păcătuit noi, măi băiete, de trebuie-acu să tăinuim agonisita care-o avem ?... Aud ?

Nu se gîndea la nimic, numai cît întreba, întreba. Ca pe o furcă în stogul de fîn, aşa îşi arunca mereu braţele în aer spre fiu-său. Kirill Miheici, grăbit :

— Hai ! Să nu ne vadă aici careva.

Dar nu plecară. Aşezîndu-se în capul oaselor jos, pe pămînt, unul lîngă celălalt, rămaseră aşa umăr la umăr aşteptînd nici ei nu ştiau ce. Kirill Miheici ar fi vrut să rostească ceva care să le mai aline sufletul, însă buzele nu-l ascultau : ele erau deprinse numai cu un alt fel de vorbe. În cele din urmă, Kirill zise :

— Sergheevna nu-i acasă, am trimis-o undeva cu o treabă, Olimpiada o fi dormind ; ori, poate, se închină...

Deodată — ornicul de la biserică. O singură dată. În Ust-Mongolsk, ea, biserica, spune cît e ceasul.

— Baaam !... bubuise clopotul cel mare.

Numaidecît însă, după el :

— Bam ! Bam ! Bam ! Bam !... mmm !...

Unul după celălalt, cum se stîrnesc zăvozii într-un sat din stepă — negre dangăte miţoase, de rupeau cerul.

Polikarpîci îl înşfăcă de umăr pe fecior-su :

— Se dă alarmă !

Kirill, cît ai clipi — buzna în mijlocul curţii. I se împotmoleau picioarele în pietriş, lua în piept dangătele clopotului. Voi să strige ceva. Nimic. Îi pierise glasul. Se rezemă în bina, rămase locului, ascultînd ce se-ntîmpla în oraş.

De-a lungul întregii străzi, uşi izbite de pereţi. Lămpile săreau peste tot în pridvoare, se chiorau la compacta întunecime seacă din ju-

rul lor. Ieşise-n curte şi Varvara, doar cu o fustiţă scurtă pe ea ; întreba strigînd :

— Ce-i ? Ce este ?

Din urmă cu glas de bas, maică-sa, aruncîndu-i pe umeri o haină :

— Da' chiar ce-o fi, ce s-a-ntîmplat ?

— Clopotele ! Alarmă !...

Cu coama-n vînt, vuietul aramei se năpusteşte în orice colţişor. Cutremură obloanele, deschide uşile, se-aud peste tot uşi care scîrţîie. Şi mereu :

— Bam !... Bam !... Bam !...

Dinspre cealaltă biserică — alt răcnet de aramă, şi mai răsunător încă :

— Bammm... Bammm...

Pe neaşteptate, în stepă, de dincolo de mahalaua Giataki — pîrîială năprasnică : pîrîiala sfîşia cerul bucăţele-bucăţele, umplea străzile de şuierături :

— Ta-ta-ta... ta-ta-ta-ta... ta-ta-ta !...

Cineva — un rănit, s-ar fi putut crede — gemea într-una, se tot izbea în mers de garduri : îi tăia drumul auitul clopotelor ; ba nu, nu-i un rănit ; fugea pe stradă de-a lungul gardurilor un cal scăpat din grajd.

— Ta... ta... ta !... ta !...

Ţiuituri pe deasupra zăplazelor, lămpi stinse numaidecît.

— Maica Ta, Doamne ! Mitraliere...

Acum, în cerdac la Sajenovi — numai cei doi ofiţeri. Li se auzeau vocile răsunînd înviorate, întinerite parcă :

— Dar bolşevicii n-au cum veni dinspre stepă... Şi-apoi ei înaintează totdeauna răspîndiţi în trăgători. Ia uite colo, în stînga. Şi dincoace... Nu, nici gînd, nu-s bolşevicii.

Unul dintre cei doi fraţi strigă deodată spre casă, răspicat, de parcă vorbea la telefon :

— Mamă, scoate din dulap haina mea de piele !

Lîngă calul lui gata înşeuat, Artiuşka, cu cravaşa în mînă :

— S-au cam pripit ai noştri, pesemne. Dar nu-i nimic, poate iese bine.

Sări în şa şi — pinteni calului.

Pretutindeni, zăvoare clănţănind înfricoşate, lanţuri ferecînd uşi.

Cei doi fraţi rămaseră în cerdac pînă-n zori ; erau echipaţi din tălpi în creştet, stăteau gata să tragă cu revolverele oricînd. Soarele, cînd se ivi, le coloră umerii în roz-auriu.

...Pe străzi apoi, la trap mare, un cazac, care, fluturînd un steag alb-verde, strigă, uitîndu-se de sus, din şa, prin ogrăzi :

— Cetăţeni ! Toţi suspecţii vor fi arestaţi. Nu ieşiţi din case, a început ofensiva spre Irtîş !

Bate cu băţul steagului în obloane şi, fără a aştepta să-i răspundă cineva — trap mai departe :

— Care eşti bolşevic, fă-te-ncoa !... Fă-te-ncoa la pieirea-ţi !...

Peste cîtva timp, pătrunseră în oraş mulţime de ostaşi kirghizi, cu suliţe lungi de lemn.

Soldații roșii, în cazărmi, se pomeniseră luați din somn. Fără a fi apucat să se trezească de-a binelea, fuseseră scoși așa cum se aflau, în izmene, pe platoul dintre clădirile militare, trandafirii în lumina zorilor de zi. Călare pe un bidiviu cam trîndav, un ofițer de cazaci îi înștiințase pe soldații roșii, cu un fel de nepăsare :

— Din ordinul Guvernului provizoriu, sînteți dezarmați ! Vi se vor face acte de dare în judecată pentru complicitate cu bolșevicii... Dreeepți !

Zgribuliți, căscînd de somn, cum deschise gura din nou ofițerul, să mai strige ceva, strigară *ei* :

— Uraaa...

Într-astă vreme, vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul" trăgea sus parîmele și, legănîndu-se cătinel, ieșea în mijlocul rîului ; de-aici — rafale de mitralieră asupra străzilor orașului.

Viazmiatin, împuternicitul străzilor din cartier, trecea din casă-n casă.

Ajunse și la Kirill Miheici. Căutîndu-l în registru, îi aduse la cunoștință cu glas aspru :

— Ordin de mobilizare, toți pînă la cincizeci de ani. Cîți ai ?

— Patru-ș' doi.

Viazmiatin zîmbi în barba-i stufoasă. Obrajii lui erau mici fiecare, cît un ou :

— Gata ! Pînă-n două ceasuri, te prezinți la biserică. Ia-o tupiluș pe după garduri, că bolșevicii țin străzile sub foc. Armă ai ?

— N-am.

— Ei, pune-ţi barem nişte pantaloni militari. O să ai de mărşăluit în coate şi-n genunchi.

Lovind apoi cu muchia palmei în registru, adăugă dus pe gînduri :

— E greu tîrîşul prin nisip, frige. Măcar bine că nu-i noroi. Alţi bărbaţi mai sînt în casă ?

Kiril Miheici, abătut :

— Au să ne zdrobească. Ce-ar fi să nu mă prezint ?... Dacă se-ntorc ăia, cu Zapus ?

— Zapus nu mai este. L-a ucis Artiuşka.

— Ei, taci ! De unde ştii ?

Împuternicitul îşi lăsă privirea în jos spre mustăţi şi, vajnic :

— Iacă ştiu. A venit un călăreţ cu ştafetă de la gară. Se aduce aici leşul lui Zapus. Ce de-a mai icoane au furat ăia ai lui ! Cînd i-au grăbjit, au pus ai noştri mîna şi pe carăle lor...

Pămîntul frige, l-a bătut soarele mai-mai să-l scorojească : ies aburi din Irtîş, e gata să dea-n clocot galbena Irtîşului apă. În lungul rîului, prin văzduh, curg lungi dîri albastre de abur ; vezi deasupra Irtîşului un alt Irtîş : umbra celui de pe pămînt, aeriană.

De la suprafaţa apei pînă sus în cer — atît : o vînă sinilie. Şi — ca încă o umbră : a vaporului — în vîna asta se înşurubează mereu, înspăimîntat şi mereu întrerupt, vuietul sirenei vaporului .

— Uuu... uu... Aaa... Iii... uuuu...

Înaintezi, te tîrîi pe nisip ca peste un cuptor încins. Te năuceşte căldura de parc-ai fi la

baia de abur, plopii în grădinițele din fața caselor miros a măturici la baia de abur, mitraliera de pe vapor zici că zvîrle apă peste cărămizile fierbinți din baie, se înalță aburi pretutindeni ca din cărămizi ude. La fiece mișcare tîrîș prin nisip, simți un lunecuș de saramură pe șira spinării : sudoarea ta.

Nu numai Kirill Miheici : toți aveau senzația asta. Cum se strecoară lupii sau rîșii printre cioate, așa înaintau de-a bușilea spre vapor, spre malul Irtîșului, mai toți cetățenii de vază din Ust-Mongolsk. Să mergi pe stradă în picioare — imposibil : gloanțele mitralierei de pe vapor împînzeau strada.

Pe fiecare dintre cei ce înaintează spre vapor, pușca pe care o ține în mîini îl trage îndărăt acasă : parc-ar fi o bucată de șină de tren, nu pușcă ; parc-ai tîrî cu tine o rangă de 60—70 de kilograme. Dar cum să te furișezi undeva la adăpost ? Vin pe brînci din urmă, pe o parte a străzii un pirpiriu de ofițer, pe cealaltă — băieții Sajenovei, amîndoi purtînd haină de piele, nou-nouță.

Dolonko, pirpiriul, ordona răcnind :

— Cetățeni ! Nu vă mai temeți atît ! Ne-au rămas numai două străzi pînă la debarcader... N-are nimic, strigați ura, să vă fie mai ușor la înaintat.

Luptătorii (toți apți pentru serviciul militar, însă pînă acum mereu amînați, ca să constituie o rezervă în efortul de apărare a patriei) răspundeau cu voci răzlețite, neexperimentate :

— Uraaa...

Din preajmă, de pe alte străzi, îi provocau la întrecere de urale tot atît de nepricepute alți cetățeni care înotau acolo în nisip.

Iakov Sajenov nu mergea în patru labe : el înainta în genunchi, cu revolverul în mînă. Îi lucea haina de piele mai abitir decît revolverul. În fața lui Iakov Sajenov, la depărtare de cam zece oameni care merg de-a bușilea unul în urma celuilalt — Kirill Miheici, pe burtă. Ori de cîte ori îl auzea pe Iakov Sajenov strigînd, întorcea capul îndărăt. Iar Sajenov :

— Mișcă, mișcă ! Ne-apucă noaptea, cum înaintați voi ! Ce, vreți să ajungem acolo deseară, ce naiba !... Dați-i zor ! Care-și trage sufletul mai mult de trei minute, îl împușc pe loc !

Hai tîrîș mai departe pe sub garduri, pe lîngă ziduri : în urmă, pe o latură a străzii — ăla, pirpiriul, de cealaltă latură — cei doi frați. În mijlocul străzii — arșiță și văzduhul ticsit de praf invizibil, amestecat cu gloanțele împroșcate de pe vapor.

Înaintau așa pe brînci mulți din cei care stătuseră mai înainte la coadă pe puntea vaporului să achite contribuția : Afanasi Semionov, negustor de starea întîi, Krîlov, plantatorul de tutun, amîndoi Kolokolșcikovii — tatăl și fiul. Despre toți aceștia, cineva spusese cu un oftat nu știu cum de invidie :

— S-au înrolat de bună voie.

Înaintînd în patru labe printre cei din frunte și măturînd cu barba movilițele de nisip peste care se lungise, bătrînul Kolokolșcikov confirma, înălțîndu-și capul cu mîndrie :

— Da, să punem osîrdie, frați creștini ! De-acum le-a sunat ălora ceasul cel mai de pe urmă.

În fața lui Kirill, la depărtare de un om pe brînci, se tîra Kostîriov, arhitectul. Kostîriov uitîndu-se în urmă-i, la Kirill, comentă mîhnit .

— Păi în Anglia, Kirill Miheici, crezi că așa se procedează ? Să pui omul într-o situație atît de umilitoare... Ce sîntem noi, viermi, ca să ne tîrîm ?!

De pe partea cealaltă a străzii, unul, funcționar la poștă, strigă cît îl ținea gura :

— Ca viermii cei orbi o să trăiți pe fața pămîntului ! Gorki a trecut la nemți, își cumpără case în Anglia pe bani nemțești. Iacă, pe-ăsta să-l fi spînzurat țarul !...

Și imediat apoi, zbiera „Uraa !"

Kostîriov întorcea din nou cu deznădejde capul spre Kirill :

— Fioza Semionovna n-a plecat din oraș ? E bine că n-ai lăsat-o să plece ; într-un stat asiatic ca ăsta, așa și trebuie : să procedezi asiatic.

Nu-i ardea lui Kirill de conversație, însă totodată îi era neplăcut să meargă tîrîș prin nisip fără să mai schimbe o vorbă-două cu cineva. Ba, după toate, îl mai și tăiau între picioare pantalonii cazoni, strîmți, că-și pusese o pereche de-ai lui Artiușka.

Arhitectul :

— Cine-o să mai țină ordine de-acum în oraș ? Pe soldați nu te poți baza. Doar n-o să preluăm noi atribuțiile lor... Pe cei mai buni dulgheri care-i avem, au să-i lichideze ; atunci la ce bun să ne canonim ? Imediat ce s-o putea pleca de-aici, mă mut în altă gubernie...

Şi ăsta cică-i arhitect, cică-i şi el constructor ! Nu-i în stare să gîndească, i-e gol capul pe dinăuntru ca o băşică, miroase a antiseptice, a iodoform. Iată la cine şi-a găsit să se uite Fioza !

— Eh, măcar de s-ar termina cu netrebnicii ăştia pînă la seceriş ! Să nu putrezească grînele pe cîmp, nestrînse.

Lui Kirill Miheici i-s degetele asudate, vrea să pună baioneta la armă şi o scapă din mîini. Praporşcicul Dolonko îi strigă cu necaz :

— Kaceanov, nu rămîne-n urmă ! Hai, hai, mişcă, malul apei acum e aproape.

Kirill Miheici, cu nasul în nisip :

— Ce, eu-s un soldat de-al tău ? Ce ţipi la mine ? Ia vezi de nu întrece măsura, băieţaş !

Dolonko însă avea dreptate : casele se răriseră de tot, începea terenul bătătorit de pe malul Irtîşului.

— Faceţi-vă gropi individuale !

Serile, aici pe faleză, cît e ea de lungă, se plimbă domnişoarele din oraş însoţite de cavalerii lor : de la foişor la debarcader şi înapoi. Două sute de stînjeni încolo, două sute încoace. Te şi doare inima să rîmi un loc de promenadă aşa de frumos !

Işi săpară gropi cu toţii. Cît să le apere capul. O vreme, soarele le pîrpăli spinările, apoi se căţără repede-repede mai sus şi rămase acolo, în vîrful cerului, sorbindu-le şi sudoarea şi vlaga. Kirill Miheici mînuia închizătorul. Ca să poată pleca acasă cît mai curînd, trăgea cu puşca întruna spre vapor. La fel şi ceilalţi.

Sajenovii comandau tirul. Din cauza zarvei și a zgomotului, nu înțelegea nimeni ordinele pe care le dădeau ei, fiecare luptător trăgea mai mult cum îi trăsnea lui prin cap, era mai ușor așa. Ofițerii însă aveau impresia că treaba mergea bine și, privind cu binoclul, numărau cadavrele de pe vapor :

— Încă unul !... Atinge-i !... Flancul stîng : asupra provei, foc !... ,

— Trei.

— I-auziți : atamanul e în ofensivă !

— Și anume unde a ajuns acum, domnilor ?

— La Irtîș...

— Dați zor, dați zor cu tirul...

— Din ordinul atamanului Trubîciov... Din ordinul atamanului...

Mînuind întruna închizătorul și vîrînd în armă, cu destulă nedibăcie, încărcător după încărcător, Kirill Miheici mormăia, fără să-și mai ia privirea de la țeava încinsă a puștii lui :

— Aha, ticăloșilor, ați băgat-o pe mînecă ? Ei las' c-o să vedeți voi...

Pe vapor, în cabina căpitanului, ai cărei pereți erau întăriți de cîtva timp cu saci de nisip, Zapus sta la taifas cu doctorul Pokrovski, comisar pentru ocrotirea sănătății. Om cu foarte multă imaginație, comisarul „pentru sănătate“ avea convingerea că există valori spirituale supreme și considera corpul uman drept cea mai înaltă dintre ele. El altminteri era șchiop, scălîmb și foarte rezervat din fire, ursuz chiar ; discuta deschis cu Zapus, numai pentru că i se părea că Zapus (și asta i se părea nu numai

doctorului) se ascultă cel mai atent doar pe sine însuşi.

— Marile probleme ale oricărei epoci, doctore, s-au rezolvat cu vărsare de sînge, arme, cai !...

— Eu, în copilărie, tovarăşe Zapus, am avut parte de o viaţă grea, rămăsesem singur pe lume ; totuşi mi-s dragi oamenii, îi tratez mai ales prin hipnoză.

— Just. Pentru noi este o necesitate să sporim plăcerile omului şi să-i reducem suferinţele. Filozofia antică dispreţuia ideea de a fi utilă cuiva. Teoria perfecţiunii morale, care face parte integrantă din folozofia antică, e atît de înaltă, încît abia de poate fi concepută...

— Discuţia pe care o purtăm noi doi nu va adăuga nimic la tot ce se cunoaşte pînă acum...

Mică pauză. Apoi :

— Muncitorii din oraş sînt slabi ; de la centrul nostru din Omsk ni s-a propus să-i mobilizăm pe ţărani ca să lupte contra cazacilor, dar ţăranii abia s-au întors de pe front, au să creadă că-i trimitem pe un alt front. Mi-e să nu se fi dat ordin de mobilizare fără să mai fim consultaţi.

Aici, Zapus sări ars în picioare :

— Trageţi asupra cheiului, în special asupra cheiului !... De-or ajunge pînă la debarcader, sînt în stare, în furia lor, să dea foc hambarelor cu grîne.

— Un milion de puduri, nu ?

— Exact, doctore, exact : un milion de puduri...

Tămînjit de făină, căpitanul, acel bărbat roşcovan, sta pe vine în faţa portavocelui — portavocele, spart, dogit — şi comanda cu voce ştearsă, udă parcă, tot ce-i ordona Gorcişnikov să comande :

— Cu viteză, înainte !... Stop. Ina-poi... Viteză mică !

Vaporul nu reuşea să se apropie de chei. Dinspre ţărm, ploaie de glonţe ; şi cele mai multe dintre gloanţe se înfigeau în sacii cu făină de pe vapor. Albi de făină, ostaşii roşii îşi iţeau mitralierele şi armele printre ţuhali, trăgeau în lungul străzilor, gardurilor.

Dînd fuga ba încoace, ba încolo, cînd pe punte, cînd în cabine, Gorcişnikov îşi lepădase grelele-i cizme, leoarcă pe dinăuntru de năduşeală : lipăind peste tot desculţ, dar cu revolverul în mînă, grăbea ostaşii :

— Ţinteşte mai jos... Mai jos ! Ah, de n-ar fi aşa de oblu malul ăsta, de-ar fi aici cîmp neted, ce mi ţi i-am mai curăţa !

Bikmulla căra obuze. Gorcişnikov, îndemnîndu-l să se grăbească, se tîngui :

— Am zis eu că trebuia să întărim cu grinzi coastele vaporului... Şi că să-l blindăm cu foi de aramă. Cască-gură ce sîntem, n-am luat cu noi foile alea de trei ţoli, deştepţi am mai fost !

Zabotin, zeţarul, luase loc în salonul ofiţerilor, fuma, comenta visător :

— În cele din urmă, au să i se predea ei lui Zapus. De frică. Numai de frică ! O să iasă aici, mă nene, o paginare măruntă-măruntă... mai ceva decît cu nonpareil. Se lungeşte-al dracului tevatura.

Emelian Gorcişnikov se opri din mers în fața lui Zabotin și, scoțîndu-și din talpă o așchie :

— Grișa, dar mai trage și tu cu arma !

— Ori trag, ori nu trag, tot aia-i, nu nimeresc. Tu la ce umbli cu pistolul în mînă ?

Sună o sfială în vocea lui Grișa. În salon lumina electrică — aprinsă ; dar chioară, plăpîndă. Păi, de ! afară-i ziuă ; da, dar la ferestrele salonului — țuhali.

— Ce-ar fi să facem niscai plăcinte din făina asta ? Acu, la spartul iarmarocului... Că doar tot au să ne vină ăștia de hac. S-a zis cu noi, Emeliane...

Își aprinse altă țigară și trînti un scuipat. În același moment — zang ! se făcu țăndări o fereastră cu tot cu cercevea. Sirena vaporului urla de-ți spărgea timpanele. Zabotin, rînjind :

— Cumplit îi mai zice ! Sta-i-ar în gît !

— Cui ?

— Sirenei.

— Hai, las'... Nu mai vorbi și tu aiurea.

— Cum, aiurea ?

— C-au să ne vină de hac. Ce știu oamenii ăștia ai noștri de pe vapor ? Vrei să se piardă cu firea ?

— Bine, mă duc la ei să-i îmbărbătez.

Zabotin ieși, coborî pe scăriță și, chiar de mai înainte să ajungă jos, începu să strige spre toate coridoarele vasului :

— Tovarăși, țineți-vă bine ! Albgardiștii au slăbit focul. La noapte, bombardăm portul, îl facem praf... Păi cum, tovarăși, noi... ce ?

Îndepărtîndu-se de țuhalii pe după sau printre care își găsiseră adăpost și tropotind ca

să-și dezmorțească picioarele, ostașii roșii ii răspundeau lui Zabotin strigînd : „Uraa !“

Emelian Gorcișnikov ridicase chepengul de la sala cazanelor ; întrebă cu glas răsunător :

— Lemne aveți ?

— Sînt destule.

Inspectă totul Gorcișnikov, făcu tot ce trebuia făcut. Bătu cu mîna lui la mașină instrucțiile pentru noul dispozitiv de apărare, stabili următoarele schimburi de santinele. După asta, ordonă să se distribuie rații de hrană sporite. Luptătorii de pe vapor mîncau des și mult.

Grișka iarăși ședea acum pe scaun în salonul ofițerilor. Strîngea întruna din umeri, de-i jucau în aer colțuroasele coate, și tot îndruga, oftînd :

— Bine că n-am familie. Eu, măi frățică, sînt bolșevic cu adevărat : nimic pentru familia mea, nimic nici pentru mine. Numai pentru alții. Abia luasem noi totul de la ăia, abia începusem să cîrmuim într-un fel nou, și-acum, poftim... să ne omoare.

— Să ne omoare ? Dracu să-i ia, cel puțin știu că ne-am trăit viața așa cum am vrut...

După ce-și privi cu atenție degetele pătate de cerneluri, Grișka vorbi cu regret :

— Nici că mi le pot scoate din boale. Era mai înainte un fel de săpun lichid, verde, spăla fain cerneala tipografică. Dintre zețarii de la noi, numai eu m-am înscris în Garda Roșie... Tata, mare bețiv el, una-două mă-ndemna, zice : Înscrie-te la socialiști, măi Grișka : să vezi cum au să te dezvețe ei de votcă.

— Și te-ai dezvățat ?

— Ași! M-am pus și mai al dracului pe băutură. De ce? Fiindcă de bețivi tare li-e milă tuturor; da' cînd ești treaz, cui să-i mai faci milă? Că ăl treaz zice și el: „Îndurare..." Ce îndurare? De cine? De-un escroc?

Ascultă un timp cum răpăiau mitralierele, cum zbierau cei de pe țărm, îngropați în tranșeele lor; se scărpină la piept cu ciudă, și:

— Iacătă, cînd are omul vreo emoțiune prea-prea, totdeauna se pomenește cu păduchi. La noi, la Semipalatinsk, se făceau cîteodată concursuri de luptă cu pumnii. Mă duceam și eu. Ei, ce să-ți spun, de fiecare dată înainte să-nceapă o luptă de-asta mai mare, nu se putea să nu dau subsuoară peste vreun păduche; acu am peste tot... Aia ce fac?

— Cine, arestații?

— Păi!

— Ce să facă? Miatlev, negustorul, se cere mereu afară. Am ordonat să i se pună la dispoziție în arest o găleată, n-au timp de el băieții noștri.

— Trubîciov tot cu albii se ține. Om dintr-o bucată, n-o s-o scoatem noi repede la cap cu el, n-o să se lase el biruit de Zapus.

— Nici gînd.

— Da' nu știe să vorbească lumii. Pe cînd ăsta, Zapus, cînd începe a cuvînta, se topesc oamenii. Și mai e și frumos, tîlharul! Ca un ofițer. Chiar o fi fost ofițer, te pomenești.

Gorcișnikov rîse binevoitor:

— Naiba-l știe. Are cap... Știi ce? Bun ar fi să dăm foc orașului, numa' că-i păcat, ar pieri și lume nevinovată. Altfel, ar fi strașnic.

— Eh, în oraş sînt mulţi care n-au nici o vină.

Stătură aşa la taclale bună bucată de vreme. Pe urmă Grişka se încovrigi pe canapea, adormi. Gorcişnikov plecă să vadă ce se mai petrecea pe vapor şi după asta, el ştia de ce, se spălă.

Gloanţele ciupeau necontenit bordajul, zbaturile. Căpitanul — palid, mătăhălos, mustăţi roşcate — sta în continuare în faţa portavocelui. Dinspre mal se auzeau din timp urale dezordonate.

Pe malul celălalt, trecu în galop din stepă spre pădure un pîlc de cazaci. Descălecară. Începură a străbate lunca tîrîş.

Vor să ne încercuiască, zise unul dintre ostaşii roşii.

Maghiarii se apucară atunci să cînte „Marsilieza“. Ceilalţi de pe vapor nu înţelegeau cuvintele cîntecului, dar cîntecul îl ştiau, le plăcea. Valvîrtej bucătarul pe punte, bocănind peste tot cu cizmele şi anunţînd de departe, din toate puterile :

— La masă !...

Gorcişnikov se întoarse în cabină. Muie în gură vîrful creionului. Pe dosul unei file cu „Instrucţiuni pentru dispozitivul de apărare“ (filă care nu mai era bună : fusese dactilografiată greşit) scrise mai întîi : „Moarte duşmanilor revoluţiei“, apoi şterse şi scrise altceva : conform sentinţei pronunţate de Comisia extraordinară...“ Şterse din nou. Stătu mult la gînduri şi iarăşi scrise şi iarăşi şterse. În cele din urmă, luă unul dintre procesele-verbale

de ședință și, mereu furîndu-l cu ochii, ca să „aibă model“, începu: „Comisia extraordinară compusă din trei membri a Sov. de dep. din Ust-Mongolsk, în ședința sa din 18 august...“

Cam vreo cinci sute de gloanțe trăsese Kirill Miheici. Avea impresia că neîncetatul trosnet metalic al armei lui era ca încă o îmbrăcăminte pe care o purta peste aceea cu care plecase de-acasă; din cauza asta, pesemne, îi venea tot mai greu să rămînă culcat. Îi intrase nisip pe sub cămașă, îl urzica soarele; în piept — o continuă apăsare dureroasă.

Și nici un semn că se apropia de sfîrșit, măcar deocamdată, schimbul de focuri între cei de pe țărm și cei de pe vapor...

Arhitectul obosise și el; se ridică pe neașteptate în genunchi, își flutură șapca în aer:

— Băieți! După mine!

Un glonte îi străpunse umărul numaidecît. Stropită de sînge, șapca lui Kostîriov se prăvăli printre gropile individuale ale celorlalți. „Ar trebui căști!“ îi trecu prin gînd lui Kirill Miheici, în timp ce Kostîriov pleca tîrîș în urmă, să fie pansat. Kostîriov nu se mai întoarse. Peste cîtva timp, alt scos din luptă; ăsta însă — mort pe loc. Pe Kirill îl izbea în față, grețos, mirosul nisipului îmbibat de sînge; asta îi provoca dureri fizice în tot corpul, dureri care nici că-l lăsau.

Renunță să mai tragă. Vedea ca prin ceață nisipul, malurile Irtîșului teribil de înclinate, vaporul care, alb, răscolea cu atîta sîrg apa.

I se făcu dor de o pajiște. Să fie cît mai aproape, cît mai aproape de rădăcinile ierbii, să-și afunde în țărînă trupul care acum îi părea mic de tot și-i era drag de el și-l înțelegea : niște biete oase fragile, împachetate în această carne a lui, cam stătută, nu-i vorbă, de la o vreme...

Își făcu o cruce pe furiș. Nu mai avea putere să ridice patul armei la umăr.

Sublocotenentul Dolonko, argus :

— Trage, Kaceanov ! Nu sta !

Kirill încercă să tragă. Pușca, reculînd, îl pocni în umărul obrazului.

Se tîrî în urmă, spre praporșcic și, înghițindu-și pripit saliva, întrebă :

— Îmi permiți pînă colo, după colț ?

— Pentru ce ?

Apoi, înțelegînd dintr-o dată despre ce era vorba, Dolonko zîmbi :

— Du-te. Dar să nu stai mult... E nevoie de oameni aici.

Kirill Miheici porni tîrîș spre colțul cu pricina. Voi să se oprească acolo și nu izbuti, merse de-a bușilea mai departe, tot mai departe. Lăsă în urmă toată strada care-l despărțea de malul rîului, apucă pe următoarea... Aici, stătu puțintel pe vine și, după ce trase cu ochiul jur-împrejur, începu să fugă în patru labe de-a lungul unui gard.

În curte, de partea cealaltă a ulucelor gardului, cineva striga cu lacrimi în glas :

— Mișaaa !... Nu te băga, n-auzi ? Nu te băgaaa...

Kirill Miheici mai alergă în patru labe vreo jumătate de stradă, pe urmă se ridică în picioare, își îndreptă spinarea — și atunci se prăbuși dintr-o dată.

Peste drum, glontele nimerise un cîine ; șezînd în coadă, cîinele își sucea încoace și-ncolo dosul pe pămînt și rînjea, holbînd ochii la o casă ale cărei ferestre — țăndări.

Mergînd mereu așa, în patru labe, Kirill Miheici ajunse în cele din urmă la colțul străzii lui. Intră în pîslărie, se trînti pe pat ; pe urmă își trase plapuma pînă peste cap, își înfundă fața în pernă și se așternu pe plîns.

Polikarpîci, alături, frecîndu-și genunchii cu palmele, ofta ; după o vreme își aținti privirea într-un anumit colț al încăperii, luă un taburet, îl puse în colțul acela, se urcă pe taburet, șterse praful de pe icoană, mormăind :

— Of, of, Artiușka ăsta... Multe mai avem noi de tras din cauza lui !

— Orașul abia așteaptă să-și sărbătorească victoria, îi spuse Zapus doctorului. Parcă și văd cum au să mai fluture acuși pe străzi drapelele naționale siberiene alb-verzi. Și liceenele, idem : abia așteaptă să se culce cu ofițerii.

— Îți plac femeile ?

— Mie ? Așa și-așa. Dorința mea cea mai vie este să-i sporesc omului puterea și să-i îmbunătățesc traiul. Posesor fiind al unei mutre despre care s-au făcut unele mențiuni, aș putea avea mult mai multe femei decît îți închipui. Eu însă urmăresc alte...

— Scopuri ?

— Mă gîndesc la oameni.

— Am impresia că totuși urmărești anumite scopuri...

Zapus îi ordonă improvizatului *alter ego* al comandantului vaporului, adică lui Gorcișnikov :

— Convoacă ședința comandamentului nostru revoluționar. Am de făcut o propunere. Vreau să debarc cu maghiarii în dreptul închisorii, este acolo un punct inamic mai puțin bine apărat, ba, în momentul de față, chiar lipsit de apărare...

Închisoarea se afla pe malul Irtîșului, la vreo trei verste de oraș. O enormă clădire de piatră, înconjurată de ziduri de cărămidă. gigantice. Și pustie. Puțin numeroșii deținuți din pușcăria aceasta evadaseră demult. Temnicerii și soldații trecuseră de partea răsculaților, se strămutaseră în oraș.

Întrunit în ședință, comandamentul revoluționar găsi că planul lui Zapus era întru totul acceptabil : atacarea orașului din două puncte va spori panica și totodată din închisoare se putea întrebuința mai cu folos artileria. De pe vapor e greu de tras cu tunurile : din cauza salvelor, mașinile riscă să-și modifice poziția pe piedestalurile lor și vaporul să se defecteze, să nu se mai poată deplasa.

Era noapte. Vaporul acostă pe întuneric, cu luminile stinse. Tunurile — coborîte pe țărm. Maghiarii — strîngeri de mîini celor ce rămîneau la bord. Zapus — în fruntea detașamentului, împreună cu doctorul Pokrovski și comisarul pentru subzistență, Portnov-Deda. Cei

rămași pe vapor făgăduiră să se apere pînă la ultima suflare.

— Inutil, îi spuse încet doctorul lui Zapus.

— Nimic din ceea ce întreprindem nu-i inutil. Mîine dimineață ei au să predea inamicului vaporul.

— Atunci de ce l-ai părăsit? E neomenos, Zapus.

— Tot ce-i viu e gata demult să piară.

Gorcișnikov nu dormi toată noaptea: avusese loc ședința Comisiei extraordinare, în locul lui Zapus fusese ales un rutean, Trofim Kruția. Dar o ieșire din impasul în care se afla vaporul tot nu putuseră găsi.

Noapte. Întuneric beznă. Pe la ora două tirul de pe vapor incendie un șlep aflat pe-aproape de plute. Lumină ca ziua: vedeai perfect și rîul și malurile și cheiul. Clopote, alarmă: se iviră pe mal la galop căruțele pompierilor. Pe vapor — ordin de încetare a focului; dar cînd convoiul pompieresc se apropie și mai mult de chei, cei de pe vapor constatară că în căruțe sau în jurul căruțelor — nimeni, nici un om. Întorcîndu-se în hamuri, caii priveau impasibili cum ardea șlepul.

Dimineață, vaporul deschise din nou foc asupra orașului. Caii se prăbușiră străfulgerați de gloanțe. O singură căruță izbuti s-o rupă la fugă; tulumba ei, desfășurată, se tîra prin praf, părea un hăț uriaș, scăpat din mînă... La sfîrșitul ședinței, Gorcișnikov se așezase la mașina de scris: transcrisese o hotărîre scrisă de el cu mîna încă de cu seară. Pusese ștampila și,

apăsînd zdravăn cu penița pe hîrtie, semnase: „Emel. Gorcişnikov“. După care, scosese pistolul din toc și coborîse pe puntea inferioară.

În fața cabinei unde se aflau orășenii arestați, moțăia șezînd pe un sac zidarul Ivan Sabaga. Echipajul ținea sub tir străzile orașului.

Gorcişnikov îi dădu un ghiont în piept lui Șabaga, Șabaga se trezi : mutră — cîrpă (de nesomn), ochii — doar cît un firișor de păr și unul și celălalt : abia și-i mai putea ține deschiși.

— Du' de te culcă, îi ordonă Gorcişnikov.

Șabaga, căscînd :

— Şi cine-o să-i păzească pe arestați ?

— Nu mai este nevoie.

Uitînd să-şi ia arma, Șabaga se îndepărtă, clătinîndu-se.

Gorcişnikov deschise ușa cabinei, îi cuprinse dintr-o privire pe tuspatru arestații ; mai întîi de toate îl lichidă pe praporșcicul Belenki.

Dintr-un salt, Miatlev, negustorul, se vîrî sub pat, țipînd. Un glonte îi zdrobi ceafa.

Matrion Evgrafîci sta la fereastră (din întîmplare, geamul acestei ferestre nu-l astupa nici un sac). Era pieptos Evgrafîci. Își aplecă puțintel vînjosu-i piept și zise, întrerupt de-o mică tuse între două cuvinte :

— Trage... mă, gogomane ! Cîinilor !

Gorcişnikov îndreptase pistolul spre pieptul lui Evgrafîci. O clipă, cît smuci îndărăt cocoșul, văzu ghișeul cu grile al oficiului poștal : „Recomandate“, și o mulțime de timbre pe ghișeu, un registru deschis, plin de timbre. Ochi, trase. Nu-l nimeri pe Evgrafîci în piept, îl nimeri în obraz.

Protopopul şedea cocîrjat pe marginea patului. I se vedeau vinele zvîcnind la gît, sub cîteva fire de păr rare, că-i creştea păr pînă şi pe gît. Gorcişnikov înjură. Făcu un pas mare, îl trăsni pe preot în tîmplă cu mînerul pistolului. Pe urmă îşi mută pistolul dintr-o mînă în cealaltă şi trase trei gloanţe unul după altul în capul popii.

Terminînd, încuie cabina, urcă înapoi în salonul ofiţerilor.

Zabotin, cum îl zări :

— Noi doi abia aşteptam să te-ntorci... Ce-ar fi să apucăm cu vaporul spre Omsk... Mm ?

Gorcişnikov lăsă pistolul pe masă, vorbi cu glas stins :

— Arestaţii i-am omorît. Pe tuspatru. Chiar acum. Nu vă mai puteţi preda burtăverzimii... Vrei la Omsk ? Ba să stai aici şi să aştepţi ce-o să fie.

— Aşa şi fac.

Şi, cu toate că în acele momente ţăcănea cumplit o mitralieră, Gorcişnikov tot auzi clar ceea ce începură pe urmă să strige ceilalţi doi (în afară de el) din Comisia extraordinară : Zabotin şi Trofim Kruţia. Se aşeză pe un scaun şi, întinzîndu-şi picioarele obosit, rămase o vreme aşa, tăcînd ; după aceea, cu un oftat :

— Nu vă mai puteţi căra la Omsk : nici acolo n-o să vă ierte nimeni faptele. Vrem-nu vrem, de-acum trebuie să-l aşteptăm aici pe Zapus, ori...

Îşi şterse mustăţile, îi erau ude.

— Voi, dacă nu mai este Zapus de faţă, aţi fi capabili să predaţi vaporul. Las' că vă ştiu

eu. Numai la beţie faceţi pe grozavii. Na, mai gîndiţi-vă şi acum să vă predaţi, dacă vă dă mîna. Ia semnaţi ordinul ăsta.

Şi scoase dintr-o mapă ordinul bătut la maşină :

— Ştampila am şi pus-o. Două iscălituri mai trebuie : ale voastre, după asta, îl putem afişa.

Lui Zabotin dintr-o dată i se făcură iască buzele ; îşi trecu peste ele vîrful limbii şi, înhăţînd de pe masă pistolul, strigă scos din fire :

— Ţie, pentru asta, ţi se cuvine un... Drept la mir ! Drept la mir ! Cin' ţi-a dat dreptul să nu ceri aprobarea Comisiei ? Nu ţi-a fost milă, ticălosule ? Aşa, fără să fie mai întîi judecaţi... Ucigaşule !... Cum de-ai fost în stare tu, Emeliane... Dar nu ! Stai puţin, frate : ne-a minţit, sînt sigur !

— Ba n-a minţit deloc, zise Kruţia. Pentru crima asta, o să-l judecăm noi, n-avea grijă. Dar mai pe urmă. Deocamdată s-ar putea să murim cu toţii aici, pe vapor... Iscăleşte şi tu, Grişka.

Şi, luînd tocul, semnă clar, cu litere ruseşti. Zabotin, cînd să semneze la rîndul lui, îşi pătă degetele cu cerneală, tot făcea semn spre Gorcişnikov cu mîna în care luase tocul :

— Iscălesc ! Să nu vă închipuiţi că mi-e teamă, dracu' să vă ia ! Dar să ştii, Emeliane, că eu mîna cu tine de-acum n-o să mai dau niciodată. Scurt ! Asta-i banditism...

În puterea nopţii, cei din oraş auziră tunuri bubuind *nu* dinspre vapor. Îşi spuseră unii altora, speriaţi : „Bolşevicilor le-au sosit întăriri". Dar cazacii din aşezările de pe linia Irtî-

șului răspunseră telegrafic că vapoare pe Irtîș — nici pomeneală ; că, în stepă, trupe de cavalerie sau camioane cu soldați roșii — da' de unde ! și nici n-aveau cum fi. Iuncherii din detașamentul lui Trubîciov raportară totuși în scurt timp că zăriseră cîțiva bolșevici maghiari baricadați în închisoare. Va să zică Zapus a debarcat și a pus stăpînire pe închisoare ! Ceea ce a și confirmat apoi șeful atelierului de tîmplărie al închisorii, Pankratov, om stimat de orășeni și considerat de ei drept conștiință nepătată, deoarece el, refugiindu-se în oraș, se înrolase imediat în efectivul polițienesc.

Panica orașului încetă. Cazacii din Gorkaia telegrafiaseră că acum și Omskul s-a răsculat și că de la Semipalatinsk vin într-ajutorul albilor vapoare de-ale Guvernului din Siberia.

Căpitanul stătuse toată noaptea în fața portavocelului, comandînd întruna :

— Viteză mică... Înainte. Stai !... Dați viteză !

Într-amiază, deasupra a trei insule pe care le forma Irtîșul în depărtare, se înălță un fuior albastru de fum, care necontenit se legăna ba încolo, ba încolo, ca și cum își căuta sus de tot, în aer, un post al lui de observație.

Ostașii roșii făcuseră vînt cadavrelor în cală. Se adunară toți pe punte, alergînd :

— Vine un vapor ! E din Omsk ! Sosesc ai noștri...

Dar mai pe urmă se grămădiră toți sub punte, mitralierele lor amuțiră. Șopoteau între ei, nemaidepărtîndu-se de sala mașinilor.

Se risipi tot fumul pe care-l iscaseră pînă atunci împuşcăturile, începu să miroasă tare, în locul lui, uleiul de la motoare. Vaporul trepida.

Ştergîndu-şi palmele de carîmbi, mecanicul, Nikiforov, vorbi abătut, cu glas rar :

— Cică toţi oamenii-s fraţi !... Cîini, nu fraţi. Vreau să plec acasă la mine ! De-ar fi ăla vapor de-al roşilor, ce ? nu s-ar fi apucat albii să tragă iarăşi în noi ? Sau ar fi luat-o la fugă de cine ştie cînd ! Am copii, dare-ar benga-n voi — de ce să pier ?

De pe o stradă din apropiere trase deodată un tun asupra vaporului. Proiectilul nimeri în apă nu departe de „Sfîntul Andrei Apostolul" : înălţă o trombă imensă. Comisia extraordinară tocmai ţinea şedinţă cu o delegaţie a luptătorilor de pe vas. Prins de bombardament, vasul cu maşinile sub presiune se răsucea nebuneşte ba într-o parte, ba-n alta. Unii dintre ostaşii roşii trăgeau cu armele, alţii începuseră un miting. Zabotin, în picioare pe un sac de nisip, ca să-l vadă toţi, luase cuvîntul :

— Tovarăşi ! N-avem altă scăpare, trebuie să răzbim pînă la Omsk. Zapus, pe cît se aude, a fost ucis. Vin spre noi vapoarele albilor. Să plecăm la Omsk !

Oamenii nu-şi mai simţeau braţele, prea mult trăseseră întruna cu arma ; le înălţară : da, vor să pornească spre Omsk. Şi nu mai trase nimeni nici un foc.

— În sus pe Irtîş, colo printre sălcii, iote înc-o pală de fum !

— Şi după ea... altele...

„Sfîntul Andrei Apostolul“ își schimbă direcția. Căpitanul strigă în portavoce :

— Cu viteză mare — înainte !

De după un cot pe care-l făcea malul, veneau unul alături de celălalt, barînd Irtîșul, trei vapoare sub pavilion alb-verde.

Gorcișnikov sta cu pistolul în mînă. Căpitanul, în portavoce :

— Stop ! Înapoi ! Stop !

„Andrei Apostolul“ se răsuci din nou și, înfruntînd focul mitralierelor și al tunurilor, pătrunse în Starița, un afluent al Irtîșului. Sirena urla fără încetare. Stîrnind valuri mari ce inundau tufișurile de pe țărm, vaporul trecu repede prin fața cheiului unde era antrepozitul de sare, trecu tot așa pe lîngă danele unde se adăposteau iarna ambarcațiunile și, afundîndu-se în stufăriș, se opri.

Roșgardiștii — năvală pe punte. Mecanicul Nikiforov :

— Dați jos steagul roșu ! Înălțați steagul alb. Să vadă ăia steag alb !...

În timp ce matelotii urcau pe catarg pavilionul alb, răsări dintre niște răchiți pe mal, un ofițer de cazaci, călare ; săltîndu-se în scări, ofițerul își făcu palma pîlnie la gură și strigă întrebînd :

— Vă predați ?

Nikiforov se repezi la bordaj ; își flutură șapca în aer, răspunse plîngînd :

— Domnilor !... Cetățene Trubîciov... domnule căpitan !... Avem copii... Ce, parcă noi ăștia ?... Numai ăia fire-ar ei... Că doar știți și dumneavoastră...

Duse din nou palma pîlnie la gură atamanul Trubîciov, ordonă cu glas tăios :

— Legaţi-i pe cei trei ai voştri din Comisia extraordinară ! Aduceți-mi aici imediat Comitetul Executiv al sovietului de deputați ! Executarea !

Băteau clopotele pe rînd ba la o biserică, ba la cealaltă, cînd se trezi din somn Kirill Miheici. Era ziua-ntîi de Paşti. El, la iuţeală : cizmele de-a dreptul, fără să-şi mai pună ciorapi — şi buzna pe portiță, în stradă. Generăleasa Sajenova, fără şal pe umeri, îl sărută, îi dădu bineţe cu vocea ei de bas :

— 'stos a-nviat !...

Kirill Miheici se frecă la ochi. Încheindu-şi surtucul şi simţind cum îl înțepau cuiele din cizmă, întrebă :

— Ce-i asta ?

Varvara îi sărută mîna lui Kostîriov. Braţul lui Kostîriov — în eşarfă. Înălţînd din sprîncene şi tîrşindu-şi îndărăt un picior, arhitectul încercase mai întîi să-şi retragă mîna.

Varvara se aruncă de gîtul lui Kirill Miheici ; îl sărută, spunîndu-i :

— 'stos a-nviat ! Bolşevicii, gata, au fost respinşi. Acum să mergem toţi la vapor, au să fie scoşi din vapor, au să fie scoşi din vapor martirii care au murit acolo împuşcaţi. A sosit căpitanul Trubîciov !

Îndreptîndu-şi eşarfa şi potrivindu-şi mai pe-o ureche casca lui colonială, arhitectul i se adresă cam de sus, dar cu bunăvoinţă dealtfel, lui Kirill Miheici :

— O importantă superioritate a poporului rus față de Occident este, după opinia generală, cumsecădenia lui, solicitudinea și de asemeni un anumit fel de vitejie neînfrînată. Pe cînd Occidentul — englezii, de exemplu : rece, metodic, calculat... Sau, de exemplu, sunetul clopotelor noastre : o muzică fermecătoare, blajină, veselă, care pătrunde pînă în toate ungherele patriei noastre... Cîți oameni au pierdut rușii în războiul cu Germania și cîți, Occidentul ?... Cetățene Kaceanov...

— Eu soție nu mai am, ripostă Kirill Miheici.

Amenințîndu-l cu degetul mic, Varvara îi făcu semn să nu continue ; apoi, deschizîndu-și umbreluța galbenă ca paiul, îi spuse cu voce glumeață lui Kostîriov :

— Ia-mă de braț domnule arhitect. Cu brațul cel teafăr... Dumneata, Kirill Miheici, ia-o pe mama.

Kirill Miheici nu-i oferi generălesei brațul, însă nu refuză s-o însoțească, împreună cu fiica ei și cu arhitectul, pînă la vapor. Și tot întreba :

— Chiar i-au capturat ? Pe toți ? Dar dacă ei au ascuns undeva pe-aici, în vreun pod, o mitralieră ?

Kostîriov întoarse capul spre Kirill, înălță rămășița de sprîncene pe care o mai avea (și le lua cu briciul) și zise din vîrful buzelor, de parcă scuipa ușurel :

— Adevărata cultură este dintotdeauna un apanaj al aristocrației. Nu-ți vine greu mer-

sul prin nisip, Varia? Ce să facem? Au fugit din oraş toţi birjarii...

Gorcişnikov se refugiase lingă hogeacul vaporului şi nici că izbutea să descheie odată nasturele de la tocul pistolului. Şabaga (cel care-i păzise pe arestaţi) îl ţinea de umeri, striga aproape că plîngînd:

— Să nu faci asta, nene! Te rog, te rog, nu!

Încercînd să-şi elibereze mîna, Gorcişnikov trase o înjurătură; îl rugă pe Şabaga:

— Lasă-mă, nu mă mai împiedica dracului... Tot au să mă ucidă.

În jurul lor, roşgardiştii — buluc. Se uitau nepăsători cum lupta Gorcişnikov cu Şabaga şi mereu întorceau capetele spre mal, tresărind la fiece nou tropot de cai; vedeau sosind călări din ce în ce mai mulţi cazaci. Luîndu-i din mînă lui Gorcişnikov pistolul, Şabaga strigă explicativ către ceilalţi roşgardişti:

— Dacă se-mpuşcă ăsta, ăia ne-mpuşcă pe toţi. Mai bine s-o păţească cu ei numai el.

În silă parcă, ceilalţi roşgardişti îl sfătuiră delaolaltă pe Gorcişnikov:

— Mai rabdă puţin şi tu... Doar n-o să ţină mult... Sau poate că te-or ierta, cine ştie?... Mai rabdă...

Venea de jos, dinspre maşini, Zabotin. Urcînd treptele scăriţei, îi spuse lui Gorcişnikov:

— Dă-i încolo, Emeliane. Mult n-o să avem noi de aşteptat, au să ne vină de hac într-un minut.

Gorcişnikov nu-l mai ţinu de mînă pe Şabaga :

— Fie ! Aş bea ceva... Ca la mahmureală, după o beţie zdravănă.

De pe mal, ordin :

— Coborîţi pasarela !

Şi Artiuşka, întîmpinîndu-l cu glas răsunător pe Kirill Miheici :

— Da ? Ai venit şi tu ? Uite, i-am păcălit admirabil pe-ăştia, am recurs la o stratagemă militară : scoaterea unui tun de la muzeu pe cîmp, în marginea oraşului, ca să-l vadă ăştia, stropire cu petrol a stogurilor de paie situate dincolo de Cele Trei Insule şi — foc ! Astea erau vapoarele Guvernului din Siberia !... Ingenios ?

— Ingenios. Dar Zapus...

— O să punem noi mîna şi pe Zapus curînd-curînd.

Kirill Miheici oftă amărît : acum, na, procesiune religioasă... Se legănau ici-colo prapuri deasupra capetelor mulţimii pornite la drum. Era mult de mers : pînă în partea cealaltă a oraşului. Ţi se înfundă picioarele în nisip. Şi icoanele — grele parcă-s tuci ; dar cei ce le poartă pe braţe sînt turbaţi de furie, furia le oţeleşte braţele. Sclipesc icoanele ca nişte cuţite, feţele celor ce le poartă pe braţe sînt negre de oarbă mînie. Şi clopotele — întruna, voioase : e zi de Paşti.

De îndată însă ce alaiul ieşi din oraş şi, ajuns pe cîmp, trecu dincolo de mori, dangătul clopotelor începu să răsune altfel : a în-

gropăciune ; un dangăt jalnic, strivitor, vînăt parcă ; și prapurii cînd se-nclinau, cînd se cutremurau... În locul vioaielor cîntări bisericești ce se intonează de obicei după noaptea Învierii — tropar întru pomenirea mucenicului Gavril.

La vapor, pe pasarelă, de-o latură și de cealaltă — două cordoane de cazaci. Pe mal, cu capetele descoperite — kirghizi ținînd în mînă, fiecare, lancea lui de lemn. Miroase a cojoc ud. Dinspre vapor o boare jilavă cu miros și de făină și de fum. În mijloc, pe puntea de sus, unde nu se mai văd saci, stă singur, în picioare, căpitanul. El a condus vaporul pînă aici, la debarcader. Stă nemișcat, mătăhălos, calm.

Dincoace, jos, în fața pasarelei — Artiușa, călare. Mustața lui — rară ca pădurea toamna. Rară și neagră.

Strigă Artiușa de parcă ar comanda unui regiment :

— Scoateți-i... afar' !

Urcase pe vapor o echipă de brancardieri aduși de la spital.

Kirill Miheici simte un gol în inimă ; își face cruce și se îndeasă în mulțime, dă fără să vrea peste calul unui călăreț, saltă în vîrfuri, încercînd să vadă pe deasupra capetelor din fața lui ce anume se petrece pe vapor. Pe punțile vaporului însă, ce să fie ? un strat gros de făină. Calcă oameni prin făină ca prin zăpadă, sînt albi din cap pînă-n picioare, brancardele pe care scot ei cadavrele din cală sînt albe.

Mulţimea începe a murmura mai tare, prapurii se leagănă mai tare. Voci :

— Ia uite, părintele Gavril. Martirul !... Preasfinţitul...

Zbătîndu-se în braţele cîtorva care abia o puteau stăpîni, protopopeasa ţipa ca-n gură de şarpe. Trei femei tinere şi tot aşa, zbătîndu-se, boceau de sărea cămaşa pe ele : răposatul sublocotenent Belenki fusese burlac.

Alte voci :

— Miatlev !...

— Matrion Evgrafîci, dragul nostru !...

Unii se repezeau să sărute leşurile tămînjite de făină ale celor patru de pe brancarde. Plînsete. Văicăreli. Icoanele şi prapurii împresurară brancardele. Alaiul se urni. Înaintă încet vreo treizeci-patruzeci de paşi. Se opri.

Erau scoşi acum din cală arestaţii : ostaşii roşii. În fruntea lor — Comisia extraordinară : Emelian Gorcişnikov, Grişka Zabotin şi Trofim Kruţia. După Comisie — ceilalţi, în coloană de cîte trei. Rămase pe vapor doar căpitanul : mătăhălos şi calm.

Grişka Zabotin, cam şchiopătînd, mergea puţin mai în faţă decît ceilalţi doi din Comisie ; el simţea bine că pe Gorcişnikov ca şi pe toţi cîţi erau în coloană întruna îi treceau mici fiori. Cu şpăngile la vedere, escorta ţinea mulţimea în frîu. Soldaţii din escortă păreau muţi.

Artiuşka se uita cum trec arestaţii prin faţa lui ; îi număra, vînturînd în aer cu coada cravaşei :

— Unu. Doi. Trei. Patru. Opt. Unsprezece...
Îi numără aşa pe toţi, apoi scoase din buzunar un carneţel cu scoarţe cafenii şi-şi notă :

— O sută opt. Daţi-i drumu' !

Mulţimea însă, tăcută, deasă de tot, se strînsese jur împrejurul escortei.

— Se vîră-n noi, înălţimea voastră ! i se tîngui un cazac hatmanului.

— Daţi-vă-n lături ! strigă Artiuşka spre lume.

Kirill Miheici încercă să facă un pas înainte şi deodată, fără să ştie de ce, gemu stins. Mulţimea, gemînd de asemeni, se strîngea din ce în ce în jurul escortei. Croindu-şi drum de-a călare prin îngrămădirea aceea de corpuri omeneşti asudate şi, puteai zice, lipite unul de celălalt, Artiuşka ajunse în fruntea procesiunii, unde erau icoanele : întrebă :

— De ce se stă pe loc ?

Unul dintre preoţi îi răspunse cu glas subţiratic, în timp ce-şi potrivea patrafirul la gît :

— Pornim, pornim îndată...

Îi tremurau mîinile, popii. Avea părul albspălăcit.

O femeie se smulse din mîinile celor ce-o ţineau. Căruntă, pieptul aproape gol, ţîţele stoarse. Femeia îi dădu brînci unui cazac şi, repezindu-se la Zabotin, îşi înfipse unghiile în obraji lui. Grişka făcu „A !" cu voce slabă şi apoi, cu stînga — că era stîngaci, el o pocni pe femeie între ochi.

Cazacii — chiote înăbuşite. Şi se dădură deoparte. Numai ce se auziră în mijlocul mulţi-

mii nişte pari pîrîind, rupţi. Un roşgardist răcni : „Vaskaa !“ şi se prăbuşi la picioarele celor din jurul lui. Îi ţîşnea sînge din gură, era plin de sînge pe faţă, sîngele îi curgea pe haine, făcea băltoacă jos, în nisip. Pe drum — praful ud de sînge ; mirosea acum peste tot a reavăn. Un paracliser, om cu tîmplele ninse, izbea în dreapta şi-n stînga cu felinarul pe care, după obicei, îl ţinuse în mînă, în timpul procesiunii. Cu un ciob din geamurile felinarului, o bezmetică de babă încerca necontenit să-l împungă în ochi pe vreunul dintre arestaţi. Nu izbutea, se ruga de oricine : „Lăsaţi-mă să dau măcar o dată... o singură dată...“

Kirill Miheici nu-şi mai aminti apoi decît doar atît : calul lui Artiuşka, nemişcat ; icoanele, împinse deoparte ; prapurii rezemaţi de un gard ; şi preoţii privind palizi, năuciţi, albi la faţă. Varvara, năpustindu-se în vîrtejul mulţimii, călca şi ea ceva în picioare. Se auzeau ţipete, horcăieli : „Fraţi creştini !... Oameni buni !... Da' noi... ce ştiam noi ?“... Un roşgardist zăcea cu şira spinării frîntă, se ruga să fie ucis. Îţi dădeai seama numaidecît, în vînzoleala aceea, cine era din Garda Roşie şi cine nu : toţi roşgardiştii aveau faţa năclăită de sînge. Ceilalţi, cînd oboseau bătîndu-i, îi treceau pe mîinile altora din mulţime. Unul dintre arestaţi fugea de colo-colo în neştire, cu ochii scoşi din găvane ; în cele din urmă, un cazac îl doborî, zdrobindu-i ţeasta cu parul.

Mereu călare, Artiuşka sta deoparte, cu spatele spre mulţime : privea lung Irtişul. Smucind de dîrlogi, calul, din timp în timp, îşi lungea gîtul în jos, încerca să ajungă cu botul un smoc de iarbă.

După ce roşgardiştii de pe vapor încremeniră în ţărînă pe cîmp, cu trupurile sfîrtecate, orăşenii, oftînd din adîncul inimii, înălţară din nou icoanele, să le poarte pe braţe, şi continuară procesiunea.

În sertarul biroului, Kirill Miheici găsi, rătăcită printre alte mărunţişuri, o monedă veche pe care puteai citi două litere : *P* şi *I*.

Îşi spuse : „Pe-atunci erau vremuri normale, ducea lumea viaţă tihnită. Ehe, ia uite numai ce soi de monede pe-atunci : mari, groase — metal în ele cît să faci dintr-una singură o gamelă..." Şi-i fugi gîndul la nevastă-sa : „Pe unde-o mai fi ea acum ? Cine-o fi giugiulind-o ?"

Îşi trecu mîna prin barbă. Barba — de-atît zbucium pesemne — hălăciugă : se făcuse urîtă, sta zbîrlită. Ar trebui să şi-o mai ia cu foarfecele, s-o potrivească...

Deşi din ce în ce mai şters, chipul Fiozei Semionovna, rămas de la un timp în urma lui, în trecutul lui de pînă mai ieri, îi stăruia totuşi mai departe în suflet : făptura Fiozei istovea şi acum încă, s-ar fi zis, vlaga lui de bărbat. Cum te mai chinuie şi te ademeneşte amintirea unei femei, amintire pe care nici c-o poţi izgoni...

Deodată în cerdac — paşi grăbiţi. Kirill Miheici îşi vîrî într-un buzunar al vestei (şi-şi simţea degetele fierbinţi, lunecoase) moneda de pe timpul ţarului Pavel I, apoi se uită pe geam afară. Îl văzu pe Artiuşa. Ţinută de campanie : veston verzui, cu epoleţi fără broderie de fir. Lui Artiuşka umerii obrajilor i-s piezişi ca şi ochii. Ochii lui — curat sabie turkmenă. A şi fost făcut colonel. Ori poate — şi mai mare ?

Artiuşka, intrînd în cameră, atinse uşor cu vîrful degetelor încheietura mîinii lui Kirill Miheici :

— Să trăieşti !

Se priviră unul pe celălalt nu în ochi : mai sus, spre sprîncene. Sprîncenele celui din Perm — albăstrii ; ale celuilalt — ţepoase şi negre : spîncene de om din stepă : ca nişte arcane. Amîndoi au parcă a-şi spune unul altuia ceva — dar ce anume, nici ei nu ştiu... Sau poate că ştiu ei, dar nu le vine a spune.

Artiuşka trecu în camera mare de alături. Pe masă, o faţă de masă, albă. Se răsuci cu spatele spre ea. Întrebă alene parcă :

— Olimpiada e-acasă ?

— Păi, un' să fie ?

— Doarme ?

— Habar n-am. Ia spune-mi : ce mai nou ?

Artiuşka, mereu cu glasul acela al lui, parcă lenevos :

— Toate-n ordine. Mă duc la Olimpiada.

— Bine.

Kirill Miheici se aşeză iarăşi la masa lui de scris, se uită pe geam spre bina. Trece prin

curte Polikarpîci. Kirill Miheici strigă la taică-su prin fereastră :

— Vezi de închide portiţa. Artiuşka mereu o lasă deschisă.

Îi dădu în gînd pe neaşteptate : ăsta-i căpitanul Artemi Trubîciov ? Da, însă el, în realitate — Artiuşka. Parcă a-i zice : o clătită ; i-ar trebui un alt nume. Fie şi numai Artemi. „Na, am uitat să-l întreb dacă mai ştie ceva despre Fioza."

Dincolo, în camera Olimpiadei — un bufnet ca de lemn trîntit. Îndată după asta, Olimpiada — ţipăt sfîşietor. „O doare ceva ?" Alt ţipăt. Kirill Miheici sări de pe scaun, dădu uşa de perete.

Pe pat, Olimpiada, zvîrcolindu-se. Cozile ei — sub genunchiul lui bărbat-su care, arătîndu-şi puţintel dinţii, o croia cu cravaşa. Cînd îl văzu pe Kirill Miheici, Artiuşka îşi luă genunchiul de pe cozile Olimpiadei, îi ordonă nevesti-si gîfîind :

— Îmbracă-te ! Ne mutăm la hotel.

Kirill Miheici îi beşteli imediat pe amîndoi :

— Ce, crezi c-a fost chilipir pe mine cu muierea ta ? Că multe parale mai faceţi şi unul şi altul !

— Hai, hai, dă-nainte cu gura !

— Dau. De ce să nu dau ? Ce mare brînză eşti tu, mă rog ?

Şi mai pe urmă, privind cum se îndepărta droşca cu care plecau Trubîciov şi Olimpiada : „Da' slavă Domnului c-am scăpat de ei. Călătorie sprîncenată !..."

Spre seară se duse în vizită la Sajenova. Bău la ea, împreună cu toţi ceilalţi, kumîs şi bere din cea ţărănească, nedreasă. Iakov Sajenov istorisi pentru a cine mai ştie cîta oară cum a fost capturat „Sfîntul Andrei Apostolul“. Fetele doamnei Pojilova — Larisa şi Zoia — meru exclamau tainic, în timp ce şuşoteau între ele. Lungit pe un covor de pîslă, Kirill Miheici intră în vorbă cu arhitectul :

— Dumneata, oricum, ai de asemeni temperament eroic şi în alte privinţe. N-ai aflat eventual ce mai este cu nevastă-mea ? Cică Zapus a dat foc satului Lebiajîi. O fi cazul oare să mă duc şi eu la Lebiajîi ?

— Ar cam fi.

— O să mă duc. Mi-aş aduce soţia îndărăt aici. Ea e o femeie veselă. Şi grijulie. Pe ceilalţi bolşevici n-aveţi de gînd să-i prindeţi ? Mă refer la cei baricadaţi în închisoare...

— Asta-i treaba poliţiei.

— Acum, dacă săptămîna care vine începem cele şaptesprezece binale, cred că pînă-n toamnă punem temeliile.

— O să discutăm noi mîine problema asta.

— Bine, mîine. Mie însă îmi place să-mi lucreze mintea continuu.

Varvara purta rochiţă scurtă pînă la genunchi, de-o culoare ce-ţi vîra degetele-n ochi. Începu să danseze, se învîrtea încoace şi-ncolo pe covorul de pîslă. Agatov sări numaidecît, îşi puse iute în mişcare şi el butucănoasele-i gambe. Stîrnit, Kirill Miheici trase un dans popular.

Jucară şi cei de la cooperativa „Consumul". Cu vocea-i de bas, generăleasa îşi pofti musafirii la masă. Ospătară toţi zdravăn.

Dimineaţă, roua se zvîntă încet. Lui Kirill îi dăinuia în suflet o răveneală uşoară, care tortura. Umbre jilave se înălţau în aer de pe pămînt ca nişte păsări somnoroase.

În aceeaşi zi, Fioza Semionovna se întoarse în oraş obosită, vlăguită. Peste noapte dormise la o prietenă. De îndată ce se văzu iarăşi acasă la ea, se întinse pe divan. Privirea îi era cruntă, sfredelitoare.

Kirill Miheici scosese din mapă cele şaptesprezece planuri ; se apucă să le netezească pe birou şi deodată zări pe dosul unuia dintre ele ceva scris mic, cu creionul. Un scris cît nişte fire de nisip. Îşi puse ochelarii. Descifră : „Instrucţiuni pentru securitatea vaporului „Andrei Apostolul". Semnătură lăbărţată, repezită : „Vasili Zapus".

— Fioză ! Tîrfo ! strigă Kirill Miheici. Închisoarea au ocupat-o ai noştri ?

— Au s-o ocupe, acum au să ocupe totul, răspunse Fioza Semionovna, întorcîndu-şi privirile spre fereastră.

Totul pare deci a fi în ordine. Ofiţerii poartă iarăşi epoleţi ; kirghizii, cu lăncile lor în mînă, îşi încură iarăşi caii... Şi totuşi totul parcă-i fără noimă, zadarnic. Sună clopotele bisericii aşa cum sună ele totdeauna la Paşti, însă dangătul lor n-are ecou, e parcă prea scurt, nu-ţi aduce nici o bucurie, e o înşelăciune.

— Nu mănînci ceva ?

Fioza mîncă, dar linişte sufletească tot nu-şi găsi.

Pe la prînz sosi în oraş Ciokan Balihanov, călare pe un bidiviu roib cu zăbală aurită şi cioltar argintat.

— Salut, zise hanul, salut eroilor!

— Salut, răspunse atamanul, mîndru.

CARTEA A DOUA

... În pădurea Edgetu, carea iaste hotar, Ciurdgi, căpetenia poghiazului precum și toți ai săi, dat-au peste urme ce arătau că trecuseră pe acolo oameni și cai apucînd în sus pe Kerulen. Atunci el a adus la știință cum că, pădurea Edgetu fiind la numai o zi de mers ostășesc pînă-n locul unde dușmanul legase tabără din nou, iară taberele lor apropiindu-se de pădure, toate străjile noastre să fie întărite...

(„*Isprăvi vitejești din poghiazul ce-au fost de s-a făcut asupra țării Birmanului*")

Capitolul întîi

Căpetenia pornește în sus pe Kerulen

Orașul își continua viața ca și cum n-ar fi existat în coasta lui o anumită închisoare. Se constituise un batalion de femei, a cărui misiune era să apere Adunarea constituantă. Ai fi zis că n-au fost puși oameni la săpat tranșee în jurul închisorii, ai fi zis că oastea cazacilor nu ține întruna mitinguri, întrebîndu-se cum să-i vină de hac lui Zapus : să-l lase pînă

le-o sosi artilerie, cu vapoarele, de la Omsk, ori să-l atace de pe acum, pe uscat? Captiv sub bolțile de piatră ale acelei închisori, care, durată pe vremea lui Nicolae I, slujise pînă la revoluție drept loc de popas pe drum pentru cei deportați în Siberia, Zapus își punea tunurile să tragă din închisoare asupra orașului tocmai atunci cînd nu te așteptai; și de obicei — tîrziu noaptea; dintr-astă cauză, cei din oraș arătau nedormiți, istoviți, umblau năuci, li se năzărea tot timpul că arde undeva.

Mic orașul, însă delibera cu pasiune tot ce anunțau micile afișe care prezentau alegătorilor candidații pentru Adunarea constituantă. Respectivele mici afișe clamau cu voci cînd albastre, cînd verzi, cînd roșcate: „Ăștia-s cei mai buni!“ „Ba nu! Aștia!“ Or fi poate mai buni decît toți cei de la cooperativa „Consumul“, sau mai degrabă socialiștii-revoluționari, acești martiri, acești eroi, care de-atîtea ori au făcut pușcărie în țarcul acela de piatră: închisoarea unde se află acum, cu marinarii lui și cu niște maghiari, comisarul Vaska Zapus?...

În stepă, kirghizii povestesc totodată mulțime de isprăvi vitejești de-ale lui Zapus, care de care mai strașnice. Și noapte de noapte, străbătînd stepa de-a dreptul prin nisipișuri și tufișuri și printre străjile ce veghează tranșeele unde cazacii dezbat cu aprindere viitoarea reformă agrară și pregătirile pentru Constituantă, fel de fel de iscoade se îndreaptă grabnic spre închisoare, la Zapus. Enorma clă-

dire dreptunghiulară, care-i închisoarea, se înalță în afara orașului, dar înlăuntrul ei se știe acum tot ce se întîmplă în oraș. Ehe! cetățeanul Pignatti a intrat demult în tratative cu Zapus.

Deseori, seara, cînd își face rugăciunile, Pignatti cugetă: „Nu cumva Zapus ăsta e-o întrupare a diavolului?“ Dar și comandantul garnizoanei de cazaci, domnul căpitan Polașciuk, un lungan slab țîr, încrezut și pe care atamanul, cu deprinderea lui de a-și umili subalternii, îl ofensase — cîte scrisori nu-i trimisese Polașciuk lui Zapus! Ba într-un rînd îi și sosise ordin de la închisoare, lui Polașciuk, să-și dea întîlnire cu Pignatti. Conștiincios cum era el din fire, căpitanul se și apucase să-l caute pe Pignatti și-l găsise acasă la Kirill Miheici, în curte. Kirill Miheici dădea ajutor să încapă în cufere toate rochiile nevesti-si, că tocmai se pregătea să părăsească orașul. Pe unul din cufere ședea bătrînul Polikarpîci și lîngă moșneag: Pignatti, smerit, cu ochii la icoane.

— Trebuie să avem cu toții puterea de a suporta ce se întîmplă, spunea Pignatti, și dumneata cînd colo, fugi!

— O să iasă totul bine, o să-l istovim noi pe inamic, își dăduse cu părerea, înciudat, căpitanul Polașciuk.

Kirill Miheici strîmbase din nas. Potrivind un șleau la gîtul calului, răspunsese cu necaz:

— Duceți-vă la debarcader, să vedeți cum e trimisă pe front compania de femei... Toate

cu nădragi și tunse băiețește, da' tandurii lor, degeaba — tot cît tunurile.

Polikarpîci, scîrbit :

— Soldați cu mustăți ca-n palmă... Ce mai oșteni și astea ! Iacă, noi, șapte ani cît am fost la război cînd cu turcii, picior de muiere n-am văzut ; și răbdam, ce era să facem ? De-atîta așteptare ne ieșise la toți rîie pe pîntece...

— Vor și ele să lupte.

— Iaca na, să lupte ! Parcă Zapus comisarul nu luptă la fel la el acolo, la închisoare ! Mari tîlhari... Bei un ceai ? Mă băiete, nu m-auzi ?

Uitîndu-se mustrător ce gîrbov și abătut sta fecior-su, care acum se pregătea de bejenie, Polikarpîci își scosese haina și o scutura în aer din toate puterile, să iasă praful din ea. Și, continuînd a trăncăni :

— E bocluc ! Cînd n-ai muiere, nu-ți mai vine să te culci ; că vrei, că nu vrei, te ții de fustele altora... Da' ele na, se cară pe front, să-și găsească pe-acolo handralăi...

Și se plesnise Polikarpîci cu palmele peste șolduri, apoi izbucnise în rîs, vreme ce-și scărmăna zdravăn bărbuța să scoată și din ea praful :

— Mă rog, vrei să pleci, pleacă, parcă de asta nu mai pot eu !...

Cu vreo săptămînă înainte, Kirill Miheici, călcînd dîrz, pornise drept spre debarcader. Pînă acolo, firește, avusese de străbătut cîteva străzi ținînd drumul pe trotuar, de-a lungul gardurilor de uluce. Mai demult, pe gardurile acestea vedeai lipite (la colțuri mai ales) afișe

de-ale celor două cinematografe : „Aurora“ şi „Odeon“ ; acum însă — şi multe ca frunzele care pică toamna — alt soi de afişe, toate în fel de fel de culori :

„Votaţi pentru oamenii muncii, cazaci !“

„Trăiască Adunarea constituantă !“

„Alegeţi-i în Adunarea constituantă pe socialişti-revoluţionari !“

Ba mai mult : Comitetul securităţii publice anunţa sosirea unui delegat special pentru anchetarea „cazului Zapus“. Anchetatorul, unul Noviţki, tinerel, slăbuţ, sprîncene stufoase, negre, îl convocase la el în cabinet pe Kirill Miheici. De asta pornise atunci Kirill Miheici spre debarcader.

Noviţki îi pusese cîteva întrebări în privinţa lui Zapus şi, apoi, roşind, îi arătase nişte biletele de-ale Fiozei găsite pe vapor. Miheici :

— Dar cu Zapus ce-o să fie ?

— O să punem noi mîna pe el curînd.

Asta fusese cu o săptămînă înainte. În ziua cînd veniseră de la Polaşciuk şi Pignatti, găsise un bilet care îl anunţa că Fioza fugise la Zapus.

— I-a făcut cu ulcica, dare-ar boala-n el !

La chei — un şlep priponit de nădejde cu cabluri de oţel. De cealaltă parte a şlepului — remorcherul *„Alkubek“*. Încoace şi-ncolo pe scăriţele remorcherului — furnicar de lume. Ici-colo pe mal, uriaşe movile de sare de Ekibastuz, pe care le urcau în fugă dracii de copii, ca să-şi dea apoi drumul să lunece la vale, chiuind. Soldaţi, în şiruri de cîte cinci sau opt, se plimbau sus pe creasta malului, neîncetat

spărgînd în dinți, din mers, semințe de floarea-soarelui : patrule. Desculț, descheiat la bluză, unul dintre ei călca țopăind și mereu se lega de celelalte patrule, strigîndu-le cu glas tremurător de emoție :

— Aranjați-vă frizura, măi ! Acușic' o să-avem parte să ne alegem ce muieri vrem !...

Emana dinspre soldați un miros de cazarmă, acru. Dinspre Irtîș — mireasma stufului care, pălit de toamnă, începuse a se îngălbeni. Apa rîului — mută, nemișcată. Pe vapor, la prova, chiar pe muchea bordajului, dormea un marinar kirghiz, cu pumnul încleștat pe un odgon gros cît un ciomag.

„O să cadă în apă", își spuse Kirill Miheici.

Veni spre el Kostîriov. Arhitectul purta un veston de croială militară, verzui, și mustață mică (abia începuse a și-o lăsa). Pe mînecă, mai sus de cot — un triunghi tricolor, distincție pentru că fusese rănit în lupte. Dînd bună ziua, bătu din călcîie, își bombă pieptul și, strîngînd mîna molatică a lui Kirill Miheici, îl anunță cu un aer grav, îngîndurat :

— Mă duc să mor pe front, m-am înrolat voluntar... Batalionul meu este un batalion al morții. Plecăm peste o săptămînă. Rusia va păși pe calea progresului numai dacă înfrînge aspirațiile imperialiste ale Germaniei.

— Va să zică n-o să mai construiești biserici ? Și ce-o să fie cu Zapus ?

— Vedem noi cînd m-oi întoarce. Zapus n-o să aibă încotro : o să se predea.

Kirill Miheici, oftînd :

— Să dea Dumnezeu! Cică la mormîntul protopopului s-a produs o minune, s-a vindecat un olog acolo. Au început acum și deastea!

— Miasme religioase. Dealtfel, uite, în India, fachirii pun să fie îngropați de vii, zac în mormînt patruzeci de zile și totuși nu pătesc nimic... Asta-i Orientul. De cînd nu te-ai mai văzut cu căpitanul?

— Cu Artiușa?

— A fost numit comisar al județului. Și colonel. E un erou. Mi-a spus: „Dacă obștea căzăcească o să-mi acorde încrederea ei, încep lupta contra lui Zapus". Am trecut azi pe la el. Și-a ras mustața. Mi-a arătat telegrama pe care tocmai o primise: se adună mereu cazacii în jurul lui.

— Ași!... Mint. Ei sînt prea leneși pentru una ca asta...

Arhitectul își bombă mai tare pieptul și plecă, înștiințîndu-l pe Kirill Miheici că se ducea la generăleasă. După cîțiva pași, întoarse capul îndărăt spre Kirill și-i mai spuse, vîrîndu-și marțial un deget între doi nasturi ai vestonului:

— În județ — stare de război: nici un pas fără parolă, fără lozincă! Nesupunerile — sancționate pe loc, necruțător...

Kirill Miheici îi privi centura strînsă mai sus pe talie decît normal și zîmbi în silă: arhitectul îl imita pe Zapus.

Se îmbarca pe șlep compania de femei. Executînd mișcări reglementare, toate femeile acestea în uniformă militară se trudeau totuși

să nu le iasă prea-prea în relief fundul pantalonilor, pentru că, uitîndu-se la ele, soldații rîdeau cu hohote. Kirill Miheici le urmări de pe mal cu privirea. Constată că, la mutră, ele, de fapt, semănau bine cu soldații care erau în jurul lui, pe mal : aceiași ochi parcă striviți de apăsarea de jos în sus a obrajilor prea rotunzi, aceiași pomeți proeminenți și mici cît niște ouă, aceleași frunți mîncate de cozoroace, aceleași fețe pîrlite de arșița stepei. Văzu că pe șlep, lîngă o prostituată din stabilimentul vicleanului asiatic Bikmedjanov, sta aliniată Lenocika Sosnina, absolventă de anul trecut a liceului din Omsk. Acum și Lenocika avea pomeții proeminenți, ochii înfundați în cap și mîinile i se bălăbăneau greoi ca soldaților.

Sajenovii aruncau flori pe șlep.

Stînd în picioare pe o telegută, tușind des și tot repezindu-și înainte bărbia, Artiușa rosti un discurs de drum-bun.

Kirill Miheici nu voi să-i asculte discursul, se dădu mai deoparte, într-un loc unde nu era lume. Cîțiva hamali ședeau pe prispă în fața unei cancelarii a debarcaderului. Cojind o ceapă galben-trandafirie, unul din ei relata cu însuflețire :

— A sosit în piață, la galop, în droșcă cu trei cai. Caii, albi de spumă. El — rubașcă de mătase, livorver la șold. Și-odată numai ce răcnește : „Să nu-mi mai ziceți mie Vaska Zapus, zice, de n-am să-i răpun pe toți ofițerii și cazacii". Pe urmă, stînga-mprejur cu droșca lui și tiva îndărăt în stepă.

— Are-un coraj !

— Să vină el chiar așa in oraș !...

Nu departe de ei, un birjar moțăia pe capra trăsurii. Se trezi, dădu supărat cu biciul în cal, și-apoi ii spuse acru lui Kirill Miheici :

— Ce tot mint ăștia ? Uitați, pînă și calului i-au venit draci din cauza lor... Niște tercheaberchea !... Hai, urcați ici, să vă duc acasă.

Kirill Miheici apucase cu mîna gardina birjei gata să pună piciorul pe scară, dar atunci hamalii izbucniră toți deodată în rîs. Kirill Miheici își luă mîna de pe birjă, spuse :

— Nu. Nu urc.

Ca și cum ar fi priceput de ce, birjarul făcu semn din cap că da ; văzu rotindu-se în aer un tăune, dădu în el cu biciul (ce curea groasă, unsuroasă avea biciul) și, după asta, închise ochii, moțăi mai departe.

Se apropia teleguța aceea pe care căpitanul Trubîciov își ținuse discursul stînd în picioare. Acum, descheiat la veston, el ședea pe fînul din teleguță, cu strîmbele-i picioare spînzurînd în afară. Miheici își descheie și el surtucul și strigă :

— Artiuș !

Aburcîndu-și picioarele în teleguță, Trubîciov se trase mai spre margină ; fînul foșnea sub el. După ce-i spuse lui Kirill : „Urcă ici, lîngă mine“, ordonă vizitiului : „Acasă !“

Teleguța zdruncina îngrozitor.

— Cînd s-o mai așeza oare praful ăsta ?

— D-apoi de ! făcu Artiușa obosit ; și întrebă la rîndul lui : Cum îți mai merg treburile ? Ai antreprize în lucru ? Parcă auzisem că faci niște biserici.

— Antreprize acu ioc, doar numai planuri pe hîrțoage, de fapt. Ca să zic așa, temeliile-s puse, dar lucrători — de unde ? Toți la război, Olimpiada ce mai face ? Sănătoasă ?...

— În curînd o să poți din nou construi. Vine puhoiul, căzăcimea. Cazacii au să-l alunge de aici pe Zapus... Spunea delegatul cu ancheta, Novițki, că pe vapor s-a găsit o scrisoare a Fiozei.

Kirill Miheici își scotoci un buzunar, ca și cum încerca să dea de acel răvaș. Deodată flutură cu mîna a lehamite ; îl apucă pe Artiușa de un genunchi :

— Artiuș, fă-mi o legitimație, o hîrtie de mînă așa, s-o am peste tot în județ... Ca să mă pot duce oriunde... Să scrie-n ea că eu, Kirill Miheici Kaceanov, am voie să circul oriunde în acest județ, pricepi ? Vreau să plec chiar mîine.

— Un permis adică ?

— Permis sau cum vrei să-i zici. Numai să pot circula.

— Permise de-astea nu se eliberează decît celor cu anumite însărcinări din partea unei organizații militare sau civile.

— Chestia cu cocoșul o știi ?

— Care cocoș ?

— Olimpiada i-a rupt cu dinții gîtul unui cocoș... Am nevoie să circul prin județ, vreau să construiesc biserici !... Dă-mi un permis.

— Ce legătură are chestia cu cocoșul ?

Lui Kirill Miheici parcă i se îmbăloraseră pleoapele. Toată fața începuse a-i bate în roz-galben. Îl smucea întruna pe Artiușa de genun-

chi şi lui Artiuşa i se părea că pe nodurosu-i genunchi creştea o gîlmă...

— Ce-i cu cocoşul acela ?

— Nu-i vorba de el, e de mine, m-au adus la disperare. Nevastă-mea... Nu pricepi ? Vreau să cutreier în linişte tot judeţul... o să le spun la toţi că studiez construcţiile de biserici. Pînă la urmă tot o găsesc eu, o dau în judecată.

— Da' ce nevoie ai de ea ? Du-te la bordelul lui Bikmedjanov, găseşti acolo şi o duzină, la alegere. Cine ce are cu ea ?...

— Ca să văd cum stau cu binalele ! O să reclam la gubernie... Opreşte !

Sări din teleguţă, îşi încheie nasturii surtucului şi, străbătînd în fugă piaţa, apucă repede pe-o ulicioară. Vizitiul, un kirghiz, se uită cum depăna Kirill Miheici din picioare şi pîcîi din buze, dispreţuitor :

— Fuga el iavaş-iavaş... Deloc habar nu-i la rus cum trebui fugit. Măă...

Seara, în camera lui de lucru, Kirill Miheici şedea faţă-n faţă cu arhitectul care, mereu frecîndu-şi latele-i pingele pe duşumeaua de curînd vopsită, îi argumenta lui Kirill cît putea mai clar :

— La urma urmei, eu, îl locul dumitale, aş renunţa. Îmi place să spun oricui adevărul în faţă, nu mă tem de nimic, dar capul nu vreau să mi-l primejduiesc, mi-o mai fi de folos... Hm !... Uite, să-ţi explic : Trubîciov n-a vrut să-ţi dea permisul, fiindcă-i gelos : ştie că nevesti-si i-e dor să plece la Zapus ; însă cît timp Fioza-i la Zapus, el ştie tot atît că Olimpiada

n-o să fugă și ea la ăla. Pe urmă, l-a mai și influențat Olimpiada, cum e ea clevetitoare și neroadă. Mie însă, Trubîciov mi-a dat un astfel de permis. Și, în ce te privește, mi-a spus: „L-am trecut în permis ca însoțitor al dumitale, dar vă previn pe amîndoi: să nu depășiți teritoriul pe care va acționa grosul oștirii cazacilor". Eh, dar ce? s-a tras cu bățul pe teren vreo graniță care să arate că, uite, aici vor fi cazaci, dincoace — nu?... Și totuși ții să plecăm?

— Da, răspunse Kirill Miheici, ferm.

— Te previn: e zadarnic. Mai bine renunță. Eu, bine-nțeles, dacă n-aș fi obligat să respect disciplina militară — dar eu plec pe front, misiunea mea este să apăr țara, nu un soț care-și caută nevasta — eu, zic, aș putea să renunț... Însă, dacă n-aș pleca. Trubîciov, de ciudă, ar putea da ordin foarte ușor să fiu executat...

Îi asudase mustața. Și-o șterse, mai frecă puțintel cu tălpile dușumeaua și întrebă cu voce resemnată:

— Totuși vrei să pleci?...

— Plec, răspunse Kirill Miheici; îi ceru lui Kostîriov să-i dea pe loc permisul de liberă circulație prin județ.

Arhitectul, oftînd:

— Poftim, ia-l. E pentru noi amîndoi... N-ai decît să-l ții la dumneata: plecăm împreună.

•

La închisoare, lîngă poarta de scînduri a atelierului de tîmplărie, hodinea, șezînd pe capătul unei bîrne, un țăran cu picioarele cît doi

buşteni. Cum o văzu pe Fioza Semionovna, ţăranul îşi trase puşca mai aproape de el hîrşîind-o de muchea bîrnei şi rosti furînd cu ochii, posac, pieptul nou-sositei :

— Ţi-am mai spus doar că nu-i voie. Iote numa' ce gard de sîrmă ghimpată s-au pus ăştia să facă aici... Cic-aşa-i *comodă*, dare-ar dracu-n ei !... Mai bine dute-n sat.

Într-adevăr, în apropiere de paznicul ţăran, trei flăcăi înfigeau pari în pămîntul afînat. Un marinar — desculţ — întindea de la par la par sîrmă ghimpată.

Fioza Semionovna plecă.

Cel mai mult o amăra senzaţia că pe degetele ei asprite de vînt (vînturile acelea care, toamna, sînt umede) încă dăinuia amintirea părului bălan, mătăsos, al lui Zapus. Şi parcă vedea mereu ochii lui aproape albaştri, striaţi cu galben, şi parcă-i simţea iarăşi mîinile trecînd repede peste corpul ei... O amărăciune mai mare decît a frunzelor toamna...

Şi doar nu venise la tîmplăria închisorii să ceară ceva de pomană... chiar dacă botinele, ce-i drept, i se rupseseră de-atît mers prin noroaie, că erau de oraş, netrainice, şi ei i-ar fi trebuit acum altă încălţăminte ; şi i-ar mai fi trebuit şi un cojocel, s-o apere de vîntul toamnei — vînt vînăt şi ţepos ca miriştea.

Iată însă că, în timpul acesta, pe malul Irtîşului, nu departe de zidurile închisorii, Vaska Zapus, călare, purtînd suman ţărănesc şi, în cap, căciulă tătărască rotundă, dădea fuga peste tot printre tranşee, vîrînd lupii în sperieţi şi nici că izbutea să fugă odată de meleagurile

acestea, tot așa cum, în lunci, căpițele rotunde și țuguiate ca niște căciuli tătărăști, parcă fug cu părul fluturîndu-le despletit, atunci cînd se izbesc în ele vînturile toamnei — și totuși nu pot fugi. Luncile-s pline de tranșee, tranșeele — de țărani puși să facă de strajă. Jur împrejur din stepe va să se abată întracoace galbena pară de foc a puhoiului căzăcimii, grosul oștirii cazacilor.

Plîngea Fioza Semionovna.

E a patra oară de cînd îi spune Filka, țăranul acela cu picioarele cît bustenii, că el nu are voie s-o lase să intre în tîmplărie. Fiozei i se pare că fiece zi ce trece seamănă cu un laț de prins păsări (ud, bătut de vînturi) pe care l-ar fi întins ea peste căpițele de pe cîmp; dar păsările nu se prind în laț, păsările zboară necontenit sus, în tării.

Mai bine-i era de-ar fi rămas în oraș, să se uite la Kirill Miheici. Acasă la bărbat-su soba-i cît o corabie și pîinea pe masă — albă; căldură, mîncare — trai îndestulat.

Dar ea — nu, nu vrea asta!

Gazda ei din sat, prescurăreasa de la biserica închisorii, își dojenea fata: „Calci în străchini, te vorbește lumea!“ Îndărătnicindu-se, fiică-sa, Ira, zvîrlea din cap cu bărbia înainte, că adică nu-i pasă ei de gura lumii. Sînii Irei, tineri, împung în gol ca și bărbia. Trecînd dincolo, în odaia mare, Fioza Semionovna își spune: „Îmi încarc sufletul de păcate... ar trebui să mă întorc în oraș, și apoi întreabă cu glas tare:

— S-a făcut grîul destul anul ăsta?

Prescurăreasa, cu un zîmbet pieziș :

— Tare nu știu cum o să răzbești îndărăt în oraș... Străji pe cîmp la tot pasul. N-au să-ți dea voie să treci. Doar pe urmă, cînd or veni cazacii — atunci da.

— Cazacii au să mă omoare !

— Ei, cine știe, poate că nu te-or omorî, te-or ierta... Da' ce ? Nu te lasă să intri la el ? Și-o fi găsit alta, de ! că-i tare muieratic el... Ei, da' bărbatu' mnitale te-o ierta, doar nu ești fată mare... Fata mare, cînd calcă strîmb, cum s-o ierți ? Pe cînd nevasta-i altceva. Nici nu se-ncape vorbă că-i altceva.

Și iar se-ntoarce prescurăreasa către fie-sa, iarăși vorbește numai cu fie-sa.

Prin fereastră se vede cum trece afară pe uliță un car, luînd pe roți noroiul, lostopane. Se-aud pocnete de bici. Cu grijă să nu le alunece pușca de pe umăr, cinci țărani pășesc lunecuș prin noroi în urma carului. E frig afară, noroiul li s-o fi părînd călduț. Miroase a pămînt răscolit, noroiul ăsta...

Prescurăreasa, cu brațele dintr-o dată întinse-n aer de-a dreapta și de-a stînga ca și cum ar fi ocrotit pe cineva care s-ar fi aflat în spatele ei :

— Volintiri... Mulți au mai pierit în lupte ! Ce-i îndeamnă oare pe ei să plece așa la uciganie ? S-oameni răi din fire : unde-i răzbel, hop și ei — parcă nu tot un coșciug îl așteaptă pe fiecare ?

Dinspre închisoare, tocă prelung o mitralieră. În sat — țipete de-ți țiuie urechile : s-au speriat pesemne muierile auzind mitraliera. Prescu-

răreasa începu să strîngă repede de pe masă ceștile, samovarul. Fiică-sa, Ira, cu glas nepăsător :

— Da' de unde ! Instrucție. Ezerciții. Poimîine sosesc cazacii. S-au speriat cu toatele degeaba.

— De unde știi tu de cazaci ?

— Mi-a spus Pimnîh Nikola.

Fioza Semionovna umbla de colo-colo prin cameră. În bucata de perete dintre ferestrele cu ghivece de mușcate — o oglinjoară proastă, fumurie. Îi cuprindea oglinjoara numai o părticică a pieptului — care, așa în oglinjoară, nu mai părea ațîțător — și un braț ascuns în mîneca bluzei înflorate ; chipul Fiozei însă, ai fi putut crede că se temea să se arate și el în oglinjoară. Fioza Semionovna își întrebă gazda :

— Ai haine soldățești ? — și vocea îi suna jalnic.

Oftînd, sprijinindu-se fără noimă de pereți, prescurăreasa intră în camera Fiozei. Stătu mult timp cu ochii în jos, privind dușumelele date cu galben. Apoi :

— Cum, soldățești ?

— Niște rufărie, cizme, o manta. Acum în casa oricui se găsesc de-astea, militare.

— Adică dacă sînt de-astea și la mine-n casă, Fioza Semionovna ?

Și deodată, plesnind din palme, prescurăreasa dădu buzna să cotrobăie prin unghere :

— Da' cum să nu ? Cum să n-avem și noi ?... Au rămas de la fiu-meu... Stai că dau de ele uite-acu... Ce să ?... Ira, ia caută și tu !

— Nu caut nimic, te privește. Ce-s eu ? Telăliță ?

Zvîrlind pe laviță o pereche de pantaloni largi, de postav sur, prescurăreasa, Fiozei, cu un zîmbet admirativ — viclean :

— Ai de gînd să te duci pe furiș la bărbatu' mnitale cu ichipament melitar ?

— Da, la bărbatu-meu, răspunse Fioza, încet. Dacă ai și o manta, o cumpăr.

— Am de toate. Pesemne ți-ai făcut o socoteală că pe soldați străjile îi lasă mai ușor să treacă dincolo ?

— Cred că da.

— Ei, ajute-ți Cel-de-Sus ! De te-or întreba ceva-cumva, zi că ai fugit de pe frontul nemțesc : acu se-ntorc oameni de-acolo duium.

Pantalonii îi veniră Fiozei foarte bine : craci nici prea scurți, nici prea lungi. Gulerul bluzei militare însă — cam strîmt. L-au lărgit. Mantaua — strîmtă și ea : se cunoștea că stă pe corp femeiesc. Prescurăreasa descusu gaica, o cusu la loc în alt fel, Fioza își strînse tare de tot cureaua pantalonilor — mergea. Prescurăreasa :

— De-acu poți să te-nfățoșezi așa chiar și pe frontul cu nemții.

Cu mantaua pe ea, Fioza, după ce-și pipăi mînecile (îi erau și prea largi și prea lungi) de și le trase în jos pînă peste unghii, ceru cu glas pierit :

— Taie-mi.

— Ce să mai tai ?

— Părul. Pîn-la piele !

I se crispau degetele. Țipă :

— Hai odată !...

Ţipînd şi ea subţirel, Ira, bufni în plîns, se văicări :

— Doamne-Doamne, toate astea numai pentru că ţine la un bărbat fără să ştie de ce. Unde n-am şi eu parte de-o dragoste ca asta !

Gravă, prescurăreasa îşi făcu cruce şi, înălţînd foarfecele, vorbi cu glas vajnic :

— Să dai salutări din partea noastră lui Kirill Miheici. Ne-a cam uitat. Căci are acu antrepriziuni tare mari. Stai aşa !...

Săltă o şuviţă din negrul păr al Fiozei şi, dibace, dintr-o singură ţăcăneală cu foarfecele, tăie. Ca o pană căzută din aripa unei păsări în zbor, aşa undui şuviţa în aer, aşternîndu-se apoi jos, la poalele rochiei prescurăreşti. Preocupată de treaba pe care o făcea, prescurăreasa călcă în picioare acea şuviţă de păr.

După asta, Ira şi maică-sa o petrecură amîndouă pe Fioza Semionovna pînă la portiţă. Din cauza cizmelor care-i erau mari, aşa încît vîrîse-n ele obială multă, Fiozei i se şi încinseră picioarele, i se părea c-o frige pămîntul la fiece pas. Mantaua îi mirosea a măturică uscată, capul şi-l simţea de parcă ar fi fost pîrjolit : fierbinte şi totodată uşor.

Deschizînd portiţa, prescurăreasa repetă :

— Salutări lui Kirill Miheici. Îmbrăcămintea 'nmitale femeiască o ţin la mine, să ţi-o poţi lua oricînd o să vrei.

— Nu-i nevoie.

Vîrînd mîna într-un buzunar al mantăii, Fioza dădu acolo peste cîteva resturi de pîine, tari ca nişte pietricele ; între bucăţelele de

pîine — un chibrit rupt şi o peniţă de toc. Scoase repede peniţa din buzunar, i-o dădu prescurăresei. Prescurăreasa izbucni atunci în plîns; îşi supse buzele (să nu ude obrazul Fiozei) şi o sărută.

...Dincolo de biserică, drumul cotea spre oraş. Fioza nici măcar nu se uită din mers încotro cotea drumul: apucă drept spre tîmplăria închisorii.

Acelaşi ţăran cu picioarele cît doi buşteni şedea mai departe de aceeaşi bîrnă, însă de astă dată parcă purta altă căciulă. O întrebă paznicul pe Fioza:

— N-ai un chibrit să-mi aprind ţigara?

Ea trecu pe lîngă el fără să-i răspundă.

În şura unde mai demult fuseseră bancurile tîmplarilor — Zapus. În faţa lui Zapus, o masă cu o pătură aşternută pe ea. El — pe scaun la masa ceea: un picior sus, pe tăblia scaunului, bărbia — proptită de genunchi; cu muchea palmei lovea mereu în masă; rîdea; striga:

— Altul la rînd! Hai, care te mai înscrii?... Care-şi mai pune capul sub topor?... Şi l-au pus toţi. Azi e ultima zi de înscriere, tovarăşi, altfel o să muriţi neînscrişi!

Era nebărbierit, obrajii lui aveau mici sclipiri aurii; în voce, o răguşeală abia auzită, aşa cum foşnesc palele de paie zvîrlite la pămînt din cer, cu furca.

Cu braţele subpuse ca să-şi apere pieptul, Fioza Semionovna îşi croi drum printre soldaţi. Fiindcă era îmbrăcată altfel decît de obicei, altfel simţea acum cu tot trupul şi mirosul acela acru al gloatei de bărbaţi ce-o împresu-

rau. Sau poate i se întîmpla asta nu mai pentru că din clipă în clipă i se părea c-o să se pomenească înșfăcată și strînsă de țîțe?

De fiecare dată cînd înainta cu încă un pas, mîna lui Zapus izbea și mai avan în masă:

— Care mai ești?

Deodată, lîngă mîna lui — mîneca mantăii Fiozei Semionovna, Zapus, plesnind din degete ca să facă semn furierului de lîngă el, întinse amîndouă brațele înainte, întrebă iute:

— Mai era unul?... Cum te numești?... Altcineva? Tovarăși! Liniște!

— Păstrați disciplina! îl susținu cu glas gros un soldat.

Fioza Semionovna mozoli iarăși cu vîrful degetelor bucățelele de pîine din buzunar; voi să-și salte mai spre umeri mînecile peste măsură de lungi ale mantăii și deodată — buf! în lacrimi.

Drept care, Zapus clătină din cap, lovi din greșeală cu genunchiul călimara de pe masă și duse mîna la cozorocul capelei pe care o purta Fioza Semionovna. Furierul, un marinar lung cît o prăjină, se prăpădea de rîs, hohotea, ținîndu-se cu mîinile de masă.

În timpul acesta, ceilalți cîți se mai aflau în șură ieșeau toți pe ușă afară. Zapus făcu vînt cît colo capelei Fiozei; îi spuse furierului:

— Să-i dai una nouă. Și... o pereche de cizme.

Apoi, lovind iarăși cu palma în masă:

— Te repartizez la detașamentul auxiliar! Avem ordin să nu înrolăm femei... Dar niște plăcinte ne poți face, nu?

O privi lung de sus pînă jos pe Fioza Semionovna : hîrtiile, ştampilate şi haidem, o să avem plăcinte la masă... Şi, zi, mi te-ai tuns, Fioză ? Atunci, ce mai ? Hai să faci patul.

În zori de zi, furierul, matelotul Toposin, îl trezi pe Zapus bătînd cu pumnul în uşă. Topoşin îşi trăgea nasul şi se tot freca la ochi, somnoros :

— Veşnic n-avem parte să dormim cît trebuie. Au adus santinelele nişte arestaţi.

— Cîţi ?

— Doi. Veneau dinspre oraş, cică o caută pe nevasta unuia din ei. Au fost prinşi pe-aproape de coridorul de patrule, într-o rarişte. Arme n-au asupra lor. Pe unul îl ştiu eu, e antreprenor la oraş, celălalt cică-i arhitect. Şi că, zic ei, au de construit nu-ş' ce biserici, naiba să-i mai înţeleagă. Care biserici, azi ? La interogator, să-i întrebăm ce-au aflat despre puhoiul căzăcesc care vine-ncoa, ei ştiu multe. De n-or fi, te pomeneşti, spioni de-ai cazacilor. Eu unul zic ca să-i lichidăm imediat...

— Ba nu. Ar crede lumea că din cauza nevestei ăluia. După ce-o să li se ia interogatoriul, încuie-i în magazie. Aşa, pe degeaba, nu se poate să-i ucidem.

Topoşin plecă. Zapus reveni în cameră. Dormind, Fioza se dezvelise ; respira languros, obosită. Faţa — bronzată ; trăsături mai ferme.

„Are haz istoria cu ăia !" îşi spuse Zapus, în timp ce-şi înfăşura obielele, să se încalţe. Şi-apoi, în şură, iarăşi bătînd nervos în aceeaşi masă cu muchea palmei, ca şi de cu seară :

— Antreprenorul Kaceanov? Arhitectul Kostîriov?

(Cu cealaltă mînă își plimba pe buze, s-o lipească, țigara pe care tocmai și-o răsucise)

Arhitectul, deși nu voia să stea drepți, totuși luă poziție respectuoasă; răspunse scurt, ostășește: Exact, după care, cu gura ca amorțită (și făcînd eforturi să nu se exprime ca un om cu prea multă știință de carte), dădu relații: despre rebeliunea din oraș; spuse cu glas molcom, scăzut:

— Am fost mobilizat, n-am nici o vină. Am fost rănit la braț, dar ce? Asta înseamnă că din convingere am luat parte la luptă?

Lui Kirill Miheici îi plesnise surtucul, i se vedea ieșind la subsuori prin căptușeală vatelina murdară. Trecîndu-și degetele prin bărbuță, îl dădu deoparte pe arhitect, se uită lung, obosit, drept în ochii lui Zapus și întrebă:

— Nevastă-mea, Fioza, e la tine? De ce nu mă lași să-mi văd de construit?

Zapus înălță o mînă; și-o privi punînd-o în bătaia luminii soarelui și-și văzu sîngele pulsînd în degete; i se păru că unul dintre degete, cel gros, mirosea a femeie. Zîmbi:

— Dumneata, Kaceanov, ai participat la rebeliune?

Kirill Miheici clătină din cap, se îndărătnicea:

— E-aici nevastă-mea sau nu?...

Reluîndu-și cu vădită neplăcere poziția respectuoasă, arhitectul continuă să relateze, vorbind repede-repede:

— Artemi Trubîciov a fost numit comandant al orașului. S-a organizat un Comitet de acțiune compus din reprezentanți ai obștei căzăcești ; despre dumneata circulă zvonuri din cele mai contradictorii, care de care mai de necrezut ; eu și Kaceanov am hotărît însă să ne retragem, să ne vedem de viața noastră pașnică, pentru ca ..

— Va să zică nu-i aici ? insistă Kirill Miheici cătînd țintă în podea. Te-ntreb din nou : unde-i nevastă-mea ?

Zapus, după ce-și aprinse țigara, își lăsă mîna pe genunchi ; furat de gînduri, își netezi cîtva timp genunchiul, apoi le ordonă soldaților din escortă :

— Luați-i. Cînd vor trece cazacii la atac, îi împușcăm. Vîrîți-i în magazia de pe malul rîului.

Ieșind pe ușă, unuia dintre soldații din escortăi i se agăță poala mantăii într-un cui din ușor. Soldatul dădu drumul armei să lunece în jos pînă ce patul ei izbi podeaua, își smuci poala mantăii, trînti o înjurătură și, în sfîrșit, se eliberă. Zapus îi urmărea mișcările fără să spună nimic. După ce plecă și soldatul acela, se întinse, căscă :

— Mă duc în șopron, Semion, mi-e somn. În cameră la mine este o muiere, trezește-o. Îi zice Savițkaia, s-a înrolat voluntară la noi. Spune-i să se îmbrace, să-și ia o armă și să stea de santinelă.

— Unde ? La bărbat-su ?

— La amîndoi. Și santinela care-i acum în post acolo, schimb-o.

Topoşin, marinarul, scuipă, îşi şterse cu dosul miinii buzele subţiri ; după asta, pornind spre uşă cu paşi rari şi parcă înadins călcînd aşa, mare :

— Bine.

Se răsuci însă pe neaşteptate ; apucîndu-şi brusc cu mîna un umăr, de-ai fi zis că vrea să-şi smulgă epoletul, întrebă :

— Adică asta de ce ?

— Cunoşti cîntecul „Deschide-n faţa mea poarta milostivirii tale“ ?

— Ei, şi ?

— Cînd eram mic, ţineam să fiu şi eu de folos cumva în biserică, îi dădeam popii cădelniţa la mînă. Îmi plăcea să beau pe furiş din vinul pentru împărtăşanie şi fumam în altar, suflam fumul afară prin ferestruică. Mi-au rămas în minte toate astea. Şi cîntecul...

— Iaca na !...

Topoşin ieşi în curte, făcu semn cîtorva călăreţi să vină la el şi, ciocănind cu degetul în oblîncul şeii unuia dintre ei, le spuse cu glas scăzut :

— Duceţi-vă de staţi colo pe malul apei, între plopi. Cînd îţi vedea ieşind din magazie trei inşi, trageţi în plin, daţi-i gata.

Potrivindu-şi scara şeii, unul dintre călăreţi, om scund, ciupit de vărsat, întrebă cu un glas piţigăiat :

— Adică pe care din ei ?

— Eh, se-nţelege : pe-ăl de-o-ncerca să fugă. Trageţi numai aşa, de-un ambîţ. Doar n-o să trageţi într-ai noştri !

— Păi, într-ai noştri cine-i nebun să... ?

În magazioară, arhitectul și Kirill Miheici se așezaseră alături pe un butoi gol, răsturnat. Cu gleznele cruciș una peste cealaltă și mereu fîțiind din șolduri, Kostîriov își făcea întruna cruci mici-mici cît un nasture. Buzele i se uscaseră de tot, nu mai avea scuipat în gură să și le umezească și-i răsuna în urechi necontenit un : „Doamne miluiește... Doamne miluiește... Doamne milu..." Din cînd în cînd se sprijinea cu mîna de butoi ; era transpirată mîna lui ; Kirill, văzînd ce aproape de el era mîna arhitectului, se trăgea mai deoparte.

— Au să-și împartă între ei bulendrele noastre ? întrebă după o vreme Kirill Miheici. Și adăugă : Acum toate-s în comun. Am luat cu mine atîta rufărie ! Și-o rochie de mătase pentru Fioza.

Kostîriov începu să se legene din umeri într-o parte și-n cealaltă. Butoiul : prrr ! Kirill Miheici îl apucă de umăr pe Kostîriov.

— I-auzi ! E din alea englezești. Îl rupi.

Ars sări arhitectul, se refugie într-un ungher al magaziei, se trînti în colțul acela pe niște scînduri și iarăși nu-și mai află stare :

— Doamne... Doamne... Doa...

Stăruia în magazie un miros de pește sărat. Peste tot, umbre albăstrii, reci, mișcîndu-se încet ca niște păianjeni. Lui Kirill Miheici i se făcu frig, n-avea pe el decît surtucul. Dădu peste un țolinc de pîslă, zdrențuit, și-l puse pe umeri.

La ușă afară, un glas somnoros ; glas de femeie :

— Să nu-i scap din ochi ?

O altă voce, mai groasă :

— De-or cerca să spargă ușa, dă-n ei cu baioneta, s-niște scîrbe de burjui ! Tii, da' cheptoasă mai ești, mămulică ! Boambe ți-au crescut la chept, nu... Sări și tu la ei, ia-i la bătaie !

Kirill Miheici aruncă imediat țolincul de pe umeri, pe urmă și-l puse din nou. Luîndu-și inima-n dinți, bătători mai întîi, cu tălpile, lutul alunecos de la picioarele lui și după asta se duse la ușă. Afară, cu pușcă-n mînă și capelă militară în cap, ba și manta militară — Fioza : obrajii arși de soarele stepei, trăsături mai dîrze, pleoapele puțintel cam umflate, ochii în patru.

Aplecîndu-se și bîjbîind cu mîna pe ușă să găsească vreo crăpătură între scînduri, Kirill Miheici o chemă :

— Fioză ! Nevastă !

Ea tresări, speriată. Spaima de totdeauna, firească, a oricui. Așa și trebuie să fie. Dintr-asta îi vine apoi omului și bucuria.

— Fioză, ce cauți tu aici ?

Ea își și alătură tocurile milităreşte, cu toate că executa mișcarea aceasta cu destulă stîngăcie. Purta cizme de iuft galben, cazone. Îndreptă arma spre ușa magaziei cam așa cum, acasă, dădea să vîre în cuptor furca de scos oalele și-l somă pe bărbat-su cu voce uimitor de rugătoare :

— Stai locului, Kirill Miheici... Stai locului, că de nu, te ucid ! Mai bine nu-ncerca să ieși.

Şi din ce în ce mai rugătoare :

— Prea sfîntă Precistă... Stai locului Kirill ! Nu ştia el ce-nseamnă să chemi pe sfînta Precistă într-ajutor ? Da' cum să nu ştie ? Însă mai este şi un alt fel de a răspunde : poruncitor, bărbăteşte :

— Fioză, am să te zvînt în bătaie ! Deschide uşa. Am cutreierat stepa-ntreagă pînă la pădure, ca să dau de tine. Poate c-au să mă şi omoare din cauza ta... Vaska ăsta al tău stă gata la sigur să mă rupă cu dinţii, vrea să mă facă bucăţi, şi tu iacă ce treabă ţi-ai găsit ! Ai lui au dat foc satului nostru Lebiajii, nu mai sînt în sat la noi nici vite, nici oameni...

— Nu-ncerca să ieşi, Kirill Miheici, cel mai bine-i să nu încerci...

Necontenit trosneau scîndurile din ungherul unde arhitectul se închina ca înainte de ceasul morţii : „Doamne milu... Doamne mi... Doamne milu"...

Kirill Miheici începu să-i vorbească nevestei-si cu alt glas : blînd, potolit, aşa cum îi pomenea uneori noaptea acasă, în pat, despre vremea cînd erau în dragoste la Perm, sau despre plăpumile lor cele călduroase şi mari cît stepa, sau despre grînele lor din hambar sau despre felul lui de a o mîngîia cu dragoste, însă fără duioşie — toate acestea cu vorbă mereu bărbătească, fără duioşie :

— Toate au să fie iarăşi ca mai înainte, Fiozuşka, am să te iert... Nimeni n-o să ştie nimic ; o să zicem că te duseseşi pentru cîtva timp la ţară, şi-atît. O să zicem că nu te-ai

încurcat cu nimeni. Şi-o să zugrăvim dormitorul... Artiuşka a plecat, nu mai stă nimeni la noi, toată casa e-a noastră... Ce, crezi că ăsta, comisarul, ţine la tine ?... Nu vezi ? A şi schimbat santinela, te-a pus pe tine să ne păzeşti ; va să zică — hai, fugiţi, n-am eu nevoie de voi... Fiozuşka !

Ea nu-şi mai înfrînă răvăşirea lăuntrică, strigă deodată prelung ca apucată de istericale :

— „Fugiiiţi ?"... Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !

Înfipse baioneta-n lacăt, dădu cu lacătul de pămînt, îl azvîrli cît colo ca pe o cîrpă. Zăvorul hîrjîi, Fioza deschise uşa. Kirill Miheici se şi făcu mic într-un colţ al magaziei : la un metru-doi de pieptul lui tremura în mîinile Fiozei negrul fluier al ţevii armei îndreptate spre el.

— Fiozuşkaa...

Ea, cu baioneta jucînd în aer spre el :

— Scrie !... Scrie chiar acu', numaidecît... Scrie şi iscăleşte că divorţăm... Divorţez de tine... Mizărabile !

Din greşeală îl atinse cu patul armei pe arhitect. Kostîriov tresări, pe urmă se căţără pe butoi şi, înăbuşindu-se de emoţie, întrebă :

— Doriţi ceva ?

Ţeava puştii se îndreptase şi spre el. Supravegheat de respectiva ţeavă, Kostîriov scoase din buzunar un blocnotes, un creion chimic şi, cu litere deşirate, înşiră pe o filă următoarele :

„Divorț. Subsemnatul Kirill Miheici Kaceanov, țăran din gubernia Perm, județul Krasnoufimsk, satul Morev, plasa Morev...“

În timpul acesta, Vaska Zapus se bărbierea uitîndu-se într-un ciob de oglindă. Furierul lui, matrozul Topoșin, înălțîndu-se din cînd în cînd în vîrful lungilor sale picioare, scuipa pe pereți asupra vreunei muște, s-o alunge. Niște muște greoaie, cum sînt ele toamna tîrziu. Furierul își găsise această îndeletnicire, fiindcă i se ura, n-avea nimic de făcut.

Zapus, bărbierindu-se :

— Paralelogram... Romb... Triunghiuri echilaterale... De cînd cu războiul, mi-au zburat din cap toate astea. Bagaj de cunoștințe... Semioane, or fi mai grele bagajele de soiul ăsta decît vacile voastre din Viatka ?

— Nici vooorbă !

— Te cred. O să trebuiască s-o iau de la capăt, să învăț totul din nou. Paralelogram... Romb... Și problema morții : are dreptul cineva să-i ia altuia viața ? Și problema vieții...

Topoșin își scoase o ulcică de apă din găleată : începu să se spele, își turnă apă și pe ceafa-i groasă, roșcovană. Zapus, examinîndu-i mutra :

— Ar trebui să-ți lași mustață...

— Mustață ?... Da' ce nevoie am ? Mie „Enciclopedia tehnică“ îmi trebuie. După ce s-o face ordine în țară, mă angajez la construcții tehnician. Te pricepi ceva la inginerie ?

— Eu, inginerie ?... Da' ce nevoie am de inginerie ?... Inginer merge să te faci doar așa,

aiurea, la îmbulzeală. Aici însă, măi tovarăşe, unde-s stepele astea... aici cei mai necesari sînt mitralieriştii. Ieri te-au cam vîrît în sperieți țăranii ăia, cu parii ăia, ai lor, aşa-i ?

— Ia nu mă mai lua la vale ? Iacătă, aici, nu ştiu în care sat, a venit în permisie de pe front, cu aeroplanul lui, un aviator. Ăștia, aviatorii, da : odată oameni... Păi, ce...

Mai tîrziu, spre amiaz, Zapus trecu pe cîmp prin dreptul stogurilor de fîn, se ducea la Irtîş. „Închisoarea asta nu-i închisoare, e un sat în toată puterea cuvîntului : fîn, magazii, atelier de tîmplărie..." Tocmai voia să stea puțin locului, să-și răsucească o țigară, cînd auzi deodată, răzbind dinspre un stog, gemete. Ştia el bine ce era cu gemetele acelea, nu-și mai răsuci țigara : făcîndu-și lui însuşi cu ochiul, își urmă drumul. Călca uşurel. Se împiedică însă de niște beldii și căzu în patru labe, nimerind cu mîinile în fîn. Fînul foşni. Din spatele stogului se ivi fata prescurăresei, Ira, care, pungîndu-și buzele și săltînd dintr-un umăr, îi spuse, încercînd să pară nedescumpănită :

— Da' poftim de te uită cît vrei... Ți-oi mai fi închipuit cine ştie ce... Poftim, de !

Îndată după asta, Zapus îl întîlni printre clăi pe Toposin. Matrozul îi strînse mîna : fierbinte mîna furierului, ude cărnoasele-i buze peste care el își tot trecea vîrful limbii — și privirea lui o urmărea întruna pe Ira care se îndepărtă. Zapus :

— Bine-nțeles, e o chestiune a dumitale personală, dar eu în locul dumitale, tovarășe co-

misar... aş respecta inocenţa. La noi, în cazuri de-astea, poarta casei unde locuieşte fata se dă cu catran...

Şi numaidecît lungindu-se pe fîn, cu faţa-n sus, îşi descheie bluza, îşi lăsă pieptul în bătaia soarelui. Culese de jos o buburuză. Şi-o aşeză pe o unghie. Se întinse de-i trosniră oasele, mai mare dragul. Apoi :

— Dă-te dracului, mă Toposin... Da' mai întîi fă-mă să înţeleg : ce nevoie aveam eu s-o drăgălesc pe-aia ? Tu unul, barem procedezi pe cont propriu...

— Cum ? ?

— Ziceam : Ce nevoie ai tu de „Enciclopedie tehnică ?"... Frunza frăsinelului !

Polikarpîci dădu ocol gardului, zăbovi cîtva în poartă şi apoi, pipăindu-şi cu noduroasele-i degete şira spinării, că-l încerca acolo o durere de mai demult, se întoarse în pîslărie. Îndată după asta, pătrunse în curte o teleguţă care opri în faţa şopronului. În teleguţă — Kirill Miheici cu surtucul roşiatic de praf şi cizmele oarbe, de-atît hlei gălbui-albăstrui cît se lipise pe ele.

— Pe cîmp pînă-n oraş a plouat, aici văd că nu, zise Kirill.

— Nu. Aici, nu.

Polikarpîci slobozi chinga calului. Visător, calul îşi lungi gîtul în jos, să-i lunece gîtarul la vale.

— Te-ai văzut cu ea, Kirill ? Adică vreau să zic cu muierea, cu Fioza.

— E-n musaferlîc la ţară, în Taliţa.

— Mda, parc-am auzit eu că cică-i în musaferlîc undeva. Mă gîndeam la treburile din casă. Ce mai gospodărie-i asta, dacă nu-i mînă de muiere aici, să deretice ?... Măcar de s-ar întoarce Fioza mai degrabă ! N-ar fi bine să-i scrii într-astă privinţă, cum ?

— Ne mănîncă fripţi ăla. Din clipă-n clipă o putem păţi. Şi nicăiri nu-i chip să fugi de el.

— Cin' să ne mănînce, comisarul ?

— El.

— Vas' zică-i de rău ?

— Ba bine că nu !

Polikarpîci îşi trecu un deget peste mustaţa afumată de-atît fumat. I se umplură nările de mirosul fumului de iarba dracului. Scuipă lung şi tihnit moşneagul, de parcă turna pe jos apă din găleată :

— Tare mă-ntreb unde aş putea face eu rost de un tutun mai acătării.

Iată cum fusese eliberat din închisoare antrepenorul :

În magazie îl apucase o durere de şale. În ungherul lui, arhitectul, de frig, îşi trăsese peste el o scîndură ; scîndura se zgîlţîia de tare ce dîrdîia arhitectul care, în timpul acesta, protesta, vorbind iute de-ai fi zis că i se bat calicii la gură :

— Zgîrciţii ăştia ! Puteau să arunce aici măcar cîteva braţe de fîn mai mult.

Deodată Kirill Miheici constată cu glas mîhnit :

— I-auzi : parcă scoate cineva nişte cuie din nu ştiu ce.

— Cin' să scoată ?

— Paznicul.

Arhitectul zvîrli scîndura de pe el, sări în picioare şi, ţupăind în tocuri pe scîndură, începu să ţipe :

— O să fac reclamaţie la Duma regională ! Şi la Comitetul revoluţionar din Omsk ! Lua-v-ar dracu, impilatorilor, hoţilor, banditilor ! Doar e clar : legea îmi acordă toate drepturile mele cetăţeneşti, am fost întotdeauna contra guvernului ţarist... Ce-i porcăria asta ?...

— Acolo lămuriţi chestiunea !

Paznicul, un moş : boc-boc cu ciocanul. Kirill Miheici trase cu ochiul printr-o crăpătură :

— Le îndreaptă. (Cuiele).

În zori de zi, curtea fermei ce împrejmuia închisoarea, fusese plină de scîrţîit de căruţe, se auzise întruna vorbă aspră de oameni care munceau în pripă şi, mai ales, gura lui Zapus care poruncea strigînd la toţi. Căruţele plecaseră. Un băieţandru întreba cu glas îngălat :

— Nene, să aduc ovăz la cai ?

Rămăsese în curte doar paznicul acela bătrîn care acum scotea cuie din pereţii magaziei. Era înfăşurat la gît cu o basma galbenă femeiască, trăgea tot timpul tabac pe nas şi tuşea. Kirill Miheici îl întrebă prin crăpătura dintre scînduri :

— Moşule, ce zi din săptămînă-i azi ?

Moşneagul îşi văzu de treabă, îndreptă alt cui, se uită la floarea cuiului ruptă, vîrî cuiul în buzunar la pantaloni. Mai tuşi o dată şi răspunse ca-n silă :

— Azi ? Parcă joi. Ba nu, ia stai puţin : duminică, temnicerii au prins cîţiva hoţi de

cai, marți eu am dres acoperișul... Ba da, așa-i, e joi. Da' ce nevoie ai să-ți spun ?

— Nu știi cumva cînd au de gînd să ne dea drumul ?

— Vouă adică ? De nu v-or face seama, v-or da ei drumul... Sau poate v-or trimite la urma voastră, în oraș. Da' numa' de-atîta-i că aici, la noi, cu hoții de cai — amin ; îi ia și-i împușcă. Finc-așa se și cuvine ; de ce să furi cai, mă nemernicule ? Ce, pentru tine am crescut eu calul ? Chiar dacă noi aici, la pușcărie, i-am adus cai de pe unde i-am adus, tu tot n-ai dreptul să-i furi.

Se înfuriase moșul dintr-o dată, tremura de ciudă ; veni spre ușa magaziei, amenințînd de departe cu ciocanul :

— Cînd ți-oi șterge una-n numele tatălui cu ăsta... și-o să vezi că n-o să am a răspunde în fața nimănui pentru asta, porcule !... Cin' te-a pus să furi ?... Dacă mai scoți o vorbă, teee...

Kirill Miheici se lăsă fără puteri pe un clit de scînduri. Îi era frig. Arhitectul — buzna la ușă ; îl tocă la cap pe moșneag mult timp, înșirîndu-i vrute și nevrute. Se făcuse de amiaz, veni o fetișoară uscățivă, îi aducea moșului lapte într-o cană mare. În timp ce paznicul ospăta, Kostîriov luă un băț de jos : lărgi cît putu mai mult crăpătura dintre scînduri. Pe urmă, cu voce dulce, se apucă iarăși de pălăvrăgit :

— Zău că da, moșule : noi sîntem din oraș... Fată, hăi, poate că măcar tu ai auzit cumva de unul Kaceanov, care face el case, și a pri-

mit comandă să clădească şaptesprezece biserici...

Moşneagul, cu glas sfătos :

— Aşa ? Din oraş ?... Păi tocma' c-acolo-s cei mai mari hoţi. Eu, odată ce obştea m-a pus paznic aici, apăi asta chiar şi fac : păzesc. Că oamenii care s-au strîns ei toţi aici în puşcărie, de ce s-au strîns ? Ca să se bată cu cazacii. Şi eu să dau drumul hoţilor ? Ian taci !

— Atunci măcar lasă-mă să ies de-aici pentru sine.

— Teaş ! Fă acolo, o să curețe careva după voi.

Cu braţele bălălău în lungul trupului, fata încercă să arunce o privire în magazie :

— Dă-mi voie, uncheşule, să mă uit puţin la ei înăuntru.

— Nu se poate !

Arhitectul, bătu cu pumnii în uşă.

— Dă-i voie, uncheşule, de ce să nu-i dai voie ? Poate am şi eu cea mai de pe urmă dorinţă a mea înainte să pier ; poate vreau, cu limbă de moarte, s-o rog ceva pe fata asta. Că eu cunosc ce simţitoare-i inima femeii...

Şi, răsucindu-se către Kirill Miheici, repede, aproape gîfîind :

— Unica soluţie ! O iau pe coarda sentimentală...

Kirill Miheici :

— Mai bine spune-i că le dai cizmele tale. Au să le placă, sînt bune.

Bătrînul însă tot nu-i îngădui fetei să se apropie de magazie. Ea atunci luă cana, voi să plece. Arhitectul îşi scoase cizmele cît ai clipi

(cizme galbene, orăşeneşti, cu năsturaşi) şi, strecurînd carîmbul uneia din ele prin crăpătură, o strigă înapoi pe fată, îi spuse că-i dă cizmele aşa, pe nimic. Fata înhăţă carîmbul, îl smuci spre ea, carîmbul trecu printre cele două scînduri, însă partea de jos a cizmei, laba — ioc. Înjurînd de mama focului, moşul descuie uşa. Kirill Miheici şi arhitectul ieşiră imediat din magazie. Foarte grăbită, fata arăta cu mîna spre picioarele arhitectului :

— Dă-mi-o dară şi pe cealaltă.

Vîrî cizmele sub şorţ, călcă iute în dreapta şi-n stînga şi-şi luă tălpăşiţa. Moşul, explicativ :

— Pentru asemenea faptă aici, la noi, se...

Făcu iute cu ochiul, pîcîi din buze :

— De pîrît, numai de-atît n-oi pîrî-o : c-o cunosc.

— Vrei să ţi le dau şi eu pe-ale mele ? îl întrebă Kirill Miheici.

— Dă-mi-le, bine zici. Aşa-i cel mai cuminte, omule. Că doar tot au să vă curăţe ăştia, şi atunci ele cine ştie pe mîna cui or încăpea... Văd că-s bunişoare. Iacătă, eu rămîn aici locului, scot cuie mai departe din scînduri : mi-or prinde bine acasă... Că-aici, care-i folosul lor ? Ruginesc degeaba.

— Găsim o căruţă să ne ducă-n oraş ?

— Căruţă, nu. Toate-s rechiziţionate, le-a luat cu el băiatul ăla, comisarul Vaska, s-a dus cu ele în luncă, de partea cealaltă a închisorii. Las' ia-o pe jos şi zi bodaproste, ai baftă. Că eu nu s-ar cuveni să vă dau dru-

mul ; știu eu de nu sînteți cumva hoți de cai, a ? Da' oi zice c-ați fugit pe furiș și gata. Să nu gîndești că m-am lăcomit la cizme, doar. Puteam să ți le iau și așa — parcă ce ? Numai de milă vă dau drumul... Și-apăi îmi fac o socoteală și-altminteri : de-ați fi voi oameni mai breji, vă împușcau ei repede și degrabă înainte să plece. Porniți-vă la drum pe jos că-i mai bine, măi nepoate. Eu 'oi zice : Au fugit, ce să fac ? De v-or ucide pe drum — treaba voastră... Straiele care le-aveți pe voi vă mai trebuie ? Eu, surtuc de tîrgoveț — nu, nu port, da' am un fecior care s-a-ntors chiar acu de pe front...

Kostîriov și Kirill Miheici își scoaseră hainele amîndoi, i le dădură paznicului.

— Haidem ! îl îndemnă Kirill pe arhitect. Mi-au amorțit picioarele de cînd stăm închiși.

Și porniră la drum, pășind desculți prin noroiul rece, învîrtoșat. Vîntul le șfichiuiau obrajii, le vîra în gură praf ud, cu miros greu, de pămînt răscolit. Făcură așa încă un kilometru și se întoarseră în cătunul de lîngă închisoare. Își simțeau picioarele lemn, nu-și mai puteau îndoi genunchii. Li se părea că aiurează, aveau arsuri în creștet.

Fata prescurăresei, Ira, le dărui niște încălțări ferfenițe care fuseseră ale fratelui ei. Amintindu-și de băiat, prescurăreasa trase un bocet. Ira le mai dărui celor doi și un maldăr de ziare :

— Ca să faceți din ele obială, să vă țină de cald.

Arhitectul :

— Știu, am citit într-un almanah : la Paris, nevoiașii, ca să nu le fie prea frig, își înfășoară picioarele în hîrtie. Dar cînd noroiul ăsta lichefiază pînă și lemnele, la ce dracu-mi mai e de folos hîrtia !

Totuși luă ziarele subsuoară :

— Pînă-n oraș, avem de mers în orice caz trei verste...

După ce, la prescurăreasă, avuseseră parte de niţică azimă caldă, hai iarăși să înfrunte drumul desfundat și nesfîrșit de lung din stepă. Trecînd prin crîngul de plopi și de mesteceni care creșteau în marginea cătunului, nu prea simţiră frigul, se-ncălziseră în casa prescurăresei. După un timp însă, crîngul rămase în urmă, tot mai mic — muscă pe vasta întindere a stepei — și, împreună cu crîngul și mireasma ca o miere topită-n aer, pe care o răspîndesc copacii toamna. De aici înainte — stepă goală. Și dincolo de tot ce-i în stepă : buruieni, nisip mașcat, gîngănii mici cît firicelele de nisip, — pînă hăt departe, departe, dincolo chiar și de zarea cea vineţie, unde mocnesc ninsorile viitoare, nu mai era decît tristeţe, o tristeţe ce n-avea să treacă niciodată, o tristeţe fără sfîrșit ca și nisipurile. Pustiu peste tot, pustiu și-n suflet. Și o neîncetată durere în toate degetele, în toate încheieturile, durere care-i făcea fărîme : corpurile lor păreau acum de lemn și că se așchiau.

Merseră așa multă vreme.

Kirill Miheici întinse mîna spre ziarele de sub brațul arhitectului, le pipăi să-și dea seama cam cîtă hîrtie aveau ; dar, în realitate, nu ziare dorea, ci căldură : căldura alăturării de un om.

Arhitectul :

— Ce vrei să faci cu ele ?

— Să aprind un focușor.

— Aici, în noroaie ? Orice om, în stepă, e un ghimpe în ochii altuia ; ne mai vede careva cum ședem la foc și ne ucide.

— Dar unde ? Să ne rătăcim ?

— Uff... De ce n-ai rămas acasă, Kirill Miheici ? Ce ți-a trebuit să pleci numaidecît să-ți cauți soția ? Soția dumitale s-a aciuat pe la alții... Noi doi — nu, hai s-o vedem unde-i ! M-am potrivit dumitale... Tată de mi-ai fi, tot n-am să-ți iert asta niciodată !

Kirill Miheici, mergînd costiș că-l bătea vîntul în față, și gîtul sucindu-și-l mereu înainte, în lungul drumului :

— Ce-i acum la noi c-o răzmeriță a muierilor. Fiind din neam de țărani, nevasta care mi-am luat-o eu, trage îndărăt la țărănie, asta-i tot. Cînd au apucat-o căldurile, s-a dus la ai ei. Toate muierile au să plece așa, fiecare la locul ei de baștină și noi o să ajungem să credem că asta-i ceva firesc, nu că-i din cauza revoluției lor. Altădată muierea umbla după bani, acum rîvnește bărbat vînjos... Da' cum poți face concurență în privința asta unui țăran ? Țăran, soldat — totuna... Asta-i ! Spuneau bătrînii c-o să vină odată și-odată răzmerița muierilor și eu nu-i credeam.

— Idei preconcepute. Eşti amorezat, iată adevărul.

— La noi, în gubernia Perm, ne-au rămas moştenire de pe vremea iobăgiei bătrîni tare înţelepţi...

E vîscoasă urma paşilor lui Kirill Miheici pe drum, şi tot mai afundă, urmele paşilor lui — din ce în ce mai depărtate una de cealaltă. Lui Kostîriov îi vine şi mai greu să se ţină de Kirill : abia îşi mai poate smulge picioarele din hlei. Iar Kirill :

— Cum să-ţi duci viaţa singur, fără nevastă, pe timpurile care-s azi ? E mai rău decît ai cădea la patima beţiei, zău de nu !

— Fă-te bolşevic ; la bolşevici femeile-s pe cartelă.

Venea spre ei, călare, un cazac. Că de tropul calului, că de bucurie, nasul cît un cartof al acestui cazac strălucea roşcat-vînăt. De sub roşia gardină a capelei, moţul îi ieşea pe frunte ud leoarcă de sudoare. Amîndoi : cal şi cazac — încinşi de alergătură ; şi vesel nevoie mare, cazacul. Strigă de departe către Kirill Miheici şi Kostîriov :

— De-acu gata ! Marinarii s-au înfrăţit cu cazacii !

— Va să zică nu mai este nevoie de ajutorul vostru ?

— Noi tocmai că-n oraş ne şi ducem, zise arhitectul.

— Cît dai ? Vă duc eu cu căruţa mea, iacă mă-c s-o aduc. Că la noi acum e-un soi de armistiţ, dracu să mai priceapă...

Ziarul obştei căzăceşti, „Cuvîntul oraşului Ust-Mongolsk", scria că urmează a sosi în localitate inginerul Ciokan Balihanov căruia i s-a încredinţat de către Guvernul central o însărcinare foarte importantă.

În aceeaşi zi, pretutindeni în oraş. pe ulucele gardurilor. pe pereţii caselor — afişe cu liste de candidaţi pentru Duma orăşenească. Printre aceste afişe era unul albastru care începea cu lozinca : „Jos guvernul Kerenski ! Toată puterea Sovietelor !" şi continua cu lista de muncitori candidaţi la Duma orăşenească, primul dintre ei fiind :

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Ocupaţia în prezent	Ocupaţia înainte de revoluţie	Domiciliul în prezent
1	Vasili Antonovici Zapus	Comisar al comand. revoluţionar	Marinar	Închisoarea de etapă de pe malul Irtîşului

În realitate, Ciokan Balihanov nu avea nici un fel de împuternicire din partea centrului. Acum purta o uniformă militară albăstrie, plină de galoane. Se tunsese scurt, nu-ţi mai bătea la ochi părul lui cîlţos ; ochii însă îi rămăseseră, fireşte, aceiaşi : oblici şi ca sclipiri iuţi ca ale apelor de munte.

Era la nămiez. În stepă, la vremea aceasta turmele de oi pasc, pasc, dar mai mult crănţănesc : abia s-a mai înmuiat iarba după bruma de as' noapte. E toamnă, iarba-i aspră. Şi rară ca pietrele în nisip...

Ciokan Balihanov și atamanul Artemi Trubîciov se întoarseră la hotel după ce participaseră la o ședință a Comitetului salvării publice. Patronul hotelului, Schmidt, un neamț, îl întîmpină pe Trubîciov cu adînc respect :

— Permiteți să vă conduc în camera dumneavoastră ?

Și apoi :

— Circulă fel de fel de zvonuri prin oraș, s-au lipit pe garduri fel de fel de afipte...

Balihanov, lui Trubîciov :

— Nu-ți fă griji, vezi-ți liniștit de plimbările dumitale călare, ai un buiestraș splendid : buiestraș cu mers la gebea... Ah, ce mai cai sînt în stepele noastre !

Cu vorbele acestea intră Ciokan Balihanov în cameră, coborîndu-și pe jumătate pleoapele, viclean, peste ochii mongolici, alungiți.

Olimpiada turnă ceai în cești. Lui Balihanov îi plăcea să fie grăsană muierea, să joace carnea pe ea, femeile de soiul acesta îi evocau totdeauna o mare turmă de oi al cărei miros îl prinzi de departe, pișcăcios. Olimpiada nu-i plăcea.

— Eu, zise Balihanov, o să plec îndărăt în stepă. Și, cu gîndul pesemne la kumîs, dădu să apuce cu toată mîna farfurioara paharului de ceai, așa cum se ia în mînă o cană de kumîs.

La întrebarea : „Giatacii trec de partea bolșevicilor ?“ sau : „Ai într-adevăr însărcinări de la centru în vederea kirghizilor ?“, Balihanov răspunse :

— Nu kirghizii : cazacii se tem de Zapus. Cazacii mint, nu kirghizii. O să mă refugiez între cei de-un neam cu mine : sîntem puţini giatici, vom pieri, dar revoluţii la noi nu vor fi.

Vorbea cam ca din carte, gesticula cu bruschețe, sacadat.

— Am părăsit Petersburgul pentru că modul de a se răzvrăti al ruşilor e murdar, sîngeros şi monoton. Chiar şi omorurile ei le comit fie trăgînd de după colţ, fie aruncînd victimele în apă, să se înece. La noi se face şi azi tot ca pe vremuri : cei ce trebuie ucişi sînt legaţi de coada unui cal şi tîrîţi aşa, rupţi de vii...

Zîmbi, întoarse paharul cu dosu-n sus, semn — cu alte cuvinte — că nu mai voia ceai, şi mulţumi în limba kirghiză :

— *Şcikur*. Apoi : am mai auzit destul de multe despre Zapus. E un om teribil de curajos, da, teribil... Un romantic.

Olimpiada ieşi din cameră. Balihanov :

— Femeile se dau în vînt după el. Am să-ţi comunic confidenţial : dumneata, după ce-o să-l arestezi, anunţă-mă. O să vin negreşit să-l văd, vreau să aflu care-i secretul lui fizic. Era la noi, la Academie, un malorus, nu-i mai ţin minte numele... Te minunai ce inepuizabil individ în privinţa aceasta...

Atamanul îşi aminti cu surprindere că mai demult, înainte de război, el se tutuia cu inginerul ; acum, Balihanov îi surîdea condescendent, îi spunea „dumneata" şi nu mai purta inele pe degete.

„I-e frică să nu i le fure cineva aici la noi ?" se întrebă atamanul. Şi replică, înciudat :

— Multe minciuni se mai înşiră în privinţa lui Zapus. După ce va fi suprimat, au să înceteze şi legendele acestea.

— O, da ! Gura lumii, slobodă, sînt de acord. Mie, dealtfel, îmi displac răfuielile sîngeroase...

— Adică la ce te referi ?

Balihanov nu-i răspunse. Mereu surîzînd amabil şi, cînd gesticula, abia clintindu-şi degetele subţiri, cu pielea gălbuie ; mai rămase în vizită încă vreo jumătate de oră. Artiuşka îi arătă ce armă nouă îşi procurase : o carabină Winchester. Kirghizul o lăudă, însă tot nu spuse nimic despre rosturile lui în oraş. Artiuşka îi puse atunci sub ochi o şa pe care şi-o adusese cu el din stepă ; inginerul se-ncruntă, scutură cordial mîna hatmanului, îi scutură la fel mîna şi Olimpiadei, şi pe ici ţi-e drumul.

Olimpiada, după ce plecă Balihanov :

— S-a supărat.

— De-ai fi dat şi tu mai tare din coadă în faţa lui, să-l fi văzut : nu se mai supăra.

— Artemi !

— Ia mai tacă-ţi gura, dezmăţato !

Noaptea, în pat, Olimpiada îl asigură din nou pe bărbat-su că ea nu i se dăduse lui Zapus ; numai cît se sărutase cu el ; şi asta, doar pentru că Artiuşka îi ceruse ei, Olimpiadei, să-l tragă de limbă pe Zapus.

Hatmanul o zgîlţîi de umăr, îi şopti la ureche cu glas şuierător :

— Taci ! Dacă recunoşti, te iert ; îl poţi compara cu mine ? Am dreptate sau nu ?

— Artemi, nu mă mai strînge-aşa, mă doare.

Trubîciov îşi aminti vag figura cuiva — o actriţă bătrînă care venise la el cu cîteva zile înainte să-i ceară o autorizaţie de ieşire din oraş — şi apoi ceea ce-i spusese actriţa, printre altele : „Femeia se dă unui bărbat nu din dragoste : de curiozitate“. Se răsti iarăşi la nevastă-sa :

— Dezmăţato ! Dezmăţato !

Olimpiada şi atamanul locuiau la etaj, unde pereţii dintre camere — subţiri ; pereţii aceia albi abia reuşeau să compartimenteze suferinţele omeneşti (dealtfel, nu prea numeroase) ale locatarilor casei, care, noaptea, transpirau în paturi (cu parteneră legitimă sau cu una de ocazie) şi ziua dîrdîiau de frig (în oraş nu se mai aduceau lemne, pădurile din apropierea oraşului se aflau în stăpînirea lui Zapus).

La parter erau două camere veşnic murdare şi o neîncetată îmbulzeală în jurul mesei de biliard ; în aceste două încăperi : cazaci care sorbeau rachiu din mici ceainice de aramă, toţi rîzînd cu hohote toată ziua de orice : de execuţiile sumare, fără nici o sentinţă pronunţată de tribunal, de sentinţele pronunţate de ţărani, şi de ei înşişi.

Plecînd de-acasă ori întorcîndu-se acasă, Olimpiada vrînd-nevrînd trecea pe aici, cobora sau urca scara aceea alunecoasă, unsă cu scuipat parcă.

Mîinile Olimpiadei — tot mici şi negricioase ca nişte păsăruici, seara. Aşa cum îi hotărîse bărbat-su, purta acum rochii înfoiate, albastre, cu guler înalt. Tot atît de important ca şi ceea ce am specificat aici despre rochiile ei este să menţionăm că toamna era rece, nisipurile — ca pietrificate, şi că păsările călătoare care porneau agale în zbor spre ţările calde păreau mai curînd a sta suspendate, cîrd, de bolta cerului.

Iar dragostea Olimpiadei — nimănui mărturisită de ea — era de asemeni întunecoasă, firavă. Zi de zi, minţindu-şi soţul, i se topeau sînii (era o babă în satul Lebiajîi care ar fi lămurit-o ea în privinţa aceasta, dar baba răposase); de-atîtea gînduri, Olimpiadei i se cerneau ochii; şi buzele... Dar face oare să mai vorbim de buzele Olimpiadei, cînd în jurul ei întreg oraşul ţopăia, apucase razna de tot, făcea un tărăboi de nu se mai auzea nici în cer, nici pe pămînt?

Dinspre moara ce fusese a Pojilovei (dar nu numai din direcţia asta), numeroşi muncitori, tiptil, să nu-i vadă cineva, mereu se duceau în fugă să poarte tratative cu cei din Închisoarea de etapă; noaptea, în biserica din cimitir, clopotul începea tam-nesam să auie; ofiţerii constituiseră Uniunea de apărare a Patriei. La un miting, atamanul Artemi Trubîciov declarase:

— Vom incedia oraşul, bolşevicii nu vor putea pătrunde în oraşul nostru! Închisoarea ni se va preda chiar azi. Cer să mi se acorde împuternicirea de a trece la ofensivă.

Gol în suflet şi nici o speranţă... Sună greoi un clopot cine mai ştie unde, aşa, pe neaşteptate. Ce soartă amară o silea pe Olimpiada să treacă zilnic prin orăşelul acela cu străzi nisipoase, ogrăjoare împrejmuite de gărduleţe fără culoare, şi veşnic spulberat de vîntul galben care venea de dincolo, de peste Irtîş ?

Şi de ce nu fuge odată Zapus în stepă ? E cu putinţă oare să dispreţuiască el chiar pînă într-atît Ust-Mongolskul ?

Generăleasa Sajenova donase Asociaţiei pentru ocrotirea invalizilor toate bijuteriile ei. Moara fostă a Pojilovei fusese într-un rînd gata-gata să ardă ; sosind ca totdeauna în goana cailor şi reuşind să stingă incendiul, pompierii găsiseră totodată în moară o mică tipografie clandestină, camuflată în spatele unui depozit de saci şi, odată cu tipografia, diferite proclamaţii bolşevice ; fuseseră arestaţi frumosul italian Francis şi alţi doi inşi. Varvara Sajenova se făcuse soră de caritate, fraţii ei se înscriseseră în Uniunea de apărare a Patriei. Bătrînul Polikarpîci, după ce fortificase gardul şi poarta, căptuşindu-le pe dinăuntru şi pe din afară cu scînduri groase bătute bine în cuie, nu mai ieşea din curte, se temea de hoţi : ţinea tot timpul la îndemînă o puşcă de vînătoare, cu alice, şi-şi cumpărase un cîine de pază. Hatmanul Trubîciov sporise efectivele miliţiei, organizînd patrule de noapte, căzăceşti.

Cînd, na : mai întîi s-au rupt în mai multe locuri firele telegrafice, Omskul nu mai răspundea. Pe urmă, într-o noapte — revolta

unui detaşament de la şcoala de subofiţeri. Şi a început panica, urlau sirenele vapoarelor.

Olimpiada fugi şi ea la închisoarea de pe malul Irtîşului.

S-ar fi cuvenit ca Zapus, pomenindu-se cu Olimpiada la el, să-i ceară unele explicaţii, s-o întrebe una — alta. Dar tocmai atunci, hop în birou la Zapus tovarăşul Spitov, secretarul comitetului executiv, cu nişte hîrţoage care trebuiau semnate imediat. N-a mai avut timp Zapus s-o întrebe pe Olimpiada ce şi cum. Zapus arăta ca totdeauna, doar că purta altă bluză ; sau poate că era aceeaşi bluză militară a lui de mai demult, însă mai arsă de soare ca şi faţa lui acum. Zărind-o în prag pe Olimpiada, lăsase o clipă hîrtiile pe care le avea dinainte pe masă şi-şi săltase repede mîinile în aer, deasupra hîrţoagelor, întrebînd cu harţag :

— Ce-i ? Contrarevoluţie la voi ?... Veselie mare pe toţi ?

Olimpiada nici nu-şi luase încă mîna de pe clanţa de alamă a uşii. Un cui al clanţei, ieşit pe jumătate din lemn, se clătina sub degetele ei dintr-o dată lipicioase.

— Ma bine să plec îndărăt ?

În momentul acela intrase în cameră tovarăşul Spitov, anunţînd :

— Giatacii s-au şi organizat...

— Perfect. Luaţi legătură.

— 'nţeles.

Tot atît de repede cum îşi săltase mîinile, Zapus îşi înălţase apoi fruntea. Avea la tîm-

plă cîteva dîre trandafirii : dormise cu capul pe un sac, pesemne. În săptămîna aceea norma lui de somn era comprimată : trei ore din 24.

— Un' să pleci ? Rămîi.

— Rămîn. Fioza unde-i ?

— Fioza ? O să discutăm noi despre asta mai pe urmă...

Acum chiar că s-ar fi cuvenit s-o ia la întrebări : de ce venise ? Dar n-avea cînd. Îi trecu prin minte doar cîteva secunde, cît ar pica o frunză din pom : „Apar mereu broșuri despre revoluție, i-am și dat să citească vreo două... Aiureli. Ei amor îi trebuie..." Și repetă cu glas tare :

— Amor...

— Ce ?

— Îți spun eu în cameră la mine, cînd o să vin. Uite cheia. Fă focul. Am memorie excelentă, am rămas tot acolo unde știi că m-am oprit... Lui Kirill Miheici Kaceanov... Tovarășe Spitov !

Avea de primit delegați ai plășilor, delegații de-ale soldaților de pe front, fiecare delegație aducea o telegramă de salut lui Lenin ; se înălța pe masa lui Zapus un teanc enorm de asemenea telegrame.

— Tovarășe Spitov ! Fă din toate una singură.

— 'nțeles !

Din zori pînă tîrziu noaptea, comisarul Vasili Zapus nu-și mai vedea capul de treburi.

Dealtfel necontenit, din zorii acelei zile cînd căduse el năvală aici cu marinarii și maghiarii, punînd stăpînire pe întunecoasele ulicioare

din perimetrul închisorii, toate zilele îi pîrîie de mulțimea treburilor ce-l copleșesc și toate (zilele) i-s voioase.

— Olimpiadă, o să mai vorbim noi. Tu du-te acum de te odihnește, ia cheia. Umbli teleleu — ce mai harababură și-ntr-un suflet de femeie !

— Asta-i ultima oară.

— Ultima ? Perfect.

Capitolul al doilea

Inscripție pe granit pentru ca generațiile viitoare să nu uite ce s-a petrecut aici

Decizie a Comitetului revoluționar : Ținînd seamă de informațiile ce ne parvin din oraș, se impune abandonarea închisorii și o repliere foare urgentă, fiindcă : atamanul Trubîciov a dobîndit mare influență în Duma orășenească și mai ales în rîndurile căzăcimii, propunerea lui de a se trece imediat la ofensivă împotriva închisorii a fost acceptată, este posibil ca detașamentele căzăcești să asedieze închisoarea chiar mîine dimineață. Comitetul revoluționar consideră strict necesară retragerea în stepă. Ce are de spus Zapus ?

Zapus n-are de spus nimic, nu obiectează. Dar mai întîi are nevoie să bombardeze trei ore la rînd orașul, totodată să dea unsoare bună roților căruțelor și, cum s-o crăpa de zi, să spele putina.

Olimpiada îl aştepta pe Zapus în vorbitorul închisorii :

— S-a hotărît retragerea ?

— Apucăm spre mal.

Dincolo de ziduri se vedea Irtîşul : tulburiu, învîrstat, plicticos. Îi încreţeşte faţa un vînt care niciodată nu stă, un vînt uscat, prăfos. Pe malul celălalt — stufăriş valuri-valuri şi, mai departe — stepa. Zapus meditează : Uite-acuşi va fi silit să aleagă : retragerea în stepa din dreapta Irtîşului sau în cea din stînga ? Dar stepa-i aceeaşi oriunde !

— Filozofia lui Trubîciov are drept scop elevarea înţelegerii omului pînă la divinitate. Scopul meu este să-i procur omului tot ceea ce-şi doreşte, el însă rămînînd mereu om. Scopul lui Trubîciov este să ne îndepărteze cît mai mult de ceea ce ne este necesar în viaţa de toate zilele. Scopul meu este, dimpotrivă, să fac posibilă satisfacerea acestor exigenţe. Trubîciov păstrează intact milionul de puduri de grîne din oraş, pentru ca rezerva asta alimentară să fie o contribuţie la apărarea patriei contra teutonilor ; eu însă, acest milion de puduri de grîne vreau să-l trimit la Moscova proletarilor care rabdă de foame acolo. Primul scop este, după părerea hatmanului, mai înalt. O fi. Cel de-al doilea e mai realizabil...

— Spune-mi Vasia, vă retrageţi ori nu ?

— Trubîciov umblă cu capu-n nori...

— Te întreb din nou : vă retrageţi ?

— În stepă ? Nici gînd. E mai convenabil pentru noi să luptăm aici, pe loc, în închisoa-

rea asta. Avem tranşee gata făcute, zidurile sînt rezistente... Şi încă ceva; noi preferăm să ne batem cu inamicul în oraşe, printre clădiri. Prin urmare, cazacilor le va fi mult mai greu să lupte aici decît în stepă. Nu ?... M-am gîndit... M-am gîndit mult... Să vezi la ce concluzie am ajuns...

Ieşiseră din vorbitor, se plimbau pe cîmp. După ce pronunţă: „...la ce concluzie am ajuns", Zapus nu se mai uită la Olimpiada, îi fugi privirea în gol. Oftă. Continuă obosit:

— Pe cît observ, m-am înşelat în privinţa sentimentelor tale faţă de mine. Tu pe Artiuşka îl iubeşti cu adevărat. Uite, ar fi mai bine să te întorci la el.

— Ţi s-a făcut dor de Fioza?

— Fioza-i robustă. Corp atletic... Ce-i asta?! Vreo cursă aici?

Dintr-un salt mic, aproape femeiesc, se urcă pe o buturugă aflată în calea lor, lîngă un izvoraş abia vizibil în iarbă. Purta mantaua lui soldăţească ponosită şi o capelă nu mai puţin ponosită. Întrucîtva bîlbîindu-se, dar totodată făcînd eforturi evidente să nu-i tremure buza de sus, puţin umflată, luă din nou altă vorbă:

— Pe toată faţa globului au loc în momentul de faţă revoluţii sociale; trebuie restituit tot ceea ce s-a luat de la cei săraci şi de la strămoşii lor; să nu mai fie oameni bogaţi şi oameni săraci, toţi să fie egali. Rusia e în frunte pe drumul ăsta... Nouă aici, în Siberia, ne vine extrem de greu: ne învecinăm cu China, cu Mongolia... unde gem atîţia împilaţi

și înrobiți. Ce, să nu ne ducem la ei ca să-i scăpăm de exploatare? Nu-i o datorie a noastră să le venim într-ajutor?

Unii pe jos, alții în căruțe, neîncetat soseau la închisoare soldați, s-o apere.

Zapus, la culcare — veșnic tîrziu. Fraternizarea ca și ofensiva plănuită de Trubîciov rămăseseră baltă, în curînd le și dădură toți uitării pe amîndouă. Supusă unui interogatoriu, Olimpiada nu avusese a declara anchetatorilor mare lucru. Noaptea, în pat, îl întrebase pe Zapus:

— N-o să te superi?

— Ce vrei?

Ea își lăsase fruntea pe umărul lui și, cu o sforțare în voce:

— Vreau să-ți dau amănunte despre soțul meu...

Dintr-o dată lui Zapus pleoapele — plumb, se miră și el și, continuînd să se mire, îi răspunse Olimpiadei, nedumerit:

— N-am nevoie...

— Bine...

Din zi în zi el arăta parcă tot mai plin de noroi, ca și cum mulțimile de oameni ce treceau prin preajmă-i își scuturau asupra lui tot praful de pe drumurile pe care le străbătuseră. Nu se mai bărbierea deloc, abia îi mai zăreai buzele subțiri în codrul bărbii roșcate care-i potopise obrajii.

Dacă în jurul lui n-ar fi fost întruna, clipă de clipă, țipete, urlete, rugăminți, solicitări; dacă n-ar fi trebuit să țină zilnic ședință cu

Consiliul județean al deputaților ; dacă n-ar fi fost obligat să citească și recitească și răscitească decretele apărute în ziarele care mereu soseau cu mari întîrzieri — poate că totuși Zapus și-ar fi găsit răgaz să se gîndească mai temeinic la Olimpiada. Însă cel mai adese n-avea timp decît doar să-și amintească *numai cu mîinile* dogoarea corpului ei negricios și unele vorbe ale ei, noaptea, ce nu pot fi ținute minte. Într-un rînd, după ce o îndemnase așa, în treacăt : „Călește-ți voința", adăugase zîmbitor, cu gîndul la atît de numeroasele lui îndatoriri de comisar :

— Și mai citește cîte ceva. Revoluția socială...

— Dar fără citit nu-i posibil ? întrebase Olimpiada aluziv — visătoare.

— Ba da, sigur că da... Uite : O revoluție socială se produce atunci cînd... Nu, lasă pe altădată, acum e mai bine să mă duc să mănînc cu cei din Comitetul Executiv, am de vorbit cu ei ceva...

Pe Fioza, Olimpiada n-o zărise prin închisoare. Îi spusese Zapus că ultima oară cînd se văzuse el cu Fioza, fusese pe vremea fraternizării cazacilor. După aceea, Fioza — presupuneau Olimpiada și Zapus — s-o fi întors în oraș, l-o fi găsit pe Kirill Miheici, va să zică acum locuiește împreună cu bărbat-su, așteaptă amîndoi acasă la ei să se termine odată războiul. Zapus totuși nu-i relatase Olimpiadei și amănuntul că, întîlnind-o atunci pe Fioza printre căruțe, se dusese cu ea în crîng, unde, glumind și rîzînd cu hohote amîndoi, tăvăliseră

iarba mult timp. În nădragi cazoni, picioarele ei păreau și mai vînjoase.

Olimpiada, aflînd de la Zapus cînd anume o întîlnise el ultima oară pe Fioza, îl întrebase fără nici o melancolie în voce, ba chiar strîngînd ușor din umeri, a nepăsare :

— Mie, cît timp oare mi-o mai fi dat să trăiesc cu tine ?

Zapus gîndise : „Își pune întrebarea asta, pentru că acum, în sfîrșit, localnicii, aici, în regiune, au început să circule mai fără teamă : nu-și mai strîng cureaua de nu mai pot, își închipuie că au scăpat de bolșevici, se înfofolesc iarăși în cojoacele lor lungi și groase. Mde ! Se apropie iarna, iarna orașul nu poate fi luat cu asalt..."

Moțăise din cap (din cauza bărbii roșcate, pe buze îi jucaseră în acel moment cîteva reflexe aurii) și răspunse :

— Pînă la sfîrșitul vieții... Poate !

— Îți plac ?

— Te găsesc suportabilă.

Ea, cu aerul că dorea să-l mai întrebe ceva, se oprise în mijlocul odăii, deși tocmai se îndrepta spre ușă. Dar nu. Rămăsese deodată locului, tăcînd. El :

— De ce n-ai copii cu Artiușa ?

— Copii fac cei pe care-i leagă dragostea.

— În cazul ăsta, puțini copii s-ar mai naște pe lume... Vreun beteșug al lui ?

— Ți-am explicat doar...

— Eh... Oricum, tu trebuie să rămîi soția lui Artiușa.

Mai tîrziu, la Comitetul Executiv, în timp ce răsfoia împreună cu Spitov nişte dosare, Zapus îl întrebase pe Spitov :

— Cu femeile, prin urmare... cum ar fi principial să le tratăm ?

Tovarăşul Spitov fusese înainte de revoluţie revizor al învăţămîntului primar particular. Acum purta cojoc ţărănesc, de blană de oaie şi, la cingătoare, pistol. De cînd era cu Zapus, muncea din răsputeri : i se scofîlciseră obrajii, fruntea îi sta creaţă, brăzdătură sub brăzdătură. Îi răspunsese lui Zapus cu avînt :

— Orice reproşuri i s-ar face proletariatului, totuşi eliberarea femeii o impune actualitatea momentului pe care-l trăim. Anterior oamenii se lăsau pradă iubirii între bărbat şi femeie, acum însă în istoria omenirii s-au creat alte momente sociale... Va să zică relaţiile...

— Da' dacă, să zicem, te-nşală ?... Dacă ţine la altul ?

Spitov ferm :

— O ierţi.

— Bunăoară, soţia dumitale...

— Eu sînt burlac.

— Să presupunem că ai fi căsătorit.

— Eu ?... Aş ierta-o.

Scoţîndu-şi şapca din cap, Spitov şi-o zvîrlise cît colo. Îşi ştersese fruntea cu dosul palmei şi, cu un suspin :

— Pe mine mă interesează profund orice posibilităţi de transformări sociale... Păi, ce ? Ori facem revoluţie, ori la loc comanda, nu ?

În aceeaşi secundă sau nu mult după, lui Zapus i se păruse că trebuia să se gîndească

la Olimpiada, la viitorul ei. Îl cuprinsese imediat un mare val de căldură lăuntrică : mai întîi valul acesta începuse a-i frige spinarea, pe urmă i se mutase în piept și, mai trecînd vreme, i se prelinsese pe coapse și de-a lungul picioarele în jos, pînă intrase-n pămînt. Vînturînd din mîini, Zapus plecase în fugă din cameră, se oprise în pridvor doar cît să strige, replicîndu-i la Spitov :

— Da' ce-ar fi să trîntim noi chiar aici o republică ? Republicaaa... Ia stai ! S-o numim Republica Sovietică a Stepei Flămînde... Și-apoi facem Republica Kirghiză... Mongolă...

Povestindu-i lui Zapus cîte ceva din viața ei de mai demult, Olimpiada uneori încurca amănuntele. El nu-i atrăgea atenția asupra acestor contraziceri. Ședeau culcați alături pe canapeaua din cabinetul fostului director al închisorii. Prin închisoare Olimpiada umbla desculță ; cînd se culca lîngă Zapus, îi rămîneau reci picioarele încă mult timp. Avusese și ea în viața ei de altădată destule necazuri mărunte, femeiești ; îi plăcea să vorbească despre ele : supărări din cauza soțului ei, supărări și din cauza altor bărbați de care n-o „lega nimic"...

Zapus, în timpul acesta, se gîndea la ce-i sta lui pe inimă. Se deprinsese repede s-o asculte așa, cu mintea în altă parte. Cu mintea la căzăcime, de exemplu. Stanițele lor de pe nisipoasele maluri ale Irtîșului, pămîntul acela al lor care-i atît de nerodnic, numai lut și pietre. La început, soldații lui Zapus, călări, dădeau

iama prin bostănăriile din jurul staniţelor, caii călcau în picioare toţi pepenii, dar mai pe urmă călcau în picioare, pe uliţele staniţelor, capete de cazaci, tăiate. Căruţe cu coviltir, lungi, huruind prin stepă : fugea căzăcimea din satele ei, se refugia la colonişti. Coloniştii au case de chirpici, date pe din afară cu lut ca în Ucraina, nemţii — case ca în Germania. Zapus remarcase toate acestea doar în treacăt : răpăiau mitralierele, scrîşneau şi duruiau roţile căruţelor cu coviltir, galopul cailor înălţa nori de praf pînă-n cer. Amintindu-şi astfel de scene, lui Zapus îi veneau în minte lungile şiruri de cîini pe care-i văzuse atunci alergînd nebuni pe uliţele satelor : jigăriţi, ninşi (o fi fost într-o iarnă ?) şi vîntul le smulgea necontenit de sub labe umbrele verzui...

Citise într-o zi pe fila unui calendar : *„Hrana visătorilor constă în contemplaţiune“*. Zvîrlise calendarul în foc.

Dis-de-dimineaţă, Olimpiada venise din bucătărie, să-l anunţe că gata, îi făcuse cafeaua (cafea de ovăz prăjit). Buzele ei roz-albăstrii, ca de obicei dimineaţa, braţele ei atît de mlădioase — şi încolăcite, cîteva clipe numai, pe gîtul lui (ei nu-i plăceau sărutările lungi)... Trezindu-se de-a binelea, Zapus îşi simţi muşchii supţi de-o moleşeală dulce. Încleştă pumnul şi-şi dădu seama (fiindcă „asta“, moleşeala, se adunase încetul cu încetul, ca firicelele de praf în aer, pe care apoi orice adiere de vînt le poartă pe sus vîrtej) că el, Vasili Zapus, era om de viaţă şi om de folos lumii, şi că bine-i

să trăieşti iubind, iubind ca orice om, iubire de care el avusese parte mereu pînă atunci şi din belşug ; atît doar că acum iubirea asta parcă nu mai era, pierise. Din nou îi păru bine şi, gol, zgribulindu-se, dădu fuga în bucătărie.

Uită să se spele. Luă totuşi prosopul, se şterse pe uscat. Pînza prosopului — murdară, aspră, ceea ce de asemeni îl bucură. Se gîndi repede la Olimpiada şi-i umplu inima o învăpăiere trandafirie. Se mai gîndi încă puţin la ea (totul a durat foarte scurt timp : gînduri întretăiate de pulsările învăpăierii) şi se repezi în camera de lucru. Se rostogoli pe canapea, izbea cu tocurile cizmelor în perete, striga :

— Am să vă dobor eu de la putere, ticăloşilor, am să vă dobor !...

Peste cîteva minute, în timp ce Zapus, liniştindu-se, sta întins pe canapea, intră în cameră Egorka Topoşin. Purta cojocel de blană de capră şi pîslari ferfeniţă, dar înalţi pînă mai sus de genunchi.

— Dormi ? îl întrebă Topoşin.

Zapus :

— Dorm. Îmi scot paguba pentru cît n-am dormit pînă acum.

— Apăi aici la noi, frăţică, e ca în Peru, ca-n Mexic. De-aşa viaţă, îţi ies cucuie pe creier... O fierbinţealăăă...

Şi, încercînd pistolul pus pe masă :

— Ai tras toate cartuşele ?

— Mai dă-mi.

— Dau. Cu sufleţelul cum stai ?

— Trăiesc.

— Gîndeam c-ai rupt-o. Ea ce zice ?

— Nimic. Toate-s în regulă.

— Apăi termină dar. Noaptea asta eşti slobod ?

— Ca pasărea-n vînt.

— Mh !

— Şi-n ce direcţie apucăm ?

— Încotrova.

Toposin trase din ţigară. Îşi smuci legătoarea de la gît, i se făcuse cald, legătoarea — de lînă. Urechile lui — mici, trandafirii. Şi Zapus — rîzi. Hohotea de rîs.

Topoşin :

— Adică ce, rîzi de noi ?

— Rîd şi eu. Mi-am adus aminte de ceva.

— Mhî ! Că dacă rîzi de noi — tot degeaba. Poporu' are puţini comunişti. Mă-c să-mi strîng oamenii. Vii cu mine ?

— Acuşi !

— Am să trec să te iau. „Acuzatule, ai ceva de spus ? Puteţi începe, domnu' procuror..."

Şi, tuşind odată zdravăn, din străfundul bojocilor, Topoşin ieşi din cameră. Zapus se gîndi mai întîi să-i lase Olimpiadei o scrisoare ; i se făcu ruşine, o strigă din bucătărie :

— Sufleţele, ia vino puţin încoa !

...După ce rămase iarăşi singur în cameră, Zapus îşi spuse că n-ar strica deloc să fie atent în ce stare sufletească se pregăteşte Olimpiada să plece îndărăt în oraş. Poate că ea într-adevăr îşi iubeşte soţul ; de asta o fi acceptat cu inimă atît de uşoară să se întoarcă acasă ? E convins că detaşamentul n-o să plece din închisoare şi că cei de-aici, din închisoare, nu cunosc forţele de care dispune atamanul ?...

Dar dacă i-o spune lui bărbat-su : „Zapus se cară în stepă ?“ Parc-o aude : „El e obişnuit să fugă din închisori, nu-i mare greutate pentru el să părăsească zidirea aceea, oricît de bună ar fi ea altfel pentru ai lui ca să lupte acolo.“ Şi atunci, dacă Zapus într-adevăr părăseşte închisoarea fiindcă-i e silă de ea, cu toate că i-ar fi mult mai îndemînă să lupte aici decît în stepă...

— Cel mai greu din toate, cît trăieşti, asta-i : să poţi chibzui bine... îşi spuse Zapus cu glas tare.

Atamanul Trubîciov făcuse întocmai cum îşi închipuise Zapus. El, Trubîciov, n-avea nici cea mai mică îndoială că Olimpiadei îi plăcea să fie de partea celor tari şi că deci ea se va întoarce la el, fiindcă el era acum cel mai tare. Ambiţios, orgolios, atamanul dispreţuia femeile, de aceea le şi putea ierta multe. Şi-apoi ţinea să se asigure că avea destulă autoritate asupra subalternilor lui, pentru ca aceştia să nu murmure că a revenit în oraş ţiitoarea comisarului şi să suporte prezenţa ei acasă la ataman.

Chiar în ziua cînd se întorsese Olimpiada, el fusese avansat general. O primi pe Olimpiada cu amabilitate. Olimpiada găsi că locuinţa în care se instalase atamanul era luminoasă şi încăpătoare. Ofiţerii vorbeau cu dispreţ, însă şi cu teamă despre cei de la cooperativa „Consumul“, care pînă de curînd le fuseseră complici. Olimpiada, fiindcă i se părea că ceea ce făcuse ea constituia o bravură, dar întrucîtva, în acelaşi timp, şi mîrşăvie, îşi simţea cu-

prinsă întreagă făptura de porniri spre înduioșare și de o tînjeală ușoară. Tot drumul cît se-ntorsese în oraș își închipuise că atamanul, văzînd-o, avea s-o bată și că, după ce-o bate-o măr, o s-o răstoarne pe pat și-o s-o posede brutal, grăbit, milităreşte ; o copleşea ruşinea la gîndul acesta şi totodată era mîndră de suferinţele care o aşteptau.

Dar totul, la reîntîlnirea ei cu atamanul, se petrecuse mult mai simplu şi mai suportabil : bărbat-su pomenise ceva, cu lehamete, despre şobolanii care fug cînd presimt că vaporul o să se scufunde. Urmase o scurtă pauză (Olimpiada avea impresia că, în pauza aceea, avusese loc între ea şi bărbat-su o convorbire fără cuvinte, secretă. Ca şi cum el ar fi întrebat-o : „Zapus rămîne acolo în închisoare sau vrea să plece în stepă ? Îmi cunoaşte planurile de luptă ?“ Şi Olimpiada i-ar fi răspuns : „De unde să-ţi cunoască Zapus planurile ? El fortifică închisoarea !“) După asta, atamanul îi spusese iertător şi cu un ton de mare autoritate morală, ca un bărbat deplin conştient de forţa lui, cum se considera :

— Eh, ce-a fost s-a dus. Au trecut de partea bolşevilor, pentru cîtva timp, pînă şi mulţi generali, e şi jenant să compari o muiere cu un general. Ia du-te tu de adă nişte apă, ia o carafă de colo, din bufet.

Şi Olimpiada se dusese să-i aducă o carafă de apă.

Noaptea, pe la ora trei, atamanul îşi pusese uniforma : pleca la cazarmă, să dea dispoziţii în vederea începerii ofensivei împotriva închi-

sorii. Olimpiada îşi continuase somnul: visa vapoare mişunînd peste tot pe Irtîş încoace şi încolo.

Capitolul al treilea

Iazul peceţii de fier

Fragment din autobiografia lui Vasili Zapus, depusă de el odată cu depunerea adeziunii în scris la P. C. (b) din Rusia

„În 1915 pe „Gangut" începuse o mare fierbere. Se aflase de un ordin secret, cum că submarinele să torpileze vaporul „Gangut", dar mateloţii noştri s-au opus. Atunci poliţia a umflat mulţi tovarăşi de pe „Gangut" şi de pe alte nave şi submarine, printre aceştia fiind şi eu. Am fost duşi la Petersburg, unde am fost întemniţaţi la Krestî. Acolo am fost dezbrăcaţi, descălţaţi, și ni s-a făcut percheziţie. În sacul de merinde eu aveam niscai pîine şi zahăr, pe care mi le dăduseră tovarășii cînd ni se făcea percheziţie pe coridor, înainte să ne vîre la arest. Gardianul a încercat să mi le confiște. Eu i-am smuls sacul din mîini şi el mi-a dat un pumn în piept. I-am dat și eu lui una cu sacul în mutră. Am fost băgat la arestul celor furioşi. După aia, într-o celulă fără lumină, unde m-au ţinut 15 zile. De-aici am fost trimis la Helsingfors, la regimentul care era la Sveaborg, unde — direct la carceră. Cu regim sever. Pe urmă s-a făcut proces şi am fost condamnaţi la moarte prin împuşcare eu

şi mai mulţi tovarăşi de pe „Gangut“ şi de pe submarine. Însă muncitorii de la fabricile din Petersburg protestînd contra, sentinţa noastră a fost comutată în muncă silnică pe viaţă.

Doi ani am stat închis la Schlüsselburg, dar în anul 1917 au venit tovarăşii, ne-au eliberat şi eu m-am reîntors pe navă, unde împreună cu alţi marinari l-am omorît pe comandantul echipajului nostru şi pe mulţi alţi ofiţeri din Echipajul 2 din Baltica. Peste cîtva timp, am fost trimis în Siberia împreună cu alţi tovarăşi ca să facem agitaţie în sate. Doream să învăţ carte, dar pericolul care planează asupra republicii m-a făcut să-mi amîn studiile...“

Mic de statură şi ager la minte, un kirghiz, Buşakta, colinda satele din stepă cu *domra* lui (un fel de ghitară kirghiză) şi cînta, istorisea în stihuri fel de fel de întîmplări vitejeşti. Dar nu se pricepea numai să cînte frumos : ştia şi fierărie şi lucra bine, îi plăcea mai ales să dreagă samovare, le lipea găurile. Iurta şi-o spoia de sus pînă jos cu humă care de care mai într-altă culoare şi se dădea în vînt după şeile bogat împodobite. Plăcerea lui cea mai mare era să cînte belşugul ce însoţeşte strămutările păstorilor kirghizi dintr-un loc într-altul, la vremea cînd este soare mult şi iarbă cîtă pofteşti, aşa încît oile şi toate celelalte necuvîntătoare din turmă ajung zi de zi mai dolofane, bucurînd sufletul omului.

Despre Zapus, cîntăreţul Buşakta povestea precum urmează :

— Unul, Ivan-pălmașul, avea el un fecior pe nume Vaska Zapus, și din greșeală a răpus la vînătoare un mișel, un om de nimic. Atunci generalul-maior Skobelev l-a osîndit să plătească ștraf cîțiva berbeci, ca să-și răscumpere vina! S-a dus Zapus Vaska la generăleasă, Maria, care era putred de bogată, și i-a dat știrea că el dorește a se vinde ei pre sine însuși, rob, ca să cumpere de la ea cîțiva berbeci, să-l răscumpere pe tată-su, că pe tată-su ghinărarul Skobelev îl vîrîse la închisoare. Da' generăleasa zice: „Nu-ți dau, n-am nimic de vînzare". Da' fiică-sa, Amo, frumoasă coz, cînd l-a văzut pe Vaska Zapus ce frumos flăcăuaș era el, numai ce-a rugat-o pe mîne-sa că să-i dea flăcăului cîți berbeci avea el trebuință. Și generăleasa tot n-a vrut. Atunci Vaska și-a pus în gînd să se răzbune, și cu asemenea gînduri a pornit înapoi în stepă. Iară Amo cea frumoasă plîns-a plîns ea cu lacrimi amare, și ce să vezi numai? din lacrimile ei, toți bolovanii cîți erau dincoace de poarta temniței din Ust-Mongolsk s-au preschimbat în berbeci. Și Zapus a mînat din urmă acei berbeci și i-a dus acolo unde trebuia, de l-a scăpat de pușcărie pe tată-su. Da' a doua zi, berbecii, fără să-i răscumpere nimeni, au fugit din turma generalului Skobelev, și s-au întors la picioarele gardului unde plînsese Amo, și s-au preschimbat iarăși în bolovani. Și iacătă de asta închisoarea din Ust-Mongolsk s-a fost numit Pîrcălăbia berbecilor de piatră...

— Tare frumos mai povestești, l-au lăudat kirghizii pe cîntăreț.

Şi mai crescînd Zapus şi făcîndu-se flăcău în toată legea, era voinic de lua taurul de coarne şi mi ţi-l răsturna la pămînt, iară la tras cu pistolul, zburătuia cuţitul care-l ţinea în dinţi careva ; drept aceea, lumea la noi i-a spus *Şen*, adicăte Cel-Mare. Şi-l prigoneau în fel şi chip mulţime de generali şi de nalţi dregători, însă el, ştiind a săvîrşi cele mai minunate minunăţii, preschimba în catîri două-trei surcele şi numaidecît scăpa cu fuga. Călca Zapus casele generalilor, le dădea foc de ardeau în ele generalii cu tot cu odraslele lor şi, la vreo trei ani de cînd tot purta el asemenea război, s-a luptat chiar cu generalul Skobelev pe meleagurile unde este în ziua de azi Moscova. Fugea Skobelev de-i scăpărau călcîiele, dară Zapus şi mulţimea care era cu Zapus l-a ajuns din urmă şi l-a ucis. Şi după aceea, mulţimea l-a ales pe Zapus căpetenie. Atunci el, săpînd pămîntul într-un anumit loc, a dezgropat pecetea de fier care dă slobozenie norodului a fi stăpîn peste toate păşunile şi toate apele, şi peste luncile de pe o parte şi de pe cealaltă a apelor, şi stătea el în picioare pe ţărmii lacului Baikal şi striga să-l audă toţi sărmanii şi oropsiţii : „Haideţi la mine, că eu vă dau pămînt şi ape şi păşuni ; cu pecete de fier dau tărie spuselor mele cum că nimeni de-acum înainte să nu mai poată pune stăpînire pe ceva samavolniceşte, întrucît mai întîi, ca să poată pune stăpînire pe ceva, fi-va dator să arate că are hîrtie la mînă“. Şi iată, într-o mulţime de locuri oamenii s-au şi supus sfintei lui rînduieli care-i limpede ca lumina zilei...

— Î s-au supus şi băştinaşii din Munţii Gîştelor ? întrebatu-l-au ceilalţi pe Buşakta.

— Ei, cei dintîi.

— Şi i s-au supus şi băştinaşii din păşunile de pe Creasta cu trei turle ?

— I s-au supus.

— Şi i s-au supus şi cei de la zăgazul Balaurului negru de pe rîul cu nisip alb ?

— I s-au supus.

— Atuncea noi de ce să n-o primim ?

Inima omului — cumu-i sarea din lacul Kalkamen : la jumătate de arşin sub apă stă sarea straturi-straturi pînă la adîncime de un arşin şi jumătate, numai să te pricepi cum s-o scoţi de-acolo la iveală.

Ţăranului îi merge la inimă vorba domoală, cuminte — aşa cum păşeşte calul cînd trage la greu. Şi precum un cal ţine drumul fără greş drept pînă acasă la stăpîn-su chiar şi pe viscol în toi, asemeni cuvine-se omului a se încrede în mersul vorbei, cînd o mînă el spre ceea ce ea cunoaşte bine : stoguri, ogoare, ape, şi-apoi mai departe : răzmeriţe, prădăciuni, spînzurători pentru cei din oastea albilor, dreptate ţărănească.

Uliţe late — mai cît un maidan fiecare din ele — cu ţărîna puţintel brăzdată pe-alocuri de urma roţilor vreunei telegi, uliţe potopite de iarbă şi băltoace. Scunde căsuţe de vălătuci, cu ferestre mici cît pumnul. În jurul gospodăriilor, drept garduri de nuiele sau de uluce — nişte amărîte de şanţuri ; dincolo de aceste şanţuri — stepa : drumuri neumblate, fel de fel de lighioi şi kirghizi. În sate ca Perehodnoe,

Mihailovskoe, Poltava, Bagorcekovo, Gurievskoe, unde locuiau coloniştii — cine le ţinea coloniştilor asemenea cuvîntări în grai ţărănesc, pe înţeles, urcîndu-se la întîmplare pe vreo buturugă sau în vîrful unei grămezi de bîrne ? (buturugi şi bîrne din care, sau în preajma cărora, hatmanul Trubîciov, în trecerea lui pe-aici, punea să fie oamenii împuşcaţi sau biciuiţi) ; cine le vorbea astfel tuturor sătenilor care se adunau în jurul lui, oriunde-i chema el să le cuvînteze : pe uliţe, în stepă, în pădure... Cine ? Vaska Zapus, vestitul Zapus care nu se mai afla acum în închisoarea din Ust-Mongolsk...

Visul cazacului — cumu-i calul de stepă : şi-o sută de verste îţi străbate fără să-i laşi răgaz de popas şi aleargă, suflă tot mai din greu, e numai o spumă, iar în ceasul morţii, cînd pică de sfîrşeală, cată înainte-i cu dulce avînt, îşi adună cele mai de pe urmă puteri — şi forăie. Mai amară pînă şi decît pelinul este viaţa în staniţe, în micile aşezări căzăceşti. Oamenii aici sînt scumpi la vorbă, vorba lor seamănă cu rîuleţele care, vara, seacă : geaba-s peste ele podeţe. Cuvintele, mînuieşte-le aşa cum ţii piciorul înfipt în scară, altminteri calul te zvîrle din şa ! Cuvintele să nimerească drept în ţintă, aşa cum se repede uliul din cer, săgeată, într-un stol de raţe ! În staniţă să dai năvală totdeauna de-a călare, tropotind de să vuiască uliţa şi pintenii să-ţi fie lungi de-o jumătate de arşin, şi moţul care-ţi iese pe frunte de sub şapcă să fluture-n vînt ca un steag de aur !

Zapus, cuvîntînd, rostea vorbe căzăceşti scurte, dar toate cu miez, cu tîlc.

Prin preajma iazului Djambai, vînturile au lăsat goale stîncile de granit, a scos la vedere zmeuriul întunecos al celor de porfir şi verdele iute al cîtor altele. Stîncile acum se înalţă în stepă — domol, asemeni cămilelor cînd, cu un plescăit din limbă, cămilarul le porunceşte să nu mai şadă în genunchi, odihnindu-se. Este în peştera Aulie-Tau un bolovan mare de tot şi în mijlocul lui, o adîncitură. Din tavanul şi de pe zidurile acestei peşteri întruna picură apă rece, se strînge apa în adîncitura din mijlocul bolovanului. Spală-te cu apă de asta şi te vindeci de sterpie. S-au sălăşluit pe aceste meleaguri kirghizi veniţi de pe măgurile Sarî-Tau şi din văgăunile Subundî-Kul. Purtători ei toţi de căciuli buhoase, malahaiuri. Şi cum au sosit, au deschis ochi mari, privirea li s-a făcut aspră ca stîncile de porfir zmeuriu-întunecoase ; inima nu şi-au clătit-o ei cu apă din Aulie-Tau, dar inima lor poate rodi oricînd.

De ce ?

Iarba stepei soarele n-o scrumeşte, n-are cum ; iarba creşte mare : cînd dă colţ, e abia pînă la copita oii, însă mai pe urmă ajunge de trece mai sus de coama calului ! Kirghizii au drept de-acum înainte să cosească pe sfoara de pămînt căzăcesc, lungă de nouă verste, care se află pe amîndouă malurile Irtîşului ! De-acum înainte, turmele bailor şi ale hanilor sînt în stăpînirea poporului ! Ca să iei, trebuie să fii puternic ! S-au spus toate acestea şi mai

demult, înainte să fi sosit aici omul cu păr auriu și malahai nebulos, țuguiat.

De ce ?

Kirghizului, cuvîntările acestui străin îi par a fi ca o caravană în drum spre India, rîsul lui îi sună ca zurgălăii cămilelor încărcate cu mărfuri de Buhara. Ceea ce spune el sînt lucruri de mare preț, precum țesăturile aduse din Moscova : tafta, brocart, și stambă amirosind a ceai. Cuvîntările se cuvine să fie larg cuprinzătoare, și rîsul — ușurel, iar mișcarea brațelor — rotunjită precum secera.

Fă-ți-le îmbietoare cuvîntările, așa cum poartă grijă cei din Turkestan să fie mereu îmbietoare grădinile lor ! Dulceață să fie în vorbele tale, cuvîntătorule !

Iată de ce stîncile de porfir din preajma iazului Djambai seamănă cu ochii kirghizilor, cînd cată ei de pe sub malahaiuri la Zapus...

Dar în scumpele căscioare ale celor bogați tot n-ai cum răzbi, în ele-i mai întuneric și mai înăbușitor pînă și decît în minele din Ekibastuz. În ele nu-i de săpat galerii pe sub pămînt doar cu tîrnăcopul vorbei lui Zapus. Taie bine ea unealta minerului în cărbune de pămînt, dar cătrănita piatră din care sînt durate acele căscioare mai tare-i încă pînă și decît fierul.

Și totuși o stihie cutreiera întreg ținutul dinspre miazăzi : la Karkaralinsk, care vine acolo mai spre apus, la Semipalatinsk, care, dimpotrivă, se află mai către răsărit ca și drumurile ce duc spre mormîntul lui Ak-Tau, ori spre valea dintre dealurile pe unde curge rîul Teste-Karasu, și de asemeni pe potecile de catîri ce

ţin drumul dincolo de Karkaralinsk spre uzina de aramă de la Spassk, dar şi pe cîte alte şleauri ce se aştern în voie peste întinderea stepei — acea stihie se rostogolea cu încrîncenare şi vuiet prelung, smulgînd, trăgînd orice spre ea, răsturnînd totul în calea ei, nescăpînd nimic din orice se află în preajmă şi punîndu-şi însemnul — steaua în cinci colţuri — pe tot mai numeroase cuşme şi pe berete marinăreşti — căci ea bîntuia şi cheiurile unde duduiau vapoarele poporului cu cazanele sub presiune ; acea stihie pornea ca o săgeată din arcul întraripatelor vorbe ale străinului cu păr auriu, Vaska, Vasili Antonîci sau Baska, sau Zapus comisarul...

Sterp mai este ţinutul Monogoliei. Numai piatră, nisip şi vînt !

„Ordon ca imediat, unindu-vă forţele, să mărşăluiţi în direcţia localităţilor ocupate de trupele lui Kazagrandi. Intraţi în cele mai strînse relaţii cu hanul Balihanov. Voi aplica pedeapsa capitală oricărui trădător al patriei... Hatmane, te rog ca pe Dumnezeu să (...)

Vedem ce deziluzionat este poporul, vedem neîncrederea lui în oamenii care vor să-l conducă. El are nevoie de nume cunoscute, nume care să fie dragi şi pe care să le venereze. Un astfel de nume este unul singur : acela al stăpînului legitim al ţării, Împăratul Întregii Rusii Mihail Alexandrovici.

Indiferent de regiunea pe care o populează, triburile mongole sînt ameninţate de o pri-

mejdie de moarte atît din partea revoluției ruse, cît și din partea revoluției chineze... Trebuie luptat pentru unirea triburilor din Mongolia exterioară și din cea interioară, amîndouă guvernate în prezent de Bogdîhan... Avem nevoie să se unească toate triburile și toți cei de credința ale cărei rădăcini sînt mongole, pentru ca ele să formeze un stat central, avînd în frunte un împărat dintr-o dinastie manciuriană nomadă...“

Așa suna a doua scrisoare a generalului baron Unghern, și, cu neînsemnate schimbări, întocmai așa sunau și proclamațiile Secției de informații a statului-major al detașamentului special de cavalerie din Urianhai, detașament ce făcea parte din armata generalului baron Unghern.

Scrisoarea era către atamanul Trubîciov, proclamațiile către cazacii și kirghizii din tribul lui Balihanov.

Atamanului, scrisoarea îi fusese înmînată în cortul său, de către mongolul Țan-Vanu. Țăcănise apoi în mîinile lui Țan-Vanu un porttigaret de argint cu monogramă de aur : mongolul îi oferea atamanului țigări americane. Portțigaretul — cadou făcut de baron lui Țan-Vanu. Pleoapele emisarului erau puțintel umflate și aveau culoarea colțului de malț.

Țan-Vanu îi aduse la cunoștință atamanului că Bogdîhan, cu împărătescu-i drept de a face hatîruri, dăduse poruncă, în reședința sa din Urga, cum că generalul baron rus Unghern să fie răsplătit pentru înaltele sale merite cu

titlul de mare cneaz Darvanhoşa, fiind astfel considerat drept coborîtor din neamul Ţan-Vanu şi să poarte cinul de han. I se conferă aşadar privilegiul de a utiliza palachin verde, a îmbrăca şubă de biber roşu-galbenă şi a-şi împodobi cuşma cu pană de păun cu trei ochiuri, decernîndu-i-se totodată decoraţia „Mare erou al propăşirii statului".

Trei zile-n şir au înjunghiat păstorii întruna şi oi şi vite, să fie carne la ospăţ destulă... şi s-a adus fasole verde din Şanhai. O sută de generali americani au închinat pahare în sănătatea lui Bogdîhan şi a baronului. Marii eroi sînt onoraţi cu ospeţe mari, aşa va fi onorat şi atamanul.

Brîul de mătase al lui Ţan-Vanu e făcut dintr-o singură bucată : una lată din cale-afară şi lungă aşijderi. Vorbirea lui Ţan-Vanu se dovedeşte a fi vorbire bine chibzuită de mai înainte, gesturile şi orice altă mişcare a lui — desăvîrşit de line, cuviincioase. Ca să-şi necăjească musafirul, atamanul întîrzie îndelung să-i dea răspuns ; din cînd în cînd îşi smuceşte în jos pulpanele vestonului asudat la subsuori. Mongolul, pogorîndu-şi cu sfială privirea :

— Dumneavoastră, generale, îi veţi răspunde în scris prin mine Marelui erou ?

— Ia mai du-te dracului, javră !... Mi s-a acrit de voi. Toţi s-au risipit care încotro, ca lupii după ce-au nuntit. De ce acum baronul e han, pe cînd eu... De ce mă minţiţi cu toţii ?... Cît ţi-a plătit baronul, cînd te-a trimis la mine ?... Maaarele erou ! Îl bag în mă-sa !

Du-te la Ciokan Balihanov, că şi el e han, han, han !...

Uitîndu-se cu ciudă la mongol, atamanul, cum şedea întins jos pe-o cergă, într-un peş, îşi rezemă ceafa de şa. Şi gîndi : Sînt şase ani şi mai bine de cînd, drept pernă, are mereu şaua, şase ani şi mai bine de cînd ochii lui, ori de cîte ori se trezeşte din somn, văd în loc de tavan afumata boltă a cortului. La Cartierul General — generali grei de cap, învăţători şi funcţionari deveniţi miniştri, ofiţeri proveniţi din nobilime : aceeaşi poveste de totdeauna. Cazacii, după ce au pornit rebeliunea, au fost transformaţi de către comandaţii lor în călăi, au fost instruiţi anume ca să împuşte localnicii şi să-i bată cu biciul. Diverşi foşti conţopişti de la Poştă ajunşi peste noapte miniştri îşi manifestă indignarea faţă de actele de barbarie ale cazacilor. Pe atamani însă, guvernul Siberiei se jenează să-i înglobeze în componenţa lui.

Trubîciov îşi trecu degetele din ce în ce mai iritat peste butoiaşul revolverului. În timpul acesta, mongolul tot dădea îndărăt, apucînd uşurel spre uşă, pe jumătate răsucit cu spatele spre ataman ; atamanul îi vedea astfel în special călcîiele verzi ale cizmelor de saftian.

Ei, poftim ! Aşa se retrage un militar din faţa superiorului său ? !

Trubîciov răcneşte :

— Marele imperiu mongol ? Du-te la Balihanov, cîrtiţo !... Netrebnicilor ! N-am chef să-mi pun oamenii să mărşăluiască prin deşerturi. Încotro mi se cere să plec ? În urmărirea

lui Zapus ? Dar întăririle de care am nevoie pentru asta, unde-s ?...

Căci detaşamentul i se răreşte neîncetat. Şi totodată atamanul îşi mai aminteşte încă ceva : Olimpiada e aici, cu el. Ce nevoie are el totuşi de ea ? Însă de-ar alunga-o, i-ar fi urît singur. Ar avea parte numai de înfiorătoarea lui singurătate — şi de puterea de comandant...

Femeile... Ce folos aduc ele cuiva care luptă în stepă ? Atamanul se-ntreabă dacă, în timpul unei revoluţii, femeile nu-s bune decît, eventual, doar pentru spionaj. Ele sînt veşnic silite să-şi păcălească bărbaţii, fiindcă ei sînt bănuitori şi tiranici ; de aceea s-au deprins femeile să mintă fără încetare şi să pălăvrăgească. Atamanul, dealtfel, proceda totdeauna invers, înadins, dacă se întîmpla ca vreo femeie să-i sugereze ce hotărîri să ia. Nu-i mai puţin adevărat însă (şi aici, o clipă, el zîmbi în sinea sa cu amărăciune), nu-i mai puţin adevărat că rareori i se ivise lui prilejul să-i sugereze o femeie ce hotărîri să ia. Lui, cel mai adesea, i se ordona de sus ce şi cum să facă, el nu era decît un executant.

Trimisese nu demult o scrisoare comandamentului din oraş, cerînd ca grupul de urmărire să plece în stepă şi, străbătînd nisipurile, să ocupe valea numită Grădina Maicii Domnului. Ordonase ştabs-căpitanului Polaşciuk să dicteze unui furier această scrisoare. Cu vocea lui subţirică, femeiască, Polaşciuk îl întrebase :

— Domnule general, nu va fi prea greu pentru soldaţii noştri să lupte în valea Grădina Maicii Domnului ?

— Vom sosi acolo înaintea armatei roșilor.

— Da, dar... știți... Noi de două ori... Micile noastre detașamente au fost de două ori zdrobite de maghiari.

— Ia mai lasă-te de lamentările astea muierești ! *Eu* ordon ! Hanul e de acord cu hotărîrea mea.

— Domnule general, permiteți-mi să vă atrag atenția că dispozitivul de luptă al căzăcimii este rău organizat.

— Dictează furierului așa : se va trece imediat la acțiune...

— Am înțeles, domnule general.

Prin intermediul mongolilor, chinezii vînd cocaină ofițerilor din detașament. Poate că Țan-Vanu a adus și el aici cocaină, o fi ascuns-o în coburi... Cazacii țin mitinguri pe cîmp, în peliniș. Cazacii, ca și atamanul, nu au nici o încredere în tîlharul de baron. Orice promite baronul e înșelăciune. Atamanul i-a trimis o mie de călăreți kirghizi, cu tot cu echipament și cai ; în schimbul acestei mii de călăreți, atamanul Semionov (care-i la Cartierul General) demult i-ar fi dat lui Trubîciov gradul de general-locotenent. Țan-Vanu minte cînd spune că, pe drum, acea mie de călăreți kirghizi s-au împrăștiat și n-au mai ajuns la destinație. Hanul Ciokan...

— Hanul Ciokan, replică Țan-Vanu cu circumspecție, n-a acceptat să trimită și el călăreți baronului. Generalul baron Unghern îi adresase un mesaj scris, în alți termeni... Călăreții trimiși de dumneavoastră s-au întors la turmele lor.

— Ciokan știa că...

— El știe orișice, e un han înțelept și cu foarte multă învățătură. A studiat timp de zece ani în toate țările din lume cum trebuie strămutate turmele de pe o pășune pe alta. În numai trei ani, turmele, datorită lui, au sporit de o mie de ori... El a făgăduit că...

— Am să dau ordin să fie împușcat.

Trecînd ușurel peste prag (ca să se arate respectuos), Țan-Vanu ieși din cort. În urma emisarului, aghiotantul, ștabs-căpitanul Polașciuk, lăsă în jos bucata de pînză a cortului care reprezenta ușa.

Atamanul își simte limba cleioasă, are în gură un gust acru... Își spune : A, nu, de-acum înainte n-o să mai fumez opiu.

Polașciuk îi raportează că alimentele pentru hrana trupei au devenit insuficiente.

— Da' ce ? Le rod șobolanii ?

— Nu, n-ați auzit bine.

— Păi, eu ce zic ? Pentru că, de unde șobolani în stepă ? Fură toți din depozite, să aibă ce duce la prostituate. Prin urmare : să se mărească la depozite numărul posturilor de santinelă... O să dau ordin să fie împușcat Ciokan.

Bine instruiți, cazacii trag bine cu arma : rămînînd nesupravegheați în zilele cînd te înăbuși de căldură și vîntul răscolește nisipul stepei, ei împușcă oile destinate subzistenței.

Trubîciov se uită buimac la banda neagră de pe ochiul aghiotantului și rîde : banda îi stă pe ochi aghiotantului ca un timbru poștal.

— Ia spune-mi : ce fel de timbre poștale sînt aici, în Mongolia ?

Parcă şi-n coaste, nu numai pe limbă, îl supără gustul acela acru-cleios. Dînd la o parte din cale-i (şi răsturnînd) mescioara mongolă care-i serveşte drept birou, atamanul saltă poala cortului, priveşte stepa. Îi umple nările dintr-o dată, violent, vîntul uscat de-afară. Pelinul e alb de atîta soare. În peliniş, cămilele — stane de piatră.

Eh, bine-nţeles, n-o să dea ordin să fie împuşcat hanul ; totuşi Ciokan, speriindu-se că el, hatmanul, ar fi în stare chiar şi de una ca asta, o să regrupeze călăreţii care au dezertat.

— Balihanov are mai mulţi ciobani acum ?

— Cazacii, domnule general, raportează că da.

— Aha ! Pică bine ! Să înceapă imediat urmărirea lui Zapus !... şi pufnind autoritar : Aşa ! Redactează următorul ordin : „Voi dispune să fie biciuiţi şi executaţi instructorii ruşi care nu vor regrupa dezertorii".

Cu vreo cîteva seri înainte, sau poate cu vreo lună, atamanul discuta cu Ciokan despre ceea ce înseamnă a şti care-ţi e patria adevărată ; îi mărturisi că Olimpiada îl înşală ; se consulta cu el în privinţa lui Zapus...

După ce rămase singur în cort, începu să rîdă în hohote, dar numai din piept, fără să deschidă gura. Era un rîs cleios, cu gust acru : i se înţepeneau maxilarele.

— Rău am făcut că am acceptat să plec, rău am...

Zapus nu-i un erou. I-e silă de actele lui de bravură, însă n-are încotro : exigenţele luptei

în stepă sînt inevitabile. De aceea el noaptea nu mai doarme, de aceea goneşte călare pînă ce-şi vlăguieşte bidiviul şi atunci ia un altul. Iată, bine a făcut că n-a acceptat să mobilizeze ţăranii împotriva cazacilor, aşa cum propusese mai demult Centrul din Omsk. Ţăranii îl întîmpină pe Zapus cu bucurie! Numărul celor ce alcătuiesc detaşamentul lui Zapus, sporeşte. Comitetul revoluţionar al congresului Sovietelor din Ust-Mongolsk l-a numit pe Zapus comandant al Districtului militar din stepă. Zapus nu duce tratative cu inamicul şi nu-l înduplecă nimic şi nimeni. Împodobit cu o mitralieră, docăraşul lui cu doi cai scunzi, de stepă, trece zburînd prin satele bandiţilor, aşa cum taie un cuţit pînza, şi satele bandiţilor se domolesc numaidecît.

Stînd de vorbă cu doctorul Pokrovski, Zapus îi spune:

— Scopul vieţii mele? Să contribui la realizarea idealurilor Asiei Roşii!...

Doctorul rîde, binevoitor, Zapus — şi el; apoi:

— Zău că da! Morala mea: pentru fericirea omenirii.

— Cunoştinţele dumitale ideologice, Zapus, sînt superficiale, dar ai un ton realmente convingător. Probabil că femeile cred orice le spui.

Poftindu-l pe han în cort, atamanul îndrugă ceva despre ideea de patrie.

Fruntea lui e prea naltă, cheleşte atamanul, i s-a rărit foarte mult părul între frunte şi

creştet ; de la sprîncene în jos, peste tîmple, spre umerii obrajilor — zbîrcituri adînci. Fața, mîinile, gîtul îi lucesc de sudoare. Şi miroase a cal. Îşi continuă ideea :

— Patria... Ți-am înşirat o groază de minciuni, hane, în privința aceasta... S-au smintit toți, e de-a dreptul o maladie. Ar fi trebuit ori să-i punem la zid ori să-i vindecăm... Sau poate că era mai bine să zicem ca ei toți şi pe de altă parte, să ne apucăm să-i vindecăm... Noi însă ne-am obişnuit să împuşcăm lume, parcă anume ca să nu fim de folos cu adevărat ; aşa ne-au dat dispoziție funcționarii... Funcționarii ăştia... ehe, sînt destul de şmecheri ei.

Luaseră loc fată-n fată la mescioară. Atamanul se aplecă întinzînd brațele înainte peste mescioară, turti din greşeală cu cotul țigara aprinsă a hanului şi, ochi în ochi cu hanul, aproape atingînd cu buzele mustața hanului, murmură :

— De împuşcat, e necesar să-ți împuşti numai aliații.

Hanul se trase îndărăt, sumețindu-şi bărbia uscată, ascuțită, ca de birocrat :

— De-o pildă, pe mine ?

De bucurie, atamanul aproape chiar chiui, cînd răspunse :

— Da, da, pe dumneata ! Sîntem prieteni, avem aceleaşi păreri politice şi totuşi — să te pun la zid. Ei, da ! Asta-i un act de bravură, un eroism, pricepi ? Regrupează dezertorii şi adumi-i, că altfel...

Ciokan dădu deoparte cu băgare de seamă ţigara strivită. Îşi scoase din buzunar portţigaretul; pe portţigaretul lui, aceeaşi monogramă ca şi pe al lui Ţan-Vanu. Plimbîndu-şi un deget peste monogramă — un deget cu unghia lungă şi tare — ripostă rostogolind fraze la fel de rotunde şi drepte ca o ţigară:

— Prost mai eşti! Eu sînt han. Hanii nu pot fi puşi la zid, ei trebuie sfîrtecaţi cu caii. Or, cazacii nu şi-au învăţat caii cum să sfîrtece un han.

Şi, după ce-şi scotoci buzunarele fără să dea de chibrituri:

— N-ai un foc, generale?

Atamanului îi tremurau degetele, erau vineţii degetele lui. Scosese din buzunar cutia de chibrituri, dar, cînd s-o deschidă, strînse prea tare şi o turti fără să vrea; chibriturile se împrăştiară pe mescioară. Ciokan alese cel mai subţiri dintre chibrite. Apoi ascultă cu luare-aminte cele ce-i relată atamanul despre mitingurile cazacilor şi despre cocaină.

— Aiureli, generale! De plictis, îţi vin aiureli. Dealtfel, să ştii că opiul mongol e mult mai nociv decît cocaina. Opiul din Canton, din contră, e cel mai bun din toate; şi, în general, bun este orice opiu, dacă provine din maci de pădure.

— În detaşamentul meu acum e o debandadă, refugiaţii sînt de-a dreptul bolşevizaţi...

Ciokan, privindu-i atent dinţii galbeni, rînjiţi:

— Fleacuri! Chiar de-ai unifica poporul meu cu detaşamentul dumitale, tot n-ai putea lua în stăpînire Siberia.

Atamanul, cu un gest vag care-i masca privirea :

— În Rusia domnește psihoza de după război. Știu eu bine ce-aș avea de făcut, în caz că...

Atîrna pe un perete al cortului o colecție de zece bice. Fiecare stepă are tipul ei de bici, cel mai greu din toate este biciul cu curea împletită, pe care-l folosesc cei din pustiul Gobi. În colecție, un bici din Ust-Mongolsk (dăruit de Ciokan lui Trubîciov) avea cureaua roșie-neagră : sînge închegat ; cu biciul acesta fuseseră uciși în bătaie opt dintre președinții Comitetelor Executive de plasă. Atamanul :

— Mi s-a urît de ele.

— Ei, na ! Ți se poate urî de lecțiile trecutului ? Medicii învață și ei din greșelile pe care le comit.

— Trecutul omenirii e totdeauna grețos. Unul se-ndoapă, altuia îi stă îmbucătura în gît.

Ciokan adună de pe mescioară chibriturile, le puse la loc în cutie. Pe urmă se ridică, făcu încet prin cort cîțiva pași, legănîndu-se în mers mai puțin ca de obicei.

— Zapus vrea să străbată pustiul cu trupa lui... În Rusia sînt și pustiuri tot atît de mari cît Gobi.

Din ușa cortului, înainte de a ieși, adăugă fără a se uita la ataman :

— Astea-s ultimele informații pe care le dețin.

Și nu i se mai văzu clar halatul vărgat : cobora iute peste halat bucata de pînză a cortului care servea drept ușă.

Atamanul înălță cocoașele revolverului, gata să tragă. Strigă :

— Canalie !

Auzi cum zăngăne afară scara șeii. Hanul încăleca — și auzi apoi și glasul hanului, calm :

— *Kane-ke.* (Ți-o fi !) Mi-ai făcut destule...

Atamanul nu trase. Strigă din nou :

— Căpitane Polașciuk !

Aghiotantul se înfățișă numaidecît. Venea călare. Lui Trubîciov i se năzări că vede rotindu-se în jurul capului calului o mireasmă albăalbăstrie de pelin. Calul lui Polașciuk : caraghios, cu coada aproape cheală.

Înșfăcînd dîrlogul dinspre el, atamanul întrebă cu glas pripit :

— Ăia țin mitinguri ? Li s-a făcut de socialism în stepă ?

Aghiotantul — mîna la cozoroc. Poartă mănuși negre. Abia acum remarcă Trubîciov că aghiotantul său are negru și la mînă, e chior de-o mînă. Începu să rîdă cu hohote.

— N-am observat nimic de genul acesta în tabăra noastră, domnule general.

Atamanul, răsucind pumnul în care ținea mereu dîrlogul :

— Nimic ?

— Absolut nimic, domnule general.

Atamanul își lungi gîtul ; vorbi răspicat :

— N-are a face ! Executare imediată a agitatorului ! Uite colo, vezi ? Acolo să fie spînzurat !

Arăta spre stîncile aflate dincolo de corturile soldaților. Tînjea printre steiuri și se usca încet-încet singurul copac mai din apropierea

taberei. Ori de cîte ori trecea galop pe lîngă copacul acela, atamanul își făcuse obicei să-i reteze cu sabia cîte o creangă. Ultima oară, însă, ieri, nu reușise să-i mai zburătuiască încă una, n-o nimerise.

— 'nțeles, dom' general !

Cărnoase, buzele aghiotantului. Gură mare. Și mută.

Atamanul :

— Să urmărești cu atenție moralul cazacilor în timpul executării sentinței. Condamnatului i te vei adresa așa : „Întrucît ai militat pentru întemeierea unei gubernii socialiste a tale, acum na : lațul de gît, admiră-ți gubernia !“ Asta-i Paaatria ?... Patria mumă ?... Ei, nu mai spune ! Ia să mi te legeni ici, în ștreang, taler cu două fețe ce ești !“

— Mai aveți de dat vreun ordin ?

Atamanul smuci iarăși de dîrlog :

— Ba bine că nu... Mobilizarea ! Țărani, refugiați, kirghizi — toți ! Mobilizare generală. Să se facă instrucție la toartă cu ei. Mi-au pus la dispoziție drept soldați tot soiul de scîrnăvii, și eu, poftim, să-i apăr ! Le-o fi de cînd stau pe cuptor la căldurică. Dictează imediat ordinul : Toți cei din Garda Roșie prizonieri în detașamentul meu — împușcați ; mobilizarea întregii populații de sex masculin din județ ; instruirea ei. Totodată, întărirea tuturor posturilor de santinelă.

Înălțîndu-se în scări, Polașciuk își smulse șapca din cap, strigă : „Uraa !“ și, plecînd, ordonă adunarea trupei.

Cazacii începură să se adune pas alergător.

Atamanul, în cort, lungindu-se pe ţolul de pîslă, îşi aminti că ar fi trebuit să mai ordone ceva : alungarea curvelor din tabără, să se termine odată cu opiul lor.

Dădu să se ridice de pe ţol şi-i trecu un junghi prin omoplaţi. Nările — ude, îi transpira nasul gîrlă. „O să consult un medic."

Amintindu-şi apoi de Ciokan, bolmoji cu o bucurie răutăcioasă, în timp ce se lungea din nou pe ţolul care duhnea a pelin :

— Na ! Ai înghiţit hapul ?

Soldatul Erovciuk, ordonanţă, se pomeni acuzat că făcea agitaţie subversivă. El tocmai păzea căzănelul în care pusese la fiert ciorba pentru ataman şi aghiotant. Un flăcău bălăior, cu picioarele groase ; aducea parcă mai mult a femeie decît a bărbat. Cînd se văzu înhăţat şi dus la spînzurătoare, porni încet, tîrşîindu-şi tălpile şi, pe cînd trecea prin mulţimea de cazaci care-l însoţeau agale, îşi tot mînjea mustăţile şi barba cu linguroiul : de uimire, cînd fusese arestat, uitase să lase din mînă linguroiul şi acum avea întruna impresia că trebuia să-şi şteargă lacrimile de pe faţă, deşi nu plîngea deloc. Polaşciuk îi arse o cravaşă peste gît, strigă cu glasul lui piţigăiat :

— Mi te ţii de mitinguri, mă putoare ?

Dar cravaşa lunecă apoi moale de pe grumazul lui Erovciuk. Cazacii — muţi.

Aghiotantul îi cuprinse dintr-o privire pe cazacii din jurul lui. Toţi cu nasurile jupuite de soare, toţi cu barba începîndu-le chiar de

sub ochi, cîlțoasă, de culoarea stufului copt. Înălță din nou cravașa :

— Funie ! Ați uitat să luați cu voi o funie !

Ca și cum nu l-ar fi auzit, cazacii arau mai departe nisipul cu picioarele, îndreptîndu-se agale spre stînci. Căpitanul Polașciuk observă că toți erau desculți, deși toți — cu sabie la șold. „E nereglementar !“ Și repetă :

— Funie !

De pe dîmburile din preajmă veneau repede-repede spre cazaci ceilalți refugiați, dar numai bărbații : nici o femeie printre civilii ăștia refugiați... Mirosea rău gloata care-l împresura din ce în ce mai strîns pe ștabs-căpitanul Polașciuk, mîinile lui — mîinile celui ce semna von Sandgren — se împiedicau întruna de trupurile omenești nădușite, atingeau rubăști jilave. Aghiotantul acum nu mai putea înălța cravașa. Și, cu cît se apropiau de copac, cu atît mai drept se ținea ăsta, scîrnăvia de Erovciuk, care încă își mai și găsi putere să privească îndărăt spre el, spre aghiotant.

— Gura ! zbieră Polașciuk, voind și neizbutind să înalțe cravașa.

Erovciuk era împins de ceilalți nu spre copac : spre stînci, mai încolo. Spre copac era împins el, aghiotantul. Își lăsă umerii în jos, toți întoarseră capul dintr-o dată spre el. Își aminti că, în afară de el, nu mai era nici un alt ofițer în mulțimea de oameni care-l împingeau spre copac. Deschise gura, dădu să zică ceva, dar o mînoaie îl apucă de amîndoi obrajii ca într-un clește, de la o ureche la cealaltă ; și puțea a mahorcă mîna aceea. Lui Polașciuk îi

trecu de-a lungul şirei spinării o bucăţică de gheaţă fierbinte. Încercă să muşte palma care-i astupa gura.

— Şezi binişor ! îl admonestă o voce catifelată.

Urechile aghiotantului — sloi ; şi părul i se agăţa de scoarţa copacului ; tot atunci cazacul care-l ţinea cu o mînă de obraji pe ştabs-căpitan, îi tăie cu cealaltă beregata : ţinea în cealaltă mînă un cuţit cîrjoiat, cum poartă mongolii.

Cam în acelaşi moment, Erovciuk, urcîndu-se repede pe un bolovan, îşi ştergea sprîncenele tămînjite de ciorbă, scuipa şi apoi, ridicînd pumnul în aer, răcni :

— Tovarăşilooor...

Numai cu puţin timp înainte, un călăreţ cazac, Nalîh, pornise galop, fluturînd cu mîna în aer un steguleţ alb. Din dreptul cortului atamanului plecase aşa, glonţ, şi acum trecea valvîrtej printre căruţe, iurte, turme, stînci. Oprindu-se din cînd în cînd, suna din corn, striga : „Mobilizaţie !“ şi citea cu glas tare ordinul dat de ataman.

În faţa iurtelor, călăreţul citea în limba kirghiză. Atunci kirghizele începeau să se vaicăre şi să bocească şi-şi zgîlţîiau plozii, înşfăcîndu-i de moţul din vîrful capului. Pentru că toţi copiii, cînd aud de război, nu mai pot de bucurie. Aşa era obiceiul din bătrîni la kirghizi, ori de cîte ori cazacii decretau mobilizare generală.

Dar cînd sosise Nalîh pe-aproape de iurta de pînză albă a hanului, numai ce trăsese ci-

neva cu arma. Nalîh scăpase din mînă şi steguleţul şi hîrtia de pe care citea el ordinul atamanului. Calul zvîrlise; Nalîh, cu capul găurit de glonte, se năruise jos în tizic. Una dintre oi, grasă, cu blană fumurie, adulmecase bănuitoare mai întîi steguleţul, pe urmă hîrtia cu ordinul, dar, neplăcîndu-i mirosul de sînge de pe ele, dăduse îndărăt.

Cînd răsunase împuşcătura, hanul Ciokan, în iurta lui cea albă, scria ceva. Tresărind din cauza bubuiturii, greşise un cuvînt. Se înciudase, îşi smulsese din cap malahaiul şi-l buşise de pămînt, apoi ştersese cuvîntul pe care-l scrisese greşit şi continuase a scrie. Îi venea totdeauna cam anevoie scrisul cu buchi ruseşti : mari, greoaie.

În jurul lui, în cortul cu pînza tapisată pe dinăuntru cu covoare, şedeau neclintiţi o mulţime de bai şi de — acum întîia oară în viaţa lor îngăduiţi în iurta hanului — ciobani.

Capitolul al patrulea

Grădina Maicii Domnului

Zori de zi limpezi, sunînd ca sticla. Caii în curte, lîngă şopron, îşi afundau boturile în troace lungi, pline de fîn amestecat cu făină şi apă. Zburau întruna vrăbii — rotofeie cum sînt ele toamna — pe deasupra coamelor cailor. Închişi în şopron, mînjii tropoteau fără putere, nechezau, se încurcau în funiile care-i priponeau.

Luba, comandantul companiei a doua, se răsti la mînji să-i potolească și continuă a-i povesti lui Zapus :

— Nici că-și află astîmpăr soldații noștri ; parcă mai poți pricepe ce-i în capul lor ? M-am dus și eu cu ei în recunoaștere. D-apăi, călări, vai de lume ce mai luptători sînt ai noștri. Doar știi ! Ne vine greu să ținem piept de-a călare cazacilor. Eh, cînd ei, cazacii, dau năvală peste noi și noi ne-ațînem să-i luăm în baionete — adevărat, e altceva ; știm că n-au să ne scape teferi. Pe cînd așa, iacătă : cazacii au pus pe fugă întreg grupul meu de recunoaștere, cu mine cu tot. Și ne-au fugărit pe urmă vreme de-o zi și-o noapte, fără să ne mai lase răgaz. Doi oameni mi-au omorît. Un altul, Mitka Smolîh, și-a pierdut mintea : fusese rănit, asta n-ar fi fost nimic, da' din pricina rănii l-a apucat o fierbințeală așa de mare, c-a înnebunit. Ne-au alungat cazacii pînă am ajuns de ne-am putut adăposti în cele din urmă într-o vale — are ea nume pidosnic, ce-i drept : îi zice Grădina Maicii Domnului. Să vezi : este acolo o fîntînă și, lîngă fîntînă, ceva... nu-i ea chiar peșteră, dar nici gropană ; și jur împrejur — iarbă din aceea care se cheamă urechelniță, și pepeni galbeni : cresc la voia întîmplării o mulțime de pepeni în jurul fîntînii, s-au și sălbăticit. Dumnezeu știe, și-o fi făcut vacul pe locurile acelea, cîndva, un pustnic care avea pepenărie...

— Ce ne interesează toate astea ! Prostii ! Măcar de-ați fi capturat o mitralieră !

— Ne-nvîrtisem noi de una, dar am rămas fără cartușe, le-am tras pe toate. Cînd le-am terminat, a înnebunit ăla, Mitka. Na-ți-o bună... Și cum îți spuneam, ajungem noi în valea aceea, unde-i pepenăria. Pînă atunci, Mitka ne călăuzise drumul, dar cînd a văzut el că gloanțe pentru mitralieră — ioc, și că-n fața noastră se întindea valea aceea, odată a picat în genunchi și a început să se roage lui Dumnezeu. Va să zică din cauza lui ne pomenisem într-un loc de care habar n-aveam nimeni și, pe lîngă asta, se mai pornise și un vînt care aducea valuri de nisip din pustiu. Pe-un vînt de-ăsta, cazacii se apropie fără să-i simți ; încotro să ne mai retragem noi dară, ca să nu ne ajungă din urmă cazacii ? Numai nisip peste tot. Ne-am oprit și ne-am pus să așteptăm în Valea Maicii Domnului, fie ce-o fi.

— Barem vă făcuseți șanțuri de adăpost ?

— Făcusem. Și stăm noi așa, stăm și așteptăm. Estimp, numai ce prind cîțiva dintre cai să necheze, cînd unul, cînd altul. Ne-ntrebam noi : Mă, ce le-o fi venit ? Și, mai trecînd vreme, ne-am dumirit : erau între caii noștri trei iepe ; iepelor, îți dai seamă, li se face dor de mînzul care-l au ; da' mînjii rămăseseră aici, în șopru. Am ținut noi sfat și ce ne-am gîndit ? Ia hai să le dăm drumul iepelor să meargă înainte, cu frîul slobod. Și ele, săracele, cum le-ndemna inima lor de mamă, iacătă, s-au și așternut la drum, întracoace. Merg ele și merg de-a dreptul prin pustiu, prin nisipuri. Mai nechează din timp în

timp ba una, ba alta dintre ele, ia aşa uşurel, scăzut, de parcă-şi spuneau ceva una alteia, şi-apoi iarăşi : la drum...

— Busolă să fi avut cu voi, nu iepe, ripostă Zapus. Şi adăugă : În general, problemele de viaţă trebuie tratate în spirit matematic.

Dar numaidecît îşi dădu seama că spusese altceva decît ceea ce ar fi trebuit şi ar fi putut să răspundă. Tam-nesam îi povesti lui Luba despre acea Hristina Vasilievna, pe care el, Zapus, o văzuse într-o seară în oraşul Işim. Ascultîndu-l, Luba avea aerul că-l impresiona adînc această amintire a lui Zapus, deşi nu pricepea nimic — tot aşa cum, dealtfel, nici Zapus nu pricepea de ce se apucase a-i spune lui Luba asemenea lucru. Istorisirea părea absurdă, fără noimă şi nici măcar hazlie, cu toate că scena de-atunci, aşa cum o văzuse Zapus, putea avea mult haz : prinsă de-un alean al ei, o femeie cîntă cu voce groasă-groasă, de bărbat, în faţa unei babe surde şi a unor tîrgoveţi care o ascultă pitindu-se pe după gard.

— La nemţi, de cîte ori nu se întîmplă trăsnăi de-astea încă şi mai şi, zise Luba.

Şi cu asta, basta, nu mai avură ce-şi spune.

Zapus, nedormit, plecă să tragă un somn. N-avu parte de somn acătării : sosi de la Comitetul revoluţionar un agent călare : în mîna agentului, un plic ; în plic — ordin : Zapus să schimbe imediat de poziţie, să plece cu regimentul lui în stepă împotriva cazacilor. Roşgardiştii, scuipau înciudaţi, îşi tîrşeau picioarele, ieşea din mantăile lor o aburealä mirosind a om care pică de somn. Sprinten încă-

lecînd, Zapus rîse înadins cît mai cu hohote și trînti o înjurătură cu tereremuri lungi; oamenii rîseră atunci și ei cu hohote, dintr-o dată li se ridică moralul și Zapus întrebă: „Mînjii i-ați lăsat iarăși în grajd?“ la care Luba spuse că nu, acum mînjii vin cu ei, cu regimentul, dar pe cît se arată, regimentul va trebui să treacă tocmai prin Grădina Maicii Domnului, care, pentru cazaci e o poziție strașnic de bună. Potrivindu-și calul în același pas cu pașii lui Luba, Zapus se apucă încă o dată să-i povestească despre orașul Ișim și despre Hristina Vasilievna. De rîndul ăsta, Luba iarăși pricepu întîmplarea în felul lui, așa cum îl tăia capul, și anume că Zapus se dusese atunci la Ișim fiindcă-l durea inima de Hristina Vasilievna, însă că acum el, Zapus, o iubește pe Olimpiada, i-e dor de ea, cealaltă, Hristina, fiind pesemne o dragoste de mai demult a lui. Drept care, Luba, ascultînd, mormăia nemulțumit, ba chiar disprețuitor. Numai ajutorul de comandant al companiei întîi, Afanasi Leontici, un flăcău trupeș, cu părul alb de blond ce era, îi spuse cu înțelegere lui Zapus:

— Ai fi avut nevoie să rămîi acolo două-trei zile.

„Într-adevăr, se gîndi Zapus, de-aș fi avut cum sta la Ișim cîteva zile...“

Dar ce mai putea face, cu cine mai putea sta de vorbă acum despre asta?

Regimentul trecea prin dreptul unor delușoare nisipoase, monotone. Se făcea din ce în ce mai lumină, dimineața începuse, în sfîrșit,

de-a binelea. Călduț. Cer pămîntiu, rotocoale de nori ca niște aripi înfoiate. Hm! Tot așa de călduț o fi și sub aripile unei cloști; și tot atît de scîrbos să stai ghem sub ele cînd vine glonț uliul, din cer. Citeai pe fețele tuturor ostașilor o înviorare tulbure, ostenită: aerul acela pe care-l capătă oricine după ce s-a deprins cu războiul. Soldații își dau seama ce-i războiul doar așa, în felul lor, fără bătaie de cap. Pe cînd el, Zapus... Și, la gîndul acesta, Zapus fluieră prelung. Privindu-l aprobativ, Luba își iuți pașii, începu — cum avea el picioarele strîmbe — să se legene în mers și mai tare. Din coloană se înălță vocea unui soldat, dogită: dădea tonul. Toată coloana începu să cînte din răsputeri, fiecare în legea lui. Zapus, dînd din mîini, cîntă și el, răcnea, învîrtea cravașa pe sus; și pălise dintr-o dată: față răvășită, aspect dement. Cu glasuri mecanice, mereu poticnite în cadența marșului, regimentul zbiera cîntînd tot mai tare, mai tare!

Cît mai aplecați înainte peste oblîncuri, ofițerii — frîu slobod și galop toți spre cortul atamanului.

Tari piatră urechile cailor. Cînd ating obrajii livizi ai ofițerilor, urechile cailor înțeapă, are gust iute praful depus pe ele, praful ăsta le intră în gură ofițerilor.

Zăbala în botul fiecărui cal — vraiște.

Răsucindu-se în șei, ofițerii își descarcă mauserele îndărăt, în urmă-le. Îndărăt, în urma lor, rămîn corturile refugiaților unde, pînă cu numai cîteva clipe înainte, acești opt ofițeri

curteniseră fete de cazaci : fetișcane cu sîn alb, pietros, cărora ei le înșirau vorbe dulci, să le sucească mințile.

Acum, opt mausere scuipă gros îndărăt, din mîinile ofițerilor ce fug. Țintă : cînepiile mustăți ale cazacilor răzvrătiți care-i urmăresc. În fruntea cazacilor : Erovciuk.

Iată de ce smintitul galop dinspre corturile refugiaților spre cortul atamanului.

Însă de-a curmezișul drumului, pe după bolovani — șiraguri de cazaci desfășurați în trăgători.

Ehe, s-au obișnuit ei demult, domnii ofițeri, să mai și fie fugăriți, dar cea mai fioroasă din toate fugăririle de cîte au avut parte e abia acum, cînd se pomenesc izgoniți chiar din așternutul în care făceau amor.

Treizeci și două de potcoave, opt mausere, opt dîrlogi : și totul delaolaltă : o singură încordare ; fugă nebună, zbatere, împușcături.

Numai că valea Ulia-kem, cu prundul și bolovanii ei, nu priește galopului ; pe-aici, doar să te plimbi călare, cînd te duci în vizită la refugiați.

Un cal se năruie în genunchi. Călărețul își vede mîna roșie de sîngele calului... îl trec fiorii morții.

Ieșind din cort, atamanul își strigă aghiotantul.

Dar acum aghiotantul are negru și la beregată, unde i l-a făcut cuțitul cel cîrjoiat.

Lungi cît toată valea Ulia-kem sînt lăncile cazacilor. Nu-i pe lume o moarte mai cumplită decît moartea după ce ai făcut dragoste,

nu-i lance să doară mai rău decît lancea fratelui tău de arme. Pe epoleți, ofițerii au însemnul : un craniu alb cu două oase încrucișate dedesubt. D-apăi las' că groaznic de bine mai știu cazacii ce înseamnă ciolanele acestea brodate strîmb ; de ce să le smulgă ei ofițerilor epoleții ? Mai bine :

— Predă-te, dacă vrei să scapi cu viață...

— Destul v-ați tot făcut rîs de noi...

Ofițerii — vînt mauserelor cît colo.

Se strîng grămadă toți ofițerii lîngă calul cu piciorul rupt. Nisipul absoarbe repede sîngele lor amestecat cu acela al calului.

Opt vestoane, toate cu mînecile în sus : Ne predăm !

În același moment, iată, din fața cortului atamanului un cal roib pornește săgeată, călărețul îl mînă nebunește.

Valea — oablă cum scara în care s-a înfipt strîmb piciorul strîmb al călărețului.

Călărețul cu picioare strîmbe galopează, răcnindu-i calului în ureche :

— Rebeliune... rebeliune...

Potcoavele, pocnind prundul : re-beli... rebeli... re... br, brr...

Cazacii totuși nu dau zor să-l ajungă din urmă pe ataman.

Gonească atamanul cît o pofti. Gobi e un deșert mai fără margini pînă și decît cerul, vreme să fie prins atamanul este destulă.

Și-apoi se știe : un ochitor bun vîră glonțul în țintă, fie ea ținta și la trei verste depărtare.

Sînt în detașament mulți ochitori buni ; cai — și mai mulți.

Şi caii — odihniţi.

Dă pinteni, cît pofteşti, atamane!

Pe drept cuvînt se prăpădesc de rîs cazacii:

— A tuns-o!

— Io ce-i mai fîţîie curu!

— Că-l bate şaua...

Dar tot atunci — costiş, dinspre iurtele kirghize — alt călăreţ: galopează, vrea să-l ajungă pe ataman.

În spatele acestui de-al doilea călăreţ, şi tot călări: baii, înveşmîntaţi cu toţii în halatele lor groase tărcate; din fuga calului, baii alcătuiesc necontenit o jumătate de cerc, care-l însoţeşte din urmă, fără grabă, pe cel de-al doilea călăreţ; baii au cai buni, hrăniţi bine, dar nu se grăbesc deloc baii — de pe sub scările şeilor lor stepa se trage îndărăt, alergînd încetişor, ca o turmă de oi. De pe faţa cîmpului se înalţă spre şeile lor nouraşi de praf auriu sau alb-lăptos.

Dintr-o dată atamanul scurtează dîrlogii, îşi ţine calul în loc. Calul lui joacă-n frîu, smuceşte de zăbală, arcuindu-şi gîtul înainte: vrea să fugă, n-are încredere în bai. Atamanul, cu limba împleticită:

— Hane, e rebe... Re-be-liune...

Venind galop spre ataman, cel de-al doilea călăreţ surîde ironic — păcat că nu i se şi vede surîsul: deocamdată hanul e încă departe de ataman; i se aude totuşi glasul; glasul hanului acum sună puternic, solemn şi totodată plin de o circumspectă ironie funcţionărească:

— Mai indicat ar fi să te predai, atamane... Eu, în numele poporului, îți garantez că viața dumitale...

Bucuria calului atamanului : galop mai departe !

Celălalt călăreț fulgeră în aer cu cravașa :

— Oprește-te, atamane !

Prea tîrziu.

Chiuind, baii se apropie trap mare de Ciokan. Buiestrașii lor au mers lin, mers voios : de ce să se grăbească ?

Dar chiotele cresc, caii se-aștern cîmpului — parcă-s vînt.

Și totuși baii n-au de ce da zor. Atamanul Trubîciov se duce, valvîrtej drept spre rîpă. Valea Ulia-kem, numai hanul, înțeleptul lor han, n-o cunoaște cum trebuie. Hanul vrea să-l ajungă din urmă pe ataman. Ajungă-l, n-are decît ! Armă asupra lor n-au nici hanul, nici celălalt.

Trubîciov urcă în fuga calului pînă hăt sus, pe vîrful stîncii de pe buza rîpii. Calul forăie sălbatic. Lui Trubîciov forăitul acesta îi vîră un cuțit în inimă, așa cum îi intră adînc în carne și oblîncul șeii atunci cînd, o clipă, își aruncă privirea jos, în prăpastie.

Acolo jos, în fundul rîpii, clocotește, printre colți de stînci, un șuvoi ruginiu care sfărîmă și duce cu el orice-i stă-n cale. Prăvălindu-se din prag de piatră în prag de piatră, un rîu albăstrui-roșcat macină în adîncul prăpastiei bolovanii, dezrădăcinează copacii.

Baii își strunesc fugacii, cată cu respect spre Trubîciov.

Unul din bai îi spune hanului :

— Stai, lasă-l ! Atamanul vrea să moară vitejește... Calul lui e prăsilă din ceairurile noastre, unui asemenea cal nu-i e frică să sară în prăpastie peste steiuri. E bine așa.

— E bine așa, încuviințează ceilalți, moțăind din cap.

Și se strîng toți roată, de-a călare. Își scot căciulile, își șterg cu palma cefele nădușite : ți-e mai mare dragul toamna, pe vreme bună, caldă.

În fața lor, stînca — neclintită.

— Halal lui ! zice un bai, privind cum au încremenit parcă pe vîrful stîncii și calul și atamanul. Totdeauna, înainte să pieri, este de cuviință a-ți face rugăciunile, ca să-ți încredințezi sufletul lui Dumnezeu. Așa se va spune despre Trubîciov și în cîntece.

Deodată însă, Trubîciov întoarce calul spre bai.

Descalecă dintr-un salt.

Cu mîinile sus, pornește spre Ciokan.

Hanul își smucește calul, se dă deoparte.

Baii chiuie.

Unul dintre ei aruncă arcanul, îl înhață de pe subsuori pe ataman cu arcanul.

Și suduie, îl plesnește cu biciușca peste obraji. Biciușcă cu curea de piele neargăsită.

Vestonul atamanului — numai sînge și nisip. Gura — sfîrtecată de biciușcă. Horcăie atamanul.

— Fraților... Doamne Dumnezeule...

Iar în timpul acesta, baiul celălalt, cel căruia îi plăceau cîntecele de vitejie, a și dat

brînci din vîrful stîncii în rîpă calului atamanului. Măcar atîta faptă vitejească să rămînă de istorisit frumos în cîntecele ce le va cînta vreun cîntăreț cînd s-or buluci în jurul lui frumoasele kirghize cu cîte două rînduri de cercei în urechi !

Vin acum și cazacii spre stînci, vin agale, cîntînd. Desculți. Fără cușme în cap.

Cel din fruntea lor și-a agățat în vîrful lăncii o bucată mare de pînză roșie ; vîntul serii îi flutură larg pînza pe umeri.

Cazacii l-au predat viu pe Trubîciov Comitetului revoluționar, dar neliniștea Comitetului revoluționar dăinuie. Vin vești că puhoiul căzăcimii care-i împresoară pe roșgardiști sporește. De pe toată linia Gorkaia au pornit sotnii de cazaci spre valea Grădina Maicii Domnului. E adevărat : unul dintre comandanții cazacilor, colonelul Petrov, n-a vrut să-și pună în marș unitatea. Dar numai el. Asta se petrecuse în satul Semiiarskoe. Colonelul simpatiza, se pare, cu bolșevicii. Fiu-său, locotenentul Petrov, i-a cerut socoteală : „Domnule colonel, pornim sau nu ? Răspunde neted !“ Și colonelul a răspuns neted : „Contra *lor*, nu !“ Atunci fiu-său i-a zburat capul, cu sabia, în fața frontului...

Detașamentele de cazaci înaintau pe drumurile ce șerpuiesc printre delușoare de nisip. Colinele acestea se apropie necontenit una de cealaltă pînă ajung de cuprind între ele valea numită Grădina Maicii Domnului, prin care trece șleaul mare, de stat. Pe coasta lor din-

spre miazănoapte, nisipul e albăstrui ca bruma; pe coasta lor dinspre miazăzi izvorăsc ape vătămătoare, putregăitoare, care fumegă: ies aburi din ele ca din cazan la fiertul rufelor...

Detaşamentul roşgardiştilor ţinea drum spre una dintre coline. Seara — veşti importante, dar cu atît mai îngrijorătoare: cei din hoarda hanului Balihanov înaintează, vrînd să se alăture grosului căzăcimii, puhoiului căzăcesc. Detaşamentul făcu popas. Comitetul revoluţionar — consfătuire.

Mai tîrziu, noaptea, Zapus, cu felinarul în mînă, se apropie de căruţa în care erau ţinuţi captivi Balihanov şi generalul Trubîciov. Le spuse, lăsînd felinarul jos, lîngă una din roţi:

— Nu putem îndeplini ordinul de luptă pe care l-am primit, fiindcă toate cotele din jurul nostru sînt de netrecut şi văile — fără apă potabilă. Cu toate acestea ne bizuim pe maghiari: ei nu dau un pas îndărăt, ei sînt devotaţi trup şi suflet revoluţiei; oriîncotro le dau eu ordin să pornească, ei nu pregetă, pentru ei n-are importanţă că drumul va fi scurt sau lung sau de nestrăbătut.

— Excelent, îi răspunse Trubîciov, aprinzîndu-şi o ţigară. Dar ce mă priveşte asta pe mine?

— Vreau să pregătim împreună cu voi doi planul de luptă împotriva cazacilor.

— Altfel ne?...

— Da. Vă lichidez.

— Fără judecată, Zapus ?

— N-avem cînd. S-ar cuveni, fireşte, mai întîi să vă judecăm, dar n-am timp. Deloc. De aceea vă propun...

— Şi eu care-mi închipuisem că nisipurile albastre...

— Ce-i cu ele ?

— Iată ce : regreţi că, din cauza nisipului lor albastru, toate cotele din jurul nostru sînt de netrecut. În legătură cu asta, mi-am amintit o legendă chinezească sau, mai probabil chiar, mongolă.

— Nare importanţă, n-am ce face cu ea. Noi vorbim despre planul de luptă.

— Şi totuşi ascult-o.

După care, atamanul îi povesti lui Zapus o legendă din „Poghiazul ce-au fost de s-au făcut împotriva ţării Birmanului".

— Ţi-ai închipuit că este în legenda aceasta vreun adevăr, atamane ?

— Eu, Zapus ? Probabil că tocmai asta-i greşeala mea şi că de aceea stau acum de vorbă cu dumneata despre un plan de luptă pe baza căruia să-i biruiţi voi pe cazaci : numai pentru că uneori am dat crezare acelei legende. Adică : mi-am închipuit că dumneata eşti un visător, un romantic, şi că te-ai avîntat în focul revoluţiei doar aşa, din entuziasm... ca un poet cu plete blonde...

— Cine ştie ? Mi-oi fi vopsit părul...

— Posibil. Pentru că rareori se întîmplă să aibă cineva trăsături ale feţei atît de regulate, nici un semn particular ! Poate că, în vreo

sală de operații special destinată acestui scop în vreo pușcărie, niște profesori-chirurgi, întemnițați acolo, ți-au corectat toate trăsăturile feței. Porți dealtfel și un nume comun : nu te cheamă Vaska Buslaev ca pe vestitul erou din istoria Rusiei : te numești cum te numești, asemeni unui Ivan Ivanîci Cutare...

— Dacă-i vorba despre numele meu, atamane, află că-l las moștenire, împreună cu amintirea mea, generațiilor ce vor fi după mine și poporului meu, și altor popoare, și secolului ce va urma !

— Zapus, refuz să te ajut.

— Hotărît ?

— Hotărît !

Zapus descheie tocul pistolului. Trubîciov :

— Nu încerca să mă sperii. M-am deprins demult cu moartea, Zapus.

— Nu vreau să te sperii. Execut o hotărîre a Comitetului revoluționar. Ucid ca să apăr o idee...

Zapus se răsuci spre Balihanov. Hanul, făcînd plecăciune adîncă :

— În fața violenței, cedez : accept propunerea.

— Nu-i violență, hane. E o rugăminte.

— Eu nu mai sînt han, onorate comisar...

Zapus dintr-o dată se răsuci iarăși cu pistolul în mînă : trase în Trubîciov. În cap. Hanul, cum ședea alături de ataman în căruță, pe același țol de pîslă, țipă îngrozit, zvîcni din tălpi în creștet. Jur împrejur în tabără, nici o mișcare. Întuneric.

Simte pe pielea lui pînă și vulturul că, in pustiu, de la dune pînă la stele, totul nu-i decît învîrtejire țepoasă a nisipului purtat de vînturi.

Nenumărate-s sub ochii vulturului drumeagurile ce împînzesc pustiul. Cresc ici-colo în nisipul dunelor tufe de arbuști ce se numesc *saksaul*, dar tufele acestea se zbat necontenit și se chircesc pe dune ca-n gheara morții. Asta-i însă numai ceea ce simte și vede vulturul pe cînd se rotește el sus, în cer. Dedesubtul lui, pe pămînt — drumeaguri cu prundul ars de tăria soarelui și strivit de căruțele care trec mereu peste el, sfărîmîndu-l cu roțile, de-l fac pulbere. Hamurile putrezesc pe cai de-atîta sudoare. Pe vultur îl îngrețoșează duhoarea nădușelii ; de aceea, cînd ospătează din stîrvuri, el alege : ciugulește numai carnea nebătută de ham. Ce rămîne, roadă guzganii...

Pe asemenea drumeaguri înaintează cu chiu, cu vai gloata băjenarilor, ca o nesfîrșit de lungă caravană de nimeni călăuzită.

Harabale. Clădării de ciuveie de-ale acelor refugiați care și-au încărcat avutul pe cămile. Căruțe cu muieret. Călăreți ce și-au dobîndit iscusința luîndu-se la întrecere cu alții, acas' la ei, într-ale călăriei. Tot soiul de cazaci. Lampasuri. Malahaiuri cusute cu fir de mătase, cum poartă mongolii înstăriți. Pălării (tîrgoveții), potcapuri (popii). În văzduh, cît ține gloata — miazmă înecăcioasă de nisip stîrnit. La tot pasul, în lungul șiragurilor de căruțe — răcnete, sudalme care de care mai înflorate, vuiet, hărmălaie. Și în timp ce roțile scîrțîie,

scîrțîie, neîncetat se-aud în preajmă ciobani hăind.

Pentru că, odată cu gloata, au pornit în bejenie și turme, cirezi, herghelii...

Cîinii sînt hămesiți, lupii — grași : din hoiturile care se înșiră pe urma acestei caravane fără stăpîn, lupii înfulecă pîn' nu mai pot și apoi, sătui de plesnesc, se tolănesc pe dune și dorm duși cîte trei zile și nopți în șir.

De aceea cîinii se lasă de însoțit gloata băjenarilor : umblă și ei haită.

În urma și în jurul mulțimii de băjenari — pe dreapta : lupi care fug ; pe stînga : cîini sălbăticiți.

Toată populația Ust-Mongolskului se refugiază hăt departe, spre satele căzăcești : multe căruțe pe care mulți le știu demult și mulți cai — și multă, multă jale.

De asta sau poate dintr-altă pricină, lui Kirill Miheici i-a cărunțit părul la tîmple și pe ceafă. Și tot atît de cărunțit îi este și sufletul.

Noaptea, la Fioza Semionovna, în căruța în care doarme ea — mereu alt cazac. Într-un rînd, Kirill Miheici a auzit cum rîdea lumea de Fioza : „Asta, cînd o naște, face dintr-o singură dată un regiment de plozi".

Nu-i decît vreun an, un an-jumătate, de cînd o snopea el pe Fioza uneori așa cum au apucat oamenii la Perm din moși-strămoși să-și bată bărbatul nevasta. Sub cizmele lui, îmbelșugata făptură a Fiozei răbda pe-atunci totul așa cum rabdă lutul să-l calci zdravăn, ca să faci din el chirpici. Țipetele ei, bătută

— stol de porumbei dînd năvală, speriaţi, în vreo casă cu acoperişul încă nepus.

Azi însă el a ajuns de nici nu-şi mai aminteşte cum se încalţă cei ce poartă cizme făcute pe picior. Încălţămintea lui acum — opinci.

Vreme ce careva dintre bărbaţi urcă noaptea în căruţă la Fioza, el Kirill, şade pe marginea drumului : coace cartofi în spuză. Ba încă mai şi înalţă rugăciune cerurilor... Numai că din cer îi pică-n ochi firicele de ţărînă, iar genunchii, cînd isprăveşte cu rugăciunile, îl dor cumplit, abia i se mai dezdoaie.

Aici, în valea Ulia-kem, cazacii s-au lepădat de Atotputernicul. Popii umblă tunşi, ulemalele nu mai poartă cealma. S-au rugat de preşedintele bejănarilor să nu-i denunţe Cekăi.

— Om vedea, le-a răspuns el, şi şi-a cătat mai departe de treburile-i zilnice.

Pe Fioza Dumnezeu i-a sortit-o lui Kirill ca pe un ogor *sufletesc* ce trebuia lucrat, dar el, Kirill, n-a fost în stare să facă să dea rod ogorul acesta. „Ogorul meu — îşi zicea pe-atunci Kirill Miheici — sînt binalele, bisericile, cărămizile..." Acum, Fioza mai tare se îngraşă pe zi ce trece ; şi tînjeşte. Kirill Miheici pune la copt cartofi şi-apoi îi curăţă, să-i mănînce Fioza cojiţi. Pe el totuşi cel mai rău îl frige înăuntru, în suflet, altceva, care ustură mult mai rău decît degetele fripte de cartofi : i se întîmplă să-i spună vreun cazac, dîndu-l deoparte : „Ia mai rămîi puţin colea în drum, că eu încă n-am fost..."

Umerii lui Kirill Miheici acum — lăsaţi, sfrijiţi.

Umbra Fiozei noaptea, în bătaia lunii cînd se ridică Fioza uneori şezînd în capul oaselor în căruţă — parcă-i nebună : mai lată decît a căruţei.

Kirill Miheici nu cutează să-i mai şoptească ceva Fiozei decît doar cu degetele : cîrpă-i se fac mîinile ori de cîte ori dă s-o mîngîie şi el măcar puţin, în treacăt.

Pe drum, ziua, cum merge el pe jos alături de roţile din faţă ale căruţei şi ea în căruţă, Kirill Miheici îşi trece uneori capul peste scîndură înăuntru, în coşul căruţei şi bolmojeşte, încearcă să-i amintească Fiozei ceva despre comisar, despre dragostea ei cu Zapus... Ea atunci se răsuceşte spre el şi rîde gros ca soldaţii :

— Car'te de-acolo, mă scîrbosule !

Vergeaua de la gardina din faţă a căruţei are un miros grăsos : urma mîinilor atîtora şi atîtora cîţi o apucă mereu, cînd se urcă în căruţă. Murdăria asta albastră-neagră de pe vergea ar trebui cîndva răzuită cu surceaua.

Kirill Miheici, noaptea, dormea în drum lîngă căruţă, învelindu-se cu sumanul.

Cine-i oare stăpînul căruţelor lui : el sau alţii ? La început, cînd abia plecaseră din Ust-Mongolsk, avea patru, luase patru căruţe cu el, să-i care avutul. Acum căruţele s-au îndevălmăşit, băjenarii spun : tot au să ne ia totul bolşevicii. Dar asta nu-i împiedică să-şi mîne caii mai departe în bejenie şi să-şi ia şi turmele cu ei.

Imașuri, sălciișuri, păpuriș — ori pe unde trecea, hoarda băjenarilor călca orice în picioare. Pe drum, odată cu hoarda și mult timp în urma ei — duhoare de amețeai. Părăsite prin tufișuri — obezi sfărîmate, hulube rupte. Din loc în loc, stîrvuri pe jumătate mîncate de jivine, și peste tot — jos, prin iarbă, sus prin crengi — șuvițe de păr. Cărunt. De om.

Abia în sat la Lebiajîi băgă de seamă Kirill Miheici că în căruță, afară de Foiza și de niște presuri, mai erau și o balercuță cu doagele uscate și o osie ruptă, culeasă de el pe drum ca să-și facă din ea surcele, să aibă cu ce ațîța focul.

În sat, mai toate casele — arse. Mai toate cimotiile, cîte le avusese Kirill în sat, nu mai erau : împușcate de bandele negre, de albi, de verzi — tot felul de bande puseseră umărul la treaba asta. Popa — tuns și nu mai umblă cu antereu, poartă surtuc. În Irtîș, peștele azi — fîță, nu pește. Staniței nu-i mai zice staniță, îi zice comună, la școală dă reprezentații „Uniunea tinerimii".

Fluturînd din mînă a lehamite, Kirill Miheici nu voi să se tundă, cu toate că prea puțini se purtau acum netunși. Îi crescu părul la ceafă de-i ajunse pe sub guler pînă la spinare. Atunci, văzîndu-l om așezat, parohia îi făcu rost de-o slujbă : să fie paznic al bisericii, și-i făgădui că, în primăvară, i s-o îngădui să pască cireada comunei.

Pe Fioza și-o luase țiitoare un fierar — unul spătos, cu sprîncenele roșcate ; se mai îndeletnicea el și cu făcut de rachiu în pădure, la

cineva care-și întemeiase gospodărie tocmai în pădure, departe de sat. Acum, în afară de basamac, fierarul îi trata pe flăcăi în fierărie la el cu Fioza.

Rîd nerod flăcăii aceia la orice vorbă le iese din gură, rîd tot așa, hăhăind, de trecătorii de pe uliți, rîd de fierărie și rîd și de Fioza.

Peste sate, peste cătune — seri și nopți tot mai întunecoase ; și cu iz sărat, adus de vîntul dinspre rîpi.

Toamnă tîrzie.

Iarnă.

Primăvară.

Vară.

Și iarăși :

Toamnă.

Iarnă.

...Viață, moarte — sosesc ele negreșit și una și cealaltă, atunci cînd le vine vremea.

Zapus trecu pe la Olimpiada, s-o vadă.

— Eu țin să fac totul înaintea altora. Eu cel dintîi am făcut propunerea să lăsăm în voia soartei vaporul „Sfîntul Andrei Apostolul“ și să ocupăm închisoarea. Acum, eu sînt cel mai bun călăreț dintre toți ai noștri și trag cu arma mai precis decît oricare dintre ei.

— Și de ce-mi spui mie asta ?

— Aș fi vrut să te iubesc înaintea oricui altul.

— Dar eu pe nimeni nu l-am iubit așa cum te iubeam pe tine.

— Vorbe !

— Ceea ce am făcut stă mărturie că nu-ți spun vorbe goale.

— Ce-ai făcut tu n-a pornit din dragoste, a fost executarea ordinelor mele, dar astfel de ordine mai rar să poată da cineva...

— Nu te contrazic !

Zapus, în picioare, crăcănat, și uitîndu-se drept în ochii Olimpiadei :

— Chiar în momentele acestea, ai mei cară în stepă cadavrul lui Artiușka ; au să-l lase în mijlocul drumului, anume ca să-l vadă cazacii, cînd vor trece pe-acolo.

— Crezi că asta o să-i facă să intre în panică ?

— Dacă cei ce-or da peste cadavru nu l-or ascunde cumva — da, cred c-au să intre în panică.

— Tu l-ai omorît ?

— Eu.

Olimpiada se ridică de pe scaun :

— Și acum să ne despărțim ? Nu mai ai nevoie de mine ?

— Da, să ne despărțim, nu mai am nevoie. Știi, odată cînd mergeam așa, pe un drum, la o fereastră ședea una și cînta, avea o voce joasă, de bariton... Hristina... Celălalt nume i l-am uitat !

— Și ce-ai făcut cu ea, ce a fost ea pentru tine în viața pe care ai dus-o ? Pe cine ai pus-o să spioneze ?

— Mi-am văzut de drum.

— De ce ?

— Mă pălise o întristare... n-am avut curaj.

— Milă mi-e de tine, Zapus. Tare mai ești nefericit.

Zapus își potrivi pe șold tocul revolverului :
— Ba din contra, mă simt foarte fericit. Eu, pe lumea asta, am avut parte de multe bucurii. Multe din cele ce mi s-au întîmplat mi-au umplut inima de mulțumire.
— Te minți singur.
— Adevărul pe care l-am aflat o să-l las moștenire celor ce vor veni după mine, și o să-l las și altor popoare...
— Și celor din Asia ?... Știu, am auzit. Pleacă sănătos, Zapus !
— Rămîi cu bine, Olimpiada !
În gîtlej îi sta dop un tremur vîscos ; capul — tulbure. Dar imediat ce puse capul jos, adormi.

Spre seară, detașamentul lui Zapus luă poziție în gura văii care se numea Grădina Maicii Domnului. Cît ai clipi, cazacii atacară. Și nu atacară așa cum se așteptau toți, adică : să vezi răsărind cu lăncile în cumpănire, de după dîmburile din față, cete-cete de inși buhoși, căciuli nalte, ciudate, și toți — călări pe buiestrași scundaci — împînzind din ce în ce coasta dîmbului. Nu, n-a fost așa.
Pe o colină mare, numită Cocoașa Cămilei, s-a ivit mai întîi un pilc de infanteriști răspîndiți în trăgători, cu șepci în cap, cu mantăile sul, petrecute peste umăr. Se auziră, aduse încoace de vînt, un cuvînt-două dintr-o comandă militărească, scurtă. Cazacii, numaidecît : tir sistematic, bine orientat : și, auzind tirul acesta, Zapus simți că dintr-o dată îi trecuse, i se dusese din gîtlej tremuriciul acela

vîscos, mintea-i se limpezea, cîteva clipe avu chiar impresia că ţinea în mîini volanul unei maşini uriaşe, volan pe care, după ce el, Zapus, pornise maşina, tot el nu mai ştia cum să-l sucească şi ce anume să facă, pentru ca maşina să se oprească ; dar mai era oare de vreun folos să se oprească ? Niciodată pînă atunci nu-l mai cuprinsese asemenea simţămînt, asta parcă-l îngrijora și în același timp îi umplea sufletul de bucurie. Cercetă cu privirea, încordat, fără să scape nici un amănunt, întreaga vale. Abia acum i se păru într-adevăr ridicol şi enigmatic cum de putea ea fi numită, valea asta, Grădina Maicii Domnului. Ce mai maică a Domnului dacă asta îi e grădina ! Tăind valea în două : o rîpă mică, brăzdată de făgaşul unui mic puhoi care, desigur, se forma numai cînd era ploaie mare. Dacă-ţi agereai privirea (fiindcă se lăsa amurgul tot mai repede), încă mai puteai distinge în lutul rîpii urma unor potcoave. Prin rîpa asta apucaseră pesemne iepele despre care povestea Luba...

Dădu ordin detaşamentului să deschidă foc de mitraliere. Simţea tot mai năvalnic în tot trupul lui trepidaţia acelei maşini uriaşe, deşi necunoscută celorlalţi. Din timp în timp, ordona încearea focului, ciulea urechea şi, după ce asculta, iarăşi făcea semn cu mîna şi iarăşi se porneau mitralierele să toace. Cînd, de-atîta trepidaţie — cum simţea el — a acelei maşini uriaşe, i se uscă gîtlejul şi începură să-l usture ochii fiindcă nu mai clipise deloc de mult timp, ordonă soldaţilor să înainteze,

desfăşuraţi în trăgători, spre colina ce semăna cu o cocoaşă de cămilă. Calculase perfect : cazacii o rupseră de fugă.

Cocoaşa cămilei domina valea. Soldaţii îşi împinseră pe cocoaşă în sus mitralierele. Compania întîi, a lui Luba, şi avîndu-l chiar pe el, pe Luba, în fruntea coloanei, plecă pas alergător să-i urmărească pe cazaci. Se făcuse întuneric de-a binelea în vale, totuşi încă se mai putea observa cu ce îndemînare şi dîrzenie îşi conducea Luba compania, bun executant cum era el.

Cazacii abandonaseră pe cotă cîteva samare de pîslă de-ale lor, lungi, pentru transportat pe cai mitralierele. Zapus se aşeză pe unul dintre samare. Îi cam tremurau mîinile. Soldaţii lui, la mitraliere, gata să tragă, scrutau valea. Şi deodată — tocmai ceea ce Zapus nu prevăzuse că s-ar mai fi putut întîmpla : cazacii îşi dădură seama că, abandonînd cota, erau pierduţi, înfrînţi. Nu-şi continuară fuga, stătură locului. Zapus simţi din nou în tot trupul ţăcănitul nevăzutei, uriaşei maşini a bătăliei. Şi atunci, fără măcar să arunce iarăşi o privire asupra văii, pricepu : compania întîi a făcut stînga-mprejur, se retrage, fuge... Şi cel dintîi, în fruntea companiei care se retrage în dezordine — Ignati Luba ! Iată-l, şi-a dat arama pe faţă, asta prevesteau neîncetat ochii oblici ai lui Luba !

Zapus îşi trecu mîna peste frunte. Mîna — udă. În acelaşi moment, i se înfipse în umăr un glonte. Începu dinspre umăr pînă pe şira spinării o durere moale, o durere dulce, nu

știu cum, ca o bomboană. În tîmple, vuiet ca de verigi, care se ciocnesc între ele, galbene. Dar păcănitul mașinii în tot trupul lui Zapus continua fără nici o întrerupere. Buimaci, sleiți de puteri, ostașii din compania I urcau în fugă, se întorceau pe Cocoașa Cămilei. Se auzeau tot mai clar chiotele căzăcimii care-i fugărea. Zapus scoase pistolul din toc. Dădu să se ridice în picioare, dar alunecă numaidecît, căzu. Prăvălit așa cum se afla, răcni să fie tras peste un samar și tîrît cu samarul între mitraliere. Doctorul Pokrovski se repezi la el, să-l panseze.

— Du-mă ! îi ordonă Zapus, înălțînd pistolul.

Speriat, Pokrovski înșfăcă samarul de un capăt. Chiar lîngă ei amîndoi se prăbuși tot atunci un roșgardist cu beregata străpunsă de un glonte. Soldatul începu numaidecît să se zvîrcolească, încerca să se apuce cu mîinile de smocurile de iarbă din jurul lui. Și numai ce, în fața lui Zapus, se ivi Luba : murdar, nădușit, cu fruntea lată cum o avea el. Se zăpăcise Luba, se uita în neștire la Zapus. Pe frunte, o dungă roșie ; urma șepcii ; era cu capul gol. Lui Zapus, o clipă, i se făcu și milă și scîrbă să-l vadă pe Luba în halul ăsta. Dădu să întrebe : „Încotro fugi așa, Ignașka ? Și ce rost are să fugi ? Mai înainte de asta, împușcă-mă“, dar văzu că lunecînd prin aer, țeava pistolului din mîna lui, a lui Zapus, se oprise îndreptată exact asupra țintei. Luba căzu mototol. Compania întîi se opri și ea din fugă.

— În trăgători, înainte ! strigă Zapus. Şi, în mintea lui : „Pesemne că într-adevăr cazacii au şi intrat în panică, or fi dat pe drum peste cadavrul lui Trubîciov !“

I se păru că ordonînd : „Înainte !“ zbierase din cale-afară de tare. Doctorul Pokrovski însă, repetînd ordinul dat de Zapus, zbiera şi mai tare. Şi păcănitul, bătăile uniforme ale acelei invizibile maşini puseră din nou stăpînire pe Zapus. El acum nu mai vedea nimic, dar ştia şi nu mai putea de bucurie că soldaţii lui înaintează, înaintează ! Şi cazacii fug iarăşi... Sigur că, înainte de începerea bătăliei, cazacii într-adevăr au văzut leşul atamanului. Zapus nu-i mai aude să tragă. Îl toropeşte o somnolenţă ciudată, voioasă. I-a devenit clar totul, abia acum ar putea spune — fără să se ascundă pe după deget şi fără să i se încîlcească gîndurile — întreg adevărul despre el însuşi. Numai că-i vine întruna să rîdă şi l-a pălit un somn, de nu mai are puteri nici să deschidă gura...

Aşa a murit Zapus. Odată cu el, în aceeaşi luptă, au murit şi cei trei care-l trăseseră, culcat pe samar, pînă-n prima linie, între mitraliere, pe creasta dîmbului. Cei trei, adică, matrozul Topoşin, doctorul Porkovski şi comisarul cu aprovizionarea Portnov-Deda. Au fost îngropaţi tuspatru laolaltă, în „mormîntul frăţesc“, chiar a doua zi după cucerirea Ust-Mongolskului. Cazacii, fugind, se împrăştiaseră la întîmplare prin staniţele lor. Principalul motiv al acestei debandade, ziceau ei, era că, în timpul

retragerii, văzuseră aruncat pe un drumeag cadavrul atamanului, leşul generalului Trubîciov.

Capitolul al cincilea

Am fost nu demult la Ust-Mongolsk. Am contemplat şesul plat, nisipos, din jurul acestui oraş. Oamenii pe aici — puţini ; şi toţi, slabi. În apropierea închisorii de etapă, lîngă faleză, am văzut Izvorul negru. Apa lui într-adevăr parcă-i dată cu lac negru. Ca gust : astringentă. Am rămas pe loc mult timp acolo, lîngă izvorul acela întunecat şi mă gîndeam cum venise aici Olimpiada pe vremea cînd cazacii asediau închisoarea. Am încercat să-mi imaginez ce anume şi-or fi spus ea şi Zapus atunci. Şi totodată mi-am amintit legendele despre Zapus, care-mi fuseseră povestite în oraş. Mi se povestise, bunăoară, cum că el, într-un rînd, dăduse ordin soldaţilor să bată pe dinăuntru, în loitrele căruţelor, cuie cît mai lungi care să iasă cu vîrfurile în afară pe partea cealaltă a scîndurii şi să rămînă aşa, neîndoite : cînd luptele cu cazacii ajungeau corp la corp, caii cazacilor, năvălind peste căruţe, se izbeau în cuiele acelea şi parcă înnebuneau. Tot astfel mi se povestise că Zapus, ros de gelozie, l-ar fi sugrumat pe Trubîciov şi-apoi a luat otravă şi, neotrăvindu-se (pentru că otrava nu-i făcuse nimic), se aruncase într-un iaz, de se înecase ; fiindcă, vezi, de omorît el nu putea fi omorît

decît numai cu sabie de aur... Cîte și mai cîte nu-mi povestiseră cazacii !

M-am dus la mormîntul lui Zapus în Piaţa Catedralei, care se numește acum Piaţa Sovietică. Acolo se află catedrala pe care începuse a o construi Kirill Miheici. Schimbîndu-i-se destinaţia, construcţia urma să devină sediul Casei judeţene a poporului, dar nu s-a mai făcut nimic, construcţia a rămas baltă : niște ruini, azi năpădite de urzici și brusturi. La mormîntul frăţesc — un mic obelisc de lemn. În mormînt, trupul lui Zapus a fost depus deasupra tuturor celorlalte ; mai aproape de lumina soarelui. Numai că, atunci cînd am vizitat eu piaţa, era zi noroasă și bătea vîntul.

M-am apucat să întreb de tovarășii de luptă ai lui Zapus. Mi s-a răspuns : „Nu mai este la Ust-Mongolsk nici unul, mulţi din ei au murit pe malurile Vistulei, în războiul sovieto-polonez". Am întrebat de Olimpiada ; mi s-a spus : „S-a măritat cu un cooperator, are cu el doi copii și, pe cît se pare, e mulţumită de viaţa pe care o duce". M-am bucurat că Olimpiada trăiește și că e mulţumită de viaţa ei.

Seara, a venit la mine, să mă vadă, un bărbat slăbănog, cu haina foarte murdară și cu o pălărie cu boruri largi. L-am recunoscut imediat : hanul Balihanov. Îmi adusese un poem din viaţa kirghizilor scris de el. Poemul (în metrica Hayawatei) nu era chiar prost. I-am făgăduit lui Balihanov c-o să arăt acel manuscris redacţiilor din Moscova.

Hanul m-a rugat să-l împrumut cu zece ruble, ceea ce am și făcut ; și-a notat adresa

mea de-acasă şi a promis c-o să-mi scrie. La plecare, mi s-a plîns că duce o viaţă cam dezordonată. De scris, nu mi-a scris. Astă-primăvară, mi s-a adus la cunoştinţă din Lebiajîi că Ciokan s-a înecat pe cînd se scălda în Irtîş şi că, nimerind sub un vapor, cadavrul lui fusese mutilat de zbaturi...

Cu asta închei istorisirea vieţii lui Vaska Zapus, precum şi descrierea felului în care a murit el în nisipurile din Stepa Flămîndă, şi anume în valea numită Grădina Maicii Domnului.

CARTEA A TREIA

Capitolul întîi

— Vă mulțumesc, să zic așa, anticipat, mi se adresă pe neașteptate pasagerul de pe banca din fața mea. Avea o voce subratică, scîrjîitoare. Îmi explică :

— N-aveți să-mi schimbați o monedă de 50 de copeici ? Îmi trebuie cîțiva pitaci. Copeicuța de aramă, să zic așa...

Nu reușeam să-i văd bine fața : pe geamurile vagonului se depusese praful negricios, dogorît de soare, al stepei de dincolo de Caucaz, pe care o străbătea trenul nostru ; ai fi zis : obloane trase în jos, nu geamuri. Și se mai și lăsa amurgul.

Observînd că-mi aruncasem privirea spre fereastră, pasagerul încercă să șteargă geamul cu palma, deși, firește, inutil. I-am putut distinge totuși ochii : mari, iscoditori ; și avea un zîmbet care-i flutura aproape neîncetat pe buze. I-am spus :

— Mai bine deschideți geamul și gata...

El cătă scurt, holbînd ochii, spre ceilalți doi de pe banca pe care ședea : moțăia lîngă el, cu coatele pe măsuță, un tip de fante : frizură alb-blondă ca inul, luată rotund la ceafă ; de cealaltă parte a pasagerului din fața mea — o femeie : tăcută, pieptoasă, gene lungi-lungi, de să gîdile inima oricui. Femeia se uita întruna, foarte concentrată, la ochelarii mei. Pînă mai

înainte, pe cît îmi fusese posibil să remarc, ea dormise mult timp șezînd dreaptă în capul oaselor pe capătul ei de bancă și, în somn, își sălta uneori așa, ca într-o toană, buza de sus, dînd la iveală niște dinți drepți și albi ca un șir de mesteceni.

— Deschide-l, că nu te-o fura nimeni, de-o să-l deschizi, îl îndemnă femeia alene, fără totuși să-l învrednicească nici cu o privire. El o sorbi din ochi lung, mîhnit și apoi, cu un fel de exasperare, ca și cum ar fi fost vorba de sufletul lui, nu de fereastră, smuci curelele, lăsă geamul în jos. Ne fripse numaidecît beregățile un vînt tăios ca sticla. Trenul — un minut oprire. Stația nu era stație : haltă. Afară, în dreptul geamului — strigăte ascuțite : o droaie de țînci fără căpătîi, rămași de izbeliște, cum sînt totdeauna de-alde ăștia la sfîrșitul unui război. Cerșeau.

— Ce să fac, n-am mărunțiș. Că doar nu v-oi da bani mari ! medită cu glas tare pasagerul din fața mea, amărît.

— Da' de ce să nu le dai și mari ? protestă cu glas domol femeia. Plozi... știți să faceți !

De la începutul călătoriei, tustrei oamenii aceștia cu care mă aflam întîmplător în același compartiment îmbucau necontenit : își făceau ceai, aveau cu ei chifle. Cînd venea vorba cumva despre bani, se exprimau cu o duioșie pizmuitoare.

Iată însă că, la vorbele femeii, întreprinzătorul pasager din fața mea zvîrli iute pe geam afară mai întîi o monedă de douăzeci de copeici (ban „mare“) și apoi una de cincizeci.

„Ehe, are ăsta vreun plan al lui“, mi-am spus : și am început să-l țin sub observație.

Mă lungisem pe banca de sus. Cu evidență dorind din suflet să stea de vorbă cu mine, Galkin Pavel Petrovici (cum am aflat mai tîrziu că-l cheamă) își tot înălța capul spre banca pe care mă culcasem. Fizionomia lui nu-mi lăsă dubii : pleoape nițeluș umflate — e un senzual ; buze subțiri, gura mare — e și invidios și palavragiu ; dinții — de un galben-negricios : fumează mult și, sigur, bea ; umede și mereu ieșind la iveală, cu nerușinare parcă, gingiile individului — albicioase ; gingii de cocainoman. În același timp însă, remarcam că în sufletul acestui om mocnea și o subjugătoare înclinație spre reverie, precum și nu știu ce suferință de pribeag, ca a cîinilor bătrîni, abandonați de stăpînul lor.

— Lumea rîde... Lumea, Ivanușka, frățioare, și surioară Alionușka, rîde de mine...

Conversînd în felul acesta cu ceilalți doi, Galkin le zîmbea tandru. Trezit de o zdruncinătură a trenului, frățiorul Ivanușka mă privea încruntat ; mai pe urmă, își reluă moțăitul. Galkin, pălăvrăgeală în continuare :

— Judecînd obiectiv, copiii ăștia care umblă cu cerșitul sînt în stare de orice, dacă vine cazul : îl omoară și pe ta-su, pun mă-si foc. Dar să nu le arunci un gologan, tot șade rușine. Eu unul îi miluiesc, măcar că pe de-alde noi doar ne știe o lume : sîntem oameni săraci... Cică la Mugan s-a început o conductă de apă, care o să aibă o mie de verste ; o fi adevărat oare ?

— Un canal. Da' nu de o mie de verste, numai treizeci și șapte.

Galkin mai întii clipi iute; deodată bleojdi ochii, exclamînd cu vocea lui subțiratică, scîrțîitoare :

— Canal ? Ca să vezi ! Toți cică-i conductă de apă. Dar eu cred că mai bine așa, canal. Pasărea, cînd zboară ea, toamna, să ierneze în țări calde — tot la fel : mai face și-un popas, să-și tragă sufletul. Că altminteri, tot zburînd prin vîlvătaia asta de praf, i se pîrjolesc aripile, o ia vînătorul ca din oală. Iacătă, țîncii ăștia fără căpătîi se pregătesc și ei de iernat ; ca pasărea... Numai că pasărea baremi are pene, pe cînd ei... Soartă păcătoasă ; cin' s-o mai descîlcească ?

Și aici, Galkin oftă cu năduf. Veni conductorul, aprinse o lumînare. În bătaia luminii, fața lui Galkin arăta gălbejită, zbîrcită. Mă gîndeam : „Și tu ai o soartă păcătoasă, pe cît se vede".

Soarele asfințise. Afară, stepa — neagră ca gura cuptorului. Vagonul se clătina. De-atît vînt fierbinte cît răzbise întruna din stepă în tren, mi se părea că am penet, nu păr.

Adormisem. Prin somn am prins totuși ceva din șușoteala subțiratic-scîrțîitoare a lui Galkin :

— Ție, Alionușka, nu ți s-a făcut de-o zuleală ?... Una, ca să fie ultima oară, zău da !

Dus pe alte tărîmuri, îmbuibat și moleșit de somn cum eram, tot mi-a trecut prin minte : „Ăștia vin din Siberia" și atunci, chiar așa, dormind, am înțeles probabil ce înseamnă „zu-

lează“ în argoul pușcăriașilor. Și, pipăindu-mi, cred, buzunarul de la spate al pantalonilor, m-am întors pe cealaltă coastă. Ca o cușmă trasă zdravăn pe ochi, m-a și furat apoi un somn simplu, rotund, înțelept. Nu-mi mai amintesc decît vag că, o clipă, dis-de-dimineață, am zărit în geamul vagonului discul uriaș, purpuriu al soarelui — semăna cu o tufă de măceș înflorit — și că pe pervazul ferestrei brobonat de rouă, jucau în clipa aceea sclipiri bizar de trandafirii, în timp ce, înclinat asupră-mi — Galkin. Galkin tresare ; zîmbește ; după asta, scoate capul pe geam afară, contemplă răsăritul. Pare proaspăt spălat : e ud părul lui și lucește trandafiriu în lumina razelor de soare...

M-am trezit tîrziu. Ceilalți trei din compartiment își luau ceaiul, aveau în fața lor, pe măsuță, un ceainic care aducea mai curînd, ca formă, a fier de călcat. Cu glasul lui de scapete, Galkin îmi spuse făcînd haz :

— Soarele-i sus, da' mneata abia acu te scoli !

Cam în același moment însă — tărăboi. Adică : auzind vocea lui Galkin, mi-am amintit dintr-o dată viziunea pe care o avusesem la răsăritul soarelui. Duc mîna la buzunarul de la spate și pe urmă, cum fac toți cei cărora li s-a furat ceva, mă apuc să-mi scotocesc mai întîi toate celelalte buzunare. Două luni de poetică vilegiatură în Caucaz, Kazbekul, romanticele talazuri ale Mării Negre — pe scurt : toate cele patruzeci și opt de carboave ale mele (cam 1200 ruble de azi — N.R.), adio, pune-le

sare pe coadă. Dintr-asta, firește, mare agitație în tot vagonul. Și cel mai tare din toți se agita Galkin ; chiar el s-a dus să-l cheme pe șeful trenului. Care însă, nu știu de ce, s-a înfuriat pe mine numaidecît. Eu, la rîndu-mi, mă simțeam ofensat de mustățile lui cănite.

— Fă reclamație la poliție, îmi spuse șeful cu ciudă și plecă.

În stația unde s-a oprit apoi trenul, nici c-am putut da de cekistul care era de serviciu. Și-a făcut apariția abia cînd a auzit cum suna clopotul a doua oară, de plecare ; ținea în mînă o felie de pepene galben ; m-a asigurat mai întîi c-o să mă însoțească în tren pînă la stația următoare, dar îndată după asta s-a și răzgîndit. La poliția stației următoare, Gandji, drept răspuns am fost întrebat :

— Pe cine bănuiți ? și cekistul căruia mă adresasem adăugă cu glas melancolic : Îi putem face percheziție lui Galkin, dar fiți convins : n-o să găsim nimic asupra lui... Ehe, demult a pus el bine banii care vi i-a furluatără. Ziceți că a coborît aici, la noi, la Gandji ?... N-o să-l scăpăm din ochi, bun înțeles, n-o să-l scăpăm din... Da' dacă-i facem acu percheziție, tot degeaba, doar că v-îți alege 'mneavoastră cu un necaz în plus.

Cekistul acesta era rus, însă vorbea înadins cu accent caucazian ; ca să-i mai treacă de urît, pesemne.

Și după ce-mi dădu toate lămuririle, își vîrî în gură capătul neascuțit al creionului, se apucă să roadă lemnul, alene. Am renunțat la percheziție.

Capitolul al doilea

Galkin totuși nu coborîse, își continua călătoria. La picioarele lui, sub bancă, apăruse un mare coș plin de rodii și struguri.

— Doriți un păhărel de vin, cetățene? Vinul aici — mai ieftin ca cartofii. Am dat pe-ăsta, cu ulcior cu tot, juma' de rublă.

În timpul zilei, băncile de sus trebuie să stea lăsate-n jos, lipite de perete; nu-i voie să le ridici, ele sînt numai pentru dormit noaptea. Noi, cei trei bărbați, ședeam acu unul lîngă celălalt pe banca de dedesubtul celei pe care dormisem eu noaptea. Vagonul se legăna și sînii femeii care dormea întinsă pe banca din fața noastră se clătinau ritmic, parcă tot dînd să se apuce din urmă unul pe celălalt. Galkin din vreme-n vreme arunca priviri drăgăstoase genelor lungi ca de pe altă lume ale acelei femei și ofta ușurel. La opriri, ca să n-o trezească, se ducea în capătul vagonului, pe platformă și, prin geamul ușii, le dăruia cerșetorilor bani „mici", copeici de aramă. Cînd se-ntorcea:

— Ia mai luați de ici! ne îmbia pe mine și pe Ivanușka, făcînd iute felii-felii o rodie. Și medita cu glas tare: „Fiecăruia, că bătrîn, că tînăr, ce-i e scris în frunte-i e pus, asta-i soarta. Parcă eu, tot la fel, n-am soarta mea?

Trecu cît trecu și Alionușka se trezi, clipea încet, somnoroasă; pleoapele ei băteau în trandafiriu. Ivanușka, „frățiorul", care pînă atunci șezuse pe bancă neclintit, de parcă era fixat

în perete cu șuruburi, tresări ; scuturînd din cap în așa fel, încît îi flutură părul ondulat, se aplecă oarecum cu grație spre Alionușka. „Ce noroc au cîte unii dintr-ăștia în dragoste !“ l-am pizmuit eu cu ciudă.

— Șezi binișor, gungurea Alionușka.

Lui Galkin însă dintr-o dată îi sări țandăra, strigă, îl chemă pe conductor. Ca și toți ceilalți din vagon, conductorul — să nu-i vadă în ochi pe tovarășii mei de compartiment și de asemeni pe cei de la Ceka. Galkin îi dădu bacșiș trei ruble. Conductorul se-mbună, arboră un zîmbet amabil. După asta vecinii mei plecară la vagonul restaurant, de unde reveniră aducînd cu ei „ceva de gustat“ : cotlete de porc cu mazăre verde, beouf-stroganoff și votcă. După ce au mîncat (mă ia groaza și acum, cînd mi-aduc aminte cît de furios îi priveam : îmi haleau Kazbekul, romanticele talazuri ale Mării Negre, împrejurimile Tiflisului), după ce va să zică, au terminat cu ospățul, le veni ideea să tragă o cîntare (Alionușka avea un contralto dulce ca mierea) și tot vagonul îi ascultă cu plăcere mult timp. Cîntau cîntece de vitejie, cu eroi legendari. Mi-am amintit iarăși cum-necum de Siberia, și m-am gîndit : „Da' la urma urmei, ce-mi trebuie mie numaidecît Caucazul ăsta ? Cu ce-o fi mai prejos Beluha noastră din Siberia decît Kazbekul ?“ Și mi-a trecut ciuda.

Satisfăcută că trăseseră tustrei o cîntare pe cinste, Alionușka deveni mai vorbăreață și, din una-n alta, mă pofti să șed pe capătul băncii *ei*, la geam. Apoi :

— Petrovici, ce-ar fi să ne istorisești ceva ?
Petrovici (Galkin adică) vîntură cu amîndouă mîinile pe sus : exclama deci, fără cuvinte : Faină propunere ! Se cunoștea că-i făcea plăcere să povestească ; și chiar se pricepea la asta, ce-i drept e drept.

— Noi, știți, îmi spuse Galkin nu fără mîndrie, sîntem familiști, ne-am gîndit să trecem mai întîi pe la niște rude de-ale noastre din Tiflis, și-apoi să ne întoarcem în Siberia : ne-am duce la Dugan, la conductele alea de apă, să ne rostuim acolo viața de-acum înainte.

Adăugă o frază banală (cum că cele ce istorisesc oamenii de rînd, sînt, de ! întîmplări mai din topor, să nu-mi fie cu bănat), se mai codi un timp...

— Poate doriți să luați masa, cetățene ? Cît timp veți mînca, eu numai bine vă istorisesc...

Mai aveam asupră-mi o rublă. Ierte-mă toate victimele hoților de buzunare : am acceptat să cumpăr de mîncat de la Galkin. Iar el, plescăind din limbă după ce dăduse pe gît un păhăruț de votcă :

— Bună-i asta, caucaziana, dare-ar ea ! E din spirt de struguri...

Capitolul al treilea

— Poate că, din ziare, ai și aflat dumneata una-alta despre unul Vaska Zapus, care-a fost el comisar...

„He, he, ți s-a dus vestea-n lume, Vaska !“ mi-am zis ; totuși, ca să mă asigur că nu era la mijloc doar o simplă potrivire de nume, am întrebat :

— Din Tiumen ?

— Întocmai. Ai fost cumva prin locurile alea, cetățene ?

— Am trecut o dată și pe-acolo...

— Ei, bun atunci... Sînt oameni tare înstăriți prin părțile acelea de loc : tăgîrțele și bășicile lor (geamantane și portmonee *) — doldora de bănet. În provincii de-astea, cine-i om descuiat la cap trăiește-n huzur, mai bună viață decît acolo nu-i trebuie... Ei, și-așa ! Pe cînd era la ei revoluție, lui Vaska îi mersese buhul...

Căscînd lung, Alionușka ne arătă iarăși șiragul de mesteceni al sclipitorilor ei dinți albi ; lăsată la vedere în modul acesta, limba Alionușkăi te făcea să te gîndești la un vițeluș abia fătat, care mugește ușurel, stînd îndărătul unui gard. Galkin amuți. Alionușka, rîgîind :

— Hai, dă-i drumul odată... Zi ce și cum a fost cu cotoiul ăla care se vorbește pînă și-n ziua de azi despre el. Și cu revoluția aia... care te și ia groaza de ea, și te scuturi ca de-o boală...

— Stai că povestesc, Alionușka, povestesc eu totul. Revoluția, în cazul care zice ea, a fost și ea zurlie ca și cotoiu-ăla de nu-l mai uită nimeni... Eu, cetățene, mă trag din coloniști

* Toate explicațiile puse între paranteze aparțin autorului.

de prin părţile Tiumenului. De felul meu, ca fire, sînt om cumsecade ; şi cu toate astea am avut de pătimit numai Dumnezeu ştie cîte şi mai cîte, pînă cînd... că, de ! dacă m-am potrivit la tinereii ăştia...

Dar aici Alionuşka dintr-o dată se supără foc şi chiar bolmoji nervoasă ceva în genul lui „...ma măti"... Galkin nu-şi mai aprinse ţigara, îi făcu vînt jos, într-un ungher. Scoase alta din pachet şi n-o aprinse nici pe aceea. Îi tremurau degetele. În cele din urmă, Alionuşka gunguri :

— Hai, spui odată povestea sau ce faci ?

Galkin tresări, se lumină la faţă de bucurie.

Capitolul al patrulea

— ...Eu vas' zică mă trag dintr-un neam de rascolnici. De-aceea istoria care-o spun acu începe în anul o mie şase sute optzeci şi cinci, fire-ar el blestemat... Că în anul acela a scos ţarul legi contra rascolnicilor. Şi cu legile astea i-a chinuit ocîrmuirea pe rascolnici — fă socoteala numai : pînă la revoluţie. Cînd s-au văzut ei, în palatul Granovitaia, faţă cu nemernica de împărăteasă Sofia-Toanta, n-au mai putut şi-au strigat : „Vom birui, vom ţine piept !" şi-apoi tot aşa au dus-o, cu zisa asta, vreme de veacuri. Să nu-mi iei în nume de rău, cetăţene : nu prea-i pe înţeles cum vorbesc eu, da-i pe „muzică". Că, vezi — vorba cîntecului — „Am tras şi eu cîndva cu tunul", mă-

car că altminteri „brățări“ la mîini, pentru politică, n-am purtat. De-aici vine că-s chiabur de „muzică“ de-asta, a limbii pușcăriașilor.

Vas'zică de sub Petru Întîiul cel Mare începuse pentru rascolnici canonul cel mai greu de îndurat. Făcuse țarul Petru contra lor lege scrisă pe pergament, va să zică lege care dădea rascolnicii pe mîna bisericii, să-i prigonească ea cum o crede mai bine. Și după ce-a ieșit astă lege, ei au început să se vîre în gropi și să-și dea singuri foc.

Trăia la Piter pe vremea aceea un om, tînăr el, da' tobă de carte, îi zicea Semion Vîporkov. Inima lui — flacără ; și frumos la înfățișare cumu-i mălinul înflorit. Pentru tulburările care se petreceau în țară cu rascolnicii, el îl ținea vinovat mai întîi de toate pe țarul Petru și-l făcea în gura mare anarhist. D-apăi să-l vorbești de rău pe un împărat, ce mai viață-i asta ? Vine ca și cum ai juca cărți și nu ți-ar intra deloc atale. Da', cum-necum, el n-a pățit nimic, de aceea se și socotea el drept un ales al lui Dumnezeu. Iacă, moare Petru, c-avea frenție. Atunci Vîporkov se apucă și-i scrie un blestem, cu gînd că să-l ajungă din urmă pe lumea cealaltă, acel blestem ; și zicea așa : *„Antihristul carele acum au coborît în iad, diavolul Împărăției Atoatărusia, din voia lui Dumnezeu Petru, preanemernicul și preaticălosul Împărat“*... O fi fost vreun folos sau nu epistola aceea — cine să mai știe ? O pusese Vîporkov pe pervazul ferestrei, să se usuce cerneala. Numai ce intră în chilie la el protodiaco-

nul Ierofei, citeşte scrisoarea şi gata: îl pîrăşte pe Vîporkov ocîrmuirii.

După asta, vai de capul lui cîte a mai avut de îndurat Vîporkov: saci de piatră în spinare, şedere în temniţă mai rece decît gheaţa şi să facă „mătănii mănăstireşti", adică şezînd pe scaun de fier... Nu luase ghioaga-n mînă să calce curţi boiereşti, da' tot degeaba, că ocîrmuirea, cît era el de învăţat, nici că i-a cruţat capul: l-a luat pe Vîporkov şi l-a dus într-o margine de oraş, unde-l aşteptau soldaţi din garda împărătească. Şi i-au tăiat capul, nu s-au uitat ce cap plin de învăţături şi înţelepciune tăiau. Cît suferise Vîporkov pînă atunci, se încrîncenă carnea pe tine doar numai cînd te gîndeşti. Păi, ce? Puţin lucru să fii vîrît în butuc? Ei, da-n cele din urmă el nu se mai putuse ţine, mărturisise: îl aşteptau rascolnicii în vara aceea să vină la ei să propovăduiască; şi locul unde-l aşteptau ei se afla în pustie, pe aproape de Iaroslavl, într-un cătun care-l ţinea în stăpînire unul Feodorov, neguţător. Şi soldaţii au pornit într-acolo.

După obiceiul lor, rascolnicii s-au şi gîndit să se apuce de săpat gropi. Da-n cătunul acela era şi o femeie tînără, nevasta lui Vîporkov, Alexandra cea blajină, care-l aştepta la ei, la rascolnici, pe bărbat-su. Au aprins focuri rascolnicii în jurul chiliilor şi încep să-şi cînte lor înşile prohod cu psalmi din vechime, pe note bisericeşti încîrligate. Deodată un flăcăuan, unul poreclit Hulubă, care era simbriaş la ei, le iese înainte şi strigă:

— Eu în trei rînduri am fugit de la fabricile din Stroganov, cunosc toate drumurile care sunt și-ncotro duc — de la stînca Zauralski pînă la rîul Kalîm... Dincolo de cetatea Tiumen, dară mai încoace de cetatea Tobolsk, printre smîrcuri, printre mlaştini, se află Ostrovul Alb, carele se numeşte aşa după numele ce-l purtau în străvechi timpuri niște dumbrăvi din acel loc. Mlaştinile acolo nu îngheață, iarba tundrei acolo zici că-i unt, aşa-i de grasă... De răzbit pînă în părţile acele nu-i cu putință decît numai vreme de trei săptămîni pe an, ţinînd drum de la o măgură la alta, da' măgurile-s rare de tot ; iarna, ţii drumul după cum ies din zăpadă vîrfurile cedrilor, că iarna acolo troienii sînt nalţi de cîte zece stînjeni fiecare. Vă văd oameni buni la suflet şi de înţeles, mi-e tare milă de voi, hai să vă duc la Ostrovul Alb...

După ce le-a vorbit Hulubă aşa, s-au pus rascolnicii de îndată să chibzuiască între ei. Nevasta lui Vîporkov — grea : cui îi vine să-şi dea foc cu făt cu tot ? Într-astă vreme, argaţii tot aduceau la chilii cară cu fîn și clădeau fînul primprejurul chiliilor, să se înalţe repede foc mare. Iar Feodorov, neguţătorul, striga la toţi precum spune la Biblie c-au strigat Avacuum :

— Cutează, nu-ţi pese de rug, nu-ţi fie teamă !

...Înfricoșător este rugul numai cît timp păşeşti spre el ; după ce te-au învăluit flăcările, uiţi orice !... Da' Alexandra zice : „Ba eu una mai bine mă duc în Siberia". O înşfacă de cozi

negutătorul, ea scoate cutitul și dă în negutător. Au sărit atunci care mai de care și s-a încins o bătaie de pomină. Parte dintre rascolnici s-au vîrît în flăcări dimpreună cu negutătorul Feodorov : ceilalți, da' ăștia erau mai mulți, au plecat în pustie, călăuziți de Hulubă. Chiar se și pomenește despre asta într-un cîntec :

De la Kama pin' la Irtîș multe verste-s de bătut,
Deștele ni le-am tocit cîte verste-am numărat...

Înseamnă c-au mers ei lungă vreme. Pe drum, tinerica nevastă a lui Vîporkov naște o fetiță, iau pus nume rascolnicii Alexandra, la fel cu mă-sa. Cînd, după ce canoniseră pe drum în toate felurile, au ajuns, în sfîrșit, la Ostrovul Alb, fetița numai bine împlinea nouă ani.

Credința-i ca pîinea pusă la dospit : mîini n-are, picioare n-are, dar unde ai pus-o, nu stă locului, se întinde. Țin ei sfat rascolnicii, se gîndesc, fac rugăciuni, postesc, însă dacă episcop cu adevărat pravoslavnic nu-i și nu-i nicăjeri — apăi nu-i bună treaba. Fără binecuvîntare de la episcop, iarăși nu-i bună treabă. Și nu-i bună treabă nici că toți episcopii s-au dat cu slugile lui Antihrist. Mai aveau o singură nădejde : cea de-a doua venire a lui Hristos... O așteptau de pe o zi pe alta...

Și iată așa au hotărît că, pînă una-alta, cele mai de trebuință taine să le săvîrșească ei înșiși, fără popă. În ținutul dinspre mare trăia un înțelept vestit, Denisov, care, ținîndu-le

parte, i-a îndemnat şi el, zice : „Să nu vă lăsaţi, fiţi tari, iară taina cea mare din toate — căsătoria — să fie şi la voi pînă una-alta cum este la ceilalţi..." Li s-au încurcat atunci rascolnicilor gîndurile-n cap precum se încurcă pe cîmp ciulinii unul într-altul.

Şi tot mergînd ei şi mergînd, au ajuns pe creasta unui deal înalt, năpădit de muşchi verde. Se vedea în depărtare ceva ca o întunecime : taigaua ; şi nu trecuse pe-acolo nici un ocnaş „fugit", măcar că fugiţii din puşcării au mai mare iscusinţă a străbate asemenea coclauri pînă şi decît orice jivină. Iată înspre răsărit, peste un rîuleţ care n-avea nume, se vedea numai smîrcuri, dîmburi, stufăriş, mlaştini, stînci. Şi pe dealul acela creşteau trei brazi mici.

— De-aici înainte, zice simbriaşul lor, arătînd cu mîna hăt departe dincolo de rîuleţ, începe acea lungă-lungă potecă ce duce la Ostrovul Alb. Numai că trebuie mai întîi să aşteptăm aici sfîrşitul toamnei, să îngheţe mlaştinile şi să ne ţină. Pînă atunci eu m-oi pune să-mi amintesc toată poteca asta, s-o ştiu pe de rost ca pe rugăciunea ce se face de dimineaţă.

S-a aşezat el între cei trei bräduţi pe un bolovan verde de-atîta muşchi, şi-a sprijinit capul în podul palmei, se uită peste rîu la smîrcuri şi se gîndeşte. Ca să-şi aducă aminte care era drumul, a stat aşa zile de-a rîndul, a căpătat luciu bolovanul acela ca un ban nou. A dat zăpada, s-a ridicat zăpada cît pîslarii lui. Îngheţase bocnă zăpada în jurul pîslarilor lui,

lăsa vulpea urme în jurul pîslarilor lui, dar Hulubă, simbriașul rascolnicilor — nimic : stă și se gîndește. „O mai fi trăind băiatul ?" se întrebau cu îngrijorare rascolnicii, însă le era teamă să-l turbure, să nu-și iasă flăcăul din minți, cînd l-o tulbura întrebarea lor. Trei zile și trei nopți sînt de cînd șade Hulubă în zăpadă, fără să mănînce, fără să bea. Într-a patra zi — soare, și un ger de trosnea pădurea. Abia atunci s-a ridicat de pe bolovan simbriașul Hulubă și a zis :

— Mi-am adus aminte ; acum știu drumul mai bine chiar decît știu rugăciunea ce se cuvine a fi spusă în faptul zilei...

Au cîntat dară toți rugăciunea care era de trebuință și au pornit la drum, car după car. Între cei trei brazi, chiar lîngă piatra simbriașului, sta în picioare, uitîndu-se la ei, văduva lui Vopîrkov, Alexandra. Treceau carăle prin fața ei. A numărat Alexandra trei sute de cară. După asta, îi ia Alexandra pe cei mai tineri dintre rascolnici și-i învață :

— Voi să veniți în urma tuturor și să neteziți zăpada, ca să nu lăsăm urmă ; să nu se cunoască pe unde ne-a fost drumul ; nici pomeneală să fie că au trecut oameni pe-aici ; nu tu cărări, nu tu făgașe, numai troian cît vezi cu ochii ! Încuiem va să zică poarta spre taiga. Trageți zăvoarele mlaștinilor. Iară eu am să arunc blestem asupra drumului acest.

Și întocmai așa au și făcut.

În cea de-a cincea zi, carăle au sosit la Ostrovul Alb. Era omătul mai sus decît crîngurile de mesteceni, cum sînt ei, mestecenii, mai albi

la coajă decît zăpada... Mai încolo se vedea un deal mare cît un munte. Pe muntele acela — peşteri cu întuneric în ele, de păreau nişte boturi de fiară, căscate, iară înlăuntrul lor se băteau urşii între ei, fiecare vrînd să apuce pentru sine cel mai bun culcuş de iernat. Era vas'zică înainte de Ziua crucii. E-o joacă pentru urşi să arunce cu steiuri în vale de pe coasta muntelui : zboară bolovanii ca păsările. Însă cînd au văzut ei oameni în vale, odată au început să răcnească toţi delaolaltă, pricepînd că se isprăvise cu viaţa lor în Ostrov ; şi-apoi s-au îmbrăţişat şi, cîte doi, cîte doi, au plecat pentru totdeauna din Ostrov.

Se temeau rascolnicii la început ca nu cumva să se abată asupră-le un alt val de mînie a puterii împărăteşti, însă după o vreme s-au dumerit că asemenea val nu-i putea ajunge, fiindcă ei se trăseseră într-un ţinut unde apa nu-i caldă niciodată, meleag nemaicălcat de picior de om. Şi-au durat dară chilii şi şi-au înălţat casă de rugăciuni, făcută din lemn de cedru. Au ţinut sobor şi la soborul acela au ales-o stareţă pe văduva lui Vîporkov, Alexandra cea blajină. Iară apoi, precum le hotărîse Denisov, înţeleptul cel din ţinuturile dinspre mare, s-au despărţit unii de alţii : cei „în putinţă" au apucat către muntele care tocmai de aceea s-a şi numit Sfînta Pronie şi s-au sălăşluit acolo, ca în peşteri,. să fie schimnici ce s-au lepădat întru totul de lume şi străduiesc întru sfînta învăţătură dumnezeiască... Cum s-ar zice, ia să-mi stai toată viaţa ta aici, în bîrlogul dintr-o peşteră şi, cum s-ar zice, să

cugeţi necontenit în bîrlog că viaţa asta de pe pămînt nu-i decît o biată scară scurtă, ce duce către viaţa viitoare, care este o scară fără sfîrşit. Mare scofală !... Iar cei ce nu erau „în putinţă" s-au sălăşluit mai la vale, prin poieni. Şi-au încropit căsuţe de bîrne, au desţelenit pămîntul, s-au apucat să prindă-n capcane păsări şi ce alte sălbăticiuni li se mai nimereau. Viaţa în locuinţele lor nu era mai bună decît dincolo, unde trăiau pustnicii : să te mai şi veseleşti şi tu, nu-i îngăduit, să cîrteşti — nici atît. Muţenie, încăperi întunecoase, fum de tămîie. Mori de urît. Cum săvîrşeşti vreun păcat fie el cît de mărunt, te pune stareţa să faci rugăciuni ţinînd socoteala rugăciunilor pe mătănii şi, la fiecare nod — că la ei mătăniile sînt cureluşe făcute înadins cu noduri dintr-un capăt pînă în celălalt — să mai şi baţi cîte o sută de mătănii (din celelalte, cu fruntea la pămînt). Numără la rugăciuni şi la mătănii pîn' te faci leoarcă de năduşeală ca-n baia de abur...

Mai pe urmă şi-au găsit şi alte îndeletniciri. Asta a fost întîi şi-ntîi din pricina lupilor ; îi păgubeau lupii din cale-afară, va să zică aveau nevoie oamenii de puşti şi de praf de puşcă. S-a strîns soborul într-un dechemvrie, a ales trei dintre rascolnici care să fie vînători cu puşcă pe umăr şi alţi cinci — tonţi ei, dar voinici — să fie în loc de cai : de-atîta pustnicie, se năşteau la rascolnici mulţi tonţi. Cu schiuri la picioare, au pornit spre Trei Brazi acei vînători cum şi hamalii lor, acei cinci tonţi care altă hrană în afară decît să roadă coceni

nu le trebuia. Și la Trei Brazi le-au ieșit înainte niște hoți de negutători zîreni *. Au făcut schimb cu zîrenii, au dat blănuri și colți de mamut (că, săpînd pămîntul, dădeau uneori peste oseminte de mamut) pe puști și iarbă de pușcă și fier și, cu deosebire, icoane din vechime. Repede și degrabă au ajuns a se lăfăi hoțomanii de negutători zîreni : din marfa ce aduceau ei de la Trei Brazi, trăia întreg satul lor, carele se numea Ciorno-Orehovo. Și-au făcut negutătorii case de zid cu acoperiș de tablă, și-au cumpărat gramofoane — și-și văd de negoț, nu le cere nimeni nici o socoteală. Drept este, mulți dintre ispravnicii din Ciorno-Orehovo duceau vergile, fiindcă de ! simțeau ei, potăile, că ceva-ceva nu era în regulă ; da' n-are a face : strîngeau din umeri, de le jucau pe umeri epoleții de polițist și — ce să facă ? n-au ce. Se minuna lumea din tot ținutul Tobolskului de norocul care-l aveau necontenit la vînătoare zîrenii din Ciorno-Orehovo : și samur, și castor, și rîs, și colți de mamut ; apoi de blană de veveriță — ce să mai spunem ! mai ieftină pînă și decît aceea de șobolani. „S-au făcut frate cu Satana“, și-a zis lumea.

Pe trei verste se întindea cuibarul acela de lupi, pustietatea din Ostrovul Alb. Sus, prin preajma podișurilor, sălășluiau în peșteri nenumărați schimnici-pustnici ; numai cei mai de vază dintre ei pogorau cînd și cînd în sat — și numai cînd se ținea sobor. Stareț, rascolnicii din Ostrovul Alb își alegeau totdeauna, pe

* *Zîreni* — din populația Romi.

viață, un coborîtor din neamul Vîporkovilor, precum fusese de la început cu nevasta mucenicului Vîporkov. Duceau viață aspră, să fie pildă oricăror pustnici viața lor. Mai mult de un copil fiecare, nu făceau ; dacă pruncul era băiat, îi ziceau Alexandru, dacă fată — Alexandra. Cum împlinea copilul trei ani, tată-su pleca sus, la peșteri, și nu se mai întorcea ; gospodar și căpetenie a chiliei rămînea soția lui.

Eee, n-am habar dacă mîncau ei sau nu *șanga*, asta-i un soi de aluat pus la copt și-apoi dat pe deasupra cu smîntînă, mie unul îmi place... Da' nu-i țin de rău, bănuiesc că-și îngăduiau șanga măcar de sărbători...

Ce mai la deal, la vale : oameni suciți. S-a născut odată în neamul Vîporkovilor o fată. Potrivit datinei lor, trebuia luată o butie de mied și îngropată de-un stînjen și jumătate adîncime. Întîia oară butia se dezgroapă la nuntă, a doua oară, la înmormîntare. I s-a pus fetei, precum se și cuvenea, numele de Alexandra. Cînd să coboare ei în groapă butia aceea de cincizeci de vedre, na că-i plesnește butiei un cerc. Butii cu cercuri nu-și făceau decît doar cînd sărbătoreau ceva ; altminteri, toate butiile lor erau din cele scobite în lemn. Va să zică cercul : poc ! (de leneș și nepriceput ce fusese fierarul din Ostrovul Alb). S-a cutremurat tatăl fetiței, unul Platon, om cu duhul blîndeții, un soi de proroc întrucîtva. Și a zis :

— Semn rău, semn rău !... Copila mea n-o să aibă parte de astă butie nici la nuntă, nici

la îngropăciune. O să putrezească butia în pămînt, o să se piardă miedul fără nici un folos, n-o să fie chip de scos din butie nici cu ulciorul, nici cu găleata... Semn rău, semn rău !

Şi n-a mai aşteptat să treacă cei trei ani la care avea drept : în aceeaşi noapte a şi plecat sus la schimnici, să-şi ducă viaţa în vreo peşteră, printre ei. Îşi zicea că greu păcat mai săvîrşise odată ce a dormit alături de o femeie. I se arătase lui aşa, în tinereţe, că să nu se culce niciodată cu vreo femeie. Cînd-colo — nevastă frumoasă şi el nu se putea împotrivi ispitei.

În peşteră, Platon, tot timpul : închinăciuni şi rugăciuni peste închinăciuni şi rugăciuni. După trecere de vreme, şi-a dobîndit mare cinstire, veneau mulţi la el să-i ceară sfatul ; el însă, douăzeci de ani la şir n-a mai pogorît în sat. Nu mînca decît posmag ; de băut, doar o cănuţă de apă pe zi.

În cel de-al douăzecelea an de schimnicie a lui, măcar că în jurul Ostrovului numai smîrcuri şi pădurici de nimic bune, şi ţînţari aducători de friguri — s-a făcut o secară nemaipomenită : nu mai încăpea în hambare, zăcea clăi pe cîmp, netreierată, nu erau oameni cîţi s-ar fi cerut ca s-o treiere toată. Îşi rupseseră rascolnicii şi mîinile şi îmblăciurile.

Prin dechemvrie, ca totdeauna — sobor. Stareţa, bătrîna şi cuvioasa Alexandra cea blajină, şade în jîlţul ei de lemn, împodobit cu crestături din cuţit care închipuie nişte căţelandri buhoşi. În trapeză, care de asemeni tare-i fru-

mos împodobită — liniște adîncă, aer sărbătoresc și fum de tămîie, că s-a cădelnițat. Bătrînii șed pe lavițe; de-atîta bătrînețe, în bărbile lor s-a făcut mucegai, umblă prin bărbile lor păianjeni. Precuvioasă stareța Alexandra le vorbește așa :

— Cinstiți bătrîni și schimnici, mai înainte să trimitem iarăși la Trei Brazi vînători iuți, pe schiuri, dimpreună cu neobrăzatul Mareșka, doresc a vă spune cîteva vorbe așa cum mă taie pe mine capul acest al meu, neînțelept... Poate-s vorbe nesăbuite, vorbe de femeie, și poate că n-o să le ascultați...

— Vorbește, maică, vorbește, blajino...

Alexandra stareța i-a cuprins pe toți dintr-o singură privire aspră, și îndeosebi pe Mareșka. Mareșka era cel mai iscusit dintre vînători. Știa mai bine decît toți drumul pînă la Trei Brazi. Lumea însă zicea despre el că era sortit iadului : cu vreo treizeci de ani în urmă, se lăsase ispitit de un negutător zîrean și trăsese tabac pe nas. Să tot aibă acum Mareșka la șaptezeci de ani, dar stă mai deoparte, în prag, potrivit cinului său monahicesc. Și bolborosește și el, după pustnici :

— Vorbește, maică...

Bătrînii clatină din bărbi : unei starețe ca Alexandra să nu i te pui împotrivă. Sașa, fiică-sa, cît e de aprigă și tot tremură la ușă, în chilia de alături, numai cît aude glasul stareței. Totuși, de ochii lumii, bătrînii adaugă :

— D-apăi se-nțelege, trebuie să ne sfătuim... Ți-ai pus vreun gînd ? Cine să...

— M-am gîndit, le răspunde cuvioasă stareța Alexandra cea blajină, că întru nestingerea neamului nostru de starețe, s-o cunun pe fiică-mea Sașa cu tinerelul Gavriil al lui Kotelnikov... Om dintr-o bucată iaste flăcăul acest și cucernic foarte, iară sufletul lui — numai sfințenie și neprihănit cumu-i mălinul...

Au dat bătrînii din bărbi, s-au ploconit unul în fața altuia așa cum este de cuviință. Și cugetau : Sfințenie ca sfințenie, însă din căsătoria asta Gavriil al lui Kotelnikov se alege cu frumos cîștig, fără să-i poată spune cineva : nu, și fără să-și bată capul ca să cîștige.

Nu s-a mai putut ține Sașa, a început să urle ca fiarele. Sfîșie salteaua, zvîrle plapuma jos, tot puful din saltea — ud de lacrimi. Era tare cucernic flăcăul Gavriil al lui Kotelnikov, asta-i drept : se ruga el cu rîvnă ; atît doar că înspre peșteri nu prea-l trăgea inima. Dar poate că mai pe urmă, după ce-o dormi cu nevastă tînără, o să împungă și el fuga cătră peșteri, că altminteri avea suflet tare cumu-i cremenea, numai la trup era beldie. De nu cumva s-o fi schilodit singur înadins, strîngîndu-se în chingi și pișcîndu-se din răsputeri, ca să se chinuiască asemeni mucenicilor...

Cînd trece Sașa prin sat ținînd drum spre capul ostrovului, unde intră în apă o limbă de pămînt și apa rîului se împarte atunci în două și sclipește albastru în fața ostrovului, în fața galbenului nisip — cînd se duce ea să șadă visătoare acolo pe un buștean, în tot satul parcă-i zi de sărbători. Cată ea în jos ? Genele

ei simţi că-ţi aştern o umbră pe suflet... Cine are nevoie tam-nesam în toiul verii de sanie şi dă fuga la vecin, să întrebe dacă i-ar putea-o împrumuta — cum se face, cum nu, însă dă fuga tocmai cînd se-ntîmplă să fie şi Saşa în casă la vecin ; şi tot aşa cine şi-a pierdut briciul sau cui îi vine doar dintr-o dată să se ducă la casa de rugăciuni. Se uită oamenii la pieptul ei, la sarafanul ei, şi numai cît desfac braţele a mirare. Şi-apoi nu mai dorm cîte trei zile şi trei nopţi... Asta nu-i fată din sat, o fi vreuna dintre iele.

Li se terciuiesc limbile, bătrînilor, cum răzoarele dintr-o grădină băltită de ploi. Stareţa Alexandra numai cît saltă o sprînceană, precum zvîcneşte gaia dintr-o aripă, şi bătrînii răspund toţi într-un glas :

— Da, e bine aşa, fă rugăciuni să binecuvînteze Dumnezeu căsnicia slobodă, rascolnicească, pe care-ai pus-o tu la cale, aibă neamul tău urmaşi cucernici...

După care, li s-au încredinţat lui Mareşka şi vînătorilor atîtea blăni de samur şi de rîs şi alte soiuri de blăni cîte erau de trebuinţă şi stareţa Alexandra le-a dat învăţătură ce şi cum să facă pe drum. Şi ca-n fiece an, i-a poruncit lui Mareşka să se ţină departe de cei ce trag tabac pe nas. I-a răspuns Mareşka, făcînd plecăciune adîncă :

— Birui-voi diavolul, maică provăţuitoare, fără preget birui-l-voi...

Cu caftanele lor creţe pe mijloc, au ieşit toţi încetişor pe uşă şi s-a lăsat în casă o linişte

și mai adîncă. Aude bătrîna foșnete, suspine... O vede pe fie-sa zăcînd ca bolnavă pe salteaua de puf, vede slujnicele învîrtindu-se de colo-colo prin încăpere și neștiind ce să-i facă fetei, să nu mai sufere, biata, atît. Sașa, cum și-a întors privirea spre maică-sa, îndată i-a și trecut pofta să spună că nu vrea să se mărite cu Gavriil al lui Kotelnikov.

— Te doare capul ?

— Of, rău mă doare, măicuță, rău de tot.

— Ți-a trece. Nu mai dormi pe saltea, culcă-te pe două rînduri de mătănii. Și bucură-te : soborul a încuviințat să te măriți cu Gavriil al lui Kotelnikov. Mă pot eu pune împotriva soborului ? De cîșlegi facem nunta, am neapărat trebuință de scoborîtor din neamul nostru, să știu cine o să-ți urmeze la stăreție. Că de la o vreme, tot mi se arată în vis moartea, mă ajung bătrînețile... Îți place mirele ce ți-am ales ?

— Îmi place, măicuță.

S-a uitat bătrîna să vadă cît de tare se rupsese salteaua și a poruncit că, pînă la nuntă, să se deretice cît mai frumos în chilie, iar Sașa pînă atunci să doarmă pe țol de pîslă. Și n-a apucat bine să iasă bătrîna din chilie, că pe fată-sa din nou o podidește plînsul. Zici că-i un cotoi lepădat, nu copilă : se vaicără, zgreaptănă țolul cu unghiile. Pentru ea acum nu mai este scăpare, doar n-o să se arunce în gîrlă — dar cum își aduce aminte ce picioare ca bețele are Gavriil, o trec sudori reci.

Capitolul al cincilea

Deseori au bătut drum vînătorii pînă la Trei Brazi, lăsîndu-l pe Mareşka să-i călăuzească, dar tot se minunează. Măruntel — ia numai atît, negruț la față — fundul ceaunului, că mult i-au mai tăbăcit-o și soarele și ploile, Mareşka din cînd în cînd dă cu ciomagul lui în copaci, le face din ochi veverițelor, merge tot cu privirea în pămînt, să nu-i scape „reperele“ și una-două își saltă pe umeri traista cu merinde, că el nu-i om lat în spete, nici că-i pasă de taiga, de întunecime, de stînci, de mlaștini. Cînd nu le mai rămîne mult pînă la Trei Brazi, Mareşka arată din ce în ce mai voios : cunoaște locurile pe-aici ca pe tabachera din buzunarul lui.

Nu-i plac lui Mareşka zîrenii : prea au făcut bani cu nemiluita pe urma muncii lui ; de la o vreme și-au căptușit săniile cu perne, să le fie moale ; și hermina i-o cumpără pe mai nimic, stau înșirate acasă la ei blănurile de hermină ca rufele-n pod. Dar să se dea cu zîrenii deoparte, în vreun loc ferit, ca să păcătuiască trăgînd pe nas tabac de la ei și-apoi să-și vîre tabac și în cizme, cît ai lua cu trei degete (că mai mult n-are cu ce-și cumpăra pentru acasă) și să stea la ceai cu zîrenii — asta, da, îi place.

Se hlizesc la el hamalii, pe drum, de tonți ce-s :

— Nene, dă să amirosim și noi de-ăla !

Mareşka, încruntîndu-se fioros — curat stareța :

— Ia vezi, că acuși vă dau la mătănii...

Călăuziți de Mareșka, vînătorii au trecut printre mlaștini, au trecut și de stufărișul care se face înainte de Trei Brazi pe malul acelui rîu rămas pînă-n ziua de azi fără nume și, în cele din urmă, au ajuns. Pe deal, ca sculptați în cine știe ce marmură nemaipomenită, adusă de peste mări și țări — cei trei copaci, înveșmîntați în coaja lor strălucioasă ; la mijloc între ei — Scaunul de piatră, bolovanul pe care a șezut atunci, de s-a gîndit, simbriașul Hulubă și, pe bolovan, o coțofană carè-și netezește penele cu ciocul.

Peste tot în poiană, zăpada — neatinsă, nici o urmă de pași, doar aceea a pașilor coțofenei. Alte dăți cînd soseau aici, vînătorii îi vedeau de departe pe zîreni, aprindeau zîrenii focuri de vreascuri : ei sînt neam de oameni lacomi, vin cu vreo trei zile mai devreme, nu cumva să le sufle careva chilipirul. În celălalt capăt al poienii își duraseră zîrenii o căsuță, să aibă unde se adăposti cît timp îi așteptau pe vînătorii rascolnici, iar căsuța aceea le slujea și ca un fel de baie de abur. După ce isprăveau tocmeala, după ce cumpărau tot ce le rîvnea sufletul, ațîțau focul în sobă, ședeau la abur în căsuța lor. Se răcea baia ? Tologește-te colea pe lavițe, dormi la cald.

Au făcut focul vînătorii în căsuță, le-a spus Mareșka snoave de-ale lui scîrnave, ghiduș cum îl știu toți dintotdeauna. Păcătuiești dacă asculți asemenea snoave, dar, la drum greu, li se

mai trec multe cu vederea şi rascolnicilor. Într-astă vreme, zîrenii — tot nicăiri. Barem de-ar fi o vreme rea, să-şi simtă inima vînătorii mai uşoară : „I-a fi prins viforul pe zîreni şi-i ţine-n loc“. Da' de unde ! Senin, linişte deplină. Sare veveriţa de pe o cracă pe alta ca pe strune, strică întruna tihna poienii. Că altminteri, de la cinci verste se aude cum răsuflă ursul în bîrlog.

Cărţi, fricoşii, cică nu joacă. Mareşka era fricos, nu era nimic de capul lui decît atît că avea un miros ca de cîine ; acum însă, iată-l, se aşază şi el la jucat cărţi. Şi joacă mult timp.

Sta Mareşka mereu cu urechea la pîndă, ascultă cum sforăie urşii. Pînă la urmă s-a pierdut cu firea, măcar că el doar cunoaşte taigaua cum îşi cunoaşte cămaşa.

— Doamne, îndură-te de noi şi ne apără, fă să ocolească prăpădul casele noastre...

Au mai aşteptat ei trei zile, dar să treacă dincolo de Trei Brazi — nici gînd. Mareşka :

— E ciumă la ei. Atîtea păcate-s pe lume, că iacătă : a-nceput ciuma. Altfel s-ar fi putut să nu vină zîrenii ? Curat minune că la noi acas' — nimic.

Ca să nu plece totuşi fără să lase nici o vorbă nimănui, crestă cu briceagul în scoarţa unui brad crucea rascolnicilor, semnă că adică : *Noi* am fost... Au mai aşteptat o vreme tuspatru ; şi-apoi, oftînd, au rostit împreună o rugăciune lungă-lungă şi au pornit la calea-ntoarsă.

Capitolul al șaselea

Pe vremea aceea, la Tobolsk, comisar gubernial cu aprovizionarea era tocmai Vaska Zapus, despre care m-am apucat a-ți istorisi. Trăsese el destule ponoase pînă atunci, fiindcă i se tot aprindeau călcîile ; că, știi, dragostea-i ca o carte de joc pusă cu dosu-n sus : nu știi ce-ți aduce. Și nici de furat cu ochiul, s-o vezi pe față, nu-i chip. Dragostea încurcă rosturile oricui : cărturarul nu-și mai vede ca lumea de citanie, unul din partid — de făcut revoluții, hoțul — de trăit fără să nimerească la închisoare. Ce mai vorbă : carte de joc cu dosu-n sus : aleluia... Bunăoară, cetățene, viața care-am dus-o eu...

Ei, mă rog, ar fi ele multe de spus... Nu face. Mărunțișuri. Hai să-ți povestesc mai departe.

Șeful, Ilici, încă nu dăduse dispoziții cu NEP-ul. Dar eu n-o să discut problema asta, o cunosc numai în linii generale.

Și-așa va să zică, Vaska Zapus ședea în biroul lui din Tobolsk. Cu pîslarii în picioare, te cred, și mănușile pe birou, să le aibă la îndemînă oricînd. Lîngă el — două telefoane. „Obloanele“ lui — albastre ; talia — ca pe deget, băiat subțire ; „Zotca“ — roșie foc ; chica, la mansardă — aur. Curat cum zice de gagii în cîntece.

Numai ce-i telefonează din curte șoferul că i-a șutit cineva ultimul strop de benzină și că el, șoferul, are de sudat o piesă care plesnise și că de aceea îi trebuie o sticlă de spirt. Șubă

din cele bune să poarte pe-atunci un comisar nu mergea, ar fi zis lumea c-a furat-o. În perioada de care spun, șubele stăteau degeaba, le mîncau moliile, se rușinau și hoții să fure șube : hoit să furi ? Da' Zapus acum va să zică trebuia să plece la ședință cu sania ; îl lua dracu de frig, n-avea decît scurta lui de blană de capră, îngheța tun. Auzindu-l cum se certa la telefon, intră în birou secretarul. Ăstuia ce-i pasă ? Are funcție mare, membru de partid nu-i, poartă coșcogea cojoc de oaie, ba încă peste cojoc și pufoaică. Îi dă raport lui Zapus :

— Vă solicitează o convorbire mai lungă niște inși care, avînd conștiință chiaburească, vor să se eschiveze de la predarea surplusului de produse cerealiere.

Se zgîiește Zapus drept în ochelarii ăluia, îl înșfacă de mîneca pufoaicei și-l zgîlțîie :

— Dă-i afară ! Să livreze surplusul și-atunci îi primesc.

— Esclus. Au o problemă fundamentală, așa zic ei, cel puțin. Și chiar vă rog să-i primiți peste rînd ca și pe delegațiile din străinătate.

— Mare lucru de nu te-au mituit !

Dintr-o dată roșu la față, secretarul se apără făcînd semn cu amîndouă mîinile că nu, Doamne ferește ! Pe vremuri atît de mărețe se poate să se lase cineva mituit ? Zapus îi vorbi cu întristare în modul următor :

— Gropile unde se pune momeală pentru lupi le știi cum sînt : cu țepușe înăuntrul lor. La fel și avutul sovietic. Tare am impresia, dragă secretarule, că într-o zi, numai să-mi

găsesc răgaz, o să te împușc... Ei, na, m-ai scos din fire! Adu-i încoa pe chiaburii aceia de zîreni sau cum le zice.

Zîrenii intrară; fiecare din ei — cojoc de Barnaul lung pînă-n pămînt, brîu roșu, în cap căciulă cu fundul creț.

— Eee, bată-vă să vă bată, cetățeni, păi de ce nu plătiți voi impozitul, a? Doar știți că se dă luptă pe viață și pe moarte pe toate fronturile pentru patria socialistă... Aveți de livrat cam cinci mii de blăni de veveriță. În chestii de-astea, uite ce... cu mine nu-i de glumit!

Și mi ți-i ia la rost, le trage o săpuneală clasa-ntîi...

I-a curmat vorba cel mai chipeș dintre bătrînii din delegația zîrenilor. Larg depărtînd brațele de corp, se porni bătrînul pe o cuvîntare strașnic de frumoasă. Cînd dădea peste ceva frumos, Zapus, după obiceiul lui: ochi și urechi.

— Cetățene comisar, veverița-i vicleană ea; însă dintre toate dihăniile pădurii, cel mai greu de vînat samurul este. Samurul parcă-i asul de atu: aidoma celor căzuți la patima jocului de cărți, tremuri vargă pînă-l nimerești drept în ochi, ca să nu-i strici pielcica. Ți-om aduce samuri *căpriță*, adică cu pielcica scoasă de pe ei ca mănușa de pe mînă: fără s-o tăiem nicăiri. Ți-om aduce samuri *foiță*, adicăte numai cu o tăietură pe de lături: la pîntecuț și pe șira spinării; blana dară — tot întreagă. Ți-om aduce... Atît numai că, de cînd cu războiul, ne-a mai scăzut ghibăcia, ne tremură mîinile ca unui boier, fie la el acolo de asupritor,

care-și joacă-n cărți moșia... Ne vine greu acum să nimerim samurul drept în ochi, ne trebuie mai multă îndemînare și îndeosebi mult praf de pușcă. D-apăi noi am sărăcit, am ajuns de mîncăm din blid făcut din coajă de mesteacăn — unde mai găsești azi ceaunașe ? Cu gazul, tot așa : punem său în opaițe, că gaz — nicăiri. Așa că de aceea zic : ca să dăm noi asemenea impozit întru binele comisarilor și al patriei, avem nevoie ezact de opt puduri de iarbă de pușcă...

Pînă la lacrimi mișcat de astă frumoasă vorbire, Vaska Zapus dădu răspuns :

— Scumpi cetățeni, ia nu mai mîncați rahat, nu-mi umblați mie cu explicații de-astea de specialitate, că mai știu și eu ce-i pe lume. Cum, opt puduri de pulbere, cînd în toată gubernia — și gubernia asta-i cît Franța și Germania luate delaolaltă — există în totul nouă puduri de praf de pușcă, fără să mai punem la socoteală milioanele de cartușe, pe care cu dragă inimă sîntem dispuși oricînd să le expediem în dușmanii puterii sovietice și ai întregii... mda !... Îmi pretindeți atît praf de pușcă, anume ca să porniți o insurecție, o neobrăzată rebeliune chiabureascǎ.

— Cetățene comisar... dădu să obiecteze bătrînul.

Zapus însă, cu glas răstit :

— Las' că-s trecut și eu prin ciur și prin dîrmon ; drept aceea, dumneata, chipeșul bătrîn, ia mai car-te-n mă-ta. M-am săturat pînă peste cap de automobile și de specialiști deveniți secretari... O să-mi iau un mic concediu,

îmi iau detaşamentul de matrozi devotaţi mie trup şi suflet şi mă deplasez în satele voastre chiabureşti, să văd cum stă chestia asta cu praful de puşcă.

Iar zîrenii, în sinea lor: „Tii, am dat-o naibii, nu mai scăpăm noi teferi din ghearele ăstuia!“

Ce se-ntîmplă? Din tată-n fiu, ei — negustori şi nimic altceva. Şedeau pe cuptor acasă cu muierea alături. De vînat — doar aşa, de-un pamplezir, şi mai mult la raţe. Pentru ei, orice vînătoare — un cîrd de raţe vineţii plutind lin pe faţa apei. Da' dacă-i pune la examen comisarul ăsta voios să-i vadă: cum trag cu arma? De-o pildă, zăreşte el într-un vîrf de copac o veveriţă, dracu s-o ia, şi le pretinde: „Hai, doborîţi-o!“ Măcar de s-ar putea bizui pe cîini neguţătorii zîreni, pentru asta... Aş! Cîinii lor sînt învăţaţi numai la raţe. Şi-apoi dacă se-apucă el, comisarul ăsta voios, să facă numărătoarea puştilor, care-s în sat? Nu-s decît trei în tot satul! Comisarul o să zică: „Pe celelalte le-aţi ascuns, vă pregătiţi aşadar de răzmeriţă“. Şi-atunci, amin, se duce pe apa sîmbetei tihnitul trai al neguţătorilor zîreni.

Nemaiavînd ei încotro, le-au strîns grămadă pe cele mai frumoase femei şi fete din sat. Le-au poruncit să-şi amintească grabnic toate cîntecele care se cîntă la petreceri, să facă plăcinte cît ar încăpea în trei saci şi, cînd i-or ieşi ei cu toţii întru întîmpinare lui Zapus în capul satului, ele să-i tot arunce ocheade comisarului şi să-l ispitească.

După asta, neguţătorii zîreni s-au dus în pădure la bordeie ca să se apuce acolo de făcut trăscău, şi să pună la cale cuvîntări atît de frumoase, încît să-l încredinţeze deplin pe Zapus de dragostea ce-o poartă ei regimului sovietic şi comisarului gubernial cu aprovizionarea.

Capitolul al şaptelea

De la Trei Brazi, vînătorii s-au întors istoviţi, traşi la faţă : ca inul erau la culoare feţele lor. Că, dus-întors, numai ei trăseseră săniile încărcate de blănuri ; la drumuri dintr-astea, rascolnicii socoteau că nu se cuvenea să iei cai : ce ştiu ele, dobitoacele ? nechează cînd nu trebuie şi te dau de gol — mai ales dacă faci păcatul să te îndoieşti cîtuşi de puţin de adevărul credinţei din vechi.

Mareşka se cutremură : le-a fost drumul zadarnic, o să se aleagă cu nişte „haine noi" (bice) pe spinare, ba de nu cumva s-o şi pomeni surghiunit sus, la peşteră ; apăi de-acolo, dă Doamne bine, nu mai scapă.

Cum l-au văzut rascolnicii pe Mareşka şi au aflat că zîrenii — nicăiri, s-a şi stîrnit în sat mare frămînt. Dădură buzna toţi în cerdacul casei Vîporkovilor, mai să dărîme parmalîcul. Şi-o hărmălaieee... cum e „muzica" la ei :

— Ce ne facem, frate-meu ? Am rămas fără iarbă de puşcă. Asta-i ca fără *stomik.*

Stomik se cheamă la ei o bîrnă vîrîtă-n zid într-un anumit colț al cuptorului ; cică fără *stomik*, cuptorul s-ar prăbuși — dar eu cred că astea-s băsniri de-ale lor.

— Și-atunci, ce ? Să ne ținem zilele numai cu pește ?

— Nu cîrti ! Așa vrea Cel-de-Sus ! Și-apoi ce ne trebuie nouă carne ? Tot n-avem ceaune, că fier — de unde ? Nici măcar să cosim fînul nu mai avem cu ce...

— Frate-meu, da' numa' atît preț are iarba de pușcă în ochii tăi ? Ai uitat cum ne dau tircoale lupii, urșii ?

— Ce-ți trebuie urs, dacă stai mereu de gîtul nevesti-ti !

— Ba ți s-a făcut ție de blană de samur, să-ți împodobești cu ea poalele caftanului, să iei ochii muierilor.

— Nu-i adevărat ! Tu rîvnești caftan cu crețuri pe mijloc, pocitule !

— Cîine afurisit ! Irodule !

Și dă-i păruială. Da' tocmai atunci na că pică-n sat Dionisie schimnicul, mare cărturar el și îndrumător sufletesc, om deosebit de săritor. Iară după el, șirag, ceilalți pustnici pogorîți și ei de pe munte odată cu Dionisie. Se ține pe loc sobor, măcar că, după rînduieli, încă nu venise timpul soborului. Schimnicul, făcînd cu dreapta un mare semn al crucii asupra zurbagiilor ce se încăieraseră :

— Vă răscolește diavolul, vă arde pe dinăuntru așa cum pîrjolește focul iarba cîmpului ? Ia puneți-vă de bateți mătănii dinaintea icoanelor, și v-o trece. Că doar ce-i trebuie

omului iarbă de pușcă? Crîncenă-i și-așa gheena, nu vă e destul cite păcate aveți pe suflet? Cuvine-se omului a trăi fără miganie de nici un fel; în cuvioșie să trăiască și în liniște și in rugăciuni. Leapădă-te de orice pe lumea asta pămintească, care-i lumea antihriștilor. Leapădă-te și uit-o...

Și așa iarăși s-a strîns soborul, iarăși își clatină bătrînii bărbile.

— Mareșka, cine ți-a spus ție de ciumă? il întreabă preacuvioasa stareță Alexandra pe Mareșka. El, de spaimă, se făcuse ghem ca o ciupercă abia ieșită din pămînt după ploaie:

— Urmele care le-am văzut eu... urmele...

Și murea de frică, îi fugeau ochii dintr-un colț al încăperii în altul. Să-l ajute cineva cu vreo șoaptă pe furiș — cine?

Stă soborul și cugetă: „Greu la deal cu caii mici."

Dară călăuz mai bun decît Mareșka — nimeni. Drept care, stareța:

— Du-te-acasă, Mareșka. Vreme de o săptămînă să bați de cîte cinci ori pe zi cîte șapte rînduri de mătănii...

Și-apoi, oftînd din străfundul bojocilor:

— Odată ce, cu binecuvîntarea sfîntului duh, ținut-am azi sobor, tot azi trebuie să trimitem oameni la Trei Brazi, să afle...

Vorba stareța însă nu și-a mai dus-o la capăt, ci, smucind din cap în sus, îmbrobodită cum se purta ea cu basma neagră, dintr-o dată au tăcut și s-au uitat la Dionisie, carele zornăise din lanțurile ce purta el de bunăvoie întru mucenicie, lanțuri din străvechime trecute

neîncetat, moştenire, de la schimnic la schimnic. Şi grăit-a Dionisie :

— Dă-o-ncolo de lume a antihriştilor, maică şi povăţuitoare a noastră ! Nu mai trimite pe nimeni la Trei Brazi. Porunceşte-ne să prindem numa păsări şi, de prins, să le prindem numai cu duhul blîndeţii : iară lupii să-i prindem făcînd gropi pentru lupi sau vînîndu-i numai cu arc şi săgeţi precum fac păgînii de samoezi. Pe Mareşka trimite-l mai întîi să taie cei Trei Brazi şi după aceea să vină el sus la mine în peşteri, să-şi ispăşească vina închinîndu-se şi rugîndu-se. Noi altceva n-avem nevoie decît să dăm uitării lumea asta pămîntească, plină de păcate...

I-au ţinut ison lui Dionisie împotriva stareţei şi alţi pustnici : Mitrofan, poreclit Cel-ce-de-bună-voie-rabdă-de-foame, Ştefan Bucură-te-Inimă, Piotr Binevestitorul. Dar cum să înfrunte glasurile lor — uşoare precum ciulinul luat de vin — glasul blajinei stareţe Alexandra, carea se şi sculase de pe laviţă, zicînd :

— Ajungă-vă, preacuvioşilor, de cînd vă zbateţi asemeni unei muşte ce-a rămas închisă în odaie, de-şi sfarmă de-a surda aripile în tavan. Hrană vă trebuie şi vouă acolo în peşteri, oricît de puţină. Dară hrana o agonisesc numai cei sălăşluiţi aici devale, în sat. Aici apa-i rece gheaţă — munca grea tare, ce treabă mai faci dacă n-ai fier ? Doar n-o să ari pămîntul cu băţul. Şi nici de lupi n-ai cum scăpa numai cu gropile. Greşitul şi blestematul de Mareşka, vă spun eu : n-a aflat nimic din ce-i de-adevăratelea. Mare lucru de nu l-or fi aşteptînd şi

acum zîrenii la Trei Brazi... Da' chiar dacă nu-l aşteaptă, noi tot să trimitem pe cineva la ei, în sat, în lume.

S-au cutremurat pereţii încăperii — făcuţi din scînduri de cedru, — aşa de tare prinseseră a dîrdîi bătrînii pustnici :

— În lume ??

— Da. Să afle ce s-a mai întîmplat pe lume. Şi trimisul nostru să fie Gavriil al lui Kotelnikov. Tînăr este acest drept credincios, dară plin de înţelepciune şi tobă de carte în ce priveşte scrierile cucernice din vechi vremuri. Că a supt din ele precum suge apă înlăuntrul său buretele cel venit de pe străine meleaguri. Aşa-i că-aşa-i ?

Nu-i ea voloc de sfoară, biserica, să aibă la suta de noduri : împletitura ei iaste dintr-o mie de inimi. Da' de scuturat o poate scutura cineva precum pescarul cel priceput scutură volocul său, deşertîndu-l.

La spusele stareţei, schimnicii nimic n-au mai găsit a răspunde, numai cît şi-au zornăit lanţurile, încetişor, cu supunere.

Pirpiriul de Gavriil se ploconi adînc în faţa soborului.

Iară Mareşka, stînd mai deoparte în pridvor, cugeta necăjit : „Cum să pornesc la drum cu un becisnic ca ăsta ?"

Iată însă că Saşei, copilei stareţei îi sălta inima-n piept de bucurie ; că ei îi plăcea să doarmă fără a trebui să se ducă în puterea nopţii la biserică şi-i plăcea să mănînce pe săturate şi să se zbenguie. În chilii, tot timpul — linişte deplină, fum de tămîie, cum să nu

mori de urît ? Trăgea și ea acum cu urechea la ușă, să ghicească ce mai puneau la cale bătrînii în sobor : se mai înveselea cît de cît, auzea măcar niște pași. Chiar îi mergeau la inimă soborurile.

Și-i zice ea lui Gavril, cînd îl vede gata de plecare :

— Să te uiți bine la tot ce-i vedea pe-acolo „în lume“, ca să-mi povestești amănunțit, cînd o să te întorci, tot ce-o să afli...

Și l-a petrecut cu privirea mult timp. Semne de viscol nu-s, dar Sașa tot se teme să nu înceapă cumva o vifornită. I-e jale de ea și totuși îi și pare bine c-o să se mărite. Slut ca dracu-i Gavriil. O pocitanie. Dar ai de unde alege ? Toți sînt la fel : vineți-albaștri la față și putrezi pe dinăuntru, nu știu cum, aidoma frunzei de mesteacăn, picată. Și tot ca frunzele galbene se duc, se duc hăt departe în lume...

Capitolul al optulea

Galkin tresări. Îmi aruncai privirea în jurul nostru :

Frățiorul Ivanușka dormea demult. Obosită și ea pesemne, surioara Alionușka ațipise de curînd. Visurile ei — după cum o trădau nerușinatele-i ocheade, cînd nu dormea — nu puteau fi decît tot neastîmpărate, arzătoare. Fără îndoială că și acum avea un vis de soiul acesta : zvîcnise deodată cu violență din șol-

duri și fusta i se ridicase pînă sus, dezvelindu-i pulpele vînjoase, trandafirii. Galkin se uită la mine cu ochii cît talerele, zuliar : am băgat seamă ce se-ntîmplase ? n-am tresărit ? Eu însă pînă atunci pîndisem cu totul altceva : să-l aud pe Galkin scăpînd vreo vorbă care să-mi destăinuie întrucîtva specialitatea lui și în felul acesta să știu care dintre termenii folosit de el denomina obiecte de-ale mele aflate mai în apropierea sprintenelor lui mîini. Cînd colo. el — numai ce-l văd înghițind în sec și apoi scuipînd cu năduf în batistă de parcă sta gata să-și scuipe și sufletul. M-am gîndit : „N-ai baftă-n dragoste, măi Galkin". Și mi s-a făcut milă de el. Totuși l-am tachinat :

— Cînd ești îndrăgostit, uiți ce culoare-i atu ; sau, cu mîna plină de atuuri, îți vîri cărțile îndărăt în pachet și împarți încă o dată.

— Așa și eu acum ! exclamă Galkin.

Cu alte cuvinte, îi aflasem specialitatea : trișor. Mi se făcu și mai milă de el. Aruncai o vorbă, gîndindu-mă la cele ce-mi povestise Galkin :

— Parcă mult îi trebuie unei fete ca să se împace cu soarta ei !

— Grijă fetelor, nu port eu, cetățene. O fată, bunăoară, Sașenka despre care-ți spuneam, nu are ca mare lucru de pierdut, dacă nu-i iese planul. Pe cînd un erou poa' să-și piardă și viață și tot. Stai să-ți istorisesc mai departe ce-a fost cu Zapus :

Își ia Zapus detașamentul de matrozi și hai în satul zîrenilor. Îi iese-n cale, cu gălețile pline, o femeiușcă frumoasă de pica și cată la

el pe sub gene straşnic de respectuoasă. Da' la cojocel-descheiată şi i se vedea sînul jucînd sub bluză ca apa-n găleată. Mai de n-a zvîcnit şi calul care-l călărea Zapus.

— Ia uite ce soi de muieri umblă pe-aici de capul lor ! face Zapus şi numaidecît întoarnă calul înspre femeie. Ea atunci pe loc se dă în lături din drum, pune găleţile jos. Dar tot atunci iacătă răsare dintre nămeţii din preajmă şi apucă pe uliţă drept spre acea femeie un fel de popă, că purta antereu ; slăbănog, popa, şi cu un cap cît baniţa. Cum dă el cu ochii de biserică, mai întîi şi-ntîi de toate îşi face cruce înmănunchind numai două degete, însă după asta, cînd se uită mai bine (şi vede că-i biserică din ziua de azi, nu din vechime), scuipă scîrbit.

Zapus sare de pe cal, îi pune ăluia pistolul la tîmplă.

— Mă, orbule, cine-mi eşti tu ? Şi dincotro vii, seminţie de contrarevoluţionar ?

Mai avan decît pistolul, pe ăla îl înfricoşaseră elegantele cizme de lac ale lui Zapus (care şi le pusese doar cu puţin înainte de a intra în sat, că pînă atunci — cu pîslarii). Stă ăla cu ochii holbaţi la Zapus şi îngaimă :

— Sfinte, sfinte... Fumători... Nikonienii...

— Ori eşti dator vîndut şi ţi-ai sărit de pe fix, ori eşti un nătărău. Ai vîrît în sperieţi mîndreţe de femeie. Ia înşfăcaţi-l, măi tovarăşi ! Un de-alde ăsta la sigur organizează rebeliuni chiabureşti.

De îndată ce aflară că nimerise în satul lor un pustnic rascolnic, zîrenii îşi dădură seama

că nu mai puteau trage nădejde să le fie de folos nici măcar femeiuşca aceea cu zulufi la ureche şi sprîncene ca încondeiate. Tremura inima-n ei, de grijă. Le părea cumplit de rău să piardă pe viitor cîştigurile ce dobîndeau întruna pe spinarea rascolnicilor ; oricîtă frică le era de Zapus, tot nu s-ar fi învoit să piardă cîştigurile. Frica nu-i o făptură şi nici duh nu-i frica, să aibă aripi, dar să zboi cu ea pînă la Ostrovul Alb ca să duci veste acolo, iarăşi nu-i cum. Să aştepte ei pînă le-o putea arăta drumul plimbăreţului acela de profet rascolnic ? Ştiau zîrenii ce tari de înger sînt rascolnicii.

Zapus într-astă vreme se aciuase în izba unde se dusese cu găleţile ei femeiuşca cea frumoasă. O opreşte pe muiere lîngă el, să mai vadă ea niţeluş de gospodărie şi pune santinele jur împrejurul izbei. Pe rascolnic, tot aşa : în izbă, sub ochii lui, ai lui Zapus ; fiindcă ce mai vorbă ? garantat că acel pustnic era căpetenia vreunei rebeliuni.

Se-apucă deci Zapus să-i ia dopros proorocului cu binişorul, cu vorbe blînde. Numai că, de frică, pustnicul abia mai slomnea cîte un : „Doamne, milu... Doamne miluie..."

Iar cînd Vaska şi-a aprins o ţigară, celălalt — pune-te pe psalmi (că-i mare păcat să tragi pe nas, fie chiar fără voia ta, fum de tutun).

Zapus :

— Nu-mi mai face mie pe niznaiul, cunosc eu de-a fir-a-păr vicleşugurile albgardiştilor. Mai bine ia lămureşte-mă, rogu-te : ce poamă-mi eşti ? Unde anume şi ce anume păian-

jeni au zămislit arătarea care ești tu? Mi se-ntoarce stomacul pe dos numai cît te privesc.

Pustnicul — trage-i mai departe cu psalmii. Zapus, înciudîndu-se:

— Ptiu! Bine că nu m-am făcut anchetator, mîncam rația de pomană.

După care, se așeză să guste din colțunașii pe care-i făcuse gospodina la iuțeală și, între timp, s-o și pipăie în tihnă ca pe portofelul din buzunarul lui. Cel cu anteriul zgîiește ochii la colțunași, îi lasă gura apă, e lihnit de foame. Pe urmă întoarce capul într-altă parte, să nu-l mai vadă pe Zapus cum șuguie cu gospodina și-o tot netezește. Face semn cu mîna pustnicul, că mîncare — nu, nu-i trebuie. Zapus, în gîndul lui: „Se ține tare ăsta, halal să-i fie! Om dintr-o bucată: nici colțunași nu vrea."

Îi porunci profetului să șadă alături de el pe laviță, se temea să n-o întindă tiptil ăla pe ușă-afar', în uliță; sau, poate, dimpotrivă: să nu se dea în vreun ungher la cîrlionțata de gospodină. Că Zapus — zuliar ca un turc.

Se făcuse noapte; hai să se culce fiecare acolo unde-i așternuse femeia, gazda.

În izbă — înăbușitor: cuptorul dogorea; pe vatra cuptorului, muierea se perpelea ca pe jăratic. Zapus — la pîndă; așteaptă un moment prielnic și nici că-și poate da seama: o fi adormit ăla cu capu lui cît banița sau încă nu? Pe la miezul nopții, iarăși se înalță Zapus în coate; i se părea că cel cu antereul se apucase de mînat porcii la jir. Își dă jos

ţurloaiele de pe laviţă, şade popîndău, stă încordat cremene.

Se-aude încet un glas subţiratic ; bolmojeşte cineva prin somn, înăbuşit, ca dintr-o ulcică. Vaska — ce mai la deal, la vale ? gata să sară pe vatra cuptorului, la muiere. Însă, mai înainte de orice — datoria ! Şi trage cu urechea : „Hai să iau aminte cîteva clipe ce tot îndrugă ăsta prin somn". Se apleacă, ridică uşurel-uşurel de pe mutra individului poala de antereu, cum se-nvelise ăla cu antereul pînă peste cap — şi-l izbeşte în obraz o duhoare cumplită : îi puţea rascolnicului gura ca o groapă de zoi.

Dar cîte ceva tot se putea desluşi, prorocul bolborosea : „Frăţietate, Ostrovul Alb, chinovie tihnită... mîntuitorii credinţei celei adevărate... maică povăţuitoarea noastră... Saşenka... Mă-ntorc... mă-ntorc.. las' că aflu eu. aflu fără greş... şi-ţi aduc... ţi-aduc..."

— Ostrovul Alb ? se-ntrebă Zapus. Adică ce-o fi asta, Ostrovul Alb ?

Şi unde nu mi ţi-l ia la zgîlţîit pe trăsnitul acela ca pe o sticlă de bere înainte s-o destupi :

— Ostrovul Alb ? Care ostrov alb ?

Celălalt, năuc de somn, răcneşte :

— Mă aşteaptă ai noştri !

Pe loc îi porunci Zapus preafrumoasei sale gazde :

— Cît te văd să-l aduci la mine pe moşu-ăla chipeş... cu barbă cu tot !

Se tăvăleau de rîs santinelele cum ţîşnise glonţ din izbă muierea : şi-a pus cojocelul pe

umeri de-a dreptul peste cămașă, și fuge de-i saltă cămașa mai pînă deasupra genunchilor ; cămașa — strîmtă, jilavă de năduşeală, trupşorul muierii sub cămașă — cu oul abia cojit.

— Te-a dat gata Zapus ! Hă-hă-hă... Acu fugi de el de-ți scoți ochii...

Peste scurt timp, Zapus își juca pistolul prin fața bărbilor bătrînilor zîreni :

— Cetățeni, n-avem a tăia frunză cîinilor, sîntem în plină revoluție... Veți conduce detașamentul nostru de marinari la Ostrovul Alb, unde ne vom prezenta direct la comandamentul contrarevoluționar. Precum se pricepe la crănțănit morcovi, tot astfel cine-i chipeș se pricepe a-și și prețui viața. Drept care dumneata, moșule chipeş și bun de gură, să-mi fii călăuza numărul unu... Răscumpărăți în felul ăsta viața, că altminteri n-o să mai ai ce prețui : odată-ți înfig în barbă toate cele șase gloanțe din butoiașul pistolului ăstuia.

Chipeșul moșneag se nărui mototol pe laviță. Nu mai avea puteri nici să-și descheie gulerul rubăștii :

— Apăi colțunași ți-am dat noi... și muiere... da' drumul spre Ostrovul Alb nu-l cunoaștem decît doar pînă la Trei Brazi ; că mai departe sînt numai poteci de-ale rascolnicilor, cu vrăjitorie, cu semne tainice.

— Nu sîntem noi superstițioși, avem prognoze pentru orice situații. Pune-ți în picioare pîslarii cei groși și haide ! ordonă Zapus, înfășurîndu-și un laț de arcan pe mîna în care ținea pistolul. Să ne conduci deocamdată pînă la cei trei brazi ; mai departe 'om vedea, ne-om

descurca noi... De muierea voastră, să ştiţi, nu m-am atins, nu-mi place : e cam veştedă şi pe lîngă asta, şi năzuroasă.

Cel cu anteriu, necunoscutul rascolnic, nu se putea ţine în şa, s-au văzut siliţi matrozii să-l lege cu funii pe spinarea calului. Nu-i vorbă că, după scurt timp de mers, nici n-a mai fost nevoie de cai : mărşăluire prin taiga, că zăpadă — adîncă parcă-i marea, nu-i mai dai de fund. Care dintre matrozi ştiau să schieze şi-au continuat înaintarea împreună cu Zapus, ceilalţi s-au întors în sat. Şi aşa va să zică, detaşamentul lui Zapus (cîţi mai rămăseseră) a luat-o apostoleşte cu raniţa în spinare.

Zapus nu-l scăpa din ochi pe rascolnic nici o clipă, observase că necunoscutul mereu da să rămînă în urmă, bătea laturile.

„Ce încăpăţînare pe ăsta ! îşi zise Zapus. Te pomeneşti că într-adevăr în satul lui nu-i nici un comandant de-al albgardiştilor, o fi doar o mănăstire.“ Îl întrebă pe zîreanul cel cu vorbire chipeşă dacă rascolnicii s-au oploşit demult în ostrov şi cam cît sînt de numeroşi.

Moşul îi răspunse cu acreală : da, demult şi-s puioşi, sînt azi mii de rascolnici în Ostrovul Alb, însă anume ce soi de oameni or fi ei, dracu-i ştie.

— Se ocupă cu munca cîmpului ?

— Cică da.

Zapus ordonă imediat matrozilor să-şi verifice fiecare închizătorul armei. Îi părea rău că nu luase cu el şi o satană de mitralieră.

— Tocmai de-aia, că-s plugari. E mai grav decît un complot : în momentul ăsta de încordare cetățenească, ei de ce nu livrează surplusul de produse ?

Și apoi :

— Ori n-au habar, te pomenești, de revoluție ? Și-or fi închipuind, mai știi ? că țarul domnește și azi...

Se tăvăleau prin zăpadă, cu burta-n sus ciinii zîrenilor. Moșul cel cu frumoasa vorbire îl preveni pe Zapus :

— O să înceapă un viscol.

Numai că pe Zapus îl bat alte gînduri : cum să le facă propagandă rascolnicilor ? Cît impozit în alimente ar putea lua de la ei ? Poate că Ostrovul Alb are populație cît o întreagă plasă...

— De-am descoperi noi vreo zece ostroave de-astea, ne-am achita cu onoare de predarea surplusului de cereale al guberniei.

— Vrei să joci cărți, dar maslele nu le cunoști, îl dojeni zîreanul. Cînd se tăvălesc cîinii în zăpadă, înseamnă viscol.

— Nu mă pisa ! Și mai lasă ciinii, ce ? cîinele e mai inteligent decît omul ? Să fie aici un barometru... atunci, mă rog, s-ar putea să pot fi de acord.

Auzind vorba *viscol*, rascolnicul avu un zîmbet scurt ca o sclipire. Zapus, bine-nțeles, nu i-l văzu ; totuși i-l ghici : proorocul începuse a respira altfel.

— Mă cetățene, îl înfruntă Zapus, nu-mi umbla mie cu șmecherii de-astea, nu vinde castraveți grădinarului. Tu acum, gata, crezi

c-o să greşim drumul din cauza viscolului? Fii serios! Potopul să se reverse peste noi, şi tot vă găsesc: vă caut pe fundul mării, dau şi acolo de voi şi de hambarele voastre. Am să vă sec toate smîrcurile şi mlaştinile, am să dobor pădurile... Aşa fel de oameni sîntem noi!

Pentru anonimul interlocutor mut al lui Zapus, lăudăroşiile acestea — vorbe de pomană.

Zapus atunci îl luă altfel:

— Cetăţene, dar ai dumneata cunoştinţă cel puţin că în Rusia cîrmuieşte azi puterea sovietică muncitorească şi ţărănească şi că ţarul demult a fost dat jos? Ştii că azi în Rusia nu mai este ţar?

Profetul tresări, îşi lungi gîtul spre Zapus. Zapus dău ordin să i se deslege mîinile rascolnicului. Ăsta parcă abia acum vedea întîia oară steluţa roşie de pe căciula lui Zapus. Începu să se minuneze profetul şi să se închine:

— Hristoase! Hristoase! Steaua Betleemului. Osanna...

Cei de credinţă religioasă veche vorbesc tot timpul în parabole, pas de-i înţelege. Şi mai ales cînd tu unul eşti marinar, om de viaţă!

Zapuş îşi aprinse altă ţigară.

— Om discuta noi toate problemele după ce-om sosi la faţa locului. Ca dialect, parcă nu sună urît cum vorbesc ăştia, însă dracu-i pricepe ce îndrugă.

Rascolnicul dorea, s-ar fi zis, să pună o întrebare, se răscolise ceva în sufletul lui; ba chiar îi arătă lui Zapus două poteci care scurtau drumul. Mai pe urmă însă, îl birui ia-

rași firea lui ascunsă, rascolnicească, și nu mai făcu nici un semn, se apucă să cînte încetișor, pe nas, un psalm.

Nu trecu mult și se abătu vifornița peste brădetul tînăr pe care-l străbăteau ei. Ninsoarea — diluviu ; nu se mai văzură din zăpadă mai întîi schiurile, apoi pâslarii și apoi, crescînd troieni neîncetat, brădetul : cît ai bate-n palme, dispăru brădetul sub zăpadă ca un hoț care, după ce-a șterpelit ceva, a și spălat putina.

— Ne-a prins viscolul ! se tînguiră zîrenii. De-acu-i vai de noi.

— Cetățeni, cît mai este pînă la Trei Brazi ?

— Ehe, tovarășe, pînă la Trei Brazi mai sînt cinci ore.

— Floare la ureche ! Răzbim noi !

Și, cu aceste vorbe, Zapus porni repede înainte.

Dar unde era chip ?

Coroanele cedrilor șuierau, se zbăteau ca-n flăcări, nămeții îți fugeau de sub picioare, apucau în sus, făceau tumba-n văzduh și crengile cedrilor, aplecîndu-se, parcă dădeau să te croiască peste glezne. Zăpada — jurai că-i albastră, Zapus nu mai pomenise asemenea zăpadă. Se rezemă de un copac, stătu așa cîteva clipe, buimăcit. Dar, amintindu-și de profetul-rascolnic, strigă din toate puterile : „Legați-l, fire-ar el de parșiv ! Să nu fugă !"

Atît numai că ăla își și luase tălpășița. Se cărase ca un fulg de zăpadă învîrtejit pe sus de tăria vîntului.

Ţinîndu-se cît mai aproape de călăuza lui, Zapus se depărtă un timp, încercă să înfrunte viscolul, trase în vînt toate gloanţele din pistol. Se întoarse cu nimic ; ceilalţi stăteau acum roată în jurul unui copac.

— Îl prind eu pe hoţomanul ăla ! Numai să se mai domolească puţin vifornita... Să nu mai fiu comisar cu aprovizionarea, de nu-l prind !

Neam de oameni isteţi, zîrenii : şi-au scos din trăişti toporiştele, au doborît un cedru şi s-au căţărat pe trunchiul cedrului, spre vîrf : între crengi te adăposteşti mai bine şi stai mai sus, n-apucă omătul chiar să te îngroape. Au şezut toţi aşa, ca ciorile, cine mai ştie cîte ceasuri. Îşi legaseră schiurile de umeri, ronţăiau posmag. Viscoleşte ? Viscolească ! Taigaua vîntul n-o s-o mute din loc. După ce s-o potoli vremea, drumul lor peste zăpezi, că de-un stînjen mai sus, că de-un stînjen mai jos, tot acela va fi.

A stat viscolul. O fi stat, dar înainte să apuce spre alţi coclauri, şi-a vîrît în buzunar orice urmă a paşilor rascolnicului...

Zapus dă zor cu detaşamentul lui spre Trei Brazi. Trage nădejde să pună mîna pe ăla. Le-a făgăduit zîrenilor un premiu : cine ajunge cel dintîi la Ostrovul Alb — scutire de impozitul în produse alimentare. Mărşăluiau zîrenii acum de se înalţă nori de abur din ei, gotcă li-s obrajii, sudorea şi-o zvîntă din mers ; cînd şi cînd, se apleacă, îşi afundă bărbile în zăpadă (foc iese din feţele lor) şi hai mai departe.

Şi aşa tot o fugă, tot o fugă pînă la Trei Brazi.

Acolo, în poiană, omătul — mai mult de-un stat de om ; şi neted, fără nici o urmă de paşi. În mijlocul poienii, pe bolovan — o coţofană : işi curăţa penele cu ciocul. O să-ţi spună coţofana de-a trecut pe-aici proorocul sau nu ? Mai spre apus, dincolo de un dîmb, între cîteva tufe de coacăz, se vedea o nămeţire urieşească şi aburi ieşind din ea printr-un fel de gaură de zăpadă, ca din bîrlogul unui urs. Se apucă zirenii de săpat în nămete şi, la scurt timp, dezgropă din el o căscioară de bîrne. Cînd dau la o parte omătul din faţa uşii, îi trăsneşte în mutre o dogoare ca de baie de abur. Ba chiar baie : pietrele din vatră — încă fierbinţi ; pe masă, un căuş cu mei ; lîngă căuş, o mănuşă ţărănească.

Zapus înşfăcă mănuşa de parcă i-ar fi pus mîna-n piept unui criminal :

— Rascolnicul e pe-aici pe-aproape ! Ei, las' că-l găbjesc eu urgent pe Susanin ăsta ! Ce mai impozit în produse alimentare am să-i achit : un glonte-ntre sprîncene !

Şi atît de crîncen căta, că pînă şi matrozii începură a clipi des, înfricoşaţi. Cît despre zîreni — ăştia mai-mai se piteau toţi grămadă în gura plitei, nu alta. Pînă să mai clipească odată careva, Zapus — nu-l mai vezi, a şi rupt-o la fugă să-l ajungă din urmă pe rascolnic, direcţia : stufărişul. Toţi ceilalţi, după el. Stuful — ici perie, dincolo — culcat de vînturi, într-altă parte se cunoaşte că a trecut cineva pe-acolo.

Intră zîrenii în stufăriş fără nici o tragere de inimă, le e teamă, se lipesc necontenit unul de altul ca nişte cărţi de joc, vechi.

Se lasă amurgul, însă Zapus — nicăiri. Vrînd-nevrînd, s-au întors cu toţii la căscioara din spatele dîmbului. Au făcut afară un foc de vreascuri. Trag cu arma în aer pe rînd, să-i audă Zapus.

Iarăşi spulberă vîntul zăpada.

Zîrenii ţîţîie : de-o şterge vîntul orice urmă de paşi, mîine cine o să fie tras la răspundere ? Ei !

Nu mai ţin seamă că-i noapte, se reped să-l caute iarăşi pe Zapus.

Scormonesc peste tot.

Răcnesc, să-i audă Zapus.

Zapus — nicăiri.

S-a isprăvit cu Zapus, s-a rătăcit în taiga.

Amin. Şi ce flăcău frumos era !

A doua zi au scotocit iarăşi de dimineaţă pînă seara stufărişul. Teaş ! Într-adevăr s-au şters orice urme; stuful s-a încîlcit şi mai rău ; ca păru-n cap după un somn lung. Cine şi cum să se mai descurce ? Şi zîrenii, într-adevăr, s-au pomenit că matrozii îi ţin răspunzători de ceea ce se întîmplase cu Zapus. Matrozii terminaseră toată rezerva lor de muniţie, trăseseră tot timpul în aer ; le mai rămăsese doar cinci cartuşe de om ; s-au strîns ei cerc, umăr de manta lîngă umăr de manta, şi le-au spus zîrenilor :

— Din cauza voastră, păgînilor, s-a prăpădit comandantul nostru Vaska Zapus. Voi aţi pus la cale năpasta asta pe capul nostru. Te-

roare individuală la noi nu-i voie... De aceea numai cît o să-i luăm ostateci din satul vostru pe cei mai avuți dintre voi, pe chiaburi, ca să-i dăm în judecată la tribunalul proletar.

N-au izbutit să le vină într-ajutor zîrenilor nici cele mai frumoase femei din satul lor: i-au luat cu ei matrozii pe toți cei din satul Ciorno-Orehovo care aveau izbă cu mai mult de cinci ferestre.

Capitolul al nouălea

Mai veneau pe lume cîteodată și la Ostrovul Alb fete din cele rele de muscă, ahotnice de zburdăciune în așternut. Atît doar, că după ce le judeca și osîndea soborul, erau surghiunite intru căință prin asemenea locuri din împrejurime, încît, pînă-n vreun an ajungeau să fie numai bune de culcat în raclă și cărat la țintirim. Își mușcau degetele bărbații care îndrăgeau cumva o slută dintr-astea.

Iată că acum, la Ostrovul Alb, își făcea de cap în felul acesta una, Avdovka; mică ea la trup, dar într-un an se întinsese cu mai tot Ostrovul. Soborul, bine-nțeles, o surghiunise; după împlinirea unui an de ispașă, o adusese îndărăt la Ostrov, închipuindu-și că, în cele din urmă, s-o fi șubrezit ea de tot, cît sălășluise în pustietăți, la pescuit prin bălți. Cînd colo, ea — de două ori mai trupeșă decît înainte, la față ca mărul și tot oricînd gata să arunce cuiva un zîmbet. Curat vrăjitorie.

Locuieşte acum iarăşi Avdovka în căsuţa ei ; poartă numai veşminte cernite, se îmbrobodeşte de nu-i mai zăreşti decît doar ochii şi vîrful nasului, le cere cuvioşilor din Ostrov s-o învețe ce rugăciuni să mai spună... E cucernică acum Avdovka, nimic de zis. Dar căscioara ei mereu geme de bărbaţi, i s-a ros pragul de-atîtea cizme cîte-l calcă, miroase pretutindeni în căscioară a dezmăţ, de parcă şi ochii te usturā cum miroase în izbă.

Pesemne că se lăţea în sat neagra miazmă a ereziei.

Era într-un desiş, dincolo de crîngurile de mesteceni, o toacă de tuci. Tocmai din Perm veniseră cu ea aici străbunii rascolnicilor din Ostrovul Alb. Tot bătută şi bătută răstimp de suta de ani, căpătase un răsunet de parcă la fiecare dătătură cu ciocănaşul trimitea de-a rostogolul prin tot Ostrovul un ciob de geam. Dimineaţa, gospodinele, cum auzeau toaca se şi trezeau, ieşeau în curte să mulgă vacile. Noaptea, ascultînd toaca, lumea din Ostrovul Alb îşi amintea cu smerenie de schimnici, cum îşi duc ei, schimnicii, viaţa tot timpul închinîndu-se şi rugîndu-se lui Dumnezeu.

Dar într-o dimineaţă toaca n-a mai bătut, muierile au întîrziat cu mulsul vacilor.

N-a bătut toaca nici la prînz, şi nici seara, înainte de vremea cinei.

Gura lumii, slobodă : cică-i oareşicare gîlceavă între schimnici şi că şi-ar fi pus ei în minte să aducă ceva la ştiinţă poporănilor. Dar ce anume, nu ştia nimeni, se temeau toţi chiar să şi încerce să ghicească ce anume.

Destul este că ştoarfa de Avdovka într-un amurg, pe imaş, acolo unde apucă drumul la deal spre schiturile din peşteri (dar ce căuta ea în dricul iernii pe imaş, nu s-a mai gîndit nimeni să întrebe, aşa tulburare a cugetelor începuse în sat) l-a văzut pe bătrînul Mitrofan Cel-ce-de-voia-lui-rabdă-de-foame. Şedea schimnicul pe un pietroi, binecuvînta satul, pădurea, cîmpul troienit, iară către peşteri mereu arăta cu pumnul. Se uita la Avdovka, îi face semn cu degetul să vină la el. Ea, de spaimă, trei zile n-a mai fost în stare după aceea să doarmă cu un bărbat, i se usca pielea şi i se fărîmiţa ca şarpelui cînd năpîrleşte. Lumea şi-a zis că pesemne bătrînul o fi vrut să-i dea a înţelege c-o aşteaptă mormîntul, dar pînă la urmă s-a întîmplat cu totul altceva. Să vezi :

Numai ce se întoarce în sat cu sufletul la gură Gavriil al lui Kotelnikov şi se ţin de el, lunecuş cu schiurile pe zăpadă, mulţime de oameni din sat.

Care cum îi ieşea în cale, Gavriil îl şi vestea de departe că în Rusia, gata, ţar nu mai este, poporul s-a întărit întru credinţa creştină, oamenii îşi pun pe frunte steaua Betleemului, nu mai au încredere oarbă în nimic şi nimeni şi — nu-şi spun gîndurile, sînt tainici...

Cel mai mult din toţi s-a bucurat ştoarfa de Avdovka. Şi-a cinstit musafirii cu un mied din cel tare de-ţi ia foc cerul gurii (butia sortită nunţii şi-o băuse de cine ştie cînd, fără să mai pomenim de atîtea şi-atîtea alte butii că-

rora le dăduse fundul). Şi s-a pornit în bojdeuca ei un dezmăţ de pomină.

— M-or surghiuni iarăşi ? N-au decît ! M-or trimite iarăşi în pustietăţi ? Trimită-mă !

Dar soborului nu-i arde acum de Avdovka. Laviţele răsturnate, hărmălaia pînă-n cer : au ticsit trapeza schimnicii pogorîţi toţi odată de pe munte. Unii dintre ei cîntă, de bucurie, alţii se bocesc.

Gavriil şi-a cuprins bărbuţa în pumn ; îşi dă seama că, binevestind lumea din sat, totuşi mai şi trăncănise fără noimă. Fiindcă, iată, nici el nu poate pricepe : s-o fi statornicit în lume credinţa cea veche sau a rămas tot credinţa nikoniană ? Da' s-ar putea să-l fi răsturnat poporul pe ţar pentru altă pricină decît pentru că el, poporul, vrea să se întoarcă la credinţa cea veche ? De i-ar fi dat crezare Gavriil acelui ostaş cu pleată bălaie şi l-ar fi călăuzit pînă aici, în Ostrovul Alb — îşi spune mai departe Gavriil — poate că rascolnicii i-ar ridica slavă lui, lui Gavriil, fiindcă vor putea părăsi, în sfîrşit, taigaua... Ba nu, lasă, mai bine a făcut c-a fugit.

Pustnicii acum parcă-s copii : cînd mai contenesc cu cîntatul psalmilor, strigă :

— Osanna, apus-au pentru noi vremea cununilor de spini ale muceniciei, biruit-au pe faţa întregului pămînt semnul crucii celei cu numai două degete făcute, poporul i-a izgonit pe ţar, unealta lui Antihrist, şi pre slujitorii săi ! Lumea aşteaptă cea de-a doua venire a lui Hristos, toţi poartă pe frunte steaua Betleemului. Nu mai este voie să folosească cineva

iarba de puşcă, armele s-au preschimbat în brăzdare !

Îi ţiştui cuvioasă stareţa Alexandra şi le spuse :

— Tot încă nu-s limpezi veştile ce ne-au sosit. Poate că cel ce rîvnea să vină la noi era cu adevărat ostaşul Andonisie ; da' dacă a fost o slugă a lui Antihrist, carea îşi luase înfăţişare de ostaş al lui Hristos ? Bine a făcut tinerelul Gavriil că a fugit de acei ostaşi. Am să mă duc eu însămi la Trei Brazi, să aflu Sfîntul adevăr.

Saşa, în pridvor, îl trase pe Gavriil deoparte, apucîndu-l de mînă :

— Da ? E adevăr adevărat cele ce-ai spus soborului ? Că adică a venit credinţa cea veche şi că de-acum plecăm în Rusia ?... Şi-o să vedem cum arată Irtîşul şi oraşul Perm, şi Volga, şi tot ce mai spun cîntecele ? Hai, povesteşte-mi despre Andonisie : cumu-i coiful ce-l poartă el ? Şi are şi paloş ?...

Gavriil numai cît flutură din mînă şi plecă. Altădată mare i-ar fi fost bucuria că Saşa vrea să-l ţină de vorbă ; de astă-dată însă — nu. Pentru că, mă-nţelegi, el îşi dorea viaţă după pilda cuvioşilor părinţi din vechime : să fie mai-mare peste multe mănăstiri, să trăiască în huzur, pîine să mănînce numai din cea bună, de orz, şi orzul acela să fie ales bob cu bob de gospodine vrednice — să scoată ele cu briceagul coaja de pe fieşcare bob şi-apoi orzul ăsta aşa, lamură, să fie măcinat în moară anume făcută numai pentru el, mai-marele

mănăstirilor. Peştele care l-or găti muierile pentru el să fie chiar atunci scos din iaz; tăieţei — numai cu lapte fiert pe-ncetul, pe-ncetul şi-apoi spumuit...

Fac ei mulţi pe mintoşii, dar minte — tufă. Lui Gavriil, pînă să pornească la drum stareţa Alexandra, nu i-a mai dat prin gînd nimic altceva decît cele ce s-au istorisit aici.

Au scos rascolnicii din şură o sanie de zile mari, cu zugrăveli pe ea, au înhămat la sanie doi pintenogi. Ceaţa de pe muntele Sfînta Pronie aburca spre vîrf, avea să fie va să zică vreme bună. Pe capră — unul dintre cei ce învăţau de la Mareşka meseria de călăuz prin taiga (că Mareşka se-mbolnăvise). Caii au zvîcnit în ham, au pornit iureş, şuiera zăpada sub tălpicile săniei, s-a mai auzit doar o singură dată cum răcnea vizitiul la cai — şi dusă a fost stareţa, a rămas satul deocamdată fără ea.

Într-astă vreme, la Ciorno-Orehovo, la zîreni adică, treburile stăteau aşa: cît ţinuse războiul, muierile zîrenilor, noapte de noapte avînd ele parte doar luna din cer să le răsfeţe, tare mai duseseră jind bărbaţilor. Abia apucaseră ei să se întoarcă în sat şi să se vîre mai acătării în aşternut, na că-i iau pe sus marinarii, îi duc la temniţă. Oricît ai aţîţa focul în plită, cuptorul, dacă nu-i bărbat în casă, tot numai dintr-o latură dogorăşte. S-au gîndit ele cît s-au gîndit stînd cu ochii pustii asupra aşternutului, au plîns ce-au plîns trăgîndu-şi plapuma pînă peste cap şi-apoi au trimis cîteva lelițe la Trei Brazi: cînd or sosi rascolnicii acolo, să-l răscumpere ele de la ras-

colnici pe comisarul Zapus ori, dacă nu, să-i ia pe rascolnici cu şişele, cu momele şi tot să afle care-i drumul pînă la ei în sat, la Ostrovul Alb.

Se duc la Trei Brazi lelițele acelea, se adăpostesc în izbuşoara unde era baia de abur a vînătorilor. Mai fac o baie de abur, se mai tăvălesc prin zăpadă să se răcorească, mai beau ceai şi iarăşi se pun să aştepte. Cînd colo, iacă ce se întîmplă :

Soseşte într-o zi dis-de-dimineață la Trei Brazi o sanie frumoasă de tot, cu zugrăveli pe ea şi coviltir din covoare făcut ; în sanie, pe alte covoare, şade vajnica stareță a rascolnicilor. Pogoară ea din sanie, sprijinindu-se într-un toiag mai gros ca pe mînă. Şi zice :

— Adevăratu-i, nevestelor, că s-a întors în Rusia credința cea veche ?

Anume ca să se dea bine pe lîngă babă şi, cu tertipul ăsta, să dobîndească pe urmă cele ce-i erau de trebuință, una dintre lelițe, mai vicleană, îi răspunde staretei :

— Da, maică, adevărat este.

Dar ce folos : cea mai tinerică dintre ele şi mai dornică de bărbat-su, odată sare cu vorba :

— Spune-mi, maică, rogu-te, cît ceri ca să-l răscumpărăm de la voi pe comisar ? Cum să ajungem mai grabnic la Ostrovul Alb, să ne tocmim şi cu cei din sat ?

A şi pocnit-o stareța cu toiagul în cap, strigînd precum zice la Sfînta Scriptură :

— Iscoadelor ! Uneltele lui Antihrist ! Pre cine pîndiți voi, pre cine umblați voi a înşelare ?

Şi nimic alt nemaispunînd, s-a zvîrlit în sanie, s-a inturnat cu faţa către răsărit de şi-a făcut cruce şi — bici cailor ; ca din puşcă s-au avîntat iarăşi la drum pintenogii ei cei voinici şi du-te duluţă ; zbura sania îndărăt spre Ostrovul Alb mai iute ca vîntul şi ca gîndul.

În urma ei, leliţele mai-mai s-o păruie pe cea mai tînără dintre ele, dar cui, ce folos i-ar fi adus asta ?

Plecînd la drum cuvioasa maică povăţuitoare Alexandra cea blajină, în sat smerenia mai slăbi oarecît. Bărbaţii umblau pe uliţă descheiaţi la caftane, muierile nu-şi mai trăgeau basmaua pe frunte pînă peste sprîncene. Unde era chip altădată să nu te scoli dimineaţă la ceasul hotărît ? Doar să fi fost pe moarte de ţi se îngăduia să nu vii la bisericuţă cînd se făcea slujba cea dintîi, în zorii zilei. Stareţa trecea prin toate casele şi căta în covată să vadă : nu cumva mănîncă de frupt în post careva ? Şi gusta miedul, să-l cerce : nu-i prea tare ?

În lipsa cuvioasei, tineretul — hai să-şi facă derdeluş : au turnat apă peste un dîmb pînă l-au înălbăstrit şi-apoi şi-au înjghebat săniuţe ; de ! era lăsata secului.

De pe un dîmb cu săniuţa, nimereai drept la rîu pe gheaţă, în locul acela unde-i plăcea Saşei să şadă în serile de vară. Acolo, la capătul Ostrovului, apa rîului se desface în două braţe : pe malul celălalt — stufăriş cît vezi cu ochii ; mai departe — mlaştini cu rotocoale arămii pe faţa lor ; şi, mai departe încă, în

zare — măguri vinete. Pe măguri stau de veghe duhuri rele și iele.

Toți flăcăuani cîți se-nvîrt în jurul Sașei: mărunței, cu picioare strîmbe, slăbănogi, trași la față, fără sprîncene, ochi duși în fundul capului. Și n-au puteri, parcă-s copilași: pîn'se dă Sașa de trei ori cu săniuța, ei cu chiu, cu vai o singură dată — și, cînd ajung îndărăt în vîrful derdelușului, zici că le sar ochii din cap de-atîta sforțare. Se întreabă Sașa: „Tot așa or fi arătînd oamenii și în Rusia?"

Mai la deal de derdeluș vine o pădurice, dincolo de pădurice — poieni, dincolo de poieni — peșterile pustnicilor. Nici cu spatele nu bănuiește cineva că preacuvioșii schimnici, ferindu-se unul pe altul de ochii celuilalt, au ieșit din chiliile lor aflate în peșteri și se tupilează pe după bolovani, pe după buturugi, ascultă cum răzbesc pînă la ei prin ger, peste pădure, glasurile fetelor.

Stă locului Sașa pe dîmb, îi fug privirile înainte departe peste troienii nalți cît valurile mării și peste stufărișul care parcă nu mai are capăt; vede în zare măgurile vinete și albastra pădure de plopi, care-i hăt dincolo de măguri.

— Hei, ce m-aș tot duce eu, fetelor, departe-departe!

Dar tocmai atunci îi șoptește cineva la ureche:

— Apăi chiar ia-ți zborul, Sașenka, ia uite ici!

Și — arată Gavriil ce săniuță bună are el: i-a făcut-o Mareșka de comandă, i-a făgăduit

Gavriil lui Mareşka, pentru asta, să-l ţină jumătate de an cu mîncare pe veresie. Şi Mareşka i-a meşterit o săniuţă pe cinste : tălpici late ca la schiuri, nu se mai înfundă ele în zăpadă oricît de mare ar fi zăpada. Pe gheaţă, săniuţa asta zboară de n-o vezi : are pe tălpici, la mijloc, şină scumpă de oţel, grosuţă cît degetul cel mic şi-i căptuşită pe de margini cu pielcică de picioare de elan tînăr, să lunece straşnic.

— Şaşenka, las' să şed eu în spate. Să-ţi ţiu cîrma.

Ea, rîzînd :

— Tu să-mi ţii cîrma ? După ce ne-om lua. Acu te trage capul în jos, răstorni săniuţa.

Prietenele Şaşei chicotesc : I-auzi cum l-a tăiat ! Saşa :

— Cîrma, eu mi-o ţin ! Tii, ce-o să mai zbor cu săniuţa asta... Hai să pornesc de mai sus, încep de-acolo...

Şi s-a dus pînă sus de tot, aproape de pădurea din vîrful muntelui Sfînta Pronie.

S-a aşezat pe săniuţă, a tras un chiot. Pitiţi pe după copaci, schimnicii — mai să le vină rău.

Şi iată, a rămas departe-departe în urmă Gavriil, cu tot cu căpăţîna lui cît baniţa.

Ca-ntr-o străfulgerare : basmalele din capul fetelor — prietenelor ei ; şi după asta, Saşa nu le mai vede.

Gheaţa derdeluşului ţiuie sub şinele săniuţei.

Mîinile Saşei — fier ; nu tremură în mîinile ei beţele cu care îndreaptă lunecuşul săniuţei.

Vîjîie gheaţa sub tălpici, o împroaşcă-n obraji pe Saşa cu stropi reci, albaştri-argintii.

Mai repede, mai cu-avînt !

I-a căzut din cap basmaua, îi flutură în vînt cosiţele, cosiţele i-s ca de gheaţă acum.

Şi se isprăveşte coborîşul. Aici e capătul de jos al derdeluşului. Dar Saşa — nimic : hai mai departe, pe gheaţa de pe rîu ! Îi dă în ochi o pală de zăpadă pufoasă, fierbinte !

Fîşîie stuful sub tălpici, stuful şfichiuie obrajii Saşei... Ehe, da' ştii că usturǎ... Şi săniuţa — săgeată : mai departe, tot mai departe ! Şi Saşa :

— Aşa, aşa !

Deodată — buf ! într-un grunzure mare de gheaţă. Saşa tumba în aer şi se afundă cu capul înainte în troian ca-ntr-un vis... Se zbate din răsputeri, se zbate şi dă din ciuboţele, vrea să se smulgă din troian, cînd — na-ţi-o bună ! — iaca îi sare într-ajutor o mănuşă ţărănească miţoasă. Deasupra mănuşii, în stufăriş — cu schiuri la picioare, băţ în mînă, raniţă în spate, şi capelă de postav ţuguiată, cojocel galben — cine-o fi ăsta ?... Ăla însă dîrdîie de frig, e şi un ger de crapă pietrele... Roşii buze, flăcăul ăsta ! Şi peste ele — pojghiţă subţire de gheaţă, parcă ar fi dată cu lac gura lui. Pojghiţa se face fărîme, cînd deschide el gura :

— Mîndrr...u...leano ! Îţi dau şi viaţa... mea... nu numai punga... Copăcel-copăcel, ad' mîna să te ridic.

Ce s-o ridice, că el abia se mai ţine pe picioare ! Dar acum cel puţin o poate vedea pe

fată de-aproape, ca pe lănţişorul lui de la ceasornic.

— Gîndeam să iau lumea-n răspăr ; în loc de asta — cît pe ce să ajung în ceruri. Mă uit la portul tău, fată frumoasă, şi-mi vine a crede că am sosit la Ostrovul Alb. Nu ?... În chestia prrrole...ta...riatu...lui... Uite, pe ger, nu reuşesc să pronunţ cuvîntul ăsta...

Saşa se uită la el ca printr-o sită de gheaţă : faţa lui e plină de zăpadă ca de făină. Îşi zise Saşa : Bietul flăcău ! Aiurează, o să-şi iasă din minţi..."

— Nu te mai zgîi aşa la mine ! Ia-ţi călcîile la spinare şi dă fuga ! Ori mă denunţi, ori îmi aduci o bucată de pîine. Mi-e foame ! De cinci zile rătăcesc printre nămeţi. În cinzi zile o singură lighioană am izbutit să vînez, dar şi aceea — jumătate sfîrtecată de gloanţe. „Mauserul" nu-i bun la vînătoare. Mi-e foame... Nu pricepi ? Mi-e foame !

S-a dezmeticit Saşa, a dat Dumnezeu ! Înşfacă de sfoară săniuţa şi, cu mînecile fluturînd — tiva la deal, în fuga mare.

Zapus nici nu se gîndeşte s-o petreacă cu privirea.

Urcă Saşa dealul într-o clipită, ca şi cum un deal ar fi trei trepte. Îi pune-n mînă săniuţa lui Gavriil, adică : aşteaptă-mă aici, mă reped puţin pîn'-acas', mi-a intrat zăpadă-n ciuboţele, mi-s ude obielele.

Îşi îndeasă ea cîteva dărăbuţi de pîine în mînecile cojocului, şterpeleşte dintr-o oală o bucată de carne, înfăşoară carnea într-o cîrpă, o vîră-n sîn. Şi iarăşi dă fuga şi parcă simte

o arsură în piept : o fi bucata aceea de carne, fierbinte, o fi inima...

Smulge săniuța din mîinile lui Gavriil, sare pe săniuță și tot drumul la vale nu mai știe nici de zăpadă, nici de gheață, nici de stuf. Întruna i se pare că prea încet zboară săniuța, sau că uite acuși-acuși o să se răstoarne. În urma ei, fetele și băietanii — chiote.

— Ești de-a noastră bucățică-ruptă, îi spune Zapus, înhățînd pîinea din mîinile ei. Altminterea, văd, merge strună la voi... mulțumesc. Stați bine cu aprovizionarea, da ?

Mai să se înece în timp ce devora carnea ; după asta, i se făcu somn.

— Acum mi-e cald ca unui cizmar ghemuit pe scăuieșul lui în cizmărie. Bine mi-ar prinde și un păhăruț de ceva.

Se cuibări într-un troian ; își strînse picioarele sub el.

— Ascultă, fato : de azi înainte, odată ce te-ai declarat simpatizantă, apăi să-mi chiar stai tot timpul cu ochii în patru. La noapte vin la tine, mă ascunzi într-o șură sau ceva asemănător, ceva potrivit cu sarcina care-o am eu, aprovizionarea, lua-o-ar dracu ! Doar cît să-mi mai adun gîndurile și să-l găbjesc pe un parpalac de complotist local și-apoi plec...

Ea — capul sus, de parcă i-l trăgea îndărăt cosițele de pe spate, grele ; privirea — taină de nepătruns, ca o bisericuță ce se înalță singuratică pe un deal. Sub arcadele sprîncenelor : și neînduplecare, și mizericordie.

Zapus, după ce rămase singur :

— De rîpă o să mă ducă pe mine cultul frumosului ! Păi, dacă dihania asta și-o face milă și pomană de mine, cîrpă mă fac, ajung de să trec la rascolnici, ba și mai rău încă...

Seara tîrziu, pe întuneric, Sașa îi arătă unde să se ascundă : în spatele ocolului de vite al Vîporkovilor. Era acolo o coșmoagă, fostă baie de abur, de cîțiva ani lăsată-n paragină.

Zapus scăpără un chibrit, îl înălță aprins, se uită în ochii fetei :

— Tii, că ochioasă mai ești !

Pînă mai ieri, dădea gata orice muiere cît ai bate-n palme, parc-ar fi spart alune, acum însă — pieptul ca-n minghine, îi vuiese tîmplele, ba chiar îl și doare nu știu cum ceva, falca de jos, parcă. Trei cuvinte nu-i în stare să pronunțe.

Și iarăși rămîne singur : Afară, în curte. Aruncă o privire în tinda băii, pe urmă aude cum scîrțîie portița : a ieșit Sașa din curte în uliță. Hămăie un cîine undeva — cu amărăciune, ai zice.

„Mda, asta-i viața, nu-i portofelul tău, să faci cu el ce poftești. Aș prefera în clipa asta o plenară a comitetului gubernial pentru aprovizionare : aș prezida, aș sta cu clopoțelul în mînă, m-aș plictisi de moarte ascultînd o dare de seamă... Ba chiar : ăia probabil țin acum ședință, discută unde să fie mormîntul meu după ce mi s-o găsi cadavrul, fixează data eventuală a funerariilor. ...La sigur : în piață au să mă îngroape ; e zgomot în piață, trec întruna camioane prin piață, lua-le-ar dracu... Mda !“

Capitolul al zecelea

Despre uşuratica de Avdovka înşirau mulţi vrute şi nevrute. N-avea timp însă mai nimeni să ia aminte la trăncănelile astea, ceea ce eu unul cred că nu-i bine : cui vrea să ghicească viitorul, el se arată foarte clar, ca în cărţi, în aşternutul unor astfel de...

De zile şi zile, mare tevatură în sobor, grăiesc care mai de care şi numai în pilde, de-au şi uitat ce înţeles are fiece cuvînt în parte. Au ajuns toţi pînă acolo încît chibzuiesc cine şi unde anume să stea cînd or sosi din „lume" la Ostrovul Alb soli doritori să afle aici lumina credinţei celei adevărate. Din toţi, mai ales înţelepţii schimnici nu-şi mai găseau astîmpăr : măcar că n-au de ce şi nici încotro să se grăbească, se reped cîte cinci odată să ia cuvîntul ; îşi spun părerea despre orice vorbuliţă a cuiva, la fiece vorbuliţă citează vreo zisă din Sfînta Scriptură, ori amintesc vreo parabolă adîncă. Ei vor din toată inima „în lume", ei cred ceea ce se zvoneşte ; cuvioasă stareţa Alexandra şi tinerelul Gavriil au însă unele îndoieli. Şi iată aşa : soborul ţine, se fac planuri peste planuri, iar în timpul acesta sofragiii se dau de ceasul morţii, nimănui dintre căpetenii nu-i mai pasă de treburile zilnice, gospodăreşti : doar Saşa care mereu dă pe la ocolul de vite. În alt loc, nici că-i chip s-o trimiţi la treabă. Numai şi numai la ocol. Face ea cu mîinile ei, singură, tot ce trebuie acolo : dă fîn la vite, scoate apă din fîntînă, umple jgheabu-

rile, rineşte bălegarul. A apucat-o o smerenie... S-o fi juruit cumva lui Dumnezeu, vrea să se călugărească ? De logodnicul ei habar de grijă nu mai are. Da' las' că şi ăsta, mintos, îi umblă moară gura în sobor. „Ce trebuie să facem — zice Gavriil în sobor — este să-i aşteptăm să vină din *lume* la noi cu plocoane." Şi-i ia la vale pe schimnici, le dă a înţelege aşa : Vă mai gîndiţi şi voi să ieşiţi „în lume", cînd sînteţi cu un picior în groapă ? Nu mai apucaţi voi ziua aceea, oricît s-o fi apropiat ea : muriţi pe drum... Ce vă grăbiţi atît ?" Iar schimnicii : „Dar dacă s-au mai păstrat cumva rămăşiţe de-ale credinţei celei vechi şi prin alte părţi de pe faţa pămîntului şi dacă ăia la ei acolo s-au apucat de schilodit credinţa cea veche şi dacă au să iasă „în lume" înaintea noastră ?"...

Zarvă, ţipete. Au început să se adune afară pe sub ferestrele trapezei, oameni mai tineri. Stau, ascultă, se dau deoparte, şoptesc între ei şi iarăşi se apropie de ferestre, trag cu urechea. Li se citeşte pe faţă că-s „îndoiţi", nu mai ştiu de partea cui să fie. Asta la urma urmii n-ar fi cine ştie ce, dar la Ostrovul Alb e ceva nemaipomenit, da, da !

Să vezi numai cum mi ţi-a mai luat-o pe urmă Gavriil tinerelul pe stareţa Alexandra, de-a făcut-o să treacă de partea lui ; zice : „Mi s-a arătat în vis că parcă auzeam un glas ce mă vestea : *În curîndă vreme sosi-vor pe aste locuri şapte episcopi nikonieni care, pocăindu-se, închina-se-vor celor din Ostrovul Alb.* Aşadară, vedeţi, toate smîrcurile atunci vor seca ; înaintea noastră aşterne-se-va drum fără

stavili și va fi o vreme ca primăvara : numai floare ; pe drum împodobit cu mălini și gherghine, așa merge-vom noi atunci cînd vom ieși în lume, vestea cea mare ducînd.“

L-o fi crezut stareța ori ba, nu știu. Da' adică de ce să nu-l creadă ? Este foarte cu putință chiar să fi visat el asemenea chestie : mînca puțin, nopțile mai nu dormea, că sta de rugăciuni ; la trup era neprihănit...

Făcînd semn spre cel ce adusese tuturor la știință acest vis profetic, stareța a cuvîntat cu glas mare, bucuroasă de parcă făcuse cineva o danie bisericii :

— De crescut, crescutu-v-au bărbile pîn' la brîu, pustnicilor, însă nici unuia dintre voi nu i s-a arătat nimic în vis, nu l-a învrednicit Dumnezeu. Acest cucernic tînăr însă, cunoaște calea adevărată ce trebuie s-o urmăm noi, și ne-o arată : muncă fără preget, așteptare, post, rugăciuni. Las' că veni-va ea odată și odată vremea cînd credința cea dreaptă va birui pre dușmanul său și va fi asemeni raței cu boboci, carea măcăie de se-aude în toată lumea, ca să se adune la ea bobocii fuga-fuga. Luați-vă-n mînă mătăniile, puneți-vă pe rugăciuni și curățați-vă de păcate, ca să-i primim la noi cu toată cinstea pre cei șapte episcopi nikonieni ce vor veni întru pocăință. Și atunci mare va fi bucuria și lumina soborului nostru.

Dar bătrînii pustnici își zornăie lanțurile, tot nu se potolesc :

— Uită-te pe geamuri, maică povățuitoare, cată la duhul și firea celor tineri, carii se răsuiesc afară pe sub ferestre... Ei abia așteaptă

să ieşim în lume. Precucernică maică, învaţă-ne : cum să strunim noi astă cerinţă a firii ?

— Bateţi toaca la toate ceasurile de veghe care se cer vegheate peste noapte. Citi-vom tineretului şi din Margarit şi din Efrem Sirinul şi din psaltirea cea veche şi-l vom lămuri prin tălmăciri şi răstălmăciri cu duh făcute şi pre înţelesul oricui. Şi l-om chema aici, la noi, pe preaînţeleptul părinte Platon... Să-i fie drag tineretului să stea în biserică, a se ruga suspinînd pînă-n străfundurile inimii şi din timp în timp mai şi lăcrămînd oarecît...

Dară cînd iese după o vreme stareţa, pe poartă, iacătă : în uliţă, lîngă zaplazul cel nalt, din bîrne făcut — o droaie de tinerei stau locului şi bocănesc cu cizmele în zaplaz.

— Ce tot umblaţi teleleu, măi mucoşilor ? Ce bateţi cu labele în scîndura de jos, asemeni cîinilor cînd le vine vremea de înhăitare ? Duceţi-vă la muncă în staule şi în ocolurile de vite, fiţi păstori blajini, luaţi pildă pentru asta de la miei, iară pentru răbdare, pildă luaţi de la bou, dacă omul n-are cum să vă înveţe. Fie-mea, Saşa, aţi văzut-o : singură şi de voia ei s-a pus pe muncă... Ia, pînă atunci, plecaţi la biserică. O să vină acolo un cuvios povăţuitor, vi-ţi aşterne pe mătănii şi-ţi lua aminte celor ce vi s-or citi din Sirin.

Dădu să-i răspundă ceva un flăcău oarecît mai cu bujori în obraz — Ponomariov îl chema — dar stareţa nu-l auzi, fiindcă glasul lui Ponomariov fusese acoperit de glasurile celorlalţi băietani care ziseră toţi odată :

— Amin !

Şi după asta, hai toţi aceşti tinerei la Avdovka, să-i sprijine portiţa. De trei zile se ţineau ei întruna pe urmele Avdovkăi, în cea de-a patra şi mai şi, într-a cincea — scai. Na, poftim mătănii, stareţo !

Ea însă se întorsese acasă la ea, la icoanele ei ; bate stareţa mătănii şi-i vine greu, n-o prea îngăduie oasele să se aplece. Şi greu îi este de asemenea mult timp să afle ajutor din partea cuiva sau povaţă cuminte. Noaptea a trecut de cîntatul cocoşilor, s-a pornit acum toaca de pe muntele Sfînta Pronie. De cu seară s-a abătut vifor asupra Ostrovului Alb. Drumul spre Trei Brazi — troienit, de nici nu se mai cunoaşte. În taiga, lupi. Urlă. Şi pustnicii, în chiliile lor, s-au pus pe rugăciuni lungi, lungi.

Capitolul al unsprezecelea

Ai zice că stă la puşcărie omul ăsta, Zapus, dar nu, nici gînd, vezi-ţi de treabă : el şade pe laviţă cu picioarele spînzurînd, se uită afară pe geam (geamul e din băşică de vită) şi fluieră. Cît fluieră, nu vrea să se gîndească la nimic ; cînd nu mai fluieră, vine dinspre geam spre el un fel de întunecime, şi atunci Zapus îşi aduce aminte de mormintele rascolnicilor : trecuse pe lîngă ţintirim cînd venea tiptil încoace, spre baie. Pe fiecare dintre mormintele

din ţintirim, se vedea o bombiţă făcută din lemn — o sumedenie de sarmale de-astea, de lemn — şi deasupra fiecărei bombiţe, acoperiş în două părţi, cu o cruce mică în vîrful lui. Îl apucă melancolia pe Zapus. Dar, mai ales, i se strînge inima. Nu de frică... Frica o cunoaşte el bine cum este (să nu-ţi închipui dumneata că există eroi care nu ştiu ce-i frica ; de-alde ăştia — doar prin basme), însă nu pricepea un lucru : de ce n-o putea strînge cît de puţintel pe fată, pe Saşa, pîn' nu făcea ea mai întîi semn cu buzele uite-aşa, clar, să-ţi dai seama ce vrea. Pentru o fată, pentru Saşa asta, Zapus ar fi fost în stare să se arunce şi în foc... Eh, da' ce să mai spun ! În taiga se lăţeşte focul cîteodată pe mii de verste, fără să aibă nimeni habar de ce, noi însă vorbim aici despre un om, unul singur... Numai că, iată, în taiga te lămureşti pînă la urmă ce şi cum a fost cu focul, pe cînd în sufletul omului...

...Scuză-mă că tot aduc vorba de mine, trec şi eu prin chinurile lui Zapus ; da' n-are noimă să-ţi vorbesc despre asta... Las', hai să-ţi spun pînă la capăt povestea lui Zapus...

Pe înnoptate începe un viscol zdravăn, o vifornită, şi atunci a putut şi Zapus să facă foc în baie (altfel s-ar fi văzut fumul în sat), că era frig de te frigea. Caraghioasă vatră mai avea baia aceea de abur, dar să lăsăm chestia asta. Ia el nişte săpun, de-ăla greţos de-al rascolnicilor, cu miros de maţe putrede, se spală pe ochi şi parcă i s-a mai uşurat sufletul, însă peste scurt timp iarăşi l-a apucat o jale.

Să zici c-o aştepta pe Saşa să vină — mde ! o aştepta, dar nu grozav. Parc-o şi vedea : intră, lasă jos şiştarul plin de lapte, zîmbeşte gravă ca şi cum s-ar pricepe să zîmbească de-adevăratelea, şi-apoi întreabă :

— O să-ţi ajungă ?

— Mi-o ajunge, o să-i răspundă Zapus şi, ca să nu tacă, o să-nceapă să fluiere încetişor vreun cînticel.

Ea, în timpul ăsta, se-apucă să-i pună ordine în provizia de merinde de pe poliţă ; din cînd în cînd trage cu coada ochiului la părul lui : „E buclat părul lui". Baia — neagră ; stă funinginea pe pereţi ca o catifea ; şi, pe fondul ăsta de funingine, buclele lui Zapus — aur, parcă-s hamei copt. Şi pe urmă, gata, pleacă Saşa.

În probleme de-astea nu-ţi dă ajutor nici un soi de instructaj.

În sat, soborul luase sfîrşit, pustnicii se duseseră acasă la ei, în peşterile din munte. Numai ce-l păleşte o îndoială pe Gavriil : de ce nu se arată Saşa deloc pe uliţă ? Ce, s-a legat cu jurămînt dinaintea unei icoane să stea tot timpul în ocolul de vite ? L-a chemat pe Mareşka :

— Te iau pe încă un an în slujba mea, şi-o să te ţin cum ştii : numai în untură, ca pe jambon. Ia să mi-o urmăreşti tu pas cu pas pe Saşa : află de ce nu se mai arată de loc pe uliţă, de ce nu vrea să mă vadă-n ochi... Da' ai grijă să n-o superi cumva cu vreo vorbă, că te ştiu eu ce gură spartă eşti !

Mareşka — bun-bucuros. Pentru el, să adulmece urma jivinelor în pădure sau a oamenilor în sat — totuna. Pînă să se facă întuneric de-a binelea, şi-a tot găsit de lucru una-alta prin ograda cea mare a Vîporkovilor. Cum a ieşit Saşa cu şiştarul din casă în ogradă, Mareşka — după ea. Prim părţile acelea de loc, ocolul vitelor are acoperiş şi streşini, deseori au coperiş şi gardurile. Pe uliţă — beznă. Mareşka — mărunţel şi-aşa cît un şiştar, cum să-l vezi ? Şi nici Saşa nu se uită din mers într-o parte sau într-alta : se grăbeşte, au întîrziat-o cei din casă, îşi spune : I s-o fi făcut foame, bietul flăcău".

Dar în seara asta, Zapus şi-a hotărît : nu se mai poate aşa, trebuie să-i spună odată Saşei deschis, dacă nu ce are el pe suflet, măcar ce-i cu revoluţia socială din Rusia. Că altfel, ce sens are ? Ea, doar să-i aducă de mîncat ca ăluia din cocină şi să joace cărţi cu el ca să-i mai ţină de urît — joc e ăsta ? Cum intră Saşa pe uşă, Zapus sare de pe laviţă : însă nu apucă ea bine să deschidă gura, ca să-l întrebe ca totdeauna : „O să-ţi ajungă ?" că el numai ce zăreşte la uşă afară o stîrpitură de om, unul care se tot tupila în urma Saşei (uşa rămăsese întredeschisă), ca să se poată zgîi înăuntru, în baie. Mai cît o cutie de chibrituri insul ăsta ; şi ochi mici — două vîrfuri de cuie, tocite. Zapus l-a şi înhăţat :

— Ce pofteşti aici, adoratule ?

Celălalt îi scapă din mîini, de parc-ar fi uns cu untdelemn. Zapus — după el şi-l ajunge în

dreptul unui troian, îl vîrî de două ori cu capul în zăpadă și-l tîrii în baie.

— Ia aprinde opaițul, fato... Dacă nu mă înșel, ăsta-i parpalecul care-a șters-o cînd eram la Trei Brazi.

Întări Zapus focul în vatră, îl trase pe Mareșka la gura plitei.

Sașa :

— Nu. Ăsta-i Mareșka. El știe toate potecile care duc de la noi la Trei Brazi. Călăuz al vînătorilor.

— Un fel de cercetaș ?

Ea nu înțelese.

— Om din grupa de recunoaștere ?

— Călăuz.

— Las' că-l fac eu la iuțeală să mărturisească.

Luă legătoarea de la gît a lui Mareșka, îl legă pe călăuz trecîndu-i cîrpa peste gură. Sașei i se cutremurau umerii de-atîta rîs. Rîdea și Zapus, ciocănind totodată cu un deget în pistol :

— Măi ăsta, Măcriș sau cum îți zice : Eu am să te întreb și tu să faci semn din cap că da sau nu. Cînd nu mi-o plăcea cum faci semn, pun mîna pe-o cărămidă, ți-o trîntesc în dovleac și pe urmă îți fac vînt în iaz sub gheață printr-o copcă. Priceputu-m-ai ?

Celălalt — semn din cap că da.

— Auzit-ai vreodată cum găurește scula asta ?

Mareșka — semn din cap : da.

— Cînd și cum ai auzit ?

Mareșka — semn din cap, neclar.

Zapus, mîngîindu-şi revolverul :

— Faină valijoară, ce-i drept !

Saşa atunci îşi plimbă şi ea pe revolver vîrful unui deget. Uşoare, degetele ei, ca respiraţia unei păsări. Zapus îi atinse degetele şi dintr-o dată îi veni să mîngîie pe oricine — chiar şi pe Mareşka. Se aplecă numai puţin, cît să i se uite Saşei în ochi : ei îi fremătau buzele într-un anumit fel. Lui Zapus i se năzări că i-a inundat un fluviu inima. Îl înştiinţă pe Mareşka, cu glas dezmierdător :

— De pierit, se-nţelege, n-are chef nimeni ; că omul de-aia-i om : ca să trăiască. Măi dragă, ce-ar fi să mergi cu noi pînă la Trei Brazi şi acolo să ne cununi chiar tu ?

Şi nu-l mai aşteptă pe Mareşka să facă semn din cap că da. N-are timp. Îi făgădui :

— Îţi iert activitatea contrarevoluţionară, te iau bucătar în detaşament la mine, funcţia asta o să-ţi deschidă perspectiva decorării cu Ordinul Drapelul Roşu. Vrei ?

Mareşka, din cap : da. Zapus îl sărută pe scîrnava-i gură, îl sărută şi Saşa pe Mareşka. După asta îl dezlegară şi, peste scurt timp, Saşa trase o fugă, de aduse ea ştia de unde trei *kalauzice* — nişte desagi cu baier la gură, încape în ele un pud şi-ţi stau în spinare de parcă ai cocoaşă. Îşi făcură apoi rost de schiuri şi, în puterea nopţii, porniră la drum, — i-au petrecut cîinii o vreme prin troiene, prin stufăriş pînă la albastra pădure de plopi, şi pînă la măguri. De-acolo înainte, cîinii n-au mai vrut, au urlat cît au urlat, să vîre spaima-n lupi, şi s-au întors.

Spulbera vîntul zăpada ; bine de ea sau vai de ea, zăpezii îi e totuna, se lasă mînată pe sus de vînt. Sînt voioși drumeții ? Voioasă-i și ea. Mareșka își scoase cușma din cap, făcu o cruce mare :

— Zău, boierule, de nu gîndeam că dau ortul popii... Ce mai noapte sinilie, cu lună ca ziua. Și schiurile mai mare dragul, nici nu le simți în picioare, pînă-n zori sîntem hăt departe, nu-ți fă griji : unde au ei chip cei din sat să mă ajungă din urmă, încet-încet cum merg ei, ca gîndacii ? Am să vă port pe niște poteci de nu le știu nici lupii. Hei, și-apoi cînd om fi în oraș, Doamne-Doamne, știu c-am să pot trage tabac pe nas cît mi-o rîvni inima !

Capitolul al doisprezecelea

Ce-i jalea unui suflet de mamă se știe din cîntece ; mai bine decît cîntecul, nimic nu te lămurește în privința asta. Că socoate și dumneata, cetățene : la Ostrov, maica povățuitoare, stareța, avea cinstire precum matca în stup : oamenii pe uliță, cît o zăreau își și scoteau cușmile din cap, oricît de departe ar fi fost ea încă ; la biserică — numai în locul cel mai din față ; în rai — loc demult ținut anume pentru ea.

Și tocmai ei să-i fugă fiica ! Și — cu cine ? Cu unul căzut la patima tabacului, ba, pe lîngă toate asta, și moșneag — cu neobrăzatul de Mareșka !

Catran i se făcuse inima stareţei. Aflînd de isprava Saşei, rascolnicii mai tineri fuseseră gata-gata să-nceapă a cutreiera pădurea, ca să-i ajungă pe fugari ; dar stareţa :

— Nu-mi trebuie, vreau să ispăşesc pînă la capăt. Am fost slabă cu ea, mă pedepseşte Dumnezeu.

Vorbă să fie că slabă ! Încerca să-şi aducă aminte de-a sărutat-o vreodată pe fii-sa de cînd o văzuse mai mărişoară şi nici că izbutea. Da' de spus, îşi spunea mereu, ca să se aline :

— Am fost slabă, tare slabă...

Apoi atunci chiar că s-au luat de gînduri schimnicii şi au început să-şi facă fel şi fel de socoteli şi iarăşi să despice firul în patru : e un ceas de răstrişte, trebuie mers în oraşul Tobolsk, să-i întrebe ei pe episcopii de acolo ce-i de făcut, asta-i una la mînă ; al doilea : să-i mai aştepte pe episcopii ce vor veni la Ostrov întru căinţă ?... Dar cît ?

Au pogorît buluc din munte şi s-au dus de-a dreptul la fierărie, să le scoată fierarul lanţurile. Fierarul — nicăieri : se dusese la ştoarfa de Avdovka, se-apucase de băut mied cu ea. Ei, ce zici de una ca asta ?... Se zărghise lumea, dădeau toţi buzna în pat la Avdovka. Eu nu ştiu, mai degrabă îmi vine a crede că aşa-i bîrfeşte lumea totdeauna pe schimnici. Cică l-au găsit ei pe fierar beat turtă în pat la Avdovka ; şi sforăia. Şi cică l-au zgîlţîit, l-au zgîlţîit ei cît au putut, dar tot degeaba, numai cît osteniseră ; şi atunci unul dintre schimnici — hai să bea un strop de mied, să-l încerce. Atît le-a

fost : s-au apucat şi ceilalţi care mai de care să-ncerce — şi trage-i !

Dintr-asta, s-au descumpănit de tot poporănii ; ziceau : „Ia uite, înţelepţilor care au supt învăţătură din cele mai înţelepte cărţi, anume ca să-i înveţe pe alţii şi au albit de cînd se închină zi şi noapte lui Dumnezeu, tot nu li s-a răcit sîngele în vine...

Cum i-a ajuns la urechi asemenea faptă, cuvioasă stareţa Alexandra numaidecît şi-a despletit căruntu-i păr şi a luat-o la fugă pe uliţă, jelind în gura mare :

— Iartă-mi, Doamne, păcatele mele cele grele ! Că eu, cînd am zămislit-o pre fie-mea, am păcătuit, mă purtam cu gînduri netrebnice : îmi doream încă un prunc, un băiat... Şi-l rugam pe bărbatu-meu să nu plece aşa curînd la munte, în peşteri... Tocmai pe bărbatu-meu, care-i un sfînt, eu voiam să nu-l las să-şi cate de mîntuirea sufletului !... Vai mie, sfinţi părinţi !...

Şi tot fugind stareţa aşa, ajunge la casa Avdovkăi ; cînd dă uşa de perete — ce vede ? Printre pustnicii beţi turtă, unul, mai beat decît toţi şi borît, zăcea de-a curmezişa patului, cu barba... acu eu nu ştiu : că de bătrîneţe, că de poftă trupească sau, poate, fiindcă se smintise de-atîtea rugăciuni, destul este că acel schimnic mai beat decît toţi zăcea de-a curmezişa patului, cu barba peste unul din picioarele Avdovkăi, dezvelit pînă sus. Şi acel schimnic s-a dovedit a fi însuşi marele povăţuitor al poporănilor : Platon Vîporkov, cel carele de nouă-

sprezece ani încheiaţi nu mai pogorîse niciodată de pe munte în sat.

Ce-a fost mai departe este chiar minciună goală, dar povestea-i poveste, n-ai cum s-o schimbi : cică a poruncit stareţa să fie bătuţi pustnicii la scară cu ciomagul şi că lui bărbat-su să i se toarne în cap zoaie şi după asta să-l ducă oamenii îndărăt pe munte şi să-l arunce acolo în groapa cea mai plină de scîrnă din cîte s-or găsi. Şi cică Avdovka, despuiată precum se afla şi tămînjită de borăli, se tăvălea în aşternut şi răcnea ca nebună la stareţă :

— Tu nu bei ?... Nu-ţi place, a ? Ei, iacătă, a venit vremea să mai împărăţesc şi eu !

Iară stareţa — zice lumea — ar fi dat poruncă să fie pusă Avdovka să şadă cu ispita goală-goluţă în zăpadă şi cît pe ce s-o şi ardă pe rug.

Însă de-adevăratelea se ştie numai că toţi rascolnicii din Ostrovul Alb au îngenuncheat în mijlocul uliţei, de şi-au mărturisit unii altora păcatele ce le aveau şi s-au scuipat în obraz unul pe celălalt, cutremurîndu-se de cele ce auzeau unul de la celălalt, unde trei zile-n şir, fără să mănînce şi fără să bea nimic, s-au rugat şi iarăşi s-au rugat. Şi de atîta rugă li s-a părut că se luminau icoanele şi că se ivise un zîmbet pe smerita faţă a Mîntuitorului, ca şi cum adicăte le-ar fi spus El : „Ce să-i faci ? Oameni sîntem toţi.“ Şi atunci toţi, cu mic, cu mare, au strigat într-un glas :

— Birui-vom, Iisuse Hristoase, birui-vom !

Drept care, cuvioasă stareţa Alexandra a dat poruncă :

— Haidem în lume, fraţilor, haidem în Rusia !

Iacă, din acea clipă a şi mirosit Gavriil tinerelul că pusese mîna pe domnie. Acum voia şi el în Rusia.

O întreabă rascolnicii pe stareţă :

— Să înhămăm caii la sănii ?

Stareţa tace, începe a porunci Gavriil al lui Kotelnikov :

— La sania egumenei să puneţi patru cai. La sania pustnicilor — trei. Cîntăreţii de psalmi să se încarce în trei sănii, fiecare din ele cu cîte doi cai. Ceilalţi — sanie cu un cal.

Şi atunci stareţa, cătră Gavriil :

— La Moscova ţi-or ieşi întru întîmpinare cu flori şi veşti bune, o să ai nevoie de cîrja mea păstorească, du-te de-o ia... că eu una mă sfîrşesc, mi-au sosit ceasurile cele mai de pe urmă.

Şi pînă la plecare n-a mai vrut să se ridice de pe ţolincul pe care şedea în genunchi : se închina fără încetare. Pe braţe au dus-o rascolnicii, ca s-o aburce în sanie.

Se strînseseră nu ştiu precis, cred că la mia de sănii. Rascolnicii care plecau „în lume“ îşi lăsaseră vitele şi toate catrafusele în seama celor mai bicisnici dintre ei, care nu plecau. În nici o bătătură nu se mai putea intra : tot rascolnicul îşi înţepenise poarta mare a curţii, bătînd în cuie peste ea scînduri groase. La casa de rugăciuni rămăsese paznic preapăcătosul Platon, carele de voia lui ceruse a i se încredinţa astă slujbă. Au făcut rugăciunile ce trebuiesc făcute atunci cînd porneşti la

drum, s-au uitat să vadă dacă era bine legat pe sănii tot calabalîcul...

În frunte, în sania cu trei cai, călătoreau pustnicii şi icoanele ; pe urmă venea corul : sănii cu cîte doi cai, în care se aflau cîntăreţii, cîntăreţii cîntînd psalmi heruvici scrişi pe note bisericeşti din cele vechi, încîrligate ; după aceea, stareţa în sania ei şi, la sfîrşit de tot — prapurii, fluturînd în văzduh, aurii. Iar la sfîrşitul sfîrşitului — celelalte sănii şi un duium de cîini.

Minunîndu-se de ce vede, veveriţa, cum ţupăie ea în cedru din creangă în creangă, saltă la trecerea alaiului ca de vreun stînjen mai sus decît vîrful copacilor. De atîta scîrţîit de sănii şi pocnete de bici, ursul se trezeşte din somn, scoate capu-afară din bîrlog, să afle ce-i.

Drum lung, troienit, săniile ori se afundă în omăt, ori hartoaie cît apucă la vale de pe o măgură spre cealaltă ; ştreangurile cailor se rup, sudalmele curg, ia păcate peste păcate.

Cei ce veneau pe jos, cu schiuri la picioare, întruna aveau de tăiat crengi, ca să aştearnă drumul, ori să împingă la deal săniile, proptindu-le pe la spate cu prăjini, cu buşteni. Li se făcuseră mîinile numai băşici şi vînătăi.

În sania ei, îngenuncheată dinaintea icoanei sfîntului Nicolae de la Myra Lyciei, stareţa Alexandra cea blajină tot timpul cînta acatiste, rugîndu-l pe sfînt să vină într-ajutor drumeţilor.

Ei, şi pînă la urmă au dovedit cumpăna, au ieşit biruitori rascolnicii : iacătă locul numit Trei Brazi, iacătă între cei trei brazi Piatra

simbriaşului Hulubă şi de-aici înainte se face drum omenesc, drumul spre Ciorno-Orehovo, satul zîrenilor. Dincolo de sat, vine şleahul Tobolskului, şleahul dă drept la Irtîş, de unde se văd în zare albele ziduri ale cetăţuii din Tobolsk.

Dar mai abitir şi decît veveriţa se minunează toţi cei ce trec pe şleah : de unde atîta puzderie de rascolnici ? Şi icoanele — toate în cadră de argint, prapurii — de aur...

— Or fi răsturnat cei din Tobolsk puterea sovietică ?

Un altul :

— Dacă se duc ăştia la Tobolsk, înseamnă că nu mai are ea mult pînă să fie răsturnată. Că degeaba n-or fi apucat ei într-acolo.

— Moşule ! Moşule ! Unde vă duceţi ?

Rascolnicii tac, cîntăreţii de psalmi cîntă şi mai cu duh.

Şi după trecere de vreme, iată cetăţuia din oraş : i se văd lucind colo departe-departe, pe malurile Irtîşului, boambele de aur de pe turlele bisericilor ; dar abia le poţi zări : îţi vine mai curînd a crede că, pe măsură ce te apropii de ele, se risipeşte un mare nor de praf ce le învăluia pînă mai înainte... Hei, toate bune, de n-ar fi tot acolo şi temniţa...

La porţile oraşului — ostaşi călări, purtînd coifuri de postav.

Gavriil dă poruncă :

— Ne-om opri aici pe cîmp, în zăpadă, ca să ne fie mai îndemînă a păstra orînduiala din vechi a traiului nostru.

Era spre primăvară, nu mai geruia. Au deshămat rascolnicii, au lăsat săniile cu hulubele în sus, au aprins focuri de vreascuri și hai să chibzuiască și să hotărască : cine să fie trimiși la egumenii și arhiereii din oraș, ca să le dea veste despre străvechea dreaptă credință ?

Capitolul al treisprezecelea

Limba din gură, cît stă locului, parcă-i moartă, dar cînd se pornește, umple cerul. În oraș, la început, mulți își închipuiseră c-o fi răscoală ori că s-au întors prizonierii care fuseseră în Germania : ard pe cîmp, la porțile orașului sumedenie de focuri mici, prin preajma taberei acesteia dau tîrcoale cîini din cale-afară de răi ; și tabăra — ca un stup : înlăuntrul ei, în stup va să zică, zgomot mare, larmă, hărmălaie ca la iarmaroc, vreme ce, dincoace, unde-i urdinișul : foială, neliniște. De dimineață pînă seara în fiecare zi se adunau mulțime de curioși la urdinișul taberei, să vadă ce se-ntîmpla. Și-apoi s-au trimis acolo, din oraș, agitatori. Teaș ! Moarte s-au dovedit limbile ăstora. Că rascolnicii nu dau crezare nimănui și pe de altă parte, nici că se pot înțelege între ei pe cine să trimită în oraș, să dea de episcopi. Cei mai tineri dintre rascolnici murmură : „Ce tot ne uităm degeaba în sus la cer ca hornul ? N-au decît să vină ei la noi, episcopii aceia care trebuiau să ne iasă întru întîmpinare“.

Suspină pustnicii şi plîng şi lacrimile li se rostogolesc în bărbi şi îngheaţă, se fac ţurţuri. Albele ziduri ale cetăţii Tobolskului seamănă cu cele patru colţuri ale izbei : pe dinăuntru netede, pe dinafară au coarne — mai pricepe cum vine asta !

— Zidurile astei cetăţui, se tînguie pustnicii, cuveni-s-ar a prinde glas şi a ne pofti, zicînd : Hai, intraţi în cetăţuie.... Numai de nu cumva pus-a diavolul stăpînire pînă şi pe asemenea lăcaş al sfîntului duh din rai... Că atunci mai mare ruşinea şi vai şi amar nouă şi pierzanie...

Diavolul ca diavolul, dar sobor în picioare pe zăpadă, în bătaia vîntului, nu-i precum atunci cînd şezi pe laviţă de cedru în trapeză, la cald. Părerile se înfundă între ele cu vrăjmăşie, nu se arată cinstire celor ce sînt mai mari de ani. Rascolnicii care nici n-au cărunţit încă au cutezanţă a-şi plesni mănuşile una de cealaltă cînd se-nciudează şi-a se învîrti de colo-colo în jurul focurilor : sau de-a dreptul a-i lua în rîs pe schimnici : că — zic ei — „de ce ne-aţi ţinut ca la puşcărie două sute de ani în taiga ? Ia uitaţi-vă, oamenii pe-aici sînt oameni ca toţi oamenii.“ Iară nevestele lor chiar deloc nu se mai feresc, trag la oraş, cu toatele, încep să-şi aducă aminte de Saşa... Da' unde vezi tu pe-aici, măi băiete, oameni ca toţi oamenii ? La chip, nu zic, arată ei ca şi acei din Rusia, de unde am venit noi aici acum două sute de ani, dară la veşminte — dracu gol : pe ţurloaie — cîrpă înfăşurată, încălţări — ca a muierii care şi-a luat în picioare încălţările lui bărbat-su : mari cît butucul ; în cap — ia uite ce

țuguiată cușmuliță: parcă-i cuib de ciori. D-apoi fetele sau muierile tinere: tunse, fusta ca un clopot — va să zică batjocorirea credinței! — și scurtă mai de lasă la vedere genunchii și, de la fustă în jos, picioarele — ca și goale... Îți vine și-a rîde, și-a plînge...

Ia cuvîntul atunci cuvioasă stareța Alexandra:

— Duce-m-oi eu însămi în oraș, la episcop sau la pîrcălab — pe cine-oi găsi.

Și-a ales un toiag frumos, s-a încins cu curmei de tei, să arate smerită și pornește, dar vede și ea că abia merge, parcă-i o umbră — că ea, umbra, de aceea doar se tîrăște: că n-are picioare.

Străzi late fiecare, cît un șes, case — numai de cărămidă, netede; printre case — lume țup-țup zorită, unii cu geantă de piele subsuoară, alții cu desagă de-a spinarea (soldați), alții tîrînd de sfoară după ei o săniuță. Orașul să tot aibă și-n lung și-n lat ca la cinci verste, însă drumeții pe străzi se grăbesc, de parcă ar avea de făcut mia de verste. Îl întreabă stareța pe unul mai bătrîior și cu barbă, nu ras la bot:

— Pe un' s-o iau, rogu-te, ca să ajung la pîrcălab?

Omul i-a răspuns numaidecît că la mănăstire. Tare i-a mai părut bine stareței: dacă pîrcălabul șade la mănăstire, înseamnă că într-adevăr s-a întors în lume credința cea veche; ba te pomenești că pîrcălabul o mai fi și față bisericească, precum bunăoară Avraamie din Palița.

Zăpada, în curtea mănăstirii — nămeți, nămeți ; printre nămeți, poteci ca în pădure. Trec iute pe aste poteci bărbați cu antereie lungi de culoarea ierbii toamna : verde-galben. Și fiecăruia din ei i se bălăbănește în mers, de la brîu pînă la călcîie, o sabie cît o prăjină.

Îl întreabă stareța pe unul dintre acești trecători :

— Pe un' s-o iau, rogu-te, ca să pot da de pîrcălab ?

Omul îi arată cu mîna spre biserică. Un altul mai pe urmă la fel. Iarăși mai să lăcrămeze de bucurie stareța. Și-apoi pătrunde în biserică. Numai că aici — tăcere, frig ; pe zăbrelele de la ferestre, chiciură — parcă le-ar fi crescut puf zăbrelelor. „Cucernic om, pîrcălabul : se roagă în biserică, nu se uită ce frig e-aici", gîndește stareța ; și, poposind mai întîi în fața străvechilor icoane, se închină, face rugăciuni de trebuință la începerea unei trebi. După asta, își rotește privirea prin sfîntul lăcaș, închipuindu-și c-o să zărească în vreun ungher pe cineva care stă în genunchi și se roagă. Da' de unde. Țipenie. Se ivește deodată în biserică un moșneguț care se uită la stareță, mirat. Ea îl întreabă : unde-i pîrcălabul ? Moșnegutul îi arată un loc din pardoseală, lîngă perete, unde se află o lespede de marmură :

— Aici.

Ce-i drept e drept : pe lespede scrie cu buchi slavone că *„Aici a fost înmormîntat dimpreună cu neamul său, de toate cinci suflete, pîrcălabul Ivan Astafievici Rjevski, la anul 1682"*...

Chiar s-a supărat stareța ; zice :

— Eu întreb de pîrcălabul care-i acum, nu de...

Moşneguţul îşi ucide pe buze un zîmbet şi cugetă întru sine : „Ehe, te-au luat bătrîneţele înainte, măicuţă, nu glumă !“ Îi spune stareţei să se ducă să ceară informaţii la casa care a fost a guvernatorului, unde-i acum sovietul. Atunci stareţei, precum în nămiez umbra iaste o nimica toată, dară într-un amurg ea se lasă peste întreg cîmpul, aşa i s-a învăluit iarăşi sufletul în adîncă mîhnire.

La sovietul acela al lor, pînă şi pereţii şi uşile duhneau a tutun. Pe sală, în faţa fiecărei camere — şirag de oameni. Îi cere stareţei cineva să arate : are hîrtie la mînă ? Un soi de oşteni, dar cu totul altfel decît era oastea pe vremuri, strigă la ea : „Care pîrcălab ? Aici n-avem pîrcălabi, aici este un şef : tovarăşul Egorov. Vrei la el ? Ia loc la coadă.“ Stareţei însă nu-i vine deloc să stea aşa, cu nasul în ceafa unuia din faţa ei. Totuşi stă. Stă şi merge împreună cu coada, pînă ajunge în dreptul unei mese ; pe scaun la masa asta — o fetişoară tunsă care mereu dă din picioare în toate părţile. Şi care îi spuse stareţei : „Nu aici“, adică să stea din nou la altă coadă. Umblă stareţa prin sală de la uşă la uşă — şi-s o mulţime de uşi — ca suveica în urzeală.

Deodată, ca ivit din pămînt — cine ? Mareşka ! Trece repede prin sală cu o trăistuţă în mînă, Mareşka vînătorul. Stareţa îl strigă numaidecît. El se buimăceşte, scapă din mînă trăistuţa, vine-n fugă la stareţă, să-l binecuvînteze :

— Măicuță, cuvioasă stareță Alexandra cea blajină, ce cauți aici ?

Ea pe loc se-ncruntă, își sumeață fruntea :

— Ia du-mă la episcop !

— D-apăi că-n orașul ăsta, maică, episcopi nu-s. A fost unul, și a fugit.

— Atunci du-mă la egumen, la orice mănăstire.

— Au fugit și egumenii, maică, toți au fugit. Mănăstirile acu-s spitale. Popii, în biserici, habar n-au de nimic, nu mai știu cum se face sfînta slujbă. Pînă și cu tabacul e greu, maică : nu se găsește.

Precum nu poate nimeni să doboare cu barda, ca pe-o creangă, umbra de pe un zid, tot astfel nu-i cum să lepezi durerea ce coace în inima ta. Iarăși i se făcuse inima catran, stareței.

Privind-o lung pe bătrînă, Mareșka suspină. Ea :

— Acu, spune-mi, Mareșka : unde-i Sașa ?

— S-a măritat, maică. Uite-așa, țac-pac, s-a măritat.

— Cine a slujit la cununia ei ? Ori nu cumva s-a cununat în pădure ? Acolo, printre brazi, i-a fost Isaiia dănțuiește, a ?

Mareșka își aminti ce anevoie străbătuseră ei tustrei stufărișul și cum țopăiseră apoi la Trei Brazi. Va să zică stareța cam ghicise. Alt suspin al lui Mareșka :

— Eu, maică, n-am nici o vină în toate astea.

Foc se făcu stareța, chiar înălță toiagul, să-l croiască pe Mareșka :

— Mai și zici că nu, osînditule la gheenă? De ce-ai furat fata? Ca să te destrăbălezi la bătrînețe și după asta s-o lepezi?...

— Da' n-am furat-o eu, maică! A fugit cu un comisar de-aici, sofragiu el, cum ar veni după orînduielile noastre... Mi-a pus ăsta levorveru în ceafă și zice: „Să-mi arăți drumul!" Păi eu, dacă nu-s deprins cu moartea mea...

Cum crește scorbura-n copac, așa sporește durerea în sufletul omului. S-a sprijinit stareța în toiag, a stat multă vreme cu ochii în gol și apoi i-a spus fără asprime lui Mareșka:

— Du-mă s-o văd. Și ai grijă: de mergi încet... că tare-i lunecuș pe jos, afară...

Nu-i era ei de picioare, c-or lăsa-o; de inimă îi era.

Și iacătă, îndată după asta, altă casă cît toate zilele, altă sală, și pe sală iarăși o mulțime de uși, ca și la soviet. Pe uși întruna ies-intră, țopăind și chicotind femei tinere, subțirel îmbrăcate. „Chiriașe", zice Mareșka. Eh, chiriașe! Niște scîrbe. Ciuperci veninoase.

Încăperea în care o găsește stareța pe Sașa e o cămăruță poți zice, goală, nici măcar perdea la fereastră. Pat și o sobiță de tablă — atît! Sașa, pe marginea patului (dar cu sarafan pe ea, slavă Domnului), ședea, se uita pe geam. Cînd s-a răsucit și a zărit-o în prag pe maică-sa, numai ce-a țipat:

— Mămucă!

Și a sărit, a cuprins-o în brațe pe maică-sa, și-a lăsat capul pe umărul ei.

Hei, d-apoi stareța, cum îi era firea : gîde, nu mamă ! A dat deoparte cu mîna capul Sașei, și-a rotit înc-o dată privirea prin încăpere. Vede într-un ungher, pe un scăunaș, o pereche de pantaloni militărești de călărie (pe care îi pusese acolo Sașa, după ce-i peticise), mătură de pe scăuieș, cu toiagul, bernevicii aceia și înalță din sprîncene, poruncitor :

— Pune-ți basmaua-n cap ! Plecăm.

Sașa, cu buzele ca împietrite :

— Nu plec nicăieri, mămucă. Eu aici rămîn.

Iarăși înalță stareța toiagul ; bătu cu toiagul în dușumele și privirea i se abătu cine știe cum, din întîmplare pesemne, spre Mareșka ; Mareșka dă pieziș îndărăt, iese binișor pe ușă — și dus a fost.

— Vrei să te blestem ? strigă stareța la fie-sa.

Și cum sta în pragul ușii care rămăsese pe jumătate deschisă, trec în fugă pe sală doi țînci. Se jucau. Țipete, zbenguială, țopăieli. Sașa :

— Mămucă, fac ai noștri copii ca ăștia, cu bujori în obraz ?... Uite ce nepoți ai avea ! La noi toți flăcăii sînt putregăioși, vineți la față ca buruienile toamna.

— Păgînilor ! a ocărît-o stareța ; și, clocotind de mînie, a dat ușa de perete, a strigat din nou :

— Hai cu mine ori te blestem !

Fă socoteală : altă odraslă în afară de Sașa ea nu avea !

Și crîncen blestem, blestem de trei ori rostit, a aruncat atunci cuvioasă stareța Alexandra

cea blajină asupra capului fii-sei. Şi a ieşit afară din cămăruţă, fără să mai cate în urmă-i. Pe sală, dau peste ea din greşeală cei doi băieţaşi care se jucau. Stareţa îi îmbrînceşte, strigă la ei :

— Fire-aţi şi voi, în numele Celui-de-Sus, de trei ori afurisiţi !

Capitolul al paisprezecelea

Nu fac pe originalul ; cu totul altceva mă determină să pun aici, cu cîteva capitole înainte de final, acest capitol care, de fapt, este ultimul : nu vreau să închei această povestire cu relatarea anodinului amănunt că l-am cunoscut odată în tren pe trişorul, flecarul şi pungaşul de buzunare Galkin. În acelaşi timp, mi-e ciudă pe mine că nu l-am înţeles, nu l-am ghicit pe Galkin. Care erau poate adevăratele lui relaţii cu „surioara Alionuşka" şi cu „frăţiorul Ivanuşka" ? Frăţiorul ăsta calm, Ivanuşka, părea a fi un ins care, desigur, şi crimele le comite tot cu cel mai mare calm. Dar ce-i era Alionuşka lui Galkin ? Soră, nevastă ? O prostituată cu care se înhăitase el în vreo gară ? Sau, poate, doar o complice şi nimic altceva ? Galkin îmi pomenise în treacăt despre nişte sacrificii făcute de el pentru Alionuşka şi care-l costaseră scump. Atunci de ce se uita Galkin cu teamă la frăţiorul Ivanuşka ? Cine vor fi fost oamenii aceştia ? Ce era cu ei ?

Întîlnirea mea cu Galkin a luat sfîrșit în felul următor :

Încheindu-și istorisirea, el dăduse pe gît încă un păhărel de votcă. Era turtă. Și-a apropiat gura de urechea mea și, furîndu-l din ochi cu teamă pe Ivanușka (ăsta moțăia), mi-a șoptit cu glas cleios, de om băut zdravăn :

— Și eu o să am un copilaș mîine-poimîine...

Mi-era somn, se făcuse tîrziu, lumînările din lămpaș agoniseau (cum se scrie în astfel de povestiri ; în realitate însă ele nu mai erau, se topiseră toate una după cealaltă : conductorul trenului ne aprovizionase, pe cît bănuiesc, doar cu jumătate din numărul de lumînări reglementar). În glumă, ca să mi se mai risipească somnolența, i-am cîrpit lui Galkin o minciună :

— Eu am trei. Băieți tustrei.

Galkin începu numaidecît să-și dea cu pumnii în cap și să se tînguie :

— Vai de mine și de mine, ce-am făcut ? Ticălos ce sînt ! Păi, eu nu...

Bine mi-ar fi prins dacă aflam în modul acesta cine anume dintre cei trei mă jefuise. Dar frumosul de Ivanușka se repezi imediat, îl smuci spre el pe Galkin, îi astupă gura și-mi aruncă o privireee... M-am prefăcut că adormisem. Ba chiar mi se făcuse dintr-o dată și cu adevărat atît de somn, încît nu mai regretam absolut deloc cele patruzeci și opt de carboave. Galkin dădu să strige, voia să-mi mai aducă la cunoștință ceva ; Ivanușka îl ciocăni ușurel cu degetul în frunte. Galkin tăcu.

Au coborît amîndoi, împreună cu Alionușka, în stația următoare, mult înainte de Tiflis. M-am uitat pe geam, să-i văd cum se îndepărtau. Alionușka pășea somnoroasă și vădit nemulțumită. Galkin se clătina îngrozitor, însă cred că mai și simula nițeluș ; din timp în timp striga, bătîndu-se cu pumnul în piept :

— Trei ! Trei prichendei... Parcă-i aud : „Tăticuțule, dă-ne papă !“... Și eu să-i fac una ca asta...

Regret că nu l-am mai întîlnit de-atunci niciodată pe Galkin.

Capitolul al cincisprezecelea

Da : Zapus — convocat de urgență la Comitetul Executiv gubernial și i se spune : „Dumneata, ca specialist în rascolnici, va trebui să faci o expediție în satul lor care se află cică pe un Ostrov. Dar mai întîi du-te să-i vezi aici pe malul Irtîșului, pe unde au poposit ; stai de vorbă cu ei, lămurește lucrurile. Nu-i putem înțelege ce doresc de la noi. Par sălbatici. Au venit cică să discutăm ; însă cînd a aprins cineva becurile din birou, ei — gata s-o rupă de fugă. Cei mai tineri dintre rascolnici s-ar putea crede că s-au revoltat împotriva șefilor lor ; totuși — nimic clar deocamdată.“

Altcîndva Zapus, ca să se ducă la rascolnici ar fi luat mașina, să le facă impresie și, odată ajuns între ei, ar fi tras țigară după țigară, în timp ce gura i-ar fi umblat moară. Acum

însă — nu ; s-a zvîrlit în şa pe calul lui albastru, şi-a împins cuşma pe-o sprînceană şi a pornit la drum fără să se grăbească.

Rascolnicii — roată în jurul lui. Calul de sub Zapus forăie, urechile îi ţupăie ca două păpuşi la bîlci, din cele jucate de sforile din mîna păpuşarului. Se uită rascolnicii la cal, zîmbesc... În creştet, rascolnicii — tunşi chilug. Şeful lor, unul cu capul cît baniţa, se plimbă încoace şi-ncolo pe bucata de loc din mijloc, unde nu se înghesuie nimeni, şi cădelniţează întruna, autoritar. Caftanele lor — fără guler, cu un singur rînd de nasturi — au bibiluri la gît şi în dreptul nasturilor : nişte cerculeţe roşii.

„Ehe, păi ăstora ar trebui să le ţin prelegeri de istorie începînd cu Adam — Baba-Adam, îşi spuse Zapus. Da' ce, de studii îmi arde mie acum ?"

Întocmai cum îi trecuse prin minte, aşa a şi fc?t : s-a încurcat. Las' nu-i vorbă că nici nu era posibil să le explice mare lucru stînd toţi aşa, în ger. Ei întrebau, bunăoară, cu cîte degete se cuvine a se face cruce sau de cîte ori a se cînta , aleluia. Zapus, scărpinîndu-se la ceafă :

— Nu ştiu cetăţeni, zău de ştiu... Noi religia am separat-o, să zic aşa, ca pe o bucăţică viermănoasă dintr-un măr altminteri bun.

— Atunci de ce te juri ?

— Dacă eşti păgîn, nu mai zi zău !

— Da' el e cazac, nu-i păgîn.

— Chiar că-i cazac !

— Ce ţi-e Tanda, ce ţi-e Manda...

Fără să știe bine de ce, Zapus le propuse rascolnicilor construirea cîtorva poduri peste smîrcurile dinspre Ostrovul Alb și podirea cu trunchiuri de copaci a drumeagului ce ducea într-acolo. „În ce privește credința religioasă, vom lua-o în dezbatere ulterior, acum trebuie să luptăm pentru apărarea patriei și totodată să facem recensămîntul averilor, adică să trecem pe listă ce avut are fiecine."

Auzind rascolnicii de recensămînt, parcă-i arde pe toți cineva cu fierul roșu. Listă ? Asta-i pecetea lui Antihrist ! Numai cît spune Zapus „listă" și începe un tămbălău pînă-n cer. Unii răcnesc, aleargă bezmetici, de le flutură-n vînt pulpanele caftanului :

— Lăsați hulubele în jos, aduceți caii, puneți hamurile, ne-ntoarcem acas' !

Alții, de satisfacție, își sfîșie caftanele de pe ei :

— Hai, scrie, fă lista !

Era printre ăștia unul mai plinuț la trup, cu obrajii aproape rumeni și destul de ager la minte ; peste cîtva timp i-a aflat Zapus și numele : Ponomariov. În ochii rascolnicilor, Ponomariov trecea drept un fel de răzvrătit, fiindcă se îndoia de toate dogmele... A murit după asta în luptele de lîngă Kronstadt, se pare. Iese în față Ponomariov, îi spune lui Zapus :

— Fă lista ! Nu mai vrem să trăim în mlaștină cum biberii, ne-am săturat de smîrcuri. Pămînt ne dai ?

— Pămînt este, vă dăm, răspunse Zapus.

Apăi atunci — vînzoleală și mai și : ca-n-tr-un stup înfuriat. Și-o larmă cumplită și strigăte peste strigăte. Se vîntură bărbile ca zgîlțîite de viscol, îl vezi pe mai fiecare cu cîte o icoană în mîini, se închină fiecare la icoana lui. Bătrînele vin cu prapuri, corul psalmiștilor cîntă. Numai ce iese-n față de printre oameni și stareța Alexandra ; înalță un braț stareța, arată cu mîna spre cetățuie :

— Blestem asupra capului oricui s-o duce în acea Sodomă ! Voi bătrînilor : puneți caii la sănii, ne întunăm în Ostrovul Alb !

Și iarăși n-o mai vezi pe stareță, o poartă cine știe unde vălmășagul mulțimii.

Răsare deodată în fața lui Zapus unul sfrijit, cu capul cît banița. Spumegă ăsta de furie ; ține în mîini un par. Zapus se uită la individ, îi face din ochi așa cum avea el mereu obiceiul ăsta poznaș și duce mîna la șold, la pistol. Sfrijitul nici una, nici două, avîntă parul să-i dea-n cap lui Zapus și nimerește alături, îl pocnește pe Ponomariov, care însă nu-i bleg : îi și arde un pumn în mutră sfrijitului. Așa s-a pomenit Gavriil tinerelul că i-au sărit nu știu cîți dinți din gură.

„Ia mai 'ceți-vă naibii“, făcu Zapus, în gîndul lui ; întoarse repede calu-n loc, mai să-l răstoarne din nebăgare de seamă pe un moș aflat pe-aproape de cal și se dădu deoparte.

Pe cîmp, în omăt, rascolnicii acum — panaramă : cei care vor în oraș, trag înspre ei săniile și icoanele, cei ce vor în taiga le trag înspre ei. Mai întîi s-au luat la bătaie doar așa, cu mîinile goale, dar cînd i-a bușit sîngele pe

vreo doi, au și pus toți mîna pe pari. Slăbănogi oameni : numai cît îl atinge careva pe unul, pică ăla din sanie ca un cocean zvîrlit. Intr-o altă latură a taberei — muierile : se păruiesc între ele, se scuipă una pe cealaltă, își arată una alteia locul de rușine. Focurile s-au risipit, călcate în picioare ; catrafusele din sănii zboară peste tot în toate părțile ; cîinii urlă, — d-apoi cîinii, de ! chiar că nimic nu mai pot pricepe.

Și deodată vede Zapus un par înălțat spre ceruri din răsputeri, „Asta face moarte de om !“ Și chiar a zvîcnit în scări, de tare ce tresărise calul sub el bocănind nervos cu potcoavele în ghețușca de sub zăpadă. Gîndi Vaska (și simțea că-l luase cu cald) : „Oleo, ce mi ți l-a mai miruit careva pe unul !“

Pe loc se împarte șatra rascolnicilor în două tabere vrăjmașe. Bătrîna stareță rămăsese în sania ei cea ticsită de icoane, de-ai fi zis că s-a năruit peste ea o catapeteasmă. Repezindu-și în sus slăbănoagele-i brațe, stareța afurisește jumătatea de tabără ce apucase către oraș. In zăpadă, lîngă sania ei — leșul unui bărbat. Zapus își strînge calul între pulpe, se apropie de sanie să vadă cine-i mortul. „A, ăla cu capul cît banița.“ Incă i se mai clintesc ăluia degetele pe zăpadă, ca niște peștișori care de-a surda încearcă să fugă din năvod. Și peste nu mult nu s-au mai clintit. De-acum înainte, ăsta cu capul lui cît banița n-o să mai știe nici ce-i întristarea și nici bucuria, și nici dragostea. Amin. I-au urcat leșul cîțiva rascolnici într-o sanie. Cu mîinile tremurînd, alți

cițiva, bătrîni, au strîns chingile cailor puși la sănii.

Împingîndu-și cușma de pe o ureche pe cealaltă, Zapus își îmboldi cu blîndețe albastru-i cal să apuce înapoi, spre oraș.

Capitolul al șaisprezecelea

Sănii șirag. Se întorceau rascolnicii acasă la ei iavaș-iavaș, poposeau mai în fiece sat. Îi întreba lumea :

— Voi, care plasă sînteți ? Ce se mai aude cu predarea produselor ? Da' ce vi s-a întîmplat ? Ori a fost răscoală cumva la voi, de s-au dus acu' la oraș numai bătrînii ?

Cît ținea dimineața, zăpezile se mai înmuiau, la prînz vedeai plutind pe deasupra poienilor un abur albăstriu. Mestecenilor — că de aceea-i el, mesteacănul, cel mai bun lemn de foc — li se topea neaua pe trunchiuri de parc-ai fi pus-o pe vatră. Jos, pe pămînt, se iveau ici-colo prin omăt frunzele de anul trecut, nu mai este mult pîn-o începe soarele să încălzească și pămîntul.

Cînd trecu șiragul de sănii prin Ciorno-Orehovo, satul zîrenilor, bătrînii pustnici dîrdîiau de frig, cătau jalnic spre pădurile ce li se arătau departe, în zare.

— Dovedire-om noi oare, maică ? De n-o prinde a juca gheața pe fața mlăștinilor, că-atunci nu mai ajungem.

— Dovedire-om, le răspunse cuvioasă stareţa Alexandra cea blajină.

Precum într-un lanţ nu deosebeşti verigă de verigă, asemeni este şi în taiga cu părerea de bine : unul cîntă de bucurie, altul — tot încruntat, că el în viaţa lui, cîtă şi-a dus-o numai şi numai în păduri, niciodată n-a zîmbit. Parte dintre pustnici pînă-ntr-atît se simt ca întineriţi, încît, purcezînd săniile a urcare dealul dinspre Trei Brazi, pun şi ei umărul, să ajute cailor la tras. Sub tălpicile săniilor, pojghiţa de gheaţă de pe faţa zăpezii pîrîie încetişor şi soarele cată din cer voios ; greu urcuşul, dar şi el voios. Şi după o vreme, iată că drumeţii dau cu ochii de cei Trei Brazi, care li se arată înaintea ochilor aidoma celor trei Sfinţi Ierarhi. Aspru meleag, însă atît de mîngîios pentru sufletele rascolnicilor ! Peste noapte s-au adăpostit cu toţii în căscioara vînătorilor : hai că-i bună şi înghesuiala : se face o căldură... Stareţa dăduse poruncă să fie tăiaţi a doua zi dimineaţă cei Trei Brazi şi să se pună foc căscioarei, nimănui să nu-i mai rămînă cale de întoarcere „în lume". Plini de cucernică rîvnă, bătrînii rascolnici tăiară brazii chiar de cu seară. Hei, că năpraznic au mai vuit tustrei copacii prăvălindu-se peste gheaţa rîului ! Pînă sus de tot ţîşnea apa, în timp ce ei, falnicii, dintr-o dată îşi afundau creştetele în rîuşorul de care pînă atunci nici nu ştiuseră...

Dară stareţa, în căsuţă, parcă se tot înăbuşea, ieşi afară, să răsufle mai slobod. În noaptea aceea, poiana sclipea ca nealtedăţi : scli-

petul ei așa, în pragul primăverii, era vioriu. Dinspre brazii tăiați venea miros de rășină; i se făcu stareței milă de ei, crescuseră atît de groși! „Iacătă, asemeni fost-au doborîtă și credința cea veche", gîndi stareța; și, trecînd printre sănii, apucă devale, spre malul rîului. În una din sănii, o raclă făcută din lemn de cedru; în racla asta hodinea pentru de-a pururi Gavriil; îl duceau rascolnicii, să-l îngroape acolo de unde era el de baștină...

Pe rîuleț, gheața — netedă încă, nu prinsese a se rupe cu totul. Trecu pe aproape de stareță, în stînga, prin stufăriș, frîngînd ușurel iarba înghețată, cine mai știe ce lighioană. În pustietatea asta își are totuși și ea o vizuină a ei și are pui, dă zor să ajungă cît mai iute acasă la ea. Nici că-i mai piere stareței jalea; jalea-i ca o umbră ce zace pe fața apei: dăinuie acolo, nu se duce la fund.

S-a întors stareța în căsuță, se uită cu luare-aminte la cei ce dorm în jurul ei. Adevărat grăia lumea dintr-un sat unde făcuseră ei popas pe drum: n-au mai rămas rascolnici decît bătrînii; cîte unul, măcar că altminteri încă-i tînăr de ani, arată mai rău, pînă și decît un moșneag. Li-s fețele neclintite ca morților, obrajii scofîlciți, bărbile — ca de împrumut. Stareței îi sporește apăsarea ce-o are ea de mai demult pe suflet. „Cîte păcate am săvîrșit eu, cîte păcate..." Iese iarăși din căsuță, se duce la cei trei brazi, brazii acum parcă-s și mai groși. O fi poate din cauza lunii, cum mărește ea orice umbră. În dreapta, pe rîu — o copcă peste măsură de albastră și în cop-

că — luna ca o turtă de florea-soarelui. Apucă stareța spre copca aceea. Luna — țup drept în mijlocul copcii și se destramă acolo ca pelteaua la topit în pahar. Cînd se apleacă stareța asupra copcii, își vede capul în apă : turtit ca o frunză ; și de la cap încoace, spre buza gheței — ceva ca un păstîrnac : trupul ei, al stareței. Dedesubt — beznă fără început și fără sfîrșit, de nimeni făcută și cu nimic din ce este putînd fi semuită. Clătinatu-s-au foarte, bătrîna :

— Doamne, izbăvește sufletul meu...

A doua zi dimineață, pe cînd grămădeau rascolnicii coajă de mesteacăn la temelia căscioarei, iară schimnicul Dionisie tocmai scotea din buzunar amnarul și cremenea să dea foc, deodată au prins toți de veste că stareța — nicăiri. S-au și năpustit în pădure cu toții, caut-o, cineva își adusese aminte că o văzuse de cu seară stînd în picioare, neclintită, lîngă cei trei brazi. N-or fi prins-o brazii cumva sub ei, cînd s-au prăbușit ? Măruntică cum e ea, cît un gîndăcel — n-ar fi fost de-a mirare una ca asta. Dar nu : nu săvîrșiseră asemenea păcat cu vărsarea de sînge cei trei brazi ce aveau la suta de ani fiecare. Au dat fuga rascolnicii atunci să cerceteze gheața de pe rîu și, alături de o copcă, au descoperit toiagul cuvioasei starețe Alexandra cea blajină. De îndată s-au și strîns bocitoarele în jurul copcii : prăpăditu-s-a cuviosul Gavriil, dară măcar trupul lui călătorește acum către Ostrovul Alb... Pe cînd tu, unde, blajino, unde-ți va fi mormîntul ? Le-a dat prin minte cîtorva să

încerce cu căngile, au început a scotoci cu căngile în copca din gheață : degeaba ; căngile nu mai dau de fund, apa le răsucește, le smulge. Au făcut rascolnicii semnul crucii asupra apei, au citit rugăciunile de înmormîntare ce se cuveneau și după asta au pogorît în copcă o cruce de lemn, întocmită în pripă cum au putut... Le dogorea soarele sumanele. Pe de mărginile rîușorului și în stufăriș, gheața — tot mai moale, mai sfărîmicioasă. Grăit-au atunci bătrînul stareț Dionisie :

— Cinci zile de mers spornic mai avem pînă la Ostrovul Alb. Au sosit pițigoii, chiar mai înainte am văzut unul, acuși-acuși pornește gheața la vale. Hai, fraților, să facem rugăciunea cea mai de pe urmă... Că pe stareță, vădit lucru iaste, n-o mai găsim noi cît hăul.

Și zicînd aceste, a pus foc conilor de mesteacăn, dat-a el foc căsuței vînătorilor. Cît te-ai șterge la ochi, bîrnele căscioarei, acoperișul — vîlvătaie.

— Doamne-ajută ! mai zise Dionisie și făcu semn : urnească-se șiragul de sănii, treacă pe celălalt mal.

În urma rascolnicilor, focul s-a lățit, arăta ca un mistreț uriaș cu floacă de aur. A îmbrățoșat brazii, a început să curgă șuvoi rășina pe trunchiurile lor ce stăteau mereu drepte, cu capul sus, de suta și de mai bine de suta de ani. Strîmbii — niște copaci din ceilalți, scorburoși, care de-a minune că-i mai țineau rădăcinile în picioare — s-au aprins ca o coajă de mesteacăn. De tăria pîrjolului, crengile tinere luau foc, fără să le atingă flacăra și, pre-

schimbate în gheme de foc, le smulgea vîntul, le ducea pe sus cu el pînă hăt cine știe unde. Pe amîndouă malurile rîușorului, taigaua — pălălaie. În stufăriș — șuierături, pocnete și, odată cu ele, urletul a mii și mii de lighioi. Trei luni a bîntuit focul, abia au izbutit oamenii să scape de la prăpăd satul zîrenilor Ciorno-Orehovo. Apoi focul s-a stins de la sine.

Și rascolnicii ? Toate bune, au sosit acasă la ei. Precum vestise bătrînul Dionisie, întocmai așa s-a și întîmplat : în cea de-a șaptea zi. odată numai ce a prins rîușorul să pîrîie ca mătasea cînd o sfîșii. Iară la săptămîna, mlaștinile — mlaștini. Na, acum cearcă de mai poți ajunge la Ostrovul Alb.

Capitolul al șaptesprezecelea

Să povestesc mai departe ce-a fost cu bătrîna stareță sau cu dragostea lui Zapus și a Sașei ? Eh, dragoste ! Dragostea, frățioare : carte de joc pe care n-o știi ce zice, stă cu fața-n jos.

Zapus se ținea de Sașa cum se ține de palancă hameiul cel cu coama de aur. Ședeau alături amîndoi, cu paharele de ceai dinainte, cînd deodată : ușa se dă la o parte și în prag cu desagă pe umăr — ia uite-o : mămuca Sașei, stareța Alexandra. Mai înainte de orice, despre viitorii ei nepoți a luat vorba stareța,

și, după asta, despre rascolnici, dar pe rascolnici îi ocărăște : „M-au alungat dintre ei sub cuvînt că mi-am pierdut dreptul la cinstire ; d-apăi că mi s-a și urît cu toți moșnegii aceia, lasă-mă, Sașa să stau într-un ungher și să mă uit la tine, atît mai doresc". Și se așază stareța, șade așa și se uită la fie-sa.

Mă rog, pe babă o-nțeleg perfect ; restul însă — aiureală, apă de ploaie. Carte de joc, proastă. Nu din de-alde astea i se trage cuiva suferința, suferința i se trage lui din altceva... Uite, o să mai trăiești, o să te vînturi prin lume, ți-o fluiera vîntul la urechi și alte dăți — poate-o să înțelegi cîndva din ce.

1923—1933

CUPRINS

Cartea întîi

Cartea a doua

Cartea a treia

Lector: NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

*

Tiraj 25 130 exemplare broșate. Bun de tipar 17.08.1977
Coli tipar 13,5.

*

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/1341 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

293

Vsevolod Ivanov

NISIPURI ALBASTRE

Revolver la șold, un bun cal de călărie, bonetă militară cu stea în frunte roșie; inima — steag. Steag de aceeași culoare, ireversibil revoluționar. Ăsta-i Zapus Vaska, eroul dramaticelor întîmplări din „Nisipuri albastre". Dar „Nisipurile"... de ce albastre? Idealul! Oaza în pustiu spre care, dacă o vezi, mergi sfoară, cu mîna întinsă, indiferent cît o ține drumul pînă acolo, chiar și o veșnicie, la urma urmei — dacă nu se poate altfel...

„Nisipuri albastre" — roman din ciclul „Povestiri despre partizani" (1923) — poartă semnătura remarcabilului prozator, dramaturg și publicist sovietic, Vsevolod Ivanov (1895—1963), cunoscut cititorului nostru din lucrările: „Trenul blindat 14—69", „Parhomenko", „Nuvele și povestiri", „Culorile vîntului", „Sisif, fiul lui Eol".

Colecția GLOBUS

EDITURA UNIVERS

Lei 8,50